

KIS PÉTER

**A MAGYAR KATONAI ELHÁRÍTÁS
SZERVEZETÉNEK TÖRTÉNETE
1957 ÉS 1990 KÖZÖTT**

ÁBTL FÜZETEK 4.

KIS PÉTER

**A MAGYAR KATONAI ELHÁRÍTÁS
SZERVEZETÉNEK TÖRTÉNETE
1957 ÉS 1990 KÖZÖTT**

Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára
Kronosz Kiadó
Budapest–Pécs, 2026

A kötet az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára
és a Kronosz Kiadó gondozásában jelent meg

A kötet megjelenését támogatta:

Nemzeti
Kulturális
Alap

Nemzeti Kulturális Alap

© Kis Péter

© Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára, 2026

© Kronosz Könyvkiadó Kft., 2026

Felelős kiadó

Cseh Gergő Bendegúz főigazgató

Erőss Zsolt ügyvezető igazgató

Könyvterv Varga Júlia

A borítókép forrása: Baczoni Tamás – Molnár Sándor: *Magyar Katonai Egyenruhák 1957–1990*. Szerk. dr. Tóth László. Huniform Könyvek, Budapest, 2010. 25.

ISBN 978 615 6604 88 0

ISSN 2786-2348

TARTALOM

1. Bevezetés	9
2. A katonai elhárítás helye az állambiztonságon belül, hatás- és illetékességi köre, feladatai és szervezési alapelvei 1957 és 1989 között	16
3. A katonai elhárítás illetékességébe tartozó fegyveres erők és testületek szervezettörténeti vázlata (1957–1989)	27
Magyar Néphadsereg	27
Belügyi parancsnokságok	33
Határőrség	33
Belső Karhatalom (1957–1973)	35
Büntetésvégrehajtás (1957–1971)	37
4. A magyar katonai elhárítás 1945. március 12. – 1957. április 30. közötti szervezeti fejlődésének vázlata	38
A BM II/1. (Katonai Elhárító) Osztály szervezetének változásai (1957. május 1. – 1962. augusztus 14.)	44
5. A Csoportfőnökség megalakulása (1962. augusztus 15.)	51
6. Szervezeti változások 1962 októberétől 1967 elejéig	62
Százazföldi erők (1. és 6. Osztály)	63
Honvédelmi Minisztérium és a Vezérkar (2. Osztály)	65
Légvédelem (3. Osztály)	73
Határőrség és belső karhatalom (4. Osztály)	75
Csoportfőnöki törzs (5. Osztály)	77

7.	Az 1967. évi átszervezés	81
	Szárazföldi erők (1. és 6. Osztály)	83
	Honvédelmi Minisztérium és a Vezérkar	
	(2. és 7. Osztály)	85
	Légvédelem (3. Osztály)	92
	Határőrség és belső karhatalom (4. Osztály)	94
	Csoportfőnöki törzs (5. Osztály, önálló alosztályok)	95
6	8. Szervezeti változások 1968 elejétől 1971 közepéig	99
	9. Az 1971. évi átszervezés	109
	10. Szervezeti változások 1971 augusztusától 1976 végéig	121
	Honvédelmi Minisztérium szervei és alakulatai	
	(2. Osztály)	121
	Légvédelem, csapatrepülők (4. Osztály)	124
	Hátországvédelem (6. Osztály)	125
	Csoportfőnöki törzs	128
	11. Az 1977. évi átszervezés	131
	Honvédelmi Minisztérium és Vezérkar (1. Osztály)	131
	Szárazföldi haderő (3. Osztály)	133
	Légvédelem és csapatrepülők (4. Osztály)	135
	Hátországvédelem (6. Osztály)	135
	Határőrség (7. Osztály)	137
	Törzsszervek (2., 5. Osztály)	137
	12. Szervezeti változások 1977–1989 között	139
	Légvédelem és repülő csapatok (4. Osztály)	139
	Szárazföldi haderő (3. Osztály)	142
	Honvédelmi Minisztérium és Vezérkar (1. Osztály)	146
	Hátországvédelem (6. Osztály)	147
	Határőrség (7. Osztály)	148
	Törzsszervek (2., 5. Osztály)	149
	13. Összefoglalás	154
	Törzskari szervek	154
	Területi szervek	158

14. Összefoglaló táblázatok	165
A BM II/1. Osztály szervezete 1959 elején	165
A BM III/IV. Csoportfőnökség szervezete 1964 közepén	167
A BM III/IV. Csoportfőnökség szervezete 1971 végén	169
A BM III/IV. Csoportfőnökség szervezete 1977 elején	172
A BM III/IV. Csoportfőnökség szervezete 1988 közepén	174
A katonai elhárítás fontosabb szervezeti változásai időrendben (1957–1989)	176
A BM III/IV. Csoportfőnökségen belül fedőszámmal és betűvel jelölt szervezeti egységek feladatkörének változása 1962–1990 között	187
15. Rövidítések	197
16. Források és irodalom	201
Levéltári források	201
Hivatkozott irodalom	202
17. Szövegközi ábrák és táblázatok jegyzéke	207
Ábrák jegyzéke	207
Táblázatok jegyzéke	208

1. BEVEZETÉS

9

A történettudományi kutatás és a levéltárakban folyó szakmai munka – ideális esetben – több ponton kapcsolódik egymáshoz. Az egyik fontos érintkezési felületet az intézménytörténet képezi.¹ A történész által kutatott írásos emlékek jó része valamilyen intézmény (azaz közcél érdekében létesített szervezet) működése során keletkezett és maradt fenn, ezért a vizsgált forrást létrehozó szervek alaposabb ismerete elengedhetetlen a forrás keletkezési körülményeinek tisztázásához, ezáltal a forrásérték meghatározásához. Az állambiztonsági intézmények sem kivételek ebből a szempontból, mivel az elhárító munkát is hivatali keretben végezték, és ez a munka nem csak az ügy (nyomozás, adatgyűjtés stb.) intézéséből állt, hanem annak alapos dokumentálásából, vagyis ügyiratok készítéséből.² Ugyanakkor az intézmények fejlődésének, változásainak feltárásával – bizonyos esetekben a hiányzó információkat pótolva vagy kiegészítve – fontos adatok és összefüggések nyerhetők a történeti rekonstrukció számára is. A levéltári munkában az iratanyag levéltári struktúrába illesztésénél és rendezésénél éppenséggel az első lépést jelenti az iratokat előállító és megőrző intézmények (szűkebb értelemben hivatalok, szervek, illetve hatóságok) mint iratképző szervezetek rendeltetésének, belső tagolódásának stb. megértése.³

Egyelőre nincs kiforrott, általánosan elfogadott definíció, amely meghatározná az intézménytörténet tartalmát. A szakirodalmi eredmények és a releváns források ismeretében annyi azonban nagy vo-

¹ Ember 1984, 136–139.

² Az állambiztonsági munka dokumentálása során keletkezett irattípusokra lásd Petrikné Vámos 1999, 29–58.

³ Kőrmendy (szerk.) 2009, 475–476.

nalakban megállapítható, hogy egy intézmény (hivatal, szerv, hatóság) működése alapvetően négy szempontból vizsgálható:

1.) A szervezeti felépítés világítja meg a – hatáskörből és illetékeségből levezethető – feladatkörök elosztását a szervezeten belül, az egyes feladatok súlyát, valamint a szervezeti egységek egymáshoz való viszonyát és – dekoncentrált struktúra esetén – földrajzi elhelyezkedését. 2.) A személyi állomány jellegzetességei adnak választ arra a kérdésre, hogy az intézményt működtető vezetők és beosztottak milyen társadalmi körből érkeztek, milyen elvárásoknak (például képzettségnek) kellett megfelelniük, a szervezeten belül milyen karrierre volt lehetőségük.⁴ 3.) A szabályozó normákból kiderül a szerv működését alapvetően befolyásoló hatáskör és illetékeség, valamint megismerhetők az ügyintézésre vonatkozó előírások és módszerek. 4.) Az ügykezelés rekonstrukciójának segítségével a munkavégzés mindennapi gyakorlatát, a szervezeten belüli feladatmegosztást, az egyes munkafázisok elkülönülését lehet bemutatni. Ezek az adatok egyben értelmezik a szabályozó normákban lefektetett elveket, de számos – máshonnan meg nem ismerhető – részletet is feltárhatnak a szerv működéséről. Míg az első három megközelítés inkább az intézmény körvonalaira koncentrál és felülnézetből tekint tárgyra, addig az utolsóként említett alulnézetinek, „mikroszkopikusnak” mondható.

Az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltárában a közel három évtizede kezdődött műtfeltárásnak hangsúlyos részét jelenti az 1945 és 1990 közötti politikai rendőrségre (államvédelem, állambiztonság) vonatkozó intézménytörténet művelése.⁵ Az állambiztonsági intézménytörténet tágabb körén belül jelen tanulmány csak a katonai elhárítás szervezetének történetével foglalkozik.

Az intézménytörténet komplexitásához képest ugyan a szervezettörténet egy szempontra koncentrál, azonban ezzel is fontos támpontokat adhat a katonai elhárítás múltjának kutatásában. A szervezeti módosítások hátterében ugyanis sok esetben megta-

⁴ Az állambiztonsággal foglalkozó intézménytörténeti szakirodalomban csak a vezetőkre vonatkozó archontológiai adatok hasznosítása vált gyakorlattá, pedig egy-egy szerv beosztotti állományának mélyebb vizsgálata átfogóbb és árnyaltabb képet nyújthat az állambiztonsági munkát végző személyi körökről, és ezzel magáról a szervezeti egységről is.

⁵ A teljességre törekvés nélkül két nagyobb – a további publikációkat is felsoroló – munka említhető: Gyarmati–Palasik (szerk.) 2013.; Cseh–Okváth (szerk.) 2013.

lálható a szervvel kapcsolatos politikai elvárás, az állambiztonsági doktrína vagy éppen az elhárítási terület, vagyis a katonai elhárításnál a fegyveres erők szervezeti felépítésének változása. Egy új szervezeti egység felállítása, két alosztály összevonása, vagy éppen egy osztály kettéválasztása mutathatja egy új feladatkör megjelenését (a legtöbbször a katonai szervezet bővülését) vagy egy meglévő funkció jelentőségének növekedését, illetve csökkenését. Sok esetben a szervezeti korrekció valamilyen működési zavart akart kiküszöbölni, a vezetési szintek egyszerűsítésével vagy differenciálásával, az egyes munkafázisok összehangolásával. A szervezeti felépítés módosításával létszámnövelés nélkül lehetett elérni a hatékonyság javítását. Néhány esetben a struktúra változása személyi okokból, vezetőcserék érdekében következett be.

Jelen tanulmány – az említett szempontokat szem előtt tartva – azzal a céllal készült, hogy a katonai elhárítás 1957 és 1989 közötti szervezeti fejlődését a lehető legrészletesebben – a központi és dekoncentrált szervezeti egységekre egyaránt kiterjedően – feldolgozza, kísérletet téve a következő két probléma megoldására. 1.) A katonai elhárítás szervezeti tagolódásának rekonstruálása, valamennyi szerkezeti elem feltárása, hadrendi elnevezésük és (fedő) számozásuk, feladatkörük, valamint a katonai elhárítás hierarchiáján belül elfoglalt helyük megállapítása. 2.) A szervezeti egységek felállításának, átnevezésének, átalakításának és megszüntetésének időrendje és a változtatások motívuma. A feldolgozás – tudatosan eltérve az állambiztonsági szervezettörténettel foglalkozó publikációk többsége által követett gyakorlattól – csak akkor hasznosít archontológiai adatokat, ha azok szervezettörténeti relevanciával bírnak, például egy-egy szervezeti egység nevére, működési idejére vonatkoznak.⁶ Hasonlóképpen csak vázlatosan fog kitérni a politikai, honvédelmi és belügyi-állambiztonsági háttérre,⁷ valamint a Magyar Néphadsereg folyton változó szervezeti felépítésének fejlődésére. Utóbbi témák részletezése ugyanis szétfeszítette volna a tanulmány szerkezetét.

⁶ Jelen tanulmány ezért nem tekinti feladatának a szervezetet vezetőik pályaképének bemutatását, mivel ezek a prozopográfiai adatok – az esetek többségében – nem magyarázzák a szervezeti tagolódás alakulásának kérdéseit.

⁷ A szervezettörténeti kutatás hasonló felfogásra lásd Tóth 2013, 381–382.

A tárgyalás során az állambiztonsági szakkifejezések magyarázata csak a legszükségesebbekre terjed ki.

A korszakhatár (1957–1989) némi magyarázatot igényel. Kézenfekvő kezdődátumnak kínálkozott az 1962-es év, amikor a katonai elhárítást a Belügyminisztérium (III/IV.) Csoportfőnökségévé szervezték át, a csoportfőnökségi keret ugyanis a rendszerváltoztatásig fennmaradt. Több ok miatt azonban érdemes volt az áttekintést 1957 májusával kezdeni, amikor a katonai elhárítást a Belügyminisztérium II/1. Osztályává alakították. Egyrészt a fontosabb forráscsoportok – beleértve a katonai elhárítás munkája során keletkezett iratokat, dossziékat is – 1957-től teszik lehetővé a folyamatos tárgyalást. Másfelől az 1962-ben kialakított belső felépítés jobban megérthető a katonai elhárítás 1962 előtti szervezeti fejlődéséből. A záróév kijelölését az indokolja, hogy a források segítségével jelenleg az 1980-as évek végéig lehet nyomon követni a struktúra változásait, a tanulmány végén olvasható szervezeti rend ezért csak az 1989-es évre tekinthető érvényesnek. A csoportfőnökséget 1990. február 14-én szüntették meg, az utolsó hónapok szervezeti változásaira vonatkozóan jelenleg nagyon kevés forrás áll rendelkezésre.⁸

A feldolgozás az alábbi levéltári források, irattípusok alapján készült.⁹ A szervezeti változásokat dokumentáló *állománytáblák (állománytáblázatok)* a katonai elhárítás egészének vagy valamelyik alárendelt egységének belső tagolódását, hadrendi megnevezését, fődőszámát rögzítették, valamint megszabták a személyi állományának létszámát a beosztásokkal együtt.¹⁰ Az állománytáblákkal Szorosan

⁸ Az 1962-ben kialakult katonai elhárítás átalakításának főbb dátumai a rendszerváltoztatáskor: 1990. február 14-én minisztertanácsi határozat a katonai elhárító csoportfőnökség helyett a katonai biztonsági szolgálat kifejezést használta. 1990. március 1-jével kinevezték a szervezet új vezetőjét, Gubicza Jenőt, ugyanekkor hatályba lépett az új állománytáblázat a megváltozott felépítéssel és illetékességgel, 1990. május 14-én pedig a Magyar Honvédség parancsnoka rendelkezett a Katonai Biztonsági Hivatal felállításáról a Magyar Honvédségen belül. Gyaraki 2018, 110–112., 123–124., 126.

⁹ Az itt felsorolt és nagyon röviden jellemzett forráscsoportok az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltárában (ÁBTL) és a Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltárában (MNL OL) találhatók.

¹⁰ A gyakori szervezeti módosítások miatt a teljes katonai elhárításra vonatkozó állománytáblákat rendszerint néhány évenként (1965, 1971, 1974, 1984, 1988), néha egymás utáni években (1961–1963 és 1976–1978 között) is kiadták, az alárendelt szervezeti egységek esetében csak a jelentősebb átalakításukat követően.

összefüggnek a készítésük során keletkezett szervezési javaslatok, amelyek megindokolják a tervezett módosításokat.¹¹ A katonai elhárítás működésével kapcsolatban kiadott belügyminiszteri, belügyminiszter-helyettesi, főcsoportfőnöki, csoportfőnöki *normák* (parancsok, utasítások)¹² több esetben említenek szervezeti felépítésre vonatkozó adatokat is. E normák közül ki kell emelni a katonai elhárítás működését és szervezetét szabályzó *ügyrendeket*. Az 1970–1980-as években kibocsátott ügyrendek megnevezik az adott szerv főbb szerkezeti egységeit és meghatározzák ezek ügkörét is. Nem ritkán a csoportfőnöki utasítások, parancsok végén címzettként megnevezett szervezeti egységek felsorolásából lehet értesülni egy-egy új egység felállításáról, illetve az aktuális vezetői szintekről.

A katonai elhárító szervek alaptevékenységének elvégzéséhez szükséges belső hivatali munkát tükröző *működési iratok*¹³ (munkaterv, beszámoló, értekezletekről készült jegyzőkönyvek stb.) között is találhatóak szervezésre, valamint az egyes szervezeti egységek feladataira vonatkozó információk. Különösen értékesek közülük azok a jelentések, amelyek a katonai elhárítás egészének vagy egyes osztályainak rendszeres ellenőrzéséről készültek. Ezek a jelentések több alkalommal kitérnek a hatékony munkát akadályozó szerkezeti problémákra.

A kinevezésekről, áthelyezésekről, vagy szolgálati viszonyok megszüntetéséről szóló *állományparancsokból* megtudható a szolgálati helyet jelentő szervezeti egység fedőszámozása, néha hadrendi elnevezése is. Sok esetben csak egy vezetői kinevezésről kiadott állományparancs alapján lehet következtetni egy új szervezeti egység felállítására. A katonai elhárításnál szolgáló tisztek pályafutását dokumentáló *személyi gyűjtők* további fontos adatokkal szolgálhatnak.¹⁴

¹¹ A tanulmányhoz felhasznált állománytáblákat és a velük összefüggő szervezési iratokat a Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára őrzi a Belügyminisztérium Mozgósítási és Szervezési Csoportfőnökségének és jogelődjének iratai között (MNL OL – XIX-B-1-au).

¹² ÁBTL 4.2. Parancsgyűjtemény. Az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára által közölt parancsokat lásd Bevezetés | Állambiztonsági parancsgyűjtemény (abparancsok.hu).

¹³ ÁBTL 1.6. Politikai Nyomozó Főosztály iratai; ÁBTL 1.11.7. – BM III/IV. Csoportfőnökség iratai.

¹⁴ ÁBTL 2.8.1. Az állambiztonsági szervek nyílt állományú alkalmazottainak iratai, az állag egy-egy sorozatát alkotják a személyi gyűjtők (fogyatéki anyagok) és az állományparancsok.

Az állambiztonsági alkalmazottak öt évenként készített minősítése utal a tiszt által végzett munkára, jobban megismerhetővé téve ezzel a szolgálati hely (osztály, alosztály) feladatkörét is. A személyi gyűjtőkhöz tartozó szolgálati adatlap segítségével eldönthető, hogy a beosztáshoz tartozó szervezeti egységnek mikor változtatták meg a fedőszámozását, gyakran ez is segíthet valószínűsíteni egy – kevésbé adatolt – szervezeti módosítást.

A *belső használatra szánt oktatási célú kiadványok*¹⁵ (a Belügyminisztérium által készített tananyagok, a Rendőrtiszti Főiskola Állambiztonsági Tanszékeire beadott szakdolgozatok, a III/IV. Csoportfőnökség Tudományos Bizottsága által kiírt pályázatokra beérkezett munkák) között előfordulnak egy-egy osztály, alosztály munkáját részletesen bemutató vagy a katonai elhárítás vezetési rendszerét tárgyaló írások is. A felhasználható információk sorát természetesen az állambiztonság központi operatív nyilvántartójának megküldött, egy-egy ügyben (nyomozás, ügynök beszerzése, foglalkoztatása) vagy speciális anyaggyűjtés során keletkezett iratokból összeállított ügynevezett *operatív dossziék*, *munka dossziék* és *beszerzési dossziék*¹⁶ is kiegészítik, főleg a kisebb alárendelt szervezeti egységek funkciójának és hierarchiájának megismerésével.

Az eddig írtakból talán már nyilvánvalóvá vált, hogy a téma és a módszer egyaránt száraz olvasmányt ígér, számtalan apró kérdés tisztázásával¹⁷ és a leírásnál elkerülhetetlen katonai és állambiztonsági terminológia használatával. A részletező leírás ugyanakkor remélhetően az eddigieknél biztosabb támpontot nyújthat a katonai elhárítás intézményének további kutatásához. Az olvasó tájékozódását a témában három, bevezető jellegű fejezet segíti. Ezek tömören összefoglalják a katonai elhárítás feladatát és munkaszervezési alapelveit,

¹⁵ ÁBTL 4.1. Állambiztonsági munkához készült háttéranyagok (A-anyag).

¹⁶ ÁBTL 3.1.1. Beszerzési dossziék (B-dossziék); ÁBTL 3.1.2. Munka dossziék (M-dossziék); ÁBTL 3.1.5. Operatív dossziék (O-dossziék).

¹⁷ A szervezet változékonyságára néhány jellemző adat. A katonai elhárítás a következő nagyobb elemekből állt: 1957 közepén 5 központi alosztály, 2 központi osztály és 15 alárendelt egység; 1962 őszén 5 központi osztály, 25 alárendelt szervezeti egység; 1971 őszén 7 központi osztály, 4 önálló és 40 alárendelt szervezeti egység; 1977-ben 7 központi osztály és 34 alárendelt szervezeti egység, 1989 végén 7 központi osztály és 31 alárendelt szervezeti egység.

a katonai elhárítás illetékességi körét alkotó fegyveres erők strukturális rendjét, végül a szervezettörténeti előzményeket, a katonai elhárítás 1945–1957 közötti felépítésének vázlatát. E három fejezetet követi az 1957–1989 közötti változásokat tárgyaló fő rész, amely a jelentősebb átszervezések szerint tagolódik négy-öt éves időszakokat átfogó fejezetekre, azokon belül pedig a nagyobb szervezeti egységekkel foglalkozó alfejezetekre. A forrásadottságok miatt az 1977–1989 közötti szakaszt egy fejezet tárgyalja

Az állambiztonsági írásbeliségre általában jellemző, hogy nem használták következetesen a szervezeti egységek hadrendi elnevezését,¹⁸ sokszor nem is lehet eldönteni egy új névalak felbukkanásánál, hogy névváltozásról vagy pontatlan névhasználatról van-e a szó. Ugyanez érvényes bizonyos helyesírási megoldásokra (nagy- és kis kezdőbetűk, fedőszámok tagolása stb.) is. Ez elkerülhetetlenné tette a megnevezések egységesítését, néhány helyen felülbírálv a források írásmódját.

A kutatást és az anyaggyűjtést 2020-ban zártam le, a kézirat szövegét 2021-ben véglegesítettem. Ezt követően – a kiadásra való előkészítés során – kizárólag a legszükségesebb módosításokra volt lehetőségem. A katonai elhárítás szervezetének 1962–1989 fejlődését újabban Jagadics Péter és Szabó Károly mutatta be.¹⁹ Munkájukhoz 2015-ben rendelkezésre bocsátottam jelen tanulmányom kéziratát.²⁰ Ez magyarázza a két műben fellelhető párhuzamokat, azonos ábrákat és táblázatokat, néha szövegszerű egyezéseket is, ezeknél a későbbiekben nem utalok külön a szerzőségi elsőbbségemre.

¹⁸ A hírszerzésnél ugyanerre a jelenségre lásd Tóth, 2013, 381., 1. jegyzet.

¹⁹ Jagadics–Rajos–Simon–Szabó 2018, 99–162.

²⁰ Jagadics–Rajos–Simon–Szabó 2018, 160.

2. A KATONAI ELHÁRÍTÁS HELYE AZ ÁLLAMBIZTONSÁGON BELÜL, HATÁS- ÉS ILLETÉKESSÉGI KÖRE, FELADATAI ÉS SZERVEZÉSI ALAPELVEI 1957 ÉS 1989 KÖZÖTT

A katonai elhárítás a Belügyminisztérium II. (Politikai Nyomozó) Főosztályán, majd III. (Állambiztonsági) Főcsoportfőnökségén²¹ belül az illetékességébe tartozó fegyveres erők és testületek állambiztonsági védelméért volt felelős. Másik oldalról megfogalmazva: a katonai elhárítás a Belügyminisztériumnak e fegyveres erőkon és testületeken belül működő szerve volt.²² Feladatának ellátásához – leginkább az információk megosztásával – együtt kellett működnie nemcsak az illetékességébe tartozó fegyveres testületekkel, hanem a többi állambiztonsági és közbiztonsági szervvel is. Ennek az egymásra utaltságnak (az 1960–1980-as években használt kifejezéssel „összbelügyi szemlélet”-nek) a Belügyminisztérium struktúrája is megfelelt. 1962-től a III. (Állambiztonsági) Főcsoportfőnökség vezetője egyben a belügyminiszter egyik helyettese volt. Az egységes belügyi irányítást biztosította, hogy több területen – elsősorban a nemzetkö-

²¹ A Belügyminisztérium 1957 után az alábbi nagyobb egységekre tagolódott. 1.) Rendőri szervek: Országos Rendőr-főkapitányság, 1962-től BM I. (Közbiztonsági) Főcsoportfőnökség; 2.) politikai rendőri szervek: BM II. (Politikai Nyomozó) Főosztály, 1962-től BM III. (Állambiztonsági) Főcsoportfőnökség; 3.) gazdasági szervek, 1962-től BM I. (Anyagi-Pénzügyi) Főcsoportfőnökség; 4.) személyzeti szervek, 1962-től BM IV. (Személyügyi) Főcsoportfőnökség; 5.) belügyi parancsnokságok: Határőrség, Belső Karhatalom (1973-ig), büntetés-végrehajtás (1963-ig), légoltalom (1962-ig), tűzrendészet. Lásd ÁBTL 4.2. – 6-200/1957. 1957. április 9. A belügyminiszter 8. sz. parancsa és Urbán, 2003, 4–6.

²² ÁBTL 4.2. – sz. n. – 1958. szeptember 4. A Belügyminiszter és a Honvédelmi Miniszter 0022. sz. parancsa; ÁBTL 4.2. – sz. n. 1973. június 8. A Honvédelmi Miniszter és a Belügyminiszter 0011. sz. együttes utasítása.

zi kapcsolatokat érintő akcióknál, valamint szervezeti átalakításoknál és személyügyi változtatásoknál – szükséges volt a miniszter vagy a miniszterhelyettes jóváhagyása is. Jóllehet a katonai elhárítás személyi állománya a Belügyminisztériumhoz tartozott és az elhárító tisztek rendőri rendfokozatot viseltek, ugyanakkor a honvédelmi miniszter volt köteles a csapatokhoz beosztott elhárító tisztek számára megfelelő munkakörülményeket biztosítani, és a katonai elhárítás tisztjei az elhárítási területükön szolgáló csapat egyenruháját viselték. A katonai elhárítás szervezeti felépítésének módosítása és az ezt rögzítő állománytábla a belügyminiszter és a honvédelmi miniszter jóváhagyása után lépett érvénybe.²³ Ez a szovjet mintát követő „kettős alárendeltség” 1950. február 1-jén, az önálló Államvédelmi Hatóság megalakulásával jött létre, és – az 1956-os forradalom leverését követő hét hónapot kivéve²⁴ – a rendszerváltoztatásig fennmaradt.²⁵

A katonai elhárítás illetékességi körét az alábbi testületek, szervek alkották. A tárgyalt időszak egészében a Magyar Néphadsereg és irányító szerve, a Honvédelmi Minisztérium a Vezérkarral (MNVK), valamint a Határőrség, 1973-ig a Belső Karhatalom és 1963–1971 között a Büntetésvégrehajtás²⁶ is. A légoltalom önálló belügyi parancsnokságot alkotott, 1957–1962 között mindössze egy ezredből és egy zászlóaljból állt. 1962-ben a légoltalmat a Honvédelmi Minisztérium alá rendelték és a minisztérium részeként került a katonai elhárítás illetékességébe. A rendőrség állambiztonsági védelmét 1950 és 1956 között, a tűzrendészeti szervekét pedig 1954/1955 és 1956 között látta el a katonai elhárítás.

A katonai elhárítás jelen volt a minisztériumok, főhatóságok katonai főosztályain és osztályain a katonai vonatkozású állami és szol-

²³ ÁBTL 1.11.7. – 61-3773/1962. 1962. december 17. A BM III/IV. Csoportfőnökség ügyrendje, 4.; ÁBTL 4.1. – A-3392. Állambiztonsági alapismeretek. III. kötet. BM Tanulmányi és Kiképzési Csoportfőnökség, 1968, 36., 41.; ÁBTL 1.11.7. – 61-896/2/1972. A BM III/IV. Csoportfőnökség ügyrendje, 1972. május 30., 5.

²⁴ 1956 novemberétől 1957. február 28-ig a Honvédelmi Minisztérium és a Belügyminisztérium feladatkörét a Fegyveres Erők Minisztériuma vette át, 1957. március 1. és április 30. között a katonai elhárítás kizárólag a Honvédelmi Minisztérium alá tartozott.

²⁵ Okváth 2013, 36.

²⁶ Itt a Büntetés-végrehajtás hivatásos állományának mint fegyveres testületnek elhárítását kell érteni, az őrizeteselek között végzett elhárító feladatokat más operatív szerv végezte.

gálati titkok védelmében,²⁷ ezzel szemben nem végzett szervezett elhárítást a Magyar Néphadsereg Politikai Főcsoportfőnökségén, Személyügyi Főcsoportfőnökségén, a Magyar Néphadsereg Vezérkara 2. (katonai hírszerző) Csoportfőnökségének központi szerveinél, valamint az Igazságügyi Minisztérium Katonai Főosztályán, illetve a katonai ügyészségeken és bíróságokon.²⁸ A hadiüzemekben dolgozó hivatásos katonatiszteket és polgári alkalmazottakat az 1970–1980-as években – a katonai elhárítás igényei szerint – az illetékes rendőrfőkapitányságok állambiztonsági szerve ellenőrizte.²⁹

A személyek oldaláról nézve az illetékességet, idetartoztak a hivatásos, továbbszolgáló, polgári alkalmazotti, sorozott és tartalékos szolgálatot teljesítők. A fegyveres erők és testületek érdekeit súlyosan sértő vagy veszélyeztető tevékenység, jelenség esetében ez a személyi kör bővült a nyugállományba helyezett, fegyelmi úton elbocsájtott vagy szolgálati és munkaviszonyt megszüntető volt hivatásos tisztekkel és polgári alkalmazottakkal, külföldi állampolgárokkal vagy hontalanokkal, a honvédségi lakótelepen lakókkal, a katonai személlyel közös háztartásban élő közvetlen hozzátartozókkal, a katonai középiskolai, illetve szakmunkásképző katonai kollégiumi növendékekkel és a nem katonai állományú honvédelmi miniszteri ösztöndíjasokkal.³⁰

²⁷ ÁBTL 1.11.7. – 61-896/2/1972. 1972. május 30. 19. A BM III/IV. Csoportfőnökség ügyrendje.

²⁸ Jól láthatóan négy területet vontak ki ezzel: az ideológiai nevelést, a személyi állomány-nal kapcsolatos munkát (nyilvántartás, minősítés, iskolázás, előléptetés, beosztás stb.), a katonai hírszerzést és az igazságszolgáltatást. A korlátozással a katonai elhárításnak a Magyar Néphadseregen belüli túlzott befolyásának kialakulását akadályozták meg. A gyakorlatban ez azt jelent(he)tte, hogy ezeknél a szerveknél a katonai elhárítás nem tartott fenn ügynöki-informátori hálózatot, azonban a Politikai Főcsoportfőnökséggel, a Személyügyi Főcsoportfőnökséggel és a Vezérkar Katonai Hírszerző Csoportfőnökségével kapcsolatos információk ellenőrzését, feldolgozását elvégezte, illetve egyéb biztosítási teendőket ellátott. Lásd ÁBTL 4.1. – A-3623. A katonai elhárítás jogállása. Kézirat. BM III/IV. Csoportfőnökség. 1984, 40–41. Az elhárítási területnek ezt a leszűkítését csak az 1972-ben kiadott ügyrend rögzíti normatív jelleggel (ÁBTL 1.11.7. – 61-896/2/1972. 1972. május 30. A BM III/IV. Csoportfőnökség ügyrendje), a szervezettörténeti adatok alapján azonban ez érvényesnek tekinthető az 1957 és 1989 közötti időszak egészére is.

²⁹ Vö. ÁBTL 3. 1. 2. M-41771, 92.

³⁰ A személyi illetékességet legrészletesebben az operatív vezetési információs rendszerről kiadott parancs sorolja fel a katonai elhárítás illetékességi és hatásköréről szóló részében, lásd ÁBTL 4.2. – 10-22/6/1985. 1985. március 6. A III/IV. Csoportfőnökség operatív vezetési információrendszerének Ideiglenes Szabályzata kiadásáról. Az 1985-ben készült

A katonai elhárítás hatáskörébe tartozó államellenes ügyek és bűncselekmények három nagyobb csoportba sorolhatók: 1.) a nyugati titkosszolgálatoknak a magyar fegyveres erők elleni tevékenysége; 2.) a magyar fegyveres erők ellen fellépő és a fegyveres erőkkel kapcsolatot építő belső ellenséges (ellenzéki) személyek és csoportok tevékenysége; 3.) a harckészültséget veszélyeztető rendkívüli események (szökés, rongálás, lopás, visszaélés stb.) és egyéb jelenségek.³¹

Az illetékességből és hatáskörből következő feladatok közül a legfontosabb a kémelhárítás, azaz a fegyveres erőkbe történő ellenséges behatolás megakadályozása volt. A fő hangsúly a megelőzésre esett. Ennek érdekében a katonai elhárítás közreműködött a titokvédelemre vonatkozó előírások és rendszabályok (rezzsimintézkedések) kidolgozásában és betartásuk ellenőrzésében, valamint a katonai alakulatoknál és tanintézeteknél az állambiztonsági ismereteket nyújtó oktató- és propagandamunka tervezésében és szakmai felügyeletében. A megelőzést szolgálta az ellenséges tevékenységre érzékeny személyek, létesítmények (alakulatok, épületek, intézmények), valamint események (hadgyakorlatok, katonai szállítások és rendezvények) zavartalan működésének, illetve lebonyolításának biztosítása (operatív védelem). Szintén a prevenciót erősítette a hivatásos szolgálatra jelentkezők, az áthelyezés vagy beiskoláztatás előtt álló hivatásos tisztek, bizonyos esetekben a sorkatonák állambiztonsági szempontú véleményezése, különösen a titkos adatok megismerésével járó beosztásokat megelőzően.

Ha a preventív intézkedések ellenére megtörtént a bűncselekmény (szökés, szándékos károkozás, izgatás stb.), akkor a katonai elhárításnak azt fel kellett derítenie (feldolgozás), majd megszakítania, illetve kezdeményeznie kellett a felelősségre vonást.

A katonai elhárító munka részét képezte még a Magyar Néphadsereg hadműveleti területének számító Ausztriában és Észak-Olaszországban működő titkosszolgálatokra és katonai szervezetekre vonatkozó hírszerzés (a katonai elhárítás szóhasználatával: hadszín-

ideiglenes ügyrend is erre utal az illetékesség meghatározásánál. ÁBTL 4.2. – 45-21-1/1985. A BM III/IV. Csoportfőnöksége ideiglenes ügyrendje.

³¹ ÁBTL 4.2. – 10-22/6/1985. 1985. március 6. A III/IV. Csoportfőnökség operatív vezetési információrendszerének Ideiglenes Szabályzata kiadásáról. ÁBTL 1.11.7. – 61-896/2/1972. 1972. május 30. A BM III/IV. Csoportfőnökség ügyrendje.

tér-előkészítés),³² valamint az ellenséges titkosszolgálatokkal szembeni aktív fellépés (*támadólagos elhárítás*, illetve *dezinformáció*).³³

Szorosan kapcsolódott ezekhez az elhárító munka során megszerzett adatok nyilvántartása és kezelése, valamint a Főcsoportfőnökség, a Magyar Néphadsereg Vezérkara, a Belügyminisztérium és a Honvédelmi Minisztérium felső vezetése számára nyújtott tájékoztatás és adatszolgáltatás.³⁴

Modellszerűen egyszerűsítve az előbbieken felsorolt feladatokat: a mindenkor katonai elhárítás munkájának lényege egyrészt a veszélyek, biztonsági kockázatok előrejelzésével, másrészt a megfelelő eszközt alkalmazó ellenintézkedés megtételével ragadható meg.³⁵

A katonai elhárításnak az említett feladattípusok megoldására alkalmas szervezetben kellett betölteni funkcióját. Az állambiztonság 1957–1989 közötti gyakorlatában három alapvető munkaszervezési elvet (vonalast, objektumit és területit) különböztettek meg. A vonalas elv azt jelentette, hogy az elhárító munkát az ellenségesnek tekintett tevékenységek (például szabotázs), szervezetek (például egyházak) vagy személyek és csoportok (például politikai elítéltek) sajátosságai szerint végezték.³⁶ Az objektumi elv szerint szervezett elhárításnál a megvédendő intézmény, épület, csoport (*objektum*) állt az állambiztonsági munka fókuszában. A területi elv alkalmazása esetén pedig egy meghatározott térség, többnyire polgári vagy katonai közigazgatási egység valamennyi államellenes bűncselekményének, államra veszélyesnek tekintett jelenségének felderítéséről és megakadályozásáról volt szó. A három munkaszervezési elv a gya-

³² Hadszintér-előkészítés alatt „a Magyar Néphadsereg várható alkalmazási sávjában” az ellenséges hírszerző, elhárító és egyéb ellenséges szervekre vonatkozó adatok – a BM III/I. és III/II. Főcsoportfőnökség együttműködésével történő – megszerzését és elemzését értették. ÁBTL 1.11.7. – 61-896/2/1972. 1972. május 30.

³³ ÁBTL 1.11.7. – 61-3773/1962. 1962. december 17. A BM III/IV. Csoportfőnökség ügyrendje; ÁBTL 1.11.7. – 61-896/2/1972. 1972. május 30. A BM III/IV. Csoportfőnökség ügyrendje; ÁBTL 4.2. – 45-21-1/1985. A BM III/IV. Csoportfőnöksége ideiglenes ügyrendje.

³⁴ ÁBTL 4.2. – 10-22/6/1985. 1985. március 6. A III/IV. Csoportfőnökség operatív vezetési információrendszerének Ideiglenes Szabályzata.

³⁵ Szabó 2019, 198. A katonai elhárítás munkájának, módszereinek és eszközeinek áttekintését lásd Jagadics–Rajos–Simon–Szabó 2018, 99–162.

³⁶ A katonai elhárítás az állambiztonságon belül vonalas elv alapján különült el, itt a „vonal” a speciális területet, a fegyveres erőket jelentette.

korlatban nem vált el egymástól élesen,³⁷ inkább egyik vagy másik megoldás dominanciájáról volt szó.

A katonai elhárítás szervezeti modellje elsősorban az objektumi elvre épült,³⁸ ez azt jelentette, hogy az egyes fegyveres erők és területek struktúráját vette alapul, ami lehetővé tette a védendő terület jellegzetességeinek figyelembevételét. Az objektumok két csoportba sorolhatók: 1.) csapatok, azaz katonai feladatok megoldására szervezett egységek és 2.) intézmények, azaz igazgatási vezetők szervek és háttérintézmények. Ezek állambiztonsági védelme különböző típusú katonai és operatív ismereteket, illetve elhárítói munkát igényeltek. Ennek megfelelően igyekeztek kialakítani a katonai elhárítás szervezetét, ahol általában egy-egy haderőnem, seregest (szárazföldi hadsereg/szárazföldi hadtest, légvédelem) és önálló parancsnokság (határőrség, belső karhatalom, polgári védelem), valamint a főparancsnokságnak, legfelső államigazgatási szervnek és központi szakigazgatási szervnek egyaránt tekinthető Honvédelmi Minisztérium, illetve – egy évtizeden keresztül – a Honvédelmi Minisztérium törzsének megfelelő Vezérkar mellé egy-egy központi osztályt vagy alosztályt hoztak létre. A katonai elhárítás vezetéséhez szükséges, a vezető melletti törzs által ellátott döntéselőkészítő, adatszolgáltató, szakirányító és funkcionális feladatok is megkívánták a struktúrán belüli különválasztást. A katonai elhárítás bizonyos – részben operatív – tevékenységeit azzal is megerősítették, hogy az 1960-as években ezeket a csoportfőnökségen belül osztályokba, alosztályokba szervezték. Ilyen feladatkör volt például a hadszíntér-előkészítés, a nyugati hírszerzéssel szembeni ellenintézkedésekben való részvétel és az állambiztonsági propaganda.

Emellett a területi elvet is alkalmazták, például a megyerendszerhez igazodó hadkiegészítő parancsnokságok és egyes polgári védelmi/területvédelmi alakulatok esetében. Amennyiben egy helyőrségben eltérő fegyvernemhez vagy alárendeltségbe tartozó alakulato-

³⁷ ÁBTL 4.1. – A-3442/2. A Katonai Elhárító Csoportfőnökség feladatai a fegyveres erők védelmében. Kézirat Belügyminisztérium III/IV. Csoportfőnökség. 1985. (Katonai elhárítási ismeretek 2.), 113–116.

³⁸ Objektumi elv szerint szervezték az elhárító munkát például a kémelhárításban, valamint a gazdaság és a kultúra, a tudomány elhárításában is. ÁBTL 4.1. – A-3392. Állambiztonsági alapismeretek. III. kötet. BM Tanulmányi és Kiképzési Csoportfőnökség, 1968, 16–17.

kat helyeztek el, a területi elv alapján a különböző katonai elhárító szerv tisztjeinek össze kellett hangolniuk tevékenységüket.³⁹

A katonai elhárítás szervezeti felépítésénél a fegyveres erők területi elhelyezkedését (*diszlokációját*) vették figyelembe, szemben a többi állambiztonsági szervvel, amelyek munkájukat a megyék és (1962-ig) a járások határaihoz igazodva szervezték meg.⁴⁰ Ebből következik még egy jelentős különbség: amíg az állambiztonság többi ágánál világosan elválasztható a központi szerv (csoportfőnökség és osztályai) a – megyei rendőr-főkapitányságok szervezetébe illesztett – területi szervektől,⁴¹ addig a katonai elhárításnál a központi és a területi szervek egy szervezeti egységbe (csoportfőnökségbe) kerültek.⁴²

A katonai elhárítás esetében a két (szárazföldi és légvédelmi) haderőnem és a két belügyi testület (Határőrség, Belső Karhatalom) mellett működő központi elhárító osztályok⁴³ „központi részéhez”, vagyis az osztály vezetéséhez és törzséhez csak az adott seregtest/testület legfontosabb objektumai – parancsnokságok és törzsek, esetleg a hadosztályba, ezredbe nem tagolt, másképpen kifejezve az egyes parancsnokságnak közvetlenül alárendelt alakulatok és létesítmények tartoztak. Az objektumok túlnyomó részének elhárító szervezete területi szervnek számított, ahol a területi szerv például egy-egy magasabb egység (hadosztály, dandár, ezred stb.) vagy ténylegesen területi alapon felállított apparátus (például határőrkerület) elhárító osztálya, alosztálya, csoportja volt.⁴⁴

³⁹ ÁBTL 4.1. – A-3442/2. A Katonai Elhárító Csoportfőnökség feladatai a fegyveres erők védelmében. Kézirat Belügyminisztérium III/IV. Csoportfőnökség. 1985. (Katonai elhárítási ismeretek 2.), 117–118.

⁴⁰ Urbán 2003, 13.

⁴¹ Az állambiztonság katonai elhárításon kívüli részénél a központi szervek szakirányítást és szakmai felügyeletet gyakoroltak a területi szerveik felett, azok szolgálati szempontból a megyei rendőrfőkapitány alá tartoztak.

⁴² A katonai elhárítás szervezési alapelveire vonatkozó példákat részletesen tárgyalom a tanulmány megfelelő fejezeteiben.

⁴³ A katonai elhárítás egyes osztályait az 1960–1970-es években központi osztályoknak nevezték, az 1980-as évek derekán pedig területtartó hálózati osztályoknak, lásd ÁBTL 1.11.7. – 61-3773/1962. 1962. december 17. A BM III/IV. Csoportfőnökség ügyrendje. 9.; ÁBTL 4.2. – 45-21-1/1985. A BM III/IV. Csoportfőnöksége ideiglenes ügyrendje, 22.

⁴⁴ Például az Országos Légvédelmi Parancsnokság Elhárító Osztályának törzsébe beosztott operatív tiszték a seregtest parancsnokságát, törzsét és közvetlen alakulatait, az 5. Hadsereg Elhárító Osztályának törzsébe beosztott operatív tiszték az 5. Hadsereg Parancsnoksá-

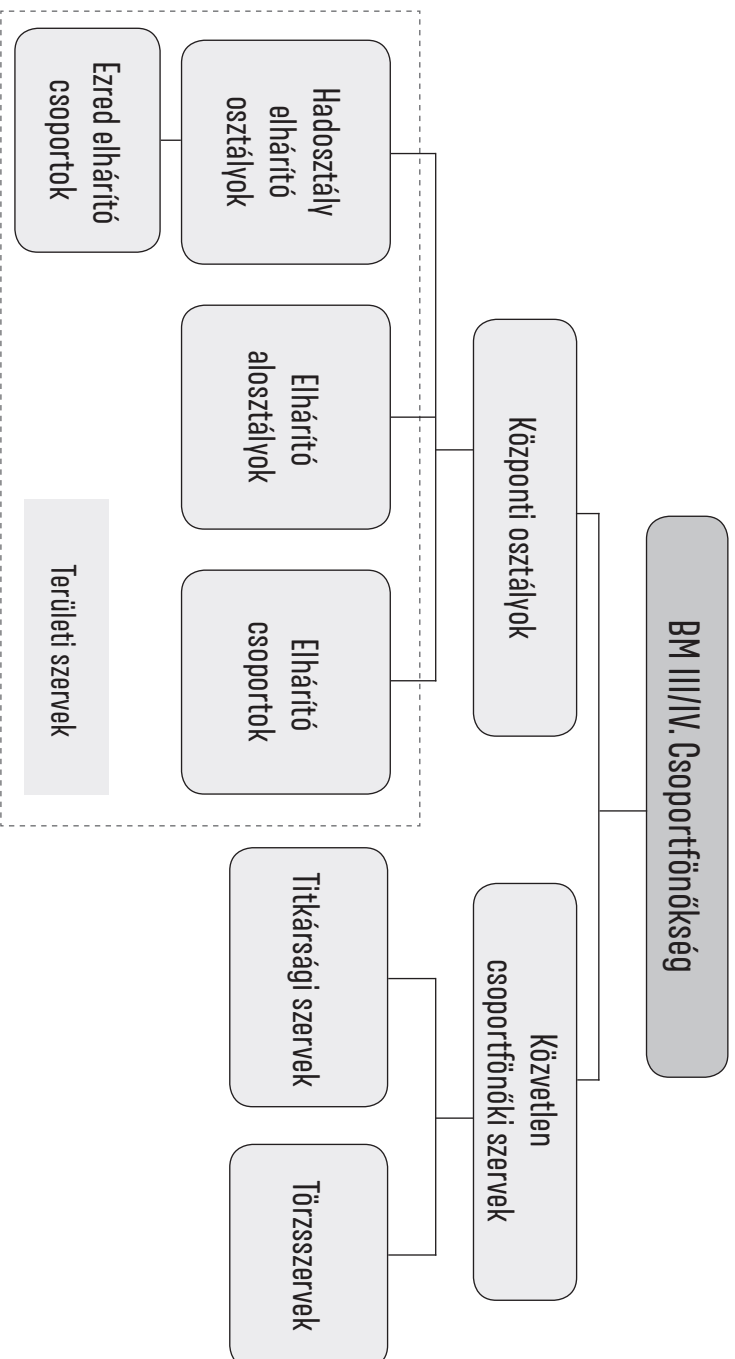
1962 után a katonai elhárítás központi szervének tehát a csoportfőnöki törzs és a központi osztályok törzse számított, valamint a Honvédelmi Minisztérium és a Vezérkar elhárító szervezetének nagy része, néhány esetben pedig a központi osztályok egyes alosztályainak törzse is. A többi szervezeti egység területi szervnek minősíthető. Az említett központi szerv a – szintén jobbra objektumi elv alapján felépülő – BM III/II. (Kémelhárító) Csoportfőnökséggel és BM III/III. (Belső Reakció Elhárító) Csoportfőnökséggel állítható párhuzamba, a területi szervek pedig a megyei rendőr-főkapitányságok kémelhárító és belső elhárító (1966 utáni számozással: III/II., illetve III/III.) osztályaival/alosztályaival. (1. ábra)

A katonai elhárítás területi szervei közül 1962-től az egyes hadosztályok elhárító osztályai minősültek központi osztály alá tartozó osztályoknak, ezeket úgy tekintették, mint a központi osztály alosztályait.⁴⁵ 1972-ben a Csapatrepülő Parancsnokság mellett is a hadosztály elhárító osztályokkal egy szinten lévő elhárító osztályt állítottak fel, az Országos Légvédelmi Parancsnokság helyett megalakított 1. Honi Légvédelmi Hadsereg és Csapatrepülő Parancsnokság – központi – elhárító osztályán belül. Ezekben az esetekben az a sajátosság figyelhető meg, hogy (központi) osztály alá rendelték („területi”) osztályt. 1977-ben jelentősen leegyszerűsítették a katonai elhárítás struktúráját azzal, hogy a központi osztályokat egységesen alosztályokra tagolták.

A központi osztályokon – a hadosztály elhárító osztályokon kívül – általában alosztályokat és csoportokat hoztak létre aszerint, hogy a rájuk bízott terület elhárító munkája milyen létszámot igényelt, illetve az adott objektum hogyan illeszkedett a katonai hierarchiába. Csoportot szerveztek a dandárok és a légvédelmi ezredek, valamint kiemelkedően fontos objektumok (például a rejtett háborús veze-

gát, törzsét és – 1961 és 1967 között – közvetlen alakulatait biztosították. Területi szerveként a hadosztályok, dandárok, legfontosabb intézmények elhárító osztályai, alosztályai és csoportjai funkcionáltak. 1967-ben az 5. Hadsereg parancsnokságát, törzsét és közvetlen alakulatait – ezek nagy száma miatt – két elhárító alosztályhoz rendelték, ezek lényegében területi szerveknek tekinthetők. A Határőrség Elhárító Osztályánál a törzs a Határőrség Országos Parancsnokságán, törzsében és közvetlen alakulatainál végezte az elhárító munkát, itt a területi szervek a határőrkerületek elhárító alosztályai és csoportjai voltak.

⁴⁵ ÁBTL 1.11.7. – 61-3773/1962. A BM III/IV. Csoportfőnökség ügyrendje, 1962. december 17., 4., 9.

1. ábra. A BM III/IV. Csoportfőnökség szervezeti modellje 1964-1977 között

tési pontok) mellett. A repülő tisztek képzését szolgáló tanintézet főiskolává minősítése után (1967) azok elhárító csoportját alosztállyá bővítették. 1967-ig az 5. Hadsereg törzsét és közvetlen alakulatait egy-egy elhárító csoport biztosította, majd ezeket alosztályokká fejlesztették. A hadosztály elhárító osztály, az elhárító alosztály és az elhárító csoport mellett létezett egy negyedik típus is, amit a források általában csak elhárító szervként említenek, ez egy vagy két operatív vagy főoperatív tisztet jelentett a zászlóalj, objektumok és az ezredék nagy része mellett.⁴⁶ A határőrség nyugati és déli kerületeinél egy-egy elhárító alosztály működött, a szocialista országokkal közös határvonalon elhelyezkedő kerületeknél viszont csak egy-egy csoport.⁴⁷ Az említett 1977-es strukturális reform az elhárító csoportok nagy részét megszüntette, illetve alosztályokba tagolta.⁴⁸

A Honvédelmi Minisztérium és Vezérkar Elhárító Osztályánál közbeeső szint (seregtest, önálló parancsnokság) hiányában több megoldással kísérleteztek. 1962-ben a központi osztály egyik alosztályának illetékességébe utalták a minisztériumi és vezérkari szerveket (csoportfőnökségek, főnökségek, osztályok stb.), valamint a nekik közvetlenül alárendelt csapatokat és intézeteket, majd 1963-ban a központi osztály két alosztálya között osztották szét a minisztérium, illetve a vezérkar szerveit és objektumait. A „profiltszítítás” 1967-ben lett megközelítően teljes, amikor a központi osztály elhárítási területét kettéválasztották, és a Vezérkar számára új központi osztályt létesítettek. A szerkezeti tarkaságot tovább színezi, hogy 1964-ig a két katonai tanintézet (Zrínyi Miklós Katonai Akadémia, Egyesített

⁴⁶ 1959-ben a katonai elhárítás (BM II/1. Osztály) egészében három elhárító osztály, két elhárító alosztály, egy elhárító csoport és 59 operatív alakulatnál, szervnél egy vagy két (összesen 65) operatív főtest volt. HL MN 1967/T – 185/102/05. 858/12. sz. állománytábla. Katonai elhárító szervek. Jóváhagyva 1959. január 7-én. Az Országos Légvédelmi Parancsnokságnál 1969-ben az ezredék mellett elhárító csoportok, kilenc kisebb alakulat, objektum mellett pedig többnyire egyfős operatív szerv működött. lásd HL MN 1973/T – 275/102/06/736, 334–343. Sok esetben egy (fő)operatív tiszt több objektum védelmét is ellátta.

⁴⁷ Az 1972-ben felállított Hátországvédelmi Alakulatok Parancsnoksága mellett szervezett elhárító osztályon 1976-ig nem alosztályok, hanem csoportok voltak, amit valószínűleg ideiglenes állapotnak szánhattak az 1977-es, a katonai elhárítás egészen végrehajtott szervezeti átalakítás előtt.

⁴⁸ ÁBTL 4.1. – A-4077. Vajdasdi N. Károly: Rezidentúrában foglalkoztatott társadalmi kapcsolatok kiválasztása, vezetése, nevelése a katonai elhárítás területén. Kézirat. Rendőrtiszti Főiskola Állambiztonsági Tanszék, 1982, 7.

Tiszti Iskola) mellett a központi osztálynak alárendelt elhárító osztály működött, ekkor ezt alosztállyá alakították át.⁴⁹ 1988-ban két vezérkari alakulat operatív biztosításának feladatát a Vezérkart elhárító központi osztálytól a csoportfőnöki törzs egyik osztálya vette át.

1. táblázat. A BM III/IV. Csoportfőnökség és a Magyar Néphadsereg/Honvédelmi Minisztérium szervezeti összefüggésének modellje 1977 után

Magyar Néphadsereg/ Honvédelmi Minisztérium	BM III/IV. Csoportfőnökség
seregtestek, Honvédelmi Minisztérium-Vezérkar	központi osztályok
magasabb egységek (hadosztályok, hadtest)	alosztályok
egységek, alegységek (ezredek, zászlóaljak stb.)	elhárító szerv = operatív (fő) tiszt(ek)

A katonai elhárítás előbbiekben vázolt három vezetési szintje (csoportfőnökség – központi osztály – hadosztály elhárító osztály, valamint alosztály, csoport) biztosította az információáramlást az alosztálytörzstől az osztálytörzsen át a csoportfőnöki törzsig. Ha adott esetben a bűncselekmény tárgya, alanya, illetve körülményei megkívánták, a nyomozást az elkövető vagy a helyszín miatt illetékesnek számító alosztálynál magasabb szinteken (központi osztály vagy csoportfőnökség) folytatták le.⁵⁰ A Magyar Néphadsereg struktúrája felől nézve az egyes alakulatok, létesítmények három nagyobb szerkezeti elemből álltak: az alakulat, létesítmény vezető szervei, a végrehajtó és kiszolgáló alegységei, valamint az elhárító szerve, egy szinten a parancsnoksággal.⁵¹

⁴⁹ A HM-MNVK elhárító központi osztályán néhány évig két – a minisztériumnak közvetlenül alárendelt – dandárnak is volt elhárító alosztálya.

⁵⁰ ÁBTL 4.1. – A-3623. A katonai elhárítás jogállása. Kézirat. BM III/IV. Csoportfőnökség. 1984, 40.

⁵¹ A magyar Néphadsereg állománytáblázatain csak ritkán jelennek meg az operatív szervek, az egyéb szervezési iratokban azonban előfordulnak, például 1971-ben a Honvédelmi Minisztérium Híradóközpontjánál és Híradó Kiképző Központjánál: HL MN/1973 – 272/735/3, 116–118. és 164.

3. A KATONAI ELHÁRÍTÁS ILLETÉKESSÉGÉBE TARTOZÓ FEGYVERES ERŐK ÉS TESTÜLETEK SZERVEZETTÖRTÉNETI VÁZLATA (1957-1989)

27

Magyar Néphadsereg

1956 őszén és 1957 tavaszán nagy mértékben, majdnem kétharmadával csökkentették a Magyar Néphadsereg létszámát, ezzel egyidejűleg a struktúráját is egyszerűsítették. A nagyobb szervezeteket (a hadtesteket, a hadosztályok többségét) megszüntették, csak három gépkocsizó lövész hadosztály maradt meg a honvédelmi miniszter közvetlen alárendeltségében. A légvédelmi alakulatok a Vezérkar Légvédelmi Csoportfőnökségéhez, a 14 fegyvernemi ezred és az intézmények – köztük a katonai tanintézetek összevonásával létesített Egyesített Tiszti Iskola és a Zrínyi Miklós Katonai Akadémia – pedig a Honvédelmi Minisztérium és a Vezérkar egyes szerveihez (csoportfőnökség, főnökség, parancsnokság, osztály) kerültek.

Ezt a szervezetet ideiglenes jelleggel, arra az időszakra alakították ki, amíg a fegyveres erőkon belüli politikai tisztogatásokat lezárva újra elkezdődhetett a Magyar Néphadsereg fejlesztése. Már ebben az átmeneti időszakban – az 1957. december 7-én kiadott paranccsal – ismét felállították Országos Légvédelmi Parancsnokságot (OLP), 1958-ban pedig kiképzési célokra létrehozták a 8. számú gépkocsizó lövész hadosztályt. Az MSZMP VII. kongresszusán (1959. november 30. – december 5.) hozott határozat után gyorsabb ütemben folytatódott a haderő növelése és korszerűsítése. Ez érintette a haditechnikát és a katonai vezetés struktúráját is. A folyamat fontos eleme volt, hogy a légvédelem után a szárazföldi haderő közvetlen vezetése is kivált a Honvédelmi Minisztériumból, és az 1961. augusztus 3-án

felállított 5. Összfégyvernemi Hadsereg Parancsnokságához került. Ezt követően 1961 és 1963 között két légvédelmi és egy-egy gépkocsizó lövész, illetve harckocsizó hadosztályt szerveztek.⁵² A Honvédelmi Minisztérium Kiképzési Főcsoportfőnökséghez tartozott a több intézmény összevonásával 1957-ben felállított két katonai tanintézet.⁵³

A szerkezeti reform keretében a Honvédelmi Minisztériumban 1961. szeptember 5. és 23. között az irányító-tervező szerveket négy (kiképzési, anyagi-technikai, személyügyi és politikai) főcsoportfőnökségbe tömörítették.⁵⁴ Az egyiket, az Anyagi-Technikai Főcsoportfőnökséget 1963-ban megszüntették és ezen a területen visszaállították a két évvel korábbi állapotot.⁵⁵ A HM ekkor a következő fő egységekre tagolódott: Vezérkar, a három főcsoportfőnökség, négy fégyvernemi (műszaki, vegyvédelmi, fégyverzeti) főnökség, valamint (páncélos és gépjármű) csoportfőnökség, a Hadtápfőnökség és a Pénzügyi Csoportfőnökség. Mindegyik szerkezeti elemhez tartoztak alakulatok, intézetek és létesítmények (például raktárak, gyakorló-

⁵² A budapesti, 1963-tól székesfehérvári székhelyű 5. Hadsereg alá a 4., 7., 8. és 9. Gépkocsizó Lövész Hadosztályt rendelték (Gyöngyös, Kiskunfélegyháza, Zalaegerszeg és Kaposvár székhellyel), a rétsági 31. Önálló Harckocsizó Ezredet, valamint 17 egyéb alakulatot. A harckocsizó ezred átszervezésével 1961. szeptember 1-jén felállították a 11. Harckocsizó Hadosztályt (Tata székhellyel), 1963. október 1-jén pedig a nyíregyházi 15. Gépkocsizó Lövész Hadosztályt hozták létre. A Budapest székhelyű OLP alá rendelt légvédelmi tüzér, rádiótechnikai és vadászrepülő ezredeből 1961. november 1. és 1962. október 1. között megszervezték az 1. Honi Légvédelmi Hadosztályt Miskolc és a 2. Honi Légvédelmi Hadosztályt Veszprém székhellyel. 1961 őszén – négy év szünet után – újraindult az oktatás a Kilián György Repülő Műszaki Tiszti Iskolán, 1962. január 1-jén az OLP átvette a magyarországi légtér őrzésének feladatát a Déli Hadseregcsoporttól.

⁵³ Zrínyi Miklós Katonai Akadémia (ZMKA) és az Egyesített Tiszti Iskola (ETI).

⁵⁴ Megszüntették a tüzér, műszaki, vegyvédelmi parancsnokságot és a csapatlégvédelmi főnökséget, alakulataik az 5. Hadsereghez kerültek, a kiképzésért felelős szerveiket, valamint a HM addigi Kiképzési Csoportfőnökséget összevonták Kiképzési Főcsoportfőnökség néven. A négy fégyvernemi parancsnokság anyagi részlegeit áthelyezték a Anyagi-Technikai Főcsoportfőnökséghez, amelyet az MNVK Anyagtervezési Csoportfőnökség, a HM Páncélos és Gépjármű Csoportfőnökség, a Fégyverzeti Csoportfőnökség, valamint a Haditechnikai Intézet egyesítésével hoztak létre.

⁵⁵ A négy fégyvernemi főnökségből – kiválva a Kiképzési Főcsoportfőnökségből és újraegyesítve anyagi részlegeikkel – önálló HM szervek lettek, hasonlóan a fégyverzeti, valamint a páncélos és gépjárműtechnikai főnökségekhez. Az Anyagtervezési Csoportfőnökség pedig visszakerült a Vezérkarhoz.

2. táblázat. A Honvédelmi Minisztérium 1957–1989 közötti szervezeti fejlődésének vázlata

	1959	1963	1964	1972	1976	1987	
Szervezeti egységek	Titkárság			Titkárság			
				Jogi és Ig. Főo.	Jogi és Ig. Főo.		
					Pályáirányítási Főo.		
				Területi Gazdálkodási Főo.		Területi Gazdálkodási Főo.	
						Politikai Főcsoportfőnökség	
	Politikai Csf.	Vezérkar					
	Kik. Csf.		Kik. Fcsf.	Kik. Főfelügyelőség			
							Tű. Pság
							Mű. Pság
							VV Pság
							Pc. Gjmű. Csf.
	Fe. Csf.	Pc. Gjmű. F.		Pc. Gjmű. Szf.	Fegyverzeti és Technikai Fcsf.		
	Személyügyi Csf.		Fe. F.		Fe. Szf.		
	OLP		Személyügyi Fcsf.		Személyügyi Fcsf.		
					Lé. és Rep. Flség	Lé. és Rep. Pság	
	Hadtápfőnökség		Hadtápfőnökség				
			Elhelyezési és Beruházási Szf.		Beruházási és Fenntartási Szf.		
Pénzügyi Csf.		Pénzügyi Szf.					

A tanulmány táblázataiban, ábráiban és lábjegyzeteiben alkalmazott rövidítések feloldását lásd a tanulmány végén.

terek). Az átalakítások következtében a Honvédelmi Minisztérium kettős jelleget öltött: egyrészt legfelsőbb szintű (katonai) államigazgatási szerv volt, másfelől a Magyar Néphadsereg és a polgári védelem legfelsőbb katonai szerve.

1963 elején a Belügyminisztériumtól a Honvédelmi Minisztérium vette át a Légoltalmi Országos Törzsparancsnokság felügyeletét, amely az átszervezés és a feladatkör kibővítése után Polgári Védelem Országos Parancsnoksága néven működött tovább. A közigazgatási beosztáshoz igazodó területi alakulataik és katonai irányító szerveik a Néphadseregbe tagolódtak be, de parancsnokaik az illetékes (megyei, járási, városi) tanácselnökök voltak.

1963. január 1-jén állították hadrendbe a Magyar Néphadsereg legfőbb csapásmérő erejének számító tapolcai Szárazföldi Harcászati-Hadászati Rakéta Dandárt (5. Önálló Harckocsi Ezred fedőnévvel), eleinte a HM alárendeltségében, 1965 őszétől pedig az 5. Hadseregében. 1964 első felében, részben népgazdasági feladatok ellátására, új kiképzési rendszerű műszaki alakulatokat szerveztek.⁵⁶ 1966-ban új seregetestet létesítettek a ceglédi 3. Hadtest felállításával. A 3. Hadtest második lépcsős hadműveleti funkciót kapott, és túlnyomórészt az 5. Hadseregnek a Dunától keletre eső országrészbe telepített egységeiből, köztük a 4. és 15. Gépkocsizó Lövész Hadosztályból alakították meg. Az 1960-as évek közepén építették ki háborús helyzet esetére a rejtett vezetési pontok (földfelszín alatti, álcázott parancsnoki irányító központok) rendszerét.

Az 1960-as évek eleji reformok nyomán a Magyar Néphadsereg vezetési struktúrája öt szintből állt: Honvédelmi Minisztérium – seregetestek (Országos Légvédelmi Parancsnokság, 5. Hadsereg, 1966-tól a 3. Hadtest is) – hadosztályok – ezredek – alegységek. Közvetlenül a minisztériumhoz tartoztak a seregetestek, a Polgári Védelem Országos Parancsnoksága, a vezérkar, a politikai, illetve a kiképzési főcsoportfőnökség, a fegyvernemi főnökségek és a Hadtápfőnökség közvetlen alakulatai, intézetei és szervei, valamint az új kiképzési

⁵⁶ A 160. Általános Műszaki Dandár (a Polgári Védelem Országos Parancsnoksága törzsének alárendeltségében) és a 150. Műszaki Közlekedési Dandár (a Műszaki Főnökség alárendeltségében).

3. táblázat. A honvédelmi miniszter alá rendelt fegyveres testületek 1957 és 1989 között

1959	1963	1966	1972	1988
HM/MNVK alakulatok	Országos Légvédelmi Parancsnokság		1. Honi Légvédelmi Hadsereg	
	5. Hadsereg			
	HM/MNVK alakulatok	3. Hadtest		
		HM/MNVK alakulatok	Csapatrepülő Parancsnokság	
			HM/MNVK alakulatok	
	Polgári Védelem Országos Parancsnoksága		Hátországi Alakulatok Parancs- noksága	Hátországvéde- lem és Polgári Védelem Országos Parancsnoksága

31

rendszerű műszaki egységek. 1967-ben az Egyesített Tiszti Iskolából két katonai tanintézetet szerveztek.⁵⁷

Az 1971 utáni több, mint másfél évtizedben⁵⁸ az egymásra épülő szervezeti korrekciók átformálták a Magyar Néphadsereg és a Honvédelmi Minisztérium struktúráját. A reformok célja az volt, hogy a technikailag korszerűsített csapatok vezetése hatékonyabb legyen. Ezt azzal kívánták elérni, hogy a feladatok egy részét a minisztériumból alsóbb szintekre telepítették és a minisztérium irányító funkcióját megerősítették. Ennek érdekében új seregtesteket, illetve közép szintű parancsnokságokat hoztak létre.

1972. január 1-jével felállították a Hátországi Alakulatok Parancsnokságát (későbbi nevén Hátországvédelmi Parancsnokságot), amely átvette a minisztertől a polgári védelem katonai alakulatainak közvetlen vezetését. 1973. január 1-jén megszüntették az Ország-

⁵⁷ Zalka Máté Katonai Műszaki Főiskola, Kossuth Lajos Katonai Főiskola. Ugyancsak 1967-ben az OLP alá rendelt Kilián György Repülő Tiszti Iskola is főiskolai rangot kapott (Kilián György Repülő Műszaki Főiskola).

⁵⁸ Az MSZMP Politikai Bizottságának 1970. október 20-án hozott döntése alapján kezdték meg a reformokat.

gos Légvédelmi Parancsnokságot, miniszteriális feladatait az ekkor létrehozott Légvédelmi és Repülő Felügyelőség kapta meg, a két légvédelmi hadosztályt és más alakulatokat az 1. Honi Légvédelmi Hadseregbe, a szárazföldi haderőt támogató csapatrepülő egységeket pedig a Csapatrepülő Parancsnokságba szervezték.⁵⁹ Ugyanekkor a minisztérium Kiképzési Főcsoportfőnökségét megszüntették, feladatkörének egy részét a Kiképzési Főfelügyelőség vette át, amelybe három fegyvernemi főnökséget (rakéta-tüzér, műszaki és vegyvédelmi) is beolvasztottak. A Hadtápfőnökség építési és ingatlankezelési feladataira új szervet állítottak fel (Elhelyezési és Beruházási Szolgálatfőnökség). 1973-tól a hadgyakorlatok szempontjából jelentős erdőgazdálkodás irányítására a minisztérium titkárságából különvált a Területi és Gazdálkodási Főosztály.

Egy évtized elteltével újabb átszervezés vált szükségessé, a következő változtatásokkal. A hadosztály–ezred tagolásról átálltak a jobb manőverezést lehetővé tévő hadtest–dandár tagolásra, a légvédelem esetében 1984. január 1-jén, a szárazföldi haderőnél pedig 1987. március 1. és augusztus 31. között.⁶⁰ 1984. január 1-jén a Légvédelmi és Repülő Felügyelőségből és az 1. Honi Légvédelmi Hadseregből létrehozták a Légvédelmi és Repülő Parancsnokságot. A Honvédelmi Minisztériumban több szervet⁶¹ összevonva Fegyverzeti és Technikai Főcsoportfőnökséget állítottak fel a Magyar Néphadsereg átfogó anyagi-műszaki szükségleteinek biztosítására. 1987-ben a 3. (Ceglédi) Hadtestet az 5. Szárazföldi Hadsereg alá rendelték. 1988. június 1-jén pedig a Hátországvédelmi Parancsnokságot és a Polgári Védelem

⁵⁹ Kisebb horderejű változást jelentett 1973-ban a Kiképzési Főcsoportfőnökség Kiképzési Főfelügyelőséggé alakítása, amely az általános gépesített és harcokcsízó csoportfőnökséget, a tanintézeti csoportfőnökséget, valamint a rakéta-tüzér, műszaki és vegyvédelmi főnökségeket felügyelte. 1973–1976 között új szervezetet is felállítottak, illetve 1975-ben összevonták a megyei hadkiegészítő parancsnokságokat a megyei polgári védelmi törzsek területvédelmi szerveivel. 1976-ban az Elhelyezési és Beruházási Szolgálatfőnökség neve Beruházási és Fenntartási Szolgálatfőnökségre változott.

⁶⁰ Az új seregtestek: 1. Honi Légvédelmi Hadtest (Veszprém), 1. Gépesített Hadtest (Tata), 2. Gépesített Hadtest (Kaposvár) és 3. Gépesített Hadtest (Cegléd).

⁶¹ Az MNVK Haditechnikai Fejlesztési Csoportfőnökségét, a HM Páncélos és Gépárműtechnikai Szolgálatfőnökségét, a HM Fegyverzeti Szolgálatfőnökségét, valamint a Műszaki Főnökség és a Vegyvédelmi Főnökség technikai osztályait. Az utóbbi két főnökség többi része és a Rakéta-Tüzér Főnökség a Kiképzési Felügyelőséghez került.

Országos Parancsnokságát megszüntették, s helyükre Hátországvédelmi és Polgári Védelmi Parancsnokságot szerveztek. 1989-ben a Honvédelmi Minisztérium és a Magyar Néphadsereg struktúráját különválasztották, addig a minisztérium a néphadsereg integrált parancsnokságaként, a néphadsereg pedig a minisztérium apparátusaként működött.⁶²

Belügyi parancsnokságok⁶³

33

Határőrség

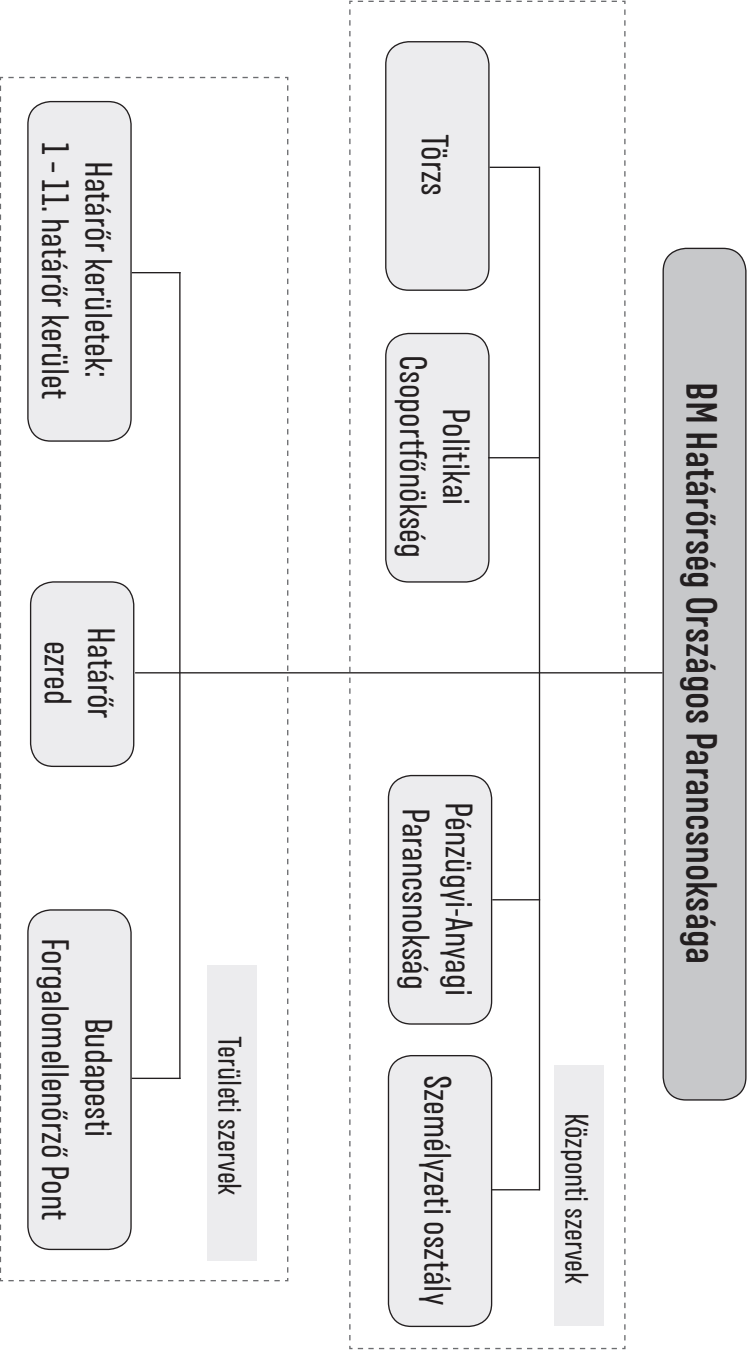
A Határőrség felépítésének lényeges vonásai nem sokat változtak az 1956-os forradalom után. A központhoz a Határőrség Országos Parancsnokságának közvetlenül alárendelt, többségében Budapesten és környékén elhelyezett alakulatok: a műszaki (híradó) zászlóalj, egy-egy szállító és rendészeti-kommandáns század, a Ferihegyi Repülőtéren a légi forgalom-ellenőrzési pont, valamint iskolák és egyéb intézmények tartoztak. Az országos parancsnokság területi szerveit az országhatár egy-egy szakaszán felállított, az átkelőhelyeket és őrsőket magukba foglaló kerületek adták. 1957-től 11 határőrkerület működött,⁶⁴ 1959 végén a győri kerületet megszüntették és átalakították önálló zászlóaljja. 1964. június 1-jével az 1. (csornai) Határőrkerület területét kettéosztották és Sopron székhellyel, 11. sorszámmal újabb kerületet állítottak fel.

1971. július 1-jén Budapest székhellyel a Határőrség Országos Parancsnoksága közvetlen alakulataiból felállították a kerületparancs-

⁶² A Magyar Néphadsereg szervezeti fejlődésének áttekintéséhez lásd Kiss–Móricz 1990, 45–79., 99–107.; Földesi 2004, 81–85.; Ehrenberger (szerk.) 2006; Kiss 2008; Kiss 2018, 28–34., 135–137.; Solymosi, 2021.

⁶³ 1957-től idetartozott a Tűzrendészet Országos Parancsnoksága és (1962-ig) a Légoltalom Országos Parancsnoksága is (ÁBTL 4.2. – 6-200/8/1957.), ezeknél nem volt illetékessége a katonai elhárításnak, a légoltalomnak csak 1962-től, amikor a szervet a Honvédelmi Minisztérium átvette.

⁶⁴ A kerületek székhelyei 1958-ban: Csorna (1.), Szombathely (2.), Zalaegerszeg (3.), Nagykanizsa (4.), Pécs (5.), Kiskunhalas (6.), Orosháza (7.), Nyírbátor (8.), Miskolc (9.), Balasagymat (10.) és Győr (11.)

2. ábra. A BM Határőrség felépítése 1971–1989 között

nokságokkal egy vezetési szinten lévő Határőrezredet. A Határőrezred vette át 1973-ban a Belső Karhatalomtól bizonyos objektumok őrzését és biztosította a határőrség egészen belüli összeköttetést, a rejtett vezetést, illetve ellátta az ehhez szükséges kiképzési feladatokat. Az Önálló Győri Határőrzászlóaljat megszüntették, feladatát az 1. Határőrkerület vette át, amelynek székhelyét ekkor Csornáról Győrbe helyezték át. Az 1971-es átszervezés az országos parancsnokság törzsét is egyszerűsítette. Ez a struktúra lényegében 1989-ig változatlan maradt.⁶⁵

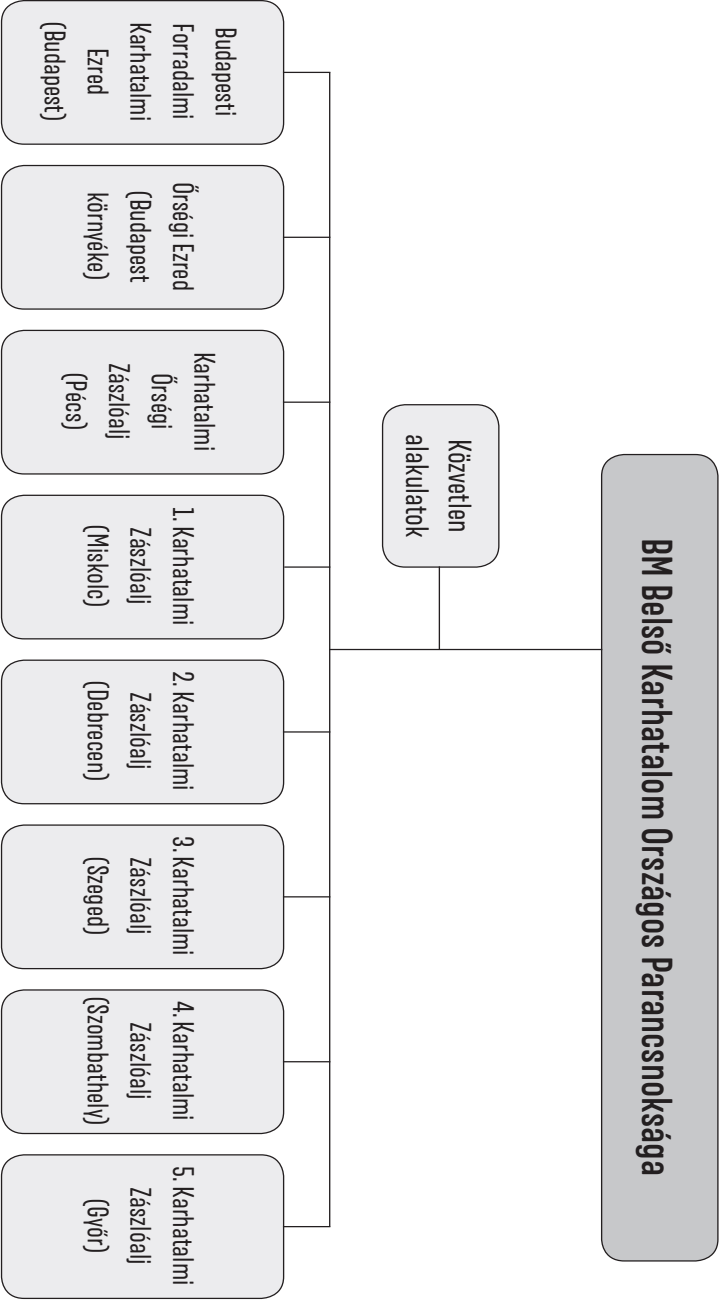
35

Belső Karhatalom (1957-1973)

Az 1949-ben felállított Belső Karhatalom a Belügyminisztérium Államvédelmi Hatóságának (BM ÁVH), majd az ÁVH-nak a kötelékébe tartozott, 1953 júliusától pedig a BM egyik parancsnokságát adta. Feladata a rendfenntartás volt, például elemi csapások idején vagy tömeges rendezvények alkalmával, ezenkívül egyes létesítmények, épületek őrzése, valamint a politikai bűncselekmény miatti őrizetbevételek biztosítása. Az 1956-os forradalom leverését követően 1957. április 1. és június 7. között újjászervezett⁶⁶ Belső Karhatalmat előbb az Országos Rendőr-főkapitányság, 1958-tól pedig a Belügyminisztérium alá rendelték. Feladata az 1960-as években a társadalmi rend és a közrend megsértésére irányuló kísérletek megghiúsítása, a belügyi és jelentősebb államigazgatási, közlekedési és hírközlési objektumok védelme, valamint a különleges katonai szállítmányok biztosítása volt. Alakulatait Budapesten és agglomerációjában, illetve a katonai és ipari szempontból fontos városokban helyezték el. Személyi állományának nagy részét – ahogy 1956 előtt is – besorozott fiatalok alkották. A következő szerkezeti elemekből állt: országos parancsnokság és közvetlen alakulatai, valamint két ezred Budapesten, egy ezred Pécsen és öt zászlóalj Miskolc, Debrecen, Szeged, Szombat-

⁶⁵ A Határőrség szervezeti fejlődésének áttekintését lásd Nagy 2012; Berki 2015. 29–37., 45–54., 97–98.

⁶⁶ 1957 tavaszán a honvéd karhatalmi alakulatokat fokozatosan megszüntették, csak a 37. Budapesti Lövész Ezred maradt fenn a Magyar Néphadsereg önálló ezredként, amelyet változatlan névvel 1968-ban Kalocsára helyeztek.

3. ábra. A Belső Karhatalom szervezetének vázlata 1962–1971 között

hely, Győr székhellyel. 1962-ben a Pécsi Karhatalmi Őrségi Ezredet zászlóaljja alakították, továbbá létrehoztak öt őrsöt is. A mintegy 6400 fős szervezetet⁶⁷ 1971–1974 között leépítették és átalakították Budapesti Forradalmi Készenléti Rendőri Ezreddé. Magát a Belső Karhatalom Országos Parancsnokságát 1973. október 10-i hatállyal szüntették meg.⁶⁸

Büntetésvégrehajtás (1957-1971)

37

1952 márciusában a börtönügyet az Igazságügyi Minisztériumtól a Belügyminisztériumhoz helyezték, ahol felállították a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnokságát. Az országos parancsnokság alá tartoztak a büntetés-végrehajtási intézetek:⁶⁹ az 1960-as években a hét országos (Budapest, Kalocsa, Márianosztra, Sopronkőhida, Sátorlajaujhely, Szeged, Vác) és 19 megyei/fővárosi börtön,⁷⁰ két körzeti börtön (Budapest, Jászberény), négy büntetés-végrehajtási munkahely (Állampuszta, Baracska, Nagyfa, Pálhalma), valamint a Fiatalkorúak Intézete és a Büntetés-végrehajtás Központi Kórháza, mindkettő Tökölön. 1963. november 1-jén a büntetés-végrehajtás visszakerült az igazságügyi tárcához.⁷¹

⁶⁷ 1967-ben a karhatalomnál 1306 hivatásos rendőr, 5092 sorozott és 50 irodai alkalmazott volt.

⁶⁸ Forró 2011.

⁶⁹ Ezeket a belügyminiszter-helyettes 1963. évi 0027. sz. parancsa sorolja fel, lásd ÁBTL 4.2. – 10-24/27/1963. A forradalom utáni évtizedben fokozatosan megszüntették a járási börtönöket.

⁷⁰ A Budapesti Megyei Börtön Pest megyeinek is számított. Szegeden egy objektumban működött az országos és a megyei börtön.

⁷¹ Gläser 1975, 146–148., 182–183., 209–212.; Lőrincz–Nagy é. n., 39–40., 164.

4. A MAGYAR KATONAI ELHÁRÍTÁS 1945. MÁRCIUS 12. – 1957. ÁPRILIS 30. KÖZÖTTI SZERVEZETI FEJLŐDÉSÉNEK VÁZLATA

Az 1945-ben Magyarországon berendezkedő új hatalom a haderővel együtt a katonai titkosszolgálatot is újjászervezte. A feladatot a Honvédelmi Minisztériumon belül – a győztes hatalmak beleegyezésével 1945. március 12-én – felállított Katona Politikai Osztály (rövidített és közismertebb formában: Katpol) kapta, a katonai elhárításért ennek egyik alosztálya volt felelős.⁷² Az Elhárító Alosztály központi apparátusához az alosztályvezetői munkát segítő alosztálytörzs tartozott, a nyilvántartó irodával és – a vádemeléseket és a nyílt nyomozásokat katonai büntetőjogi szakértelemmel támogató – hadbírói irodával, valamint két vizsgálati és egy nyomozó főcsoporttal. Az egyik vizsgálati főcsoporton belül az igazolási eljárásokban közreműködő csoportot létesítettek. A területi szerveket a Magyar Honvédség 1945 tavaszától sorra hadrendbe állított alakulatai (hadosztályok, zászlóaljak, osztályok) és területi hatóságai (honvéd kerületi parancsnokságok), valamint az internálótáborok és az 1945 őszén a hadifogságból visszatérők számára létesített szűrőtáborok, illetve három budapesti nagy pályaudvar mellett megszervezett elhárító (1951-ig használt elnevezéssel D, azaz defenzív) szolgálatok alkották.

1945 nyarától a honvéd kerületek parancsnokságain elhárító osztályokat szerveztek. A hadosztályok, ezredek, zászlóaljak mellett egy-egy elhárító tiszt működött, a nagyobb alakulatoknál őket tizenkét, illetve hatfős tábori rendőrrajok támogatták. Az 1945 tavaszán foko-

⁷² Az áttekintés 1950-ig terjedő részében elsősorban azokat a szervezeti egységeket fogom érinteni, amelyek szorosan vett katonai elhárító munkát végeztek, és valamilyen formában 1950 után is a katonai elhárító főosztály, osztály részét képezték.

zatosan felállított határőr szervek a honvéd kerületek alárendeltségébe tartoztak, ezért a kerületek elhárító osztályainak illetékessége rájuk is kiterjedt. 1945. október 1-től a központi főcsoportok száma kettőre csökkent, közülük az I. Előadói Főcsoport feladata a hálózati munka és a bizalmas adatgyűjtés volt, nemcsak a Honvédelmi Minisztériumban és a csapatoknál, hanem a társadalom civil részében is. Ez a főcsoport irányította az említett területi elhárító szolgálatokat is. A II. Előadói Főcsoport a nyílt nyomozásokat végezte a háborús bűntettek és a katonai mulasztások ügyében, illetve irányította a szűrő- és internálótáborok kirendeltségeit.

1946 első felében három ponton módosult jelentősen a katonai elhárítás szervezete. 1946 márciusában a határvédelmet a Katona Politikai Osztályra helyezték, ahol létrehozták a Határügyi Alosztályt, és ennek I/b. Osztályára bízta a Honvéd Határőrség Parancsnokságon ellátandó elhárítói feladatokat, valamint a határvadász zászlóaljok és századok mellé vezényelt elhárító tisztek irányítását. 1946. május 1-jén a központi főcsoportok számát négyre emelték: ez csak annyiban érintette a II. főcsoportot, hogy sorszáma I-re változott és a Hatósági Főcsoport elnevezést kapta. A korábbi I. főcsoport helyett viszont hármat állítottak fel operatív feladatkörének három részre osztásával. Így egy-egy főcsoport foglalkozott a Honvédelmi Minisztériummal (II. Belbiztonsági Főcsoport), a honvéd kerületekkel és alakulatokkal (III. Katonai Főcsoport), végül a honvédelem átalakítását, fejlesztését akadályozó polgári, illetve külföldi személyekkel (IV. Politikai Főcsoport). 1946. június 15-ével a honvéd kerületi elhárító osztályokat kirendeltséggé alakították, kivonva ezeket a kerületparancsnokok alárendeltségéből. 1946 második felében – a Nyugatról érkező hadifoglyok számának csökkenésével – a pályaudvari elhárító kirendeltségeket felszámolták. A II. sz. főcsoport igazoló csoportját 1945 végétől fokozatosan leépítették, majd 1946. május 12-én megszüntették.

1947. február 12. és március vége között a katonai titkosszolgálat egészét átalakították, magasabb szintre emelték a Honvédelmi Minisztérium struktúrájában, neve Katona Politikai Csoportfőnökségre változott. A csoportfőnökség négy, fél évvel később öt osztályra tagolódott, a katonai elhárítás feladatainak zöme a II. számú Elhárító Osztályhoz került. A jogelőd Elhárító Alosztály négy főcsoportja helyett hat alosztályt szerveztek. Az I. (Hatósági) Főcsoport II/1.

(Hatósági) Alosztályként folytatta tevékenységét, a II/2. (Defenzív) Alosztály végezte a Honvédelemi Minisztérium, a honvédségi szervezetek és alakulatok, valamint a megmaradt két (kaposvári és komáromi) szűrőtábor elhárítását. Figyelemre méltó, hogy ezután a három csoportból álló Politikai Főcsoport feladatkörét három alosztály (II/3. – belügyi, II/4. – külügyi, II/5. – politikai) látta el, ami a civil szférát érintő katonai titkosszolgálati munka hangsúlyosabbá válását mutatja. Új szerkezeti elemnek tekinthető a III. Katonai Alosztály, amely nem a III. Katonai Főcsoport folytatása volt, mivel nem a honvédségi szervekkel, alakulatokkal foglalkozott (ezt a területet a II. Elhárító Osztály kapta), hanem az 1945 előtti tisztikar megfigyelésével és a nyugati magyar katonai emigrációt érintő ügynevezett támadólagos elhárítással. A nyilvántartó irodából alosztály (II/6.), a határőr-főparancsnokság I/b. Osztályának Defenzív Alosztályából pedig Elhárító Osztály lett.

1948 őszén a hadosztályok mellé beosztott elhárító tisztek feladatát négyfős elhárító osztályok vették át, a Katona Politikai Csoportfőnökség II. Elhárító Osztálya pedig tiszteket vezényelt az Iparfejlesztési Igazgatóságra és a hadiüzemekhez is.

Az 1948-ban elindított gyors ütemű haderőfejlesztéssel felállított számos új alakulat, létesítmény és szerv igényelte a katonai titkosszolgálat jelentős kibővítését. (Az 1947 elején 311 fős állomány 1949 elejéig 572 főre növekedett.) Ez maga után vonta az elhárító szervezet sokrétűbbé válását is. A szükséges módosításokat 1949. január 1-jén hajtották végre, a Katona Politikai Csoportfőnökség Katonai Elhárító Főcsoportfőnökséggé alakításával. Az elnevezés kissé félrevezető, ugyanis idetartozott a katonai hírszerzés és a rádió-felderítés is. A katonai elhárító struktúra alapjai nem változtak, a II. (Elhárító) Osztály I. (Elhárító) Csoportfőnökségként, a III. (Katonai) Osztály pedig II. (Katonai) Csoportfőnökségként folytatta munkáját. A területi szervek száma jelentősen megnőtt, amihez hozzájárult az 1949-ben létesített Országos Légvédelmi Parancsnokság, valamint a Hadi Akadémia és a tisztképző iskolák melletti egy-egy elhárító osztály felállítása is.

A politikai rendőri/államvédelmi funkciók és szervezetek fokozatos koncentrációjának tetőpontján, az Államvédelmi Hatóság megalakulása után egy hónappal a katonai elhárítás három évtized után kikerült a Honvédelmi Minisztérium struktúrájából és 1950. január 31-től az ÁVH II. (Katonai Elhárító) Főosztályaként működött tovább. A személyi álló-

mányába tartozók államvédelmi tisztnek vagy alkalmazottnak számítottak. (A katonai hírszerzés a Honvédelmi Minisztérium csoportfőnöksége maradt, IV. sorszámmal.) A Főosztályt a Katonai Elhárító Főcsoportfőnökség két fő szerkezeti eleméből, az Elhárító Csoportfőnökségből és a Katonai Csoportfőnökségből, valamint más – vezetést segítő és operatív technikai feladatot ellátó – szervezeti egységek egyes részeiből állították fel. Utóbbiak alkották a főosztályi törzset, amely titkárságra, személyzeti ügyeket intéző Káderalosztályra, értékelő-tájékoztató csoportra, tolmács-csoportra, titkos ügykezelő csoportra, az állambiztonsági operatív munka pénzügyi fedezetét biztosító bizalmi ellátmányt kezelő csoportra és rejtjelező-híradó csoportra tagolódott.

Az ÁVH II. Főosztályának szervezeti egységei közül a II/1. (Katonai Kémelhárító) Osztály elhárítási területe a Magyar Honvédséget (1951. június 1-től Magyar Néphadsereget) foglalta magába. Az osztályon belül úgy osztották fel a munkát, hogy a II/1/a alosztálya a Honvédelmi Minisztérium, a Vezérkar és ezek közvetlen alakulatai mellett, II/1/b alosztálya a Magyar Néphadsereg alakulatai mellett, a II/1/c alosztálya pedig a katonai tanintézetek mellett végezte az elhárító munkát. A II/2. Osztály a fegyveres erők három további kategóriájának biztonságáért felelt, egy-egy alosztályhoz került a Határőrség Országos Parancsnoksága, a Belső Karhatalom Országos Parancsnoksága és az Országos Rendőrkapitányság, valamint a három testület tanintézetei.

Ezzel az ÁVH-n belül a határőrség parancsnoksága és a határőrség elhárítása külön szervezeti egységbe – a II. és IV. Főosztályhoz – került, addig a határvédelemben szolgálók ellenőrzését a parancsnokság egyik alosztálya, majd osztálya végezte. A II/3. (Katonai Figyelő, Operatív Ellenőrző) Osztály két alosztályának feladata volt az 1945 előtti hivatásos tisztek politikai magatartásának szemmel tartása és a háborús bűnösök felderítése, valamint a nyomozásokkal összefüggő munkák (adatgyűjtés, figyelés, házkutatás, őrizetbevétel) elvégzése.⁷³ A II/4. (Jogi, majd Vizsgálati) Osztály a katonai elhárításra tartozó ügyek nyílt nyomozásait hajtotta végre.⁷⁴ II/5. sorszámmal

⁷³ A forrásokban van nyoma még a II/3/c, II/3/d, és II/3/e alosztályoknak is, tényleges működésük azonban egyelőre még nem ismert.

⁷⁴ Az adatok egy része szerint ez az osztály is három – központi és vidéki ügyeket intéző és vádiratot előkészítő – alosztályból állt.

működött a Katonai Nyilvántartó Önálló Alosztály. A területi szervezetet továbbra is az alakulatok, a honvéd- és határőrkerületek és a rendőrkapitányságok elhárító osztályai, csoportjai jelentették (a „központi” II/1. és II/2. Osztály alárendeltségében), az 1950-ben Debrecen és Nyíregyháza mellett felállított szűrőtáborok mellett működő elhárító kirendeltségek közvetlenül a főosztályvezető alá tartoztak.

Fontos különbség lett az 1950 előtti állapotokhoz képest, hogy a katonai elhárítás illetékessége kibővült a rendőrséggel és az 1949-ben létrehozott (BM ÁVH) belső karhatalommal. (A rendőrségnek addig saját belső biztonsági szolgálata volt, valószínűleg a karhatalomnak is.) Az 1946 közepétől a katonai elhárítás területéhez tartozó – honvédelemre veszélyt jelentő – polgári személyek köre ugyanakkor valószínűleg a volt hivatásos tisztekre szűkült le.

1952 második felében több ponton is változott az elhárítási terület. Megszüntették a honvéd kerületeket (így elhárító kirendeltségeiket is), az 1945 előtti volt hivatásos honvédtisztek ellenőrzését a II/3. Osztálytól az ÁVH I/2. számú, belső elhárítást végző osztálya vette át, ezzel szemben a II. Főosztály kapta meg a Belügyminisztériumhoz tartozó légoltalom, büntetés-végrehajtás és tűzrendészet biztosításának feladatát. Feltehetően ehhez új alosztályokat állítottak fel, és más szervezeti korrekciókat is elvégeztek azzal, hogy a vezérkar és a vezérkarnak közvetlenül alárendelt alakulatok elhárítását a 2/a alosztálytól két külön alosztályra helyezték, amelyek aztán a – korábbi formájában megszűnt – II/3. Osztály két alosztályának betűjeleit használta.⁷⁵

Az ÁVH önállóságának 1953. július második felében történt megszüntetésével a katonai elhárítás a Belügyminisztérium III. Osztályaként folytatta működését. (Az ÁVH és a Belügyminisztérium átszervezéséről 1953. július 17-én hozott határozatot a kormány, a végrehajtásról szóló miniszteri utasítást pedig 1953. július 22-én adták ki.) Változatlan maradt a korábbi (fő)osztálytörzs, a BM III/1. Osztály folytatta az ÁVH II/3. Osztály munkáját, az ÁVH II/1/a. és b. alosztályból a BM III/3. Osztály, az ÁVH II/1/c alosztályból pedig a BM III/2. Osztály lett. A három önálló alosztály közül az egyik a rendőrség elhárítását

⁷⁵ A nyomozati funkciót – az 1952-es átalakításig – betöltő II/3/b alosztályt más szervezeti egységekbe (valószínűleg a főosztálytörzsbe és a Vizsgálati Osztályba) tagolták.

(BM III/A),⁷⁶ a másik a nyílt és bizalmas nyomozásokat (III/B), a harmadik a személyzeti teendőket (BM III/C, Káderalosztály) végezte. Talán a megtorló funkció – átmeneti – háttérbe szorulása miatt a katonai elhárításon a vizsgálati munka már nem kapott osztályt, hanem egy alosztálya (BM III/B.) feladatkörének részét képezte csupán. A katonai elhárítás operatív nyilvántartása (ÁVH II/5.) önálló alosztályból csoport lett, és beolvadt az osztálytörzsbe. 1953. november 21-én a BM III. Osztályt főosztállyá alakították, de a felépítése ezzel lényegesen nem változott.

1954. október végén jelentősen módosították a katonai elhárító főosztály szerkezetét. Ismét megjelent a Vizsgálati Osztály (III/5.), a III/A alosztályból külön osztályokat hoztak létre a határőrség és a belső karhatalom (III/4.), a légoltalom és a tűzrendészet (III/6.) valamint a rendőrség és a büntetés-végrehajtás (III/7.) számára.

1956. október 26. és 31. között a Nagy Imre-kormány és a forradalmárok az államvédelemmel együtt a katonai elhárítást is felszámolták. A forradalom utáni megtorlások első szakaszában, 1956. november 8. után a Fegyveres Erők Minisztériuma keretében elsőként az október 28. előtti BM III. Főosztály törzsét szervezték újjá, Katonai Elhárító Törzs néven, 25 fővel, majd december 22-én elkezdték az egész katonai elhárítás reorganizációját. 1957. március 1-től a Honvédelmi Minisztérium II. (Katonai Elhárító) Osztályán több részlegből és csoportból álló osztálytörzs mellett négy központi alosztály volt, egy alosztály a Honvédelmi Minisztérium, a Vezérkar és közvetlen alakulataiknak, egy alosztály a Magyar Néphadsereg, a Határőrség és a Belső Karhatalom alakulatainak és tanintézeteinek operatív biztosítását látta el, egy alosztály foglalkozott a katonaszökevények körözésével és a felkutatásával, egy alosztály pedig a felderített ügyeket vizsgálta ki. Az alárendelt szerveket változatlanul a néphadsereg, a határőrség és a karhatalom alakulatai mellett működő elhárító osztályok, alosztályok és csoportok jelentették.⁷⁷

⁷⁶ További kutatásoknak kell eldönteni, hogy az alosztály illetékességébe tartozott-e a határőrség, a belső karhatalom, a légoltalom, a büntetés-végrehajtás és a tűzrendészet is, vagy ezek elhárítását – az átszervezés utáni egy évben – más belügyi szerv végezte.

⁷⁷ A fejezethez felhasznált szakirodalom: Gyarakai 1995, 106–111.; Okváth 2013.; Dávid 2015, 83–108., 165–168., 181–198., 244–247.; Jagadics–Rajos–Simon–Szabó 2018, 68., 70–73–75., 78., 82.

A BM II/1. (Katonai Elhárító) Osztály szervezetének változásai (1957. május 1. – 1962. augusztus 14.)

1957 májusában a katonai elhárítást a Honvédelmi Minisztérium szervezetéből áthelyezték a Belügyminisztériuméba, ahol a II. (Politikai Nyomozó) Főosztály 1. (Katonai Elhárító) Osztályaként sorolták be,⁷⁸ és ismét a belügyminiszter és a honvédelmi miniszter – az 1950 februárjában kialakult – kettős alárendeltségébe került.⁷⁹ Személyi állománya ezután a rendőrséghez tartozott. 1959-től illetékességi területe jelentősen csökkent azzal, hogy a rendőrség, a büntetés-végrehajtás, a légoltalom és a tűzrendészet biztosítását az Országos Rendőr-főkapitányság Belső Elhárítási (vagy Elhárító) Csoportja vette át.⁸⁰ Egyértelmű politikai szándék volt, hogy a rendőrség ne maradjon az állambiztonság részét képező katonai elhárítás ellenőrzése, befolyása alatt.

Az 1957. májusi áthelyezés után a katonai elhárítás struktúrája lényegében nem változott. Az osztálytörzs nagy része a Tájékoztató és Kiértékelő Alosztályhoz tartozott, amelynek tevékenysége sokrétű volt, módszertani, mozgósítási, valamint operatív nyilvántartó feladatokat is ellátott.⁸¹ Ideszámítható továbbá a háromfős kádercsoport is.

⁷⁸ Az osztály sorszámát és nevét közlő parancs 1957. március 6-án lépett hatályba (ÁBTL 4.2. – 6-200/12/1957.), az osztály beosztott vezetőinek többségét 1957. május 29-én nevezték ki, május 1-i hatállyal (például ÁBTL 2. 8. 1. – 01149/1957. BM h. parancs, ÁBTL 2.8.1. – 01150/1957. BM h. parancs, ÁBTL 2.8.1. – 01151/1957. BM h. parancs, ÁBTL 2.8.1. – 01152/1957. BM h. parancs, ÁBTL 2.8.1. – 01153/1957. BM h. parancs, ÁBTL 2.8.1. – 01159/1957. BM h. parancs, ÁBTL 2.8.1. – 01161/1957. BM h. parancs). A katonai elhárítás 1957–1962 közötti szervezetéhez lásd Okvách 2013.

⁷⁹ Okvách 2013, 36.

⁸⁰ ÁBTL 4.2. – 10-21-8/1959. A belügyminiszter 8. sz. parancsa, 1959. április 13. 1962-ben az Országos Rendőr-főkapitányság Belső Elhárítási Csoportját átalakították a Belügyminisztérium II/3. Csoportjává. ÁBTL 4.2. – 10-1880/1962. A BM II/3. Csoport ügyrendje, 1962. szeptember 21. A légoltalom 1962-ben a belügyi tárcától a honvédelmihez, 1963-ban pedig a büntetés-végrehajtás a belügyitől az igazságügyihez került, és mindkettőt – mint 1950–1956 között – ismét a katonai elhárítás illetékességébe helyezték.

⁸¹ MNL OL XIX-B-1-au 16-14/8/1961. A Belügyminisztérium II/1. Osztály állománytáblázata, 1961. november 13. Értékelő feladata a másik alosztálynak is volt, a feldolgozó-köröző munka tapasztalatait illetően, lásd ÁBTL 1.6. – 61-9-13/1961. BM II/1. Osztály. 13. sz. osztályvezetői utasítás, 1961. október 13.

Önálló titkárságot nem létesítettek,⁸² a titkársági munkát az I. számú központi alosztály három csoportjának egyikében végezhatték.⁸³

A BM II/1-I., később BM II/1-a fedőszámozású központi alosztályon (HM Alosztály vagy HM Elhárító Alosztály)⁸⁴ a két csoport⁸⁵ a Honvédelmi Minisztérium és a vezérkar, valamint ezek közvetlen alakulatainak elhárítását végezte.

A BM II/1-II., később BM II/1-b fedőszámozású központi alosztály (Csapat Alosztály vagy Csapat Elhárító Alosztály) illetékességi területébe a Magyar Néphadsereg alakulatai tartoztak. Alárendeltségébe a három hadosztály és a tanintézetek mellett egy-egy elhárító osztályt, az önálló hadihajós dandár mellett egy elhárító alosztályt szerveztek, az ezredekhez és más egységekhez pedig önálló operatív tiszteket osztottak be.⁸⁶

A BM II/1-III., később BM II/1-c fedőszámozású központi alosztály (Vizsgálati Alosztály) a titkos adatgyűjtések utáni nyílt büntetőeljárásokat indította el és folytatta le. 1958 végéig az ügyek a forradalom utáni megtorláshoz kapcsolódtak. A tömeges eljárások időszakában az alosztály legtapasztaltabbnak számító vizsgálótiszteit más ügyekhez, a BM II/8. (Vizsgálati) Osztályára vezényelték.⁸⁷

⁸² Az 1957. augusztus 18-i állapotokat tükröző szervezeti ágrajz a főosztály 14 osztályából 13 esetében feltünteti a titkárságot, csak a II/1. Osztálynál nem, lásd MNL OL XIX-B-1-au 27-286/1957. A BM Politikai Nyomozó Főosztály szervezeti felépítése, 1957. augusztus 18.

⁸³ Záveczki Bertalan a forradalom utáni hónapokban a katonai elhárítás (HM II. Osztály) titkárságának vezetője volt, majd 1957. május 1-i hatállyal a BM II/1-I. alosztály csoportvezetőjévé nevezték ki. Alappal feltételezhető, hogy továbbra is a titkárságot vezette, hiszen 1958. március 20-án titkársági feladatokat kapott a BM II/1. Osztály vezetőjétől, lásd ÁBTL 1.6. – 61-2-13/1958. BM II/1. Osztály. 13. sz. osztályvezetői utasítás, 1958. március 20. és ÁBTL Archontológia – Záveczki Bertalan, dr. életrajzi adatok (abtl.hu) (utolsó letöltés: 2025. november 20.) Nem lehet kizárni azt sem, hogy Záveczki csoportvezető beosztással vezette a titkársági munkát végző néhány személyt, és csak ezt a státust számolták el az egyik alosztálynál.

⁸⁴ A központi alosztályok elnevezései az 1957. augusztus 18-án készült szervezeti ágrajzon is megtalálhatók, lásd MNL OL XIX-B-1-au 27-286/1957. 1957. augusztus 18. A BM Politikai Nyomozó Főosztály szervezeti felépítése. Későbbi előfordulásokra lásd még: ÁBTL 1.6. – 61-2-2/1958. BM II/1. Osztály. 2. sz. osztályvezetői utasítás, 1958. január 14., ÁBTL 1.6. – 61-101/1959. BM II/1. Osztály. Jelentés a katonai elhárítás 1958. évi munkájáról, 1959. január 13.

⁸⁵ MNL OL XIX-B-1-au 16-14/8/1961. 1961. november 13. A BM II/1. Osztály állománytáblázata.

⁸⁶ MNL OL XIX-B-1-au 16-607/1/1958. 1958. szeptember 20. Javaslat a BM II/1. osztály szervezeti módosítására és rendszeresített létszámának felemelésére.

⁸⁷ ÁBTL 1.6. – 61-101/1959. BM II/1. Osztály. Jelentés a katonai elhárítás 1958. évi munkájáról, 1959. január 13.

A BM II/1-IV., később BM II/1-d fedőszámozású központi alosztály (Kutató-Köröző Alosztály) a fontosabb bizalmas nyomozásokat hajtotta végre. A forradalom utáni években ez elsősorban a Nyugatra szökött katona személyek tartózkodási helyének megállapítását, közülük a nyugati hírszerzéssel együttműködők és Magyarországra visszatérők felderítését és elfogását jelentette.⁸⁸ 1962-től a többi katonai elhárító szerv körözési ügyeinek szakmai irányítását végezte.⁸⁹

A két belügyi parancsnokság (Határőrség, Belső Karhatalom), valamint szerveik és alakulataik mellett az I-II. (a-b) központi alosztályokkal egy szinten álló elhárító osztályok álltak. A Határőrség Elhárító Osztály a nyugati és déli határszakaszon lévő határőrkerületek melletti elhárító alosztályokra és az északi és keleti határszakaszon lévő határőrkerületek melletti elhárító csoportokra tagolódott, valamint egy ötfős törzsre, amely a Határőrség Országos Parancsnoksága alá közvetlenül rendelt alakulatokat és intézményeket biztosította. A Karhatalmi Parancsnokság Elhárító Osztály alárendelt szervezeti egységgel nem rendelkezett, a karhatalmi ezredekhez, zászlóaljakhoz önálló (fő)operatív tiszteket osztottak be. Ehhez az osztályhoz tartozott további két belügyi alakulat, a pétervásárai légoltalmi ezred és a légoltalmi zászlóalj elhárítása is.⁹⁰

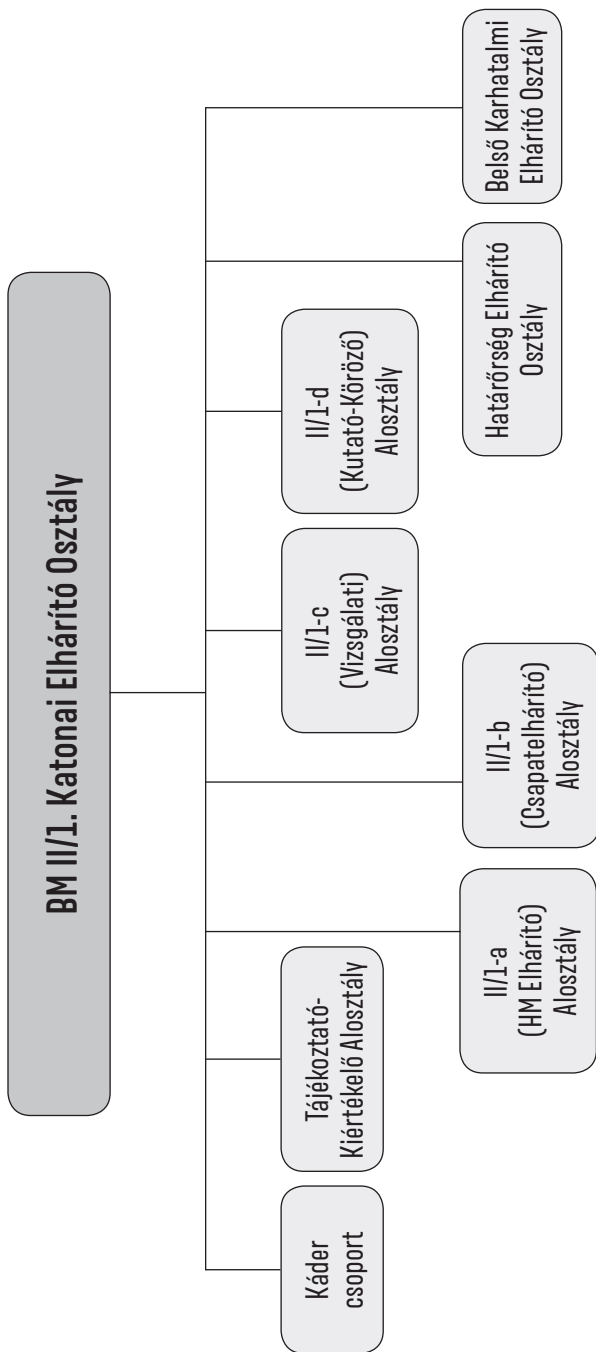
Az 1957-es megalakulás után néhány ponton módosult a BM II/1. Osztály struktúrája azzal, hogy a Magyar Néphadsereg szervezeti bővülését követnie kellett a katonai elhárításnak. Az 1957. december 7-i parancssal ismét felállított Országos Légvédelmi Parancsnokság (OLP) mellett létrehoztak egy elhárító osztályt a négy központi alosztály egyikén (BM II/1-b) belül.⁹¹ A fegyvernem addig a vezérkar Légvédelmi Csoportfőnökséghez tartozott, így elhárító szervezete is

⁸⁸ ÁBTL 1.6. – 61-9-5/1961. BM II/1.Osztály. 5. sz. osztályvezetői utasítás, 1961. március 16.; ÁBTL 4.2. – 10-21-21/1959. A belügyminiszter 1959. évi 21. sz. parancsa, 1959. szeptember 30.

⁸⁹ ÁBTL 1.6. – 61-9-14/1961. BM II/1.Osztály. 14. sz. osztályvezetői utasítás. Irányelvek az 1961. évi operatív munkáról szóló értékelő jelentés elkészítéséhez. 1. sz. melléklet, 1961. november 29., 3.; ÁBTL 1.6. – 61-6-2/1962. BM II/1. Osztály. 2. sz. osztályvezetői utasítás, 1962. február 9.

⁹⁰ MNL OL XIX-B-1-au 16-14/8/1961. 1961. november 13. A BM II/1. Osztály állománytáblázata.

⁹¹ MNL OL XIX-B-1-au 16-607/1/1958. 1958. szeptember 20. Javaslat a BM II/1. osztály szervezeti módosítására és rendszeresített létszámának felemelésére.

4. ábra. A BM III/1. (Katonai Elhárító) Osztály felépítése 1957 második felében

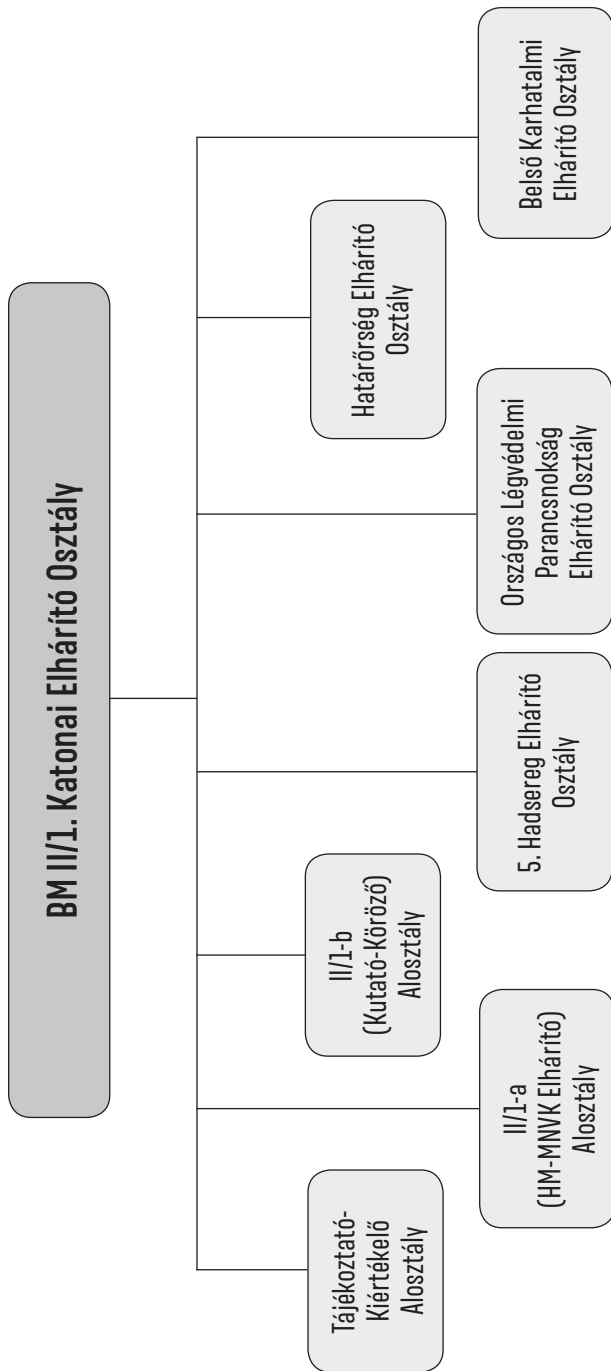
a BM II/1-a alosztályon működött. Az OLP Elhárító Osztály 1959-ben már nem a II/1-b alosztályhoz, hanem közvetlenül a II/1. Osztályhoz tartozott, a Határőrség és a Belső Karhatalom elhárító osztályaihoz hasonlóan.⁹² Az 1958-ban a három vadászpilóta ezredet magába foglaló Repülő Kiképző Központ melletti elhárító csoportot alosztállyá alakították ugyancsak az OLP Elhárító Osztályon belül. Végül szintén 1958-ban, az ekkor felállított 8. számú gépkocsizó lövész hadosztály mellé új elhárító osztályt kellett létesíteni, ez az osztály a BM II/1-b alosztály alárendeltségébe került.⁹³

1961-ben jelentősen átalakult a Magyar Néphadsereg hadrendje. Elkezdtek szervezni a 11. harckocsizó hadosztályt és az 1. honi légvédelmi hadosztályt, ez maga után vonta két elhárító osztály felállítását is. Nagyobb horderejű volt az új fegyvernemi parancsnokság, az 5. Hadsereg megalakítása 1961. augusztus 15-én. Ezután az öt szárazföldi hadosztály és számos kisebb alakulat nem a honvédelmi miniszterhez, illetve a minisztériumhoz tartozott közvetlenül, hanem a hadsereg parancsnokságához. Ezzel a szárazföldi csapatok elhárítását végző egyik központi alosztályt, a BM II/1-b. (Csapatelhárító) Alosztályt önálló seregtest elhárító osztállyá (5. Hadsereg Elhárító Osztály) szervezték. 1961 szeptemberétől ennek megfelelően a BM II/1. Osztály központi alosztályainak száma háromra csökkent, a „b” betűjelet az addig II/1-d. (Kutató-Köröző) Alosztály vette át. A Zrínyi Miklós Katonai Akadémia és az Egyesített Tiszti Iskola biztosítását végző Tanintézetek Elhárító Osztály átkerült a BM II/1-a alosztályra.⁹⁴ Ezzel megoldódott egy strukturális probléma is, miután 1958-ban még nagy nehézségeket okozott egy parancsnokság, öt hadosztály, két katonai tanintézet, egy dandár és 27 más alakulat elhárítói munkájának egy központi alosztályon belüli összefogása, elle-

⁹² MNL OL XIX-B-1-au 16-12-9/1959. 1959. augusztus 13. Javaslat az OLP Elhárító Osztály állománytáblázatának módosítására.

⁹³ MNL OL XIX-B-1-au 16-607/1/1958. 1958. szeptember 20. Javaslat a BM II/1. osztály szervezeti módosítására és rendszeresített létszámának felemelésére.

⁹⁴ A Tanintézetek Elhárító Osztály 1958 szeptemberében még a II/1-b (Csapatelhárító) Alosztály alárendeltje volt, 1961 novemberében pedig a HM közvetlen alakulatok elhárításánál vették számításba. MNL OL XIX-B-1-au 16-607/1/1958. 1958. szeptember 20. Javaslat a BM II/1. osztály szervezeti módosítására és rendszeresített létszámának felemelésére és MNL OL XIX-B-1-au 16-14/8/1961. 1961. november 13. A BM II/1. Osztály állománytáblázata.

5. ábra. A BM III/1. (Katonai Elhárító) Osztály felépítése 1962 közepén

nőrzése, szakmai támogatása.⁹⁵ A két új, felső szintű parancsnokság (5. Hadsereg és Országos Légvédelmi Parancsnokság) önálló, a katonai elhárítás vezetője alá rendelt elhárító osztálya megoldást kínált erre a gondra is. A BM II/1. Osztály szervezetéből viszont eltűnt a Kádercsoport, a funkcióját ellátó szerv az 1960-as években sem volt a katonai elhárításnál.⁹⁶ Ez arra is utalhat, hogy a Kádercsoport feladata elsősorban a katonai elhárítás személyi állományának a forradalom utáni újjászervezése volt.

Az utolsó számottevő változás a csoportfőnökséggé alakítás előtti fél évben következett be. 1962 elején felállították a 2. honi légvédelmi hadosztályt és az OLP Elhárító Osztályon belül az elhárító osztályát is. 1962. április 1-jével pedig a vizsgálati szervet (II/1/c alosztály) áthelyezték a II/8. (Vizsgálati) Osztályra, ahol szintén „c” jelzést kapott.⁹⁷

Összességében az 1957. május és 1962. augusztus közötti időszakban a Magyar Néphadsereg újjászervezésének első lépései zajlottak négy hadosztály hadrendbe állításával és két önálló fegyvernemi parancsnokság (OLP, 5. Hadsereg) megalakításával.⁹⁸ Ez a katonai elhárításra is jelentős feladatokat rótt, a BM II/1. Osztály a politikai tisztoztatáson túl – többek között – a parancsnokságok és alakulatok személyi állományának ellenőrzésével is részt vett a folyamatban.⁹⁹

⁹⁵ MNL OL XIX-B-1-au 16-607/1/1958. 1958. szeptember 20. Javaslat a BM II/1. osztály szervezeti módosítására és rendszeresített létszámának felemelésére.

⁹⁶ Az 1961-es változásokra lásd MNL OL XIX-B-1-au 16-14/8/1961. 1961. november 13. A BM II/1. Osztály állománytáblázata.

⁹⁷ Simon 2021, 33.; ÁBTL 4.2. – 10-23-6/1962. A belügyminiszter 006. sz. parancsa.

⁹⁸ A négyéves újjászervezési munka sikerének jelképes eseménye volt, hogy a reorganizált légvédelem 1962. január 10-én átve(he)tte a szovjet Déli Hadseregcsoporttól Magyarországi légterének védelmét.

⁹⁹ MNL OL XIX-B-1-au 16-12/9/1959. 1958. november 13. Javaslat az OLP Elhárító Osztály szervezési táblájának módosítására.

5. A CSOPORTFŐNÖKSÉG MEGALAKULÁSA (1962. AUGUSZTUS 15.)

51

A Belügyminisztérium 1962–1963. évi átszervezése maga után vonta a politikai nyomozó szervek, azon belül a katonai elhárítás struktúrájának átalakítását is. A legfontosabb változás az volt, hogy a központi BM szervek zömét négy főcsoportfőnökségbe, azokon belül csoportfőnökségekbe osztották.¹⁰⁰ 1962. augusztus közepén¹⁰¹ a BM II. (Politikai Nyomozó) Főosztályából a BM III. (Politikai Nyomozó, röviddel később Állambiztonsági) Főcsoportfőnöksége lett, ezen belül csoportfőnökségeket hoztak létre. Az újabb vezetői (csoportfőnöki) szint beiktatásával az 1962 nyarán tizenkét – a feladatkör és a beosztottak létszáma szerint eltérő méretű – osztályból álló¹⁰² központi politikai nyomozó hatóságot vertikálisan tagoltabbá tették. Az új struktúrában a főcsoportfőnök alá nyolc operatív szervezeti egység: öt csoportfőnökség és három osztály tartozott.¹⁰³

A változások során a legfontosabbnak tekintett operatív szervezet, a hírszerző, a kémelhárító és a katonai elhárító osztályt a szervezeti hierarchia magasabb szintjére emelték, azaz önálló (III/I., III/II. és III/IV.) csoportfőnökséggé alakították át. A belső reakció elleni

¹⁰⁰ A BM IV. (Személyügyi) Főcsoportfőnökségét 1963. október 9-én állították fel. ÁBTL 4.2. – 10-21/21/1963.

¹⁰¹ A megalakulás napja bizonytalan, a csoportfőnök, Kucsera László, valamint az öt osztályvezető közül négy (Gáspár Gyula, Bakos János, Szabó Sándor, Bondár József) kinevezéséről kiadott állományparancsok 1962. augusztus 15-én, a Főcsoportfőnökség egészét és a IV. Csoportfőnökséget érintő 35 vezető kinevezéséről közösen kiadott 0030. sz. miniszteri állományparancs pedig 1962. augusztus 18-án kelt. (ÁBTL 4.2. – 10-21/30/1962.) A BM Titkársága 1962. augusztus 29-én körlevélben (ÁBTL 4.2. – 10-1513/1962.) tájékoztatott a szervek új fedőszámáról és a szervezeti egységek vezetőiről. A továbbiakban 1962. augusztus 15-ét tekintjük az átszervezés és a BM III/IV. Csoportfőnökség felállításának dátumának.

¹⁰² Erre lásd Cseh–Okváth (szerk.) 2013 egyes fejezeteit.

¹⁰³ ÁBTL 4.2. – 10-1513/1962. BM Titkárság körlevele, 1962. augusztus 29. Az átszervezés egyik alapelve a szervezeti egységek számának csökkentése, ezzel a személyi-anyagi erőforrások koncentrálása volt, lásd Urbán 2003, 4.

elhárítás valójában egy ideig maradt osztályszinten (II/5. Osztályból III/III-1. Osztály), ahogy a szabotázselhárítás is (1962 májusáig a BM II/4., 6. és 7. Osztályokból 1962 augusztusától III/III-2. Osztály), majd néhány hónappal később a két osztályból csoportfőnökséget szerveztek alárendelt osztályokkal. Az öt osztály (II/9., 10., 12., 13. és 16.) egyesítésével létrehozott Operatív Technikai Csoportfőnökség a felderítő- és nyomozómunka szempontjából segédfeladatokat látott el, itt a nagy létszám (1463 fő) és a szerteágazó tevékenységek összefogása indokolta ezt a formát.¹⁰⁴ A katonai elhárítás jellege (zártága és elkülönültsége a civil világtól), bonyolult struktúrája¹⁰⁵ és létszáma (413 fő) indokoltta tette önálló, osztálynál magasabb szintű csoportfőnökséggé szervezését.

A katonai elhárítás felépítése csak néhány ponton tért el az átszervezés előtti állapotoktól. A BM II/1. Osztály alá tartozó osztályok közül az 5. Hadsereg Elhárító Osztály az 1., az Országos Légvédelmi Parancsnokság Elhárító Osztály a 3. sorszámot kapta. A Határőrség Elhárító Osztályt és a Belső Karhatalom Elhárító Osztályt viszont alacsonyabb szervezeti fokra helyezték és egy-egy alosztállyá sorolták vissza, amelyeket a 4. sorszámú osztály fogott össze. A három osztály kialakításánál alkalmazott megoldás egyrészt követte a Csoportfőnökség hierarchiáját, amelyben a fegyveres erők seregtestei, illetve országos parancsnokságai egy-egy központi osztály illetékességét képezték, másrészt az ezek közötti arányos munka- és létszámmegosztás elvéhez is igazodott.

A Honvédelmi Minisztérium, a Magyar Néphadsereg Vezérkarának elhárítását végző központi (II/1-a) alosztályból, valamint az 5. Hadseregtől független alakulatok, szervek, létesítmények operatív állományából a 2. sorszámú osztályt hozták létre. Az 5. sorszámú Titkársági Osztályhoz került a külföldre távozott katonatisztek körözésével és felkutatásával foglalkozó II/1-b alosztály 5/a jelzéssel és a II/1. Osztály Tájékoztató- és Értékelő Alosztálya 5/b jelzéssel.

¹⁰⁴ Ehrenberger 2017, 1–2.

¹⁰⁵ 1962 májusától a katonai elhárító osztály négy vezetési szintre (központi alosztályok, parancsnokságok, alárendelt nagyobb és kisebb szervezetek), valamint 14 nagyobb szervezeti egységre, ezen belül számos – alakulatok, szervek és létesítmények mellett működő – elhárító alosztályra és csoportra tagolódott. MNL OL XIX-B-1-au 16-14/8/1961. 1961. november 13. A BM II/1. Osztály állománytáblázata.

4. táblázat. A katonai elhárítás átszervezése 1962 nyarán

BM II/1. Osztály 1962. május	BM III/IV. Csoportfőnökség 1962. szeptember
II/1. 5. Hadsereg Elhárító Osztály	III/IV-1. Osztály
II/1. Országos Légvédelmi Parancsnokság Elhárító Osztály	III/IV-3. Osztály
II/1. Határőrség Elhárító Osztály	III/IV-4/a alosztály
II/1. Belső Karhatalom Elhárító Osztály	III/IV-4/b alosztály
II/1-a alosztály	III/IV-2. Osztály
II/1-b alosztály	III/IV-5/a alosztály
II/1. Tájékoztató- és Értékelő Alosztály	III/IV-5/b alosztály

53

Az 1. Osztály elhárítási illetékességét az 1961. augusztus 3-án egyelőre Budapest székhellyel felállított összefegyvernemi 5. Hadsereg Parancsnoksága, az alárendelt négy gépkocsizó lövész és egy harckocsizó hadosztály,¹⁰⁶ valamint 17 egyéb alakulat és intézet alkotta. Az osztály törzsre és a hadosztályok elhárító osztályaira tagolódott, a törzs a hadseregtörzs és a 17 hadsereg közvetlen (az 5. Hadsereg Parancsnokságának közvetlenül alárendelt) alakulat elhárítását végezte. Az 1961-es állapotokhoz képest 1962 augusztusa után annyi eltérést lehet megfigyelni, hogy az osztálytörzsben rendszerezítettek egy alosztályvezetőt, viszont nem hoztak létre alosztályt, és a csoportvezetők száma is kettőre növekedett. A három, szervezeti egység nélküli vezető feladatköre a következőképpen rekonstruálható. Az alosztályvezető az osztálytörzsben az 5. Hadsereg törzsének és közvetlen alakulatainak elhárítását irányíthatta, az alárendelt két csoportvezető pedig a két részre osztott munkaterületet és ezek operatív állományát. Az egyik csoportvezetőhöz a hadseregtörzs, valamint Székesfehérvárt és környékét biztosító, az 1. Osztály törzséhez beosztott két (vagy három) fő, a másikhoz pedig az ekkor

¹⁰⁶ 4., 7., 8. és 9. gépkocsizó lövész (Gyöngyös, Kiskunfélegyháza, Zalaegerszeg, Kaposvár székhellyel) és a 11. harckocsizó hadosztály (Tata).

már 22 közvetlen alakulathoz és raktárhoz kinevezett 15 tiszt tartozhatott.¹⁰⁷ Az adatok hiányoznak ahhoz, hogy meg lehessen állapítani az objektumok két csoportvezető közötti – területi vagy egyéb elven alapuló – megoszlását. Az 1. Osztály operatív területének jelentősége és kiterjedése indokolta, hogy az osztály vezetője egyben csoportfőnök-helyettes is legyen, illetve – miként az Országos Légvédelmi Parancsnokság Elhárító Osztály vezetőjénél – két osztályvezető-helyettes is tartozzon alá.

A BM II/1. Osztály egyik központi alosztályának összevonásával kialakított 2. Osztály három alosztályból állt. Az 1962. szeptember 10-én készült és november 16-án jóváhagyott állománytáblázat, valamint az 1962. szeptember 1-jén és október 15-én kiadott állományparancsok ellentmondásai¹⁰⁸ arra mutatnak, hogy az alosztályok tény-

¹⁰⁷ A rekonstrukció az 1961–1967 közötti állománytáblázatok adatainak egybevetésén alapul, lásd MNL OL XIX-B-1-au 16-14/8/1961. 1961. november 13. A BM II/1. Osztály állománytáblázata; MNL OL XIX-B-1-au 016-18/1962. 1962. szeptember 10. A BM III/IV. Csoportfőnökség állománytáblázata; MNL OL XIX-B-1-au 16-157/1967. 1967. augusztus 25. A BM III/IV. Csoportfőnökség 1., 2., 3., 6., 7. Osztály állománytáblázata. Az osztálytörzs csoportvezetőinek feladatkörére abból lehet következtetni, hogy 1967 őszétől, amikor két alosztály között oszlott meg a hadseregtörzs, valamint a közvetlen alakulatok elhárítási területe, a törzsből már hiányzik a két csoportvezető, tehát feladatukat alighanem a két alosztályvezető vette át. További analógiaként alkalmazható az a szabályszerűség, hogy egy seregestest vagy egy hadosztály parancsnokságának és törzsének elhárító munkáját általában a központi osztály törzsébe, illetve a hadosztály elhárító osztály törzsébe kinevezett operatív tiszt(ek) végezték. Nem lehet azonban kizárni azt a lehetőséget sem, hogy az alosztályvezető és a két csoportvezető a(z 1962-ben) 15 operatív tiszt munkáját fogta össze, míg a hadseregtörzs és földrajzi környezete és a két-három elhárító tiszt esetében nem volt szükség külön vezetőre, az megoldható volt az 1. osztály vezetőjének közvetlen irányításával is.

¹⁰⁸ Az állománytáblázaton csak a Tanintézetek Elhárító Osztályt és egy csoportvezetői beosztást tüntettek fel (MNL OL XIX-B-1-au 016-18/1962. 1962. szeptember 10. A BM III/IV. Csoportfőnökség állománytáblázata), az állományparancsok szerint viszont 1962. szeptember 1-jén kinevezték a 2/a, a 2/c, október 15-én pedig a 2/b alosztályok vezetőit, Herczegh Istvánt, Kovács Lászlót és Török Istvánt (ÁBTL 2.8.1. – 2029., ÁBTL 2.8.1. – 11501., ÁBTL 2.8.1. – 7149. és ÁBTL 2.8.1. – 328/1962. BM h. parancs, ÁBTL 2.8.1. – 391/1962. BM h. parancs, ÁBTL 2.8.1. – 329/1962. BM h. parancs); 1962. október 15-én a 2/b alosztályra két csoportvezetőt (Tárkányi Istvánt és Velez Gyulát), a 2/c-re pedig egyet (Kiss Sándort) neveztek ki (ÁBTL 2.8.1. – 1555., ÁBTL 2.8.1. – 11132., ÁBTL 2.8.1. – 7159. és ÁBTL 2.8.1. – 590/1962. Fcsf. parancs, ÁBTL 2.8.1. – 591/1962. Fcsf. parancs, ÁBTL 2.8.1. – 592/1962. Fcsf. parancs). Az ellentmondás azzal oldható fel, ha feltesszük, hogy csak a vezetők kinevezését követően álltak fel ténylegesen a – szervezeti előzmények nélküli – alosztályok és csoportok, az állománytáblázat így az aktuális és nem az ideálisnak tartott állapotot tükrözte. A csoportok illetékességére az állományparancsok nem utalnak. Az állomány-

leges működésüket csak 1962 végén, 1963 elején kezdhették meg.¹⁰⁹ Az 1962 augusztusa előtti és az 1963-ból való adatok alapján azt lehet feltételezni, hogy a 2/a alosztály törzséhez beosztott tisztekhez tartozhatott a Honvédelmi Minisztérium és a Magyar Néphadsereg Vezérkara,¹¹⁰ a 2/b és 2/c alosztályba pedig ezek közvetlen egységeit és szerveit sorolhatták. Az utóbbi két alosztályon két-két csoportvezető is volt, ezek illetékessége nem állapítható meg, alighanem egy-egy, területileg szórtn elhelyezkedő és eltérő funkciójú objektumokat biztosító szervezetet fogtak össze.¹¹¹

táblázaton található csoport az MN 9578 fedőszámú alakulat elhárítását végezte, amelyet sajnos nem sikerült azonosítani.

¹⁰⁹ Az alosztályok működésére a legkorábbi adatokat 1963 márciusából sikerült megtalálni. A 2/c alosztály által kiállított első ismert irat 1963. március 1-jén keletkezett (ÁBTL 3.1.5. – O-12244), a 2/b esetében március 11-én (ÁBTL 3.1.5. – O-12142).

¹¹⁰ Az 1961-ben kiadott állománytáblázat a minisztérium és a vezérkar elhárítási területei közül csak a közvetlen alakulatokat sorolja fel, a minisztériumi szerveket nem, sőt nem is érintelteti a központi (III/1-a) alosztály és a Honvédelmi Minisztérium közvetlen alakulatok elhárító szervezeteinek összetartozását, mivel ezek adatait két részre tagoltan, két külön füzetben közölte, lásd MNL OL XIX-B-1-au 16-14/8/1961. 1961. november 13. A BM III/1. Osztály állománytáblázata. A későbbi állománytáblázatokon sem jelezték (egészen 1967-ig) a Vezérkar egyes szervezeti egységeit. Az alosztály operatív területére a későbbi állapotokból lehet következtetni. Egy 1966. február 21-én engedélyezett javaslatból ismert, hogy a Vezérkar Külügyi Osztályán az állambiztonsági munka egy része a III/IV-2/a alosztály vezetőjének alárendelt szigorúan titkos (SzT) állományú tiszt feladata volt, lásd MOL XIX-B-1-au 16-144/1966. Javaslat a Magyar Néphadsereg Vezérkari Főnökség Külügyi Osztályán „SZT” állományú operatív tiszti beosztás szervezésére, 1966. február 17. Az állománytáblázatok szerint az 1962–1966 között a Honvédelmi Minisztérium és a Vezérkar elhárítását végző osztály egyik (III/IV-2/a) alosztályának a törzsében öt-hat operatív tiszt volt állományban. Ez szokatlanul nagy létszámnak számított, mivel a többi osztályon mindössze egy-két törzstiszt volt ebben az időszakban. 1967-ben önálló (III/IV-7.) osztályt szerveztek a Vezérkar biztosításra, ezzel egyidejűleg a 2/a alosztály törzse háromfősre csökken. Ugyancsak 1967-től kezdve a Vezérkar egyes szervezeti egységeit (a Katonai Felderítő Csoportfőnökség kivételével) a katonai elhárítás állománytáblázatain is (a 7. Osztálynál) feltüntették. Ezeket az adatokat úgy lehet értelmezni, hogy a III/IV-2/a alosztályhoz tartozott a minisztérium és a vezérkar felső szerveinek (főcsoportfőnökségek, csoportfőnökségek, főnökségek) elhárítása. A feladatot az alosztálytörzshöz tartozó öt-hét – az állománytáblázatokon a munkakörükre való utalás nélkül szereplő – tiszt látta el, ahogy például az Országos Légvédelmi Parancsnokság és az 5. Hadsereg parancsnokságának és törzsének elhárító munkáját általában a központi (III/IV-1. és III/IV-3.) osztályok törzsébe kinevezett operatív tisztek végezték.

¹¹¹ A csoportvezető feladata elsősorban az alá beosztott operatív tisztek által folytatott nyomozati és hálózati munka szakmai támogatása, felügyelete és koordinálása volt, erre lásd Csíki István (2/b alosztály B csoport) 1969. január 10-én írt minősítését, az 1965–1967 kö-

Az Országos Légvédelmi Parancsnokság (OLP) a 3. Osztályhoz tartozott, amely osztálytörzsre és két hadosztály elhárító osztályra tagolódott.¹¹² Utóbbiakon belül a légvédelmi tüzér és rádiótechnikai ezredek mellett létrehozott elhárító csoportok működtek. A hadosztályok ezrednél alacsonyabb szintű alakulatait a hadosztály elhárító osztály vezetőjének rendelték alá. Az OLP parancsnokságának és közvetlen alakulatainak állambiztonsági védelmét a 3. Osztály vezetője irányította. Az 1961 második felében újjászervezett Kilián György Repülő Tiszti Iskolához mindössze egy operatív tisztet neveztek ki.¹¹³ 1962 augusztusától az osztály vezetőjének – mint az 1. Osztály esetében – két helyettese volt.¹¹⁴

A 4. Osztály a fegyveres erők Belügyminisztériumhoz tartozó, nem rendőri testületei közül a két legjelentősebb, a Határőrség és a Belső Karhatalom elhárítását látta el, előbbi a 4/a alosztályba, utób-

zotti tevékenységére vonatkozó adatokkal. (ÁBTL 2.8.1. – 5637.) Több adat arra utal, hogy az 1962–1966 közötti csoportvezetők és az 1967 utáni feldolgozó tisztek feladatköre részben megegyezett. A III/IV-2. Osztály által 1963-ban irattárba küldött operatív dossziékban három, 1963 első feléből – tehát a két új alosztály október 1-jén történt felállítására előtti időszakból – származó adatot sikerült találni a már említett csoportvezetők részvételére a különböző nyomozásokban: a 2/b alosztályon Velez Gyulánál (Páncélos és Gépjármű Technikai Kiképző Központ) és – csoportvezetői beosztásának megnevezése nélkül – Tárkányi Istvánnál (39. Műszaki Utász Dandár), a 2/c alosztályon pedig Kiss Sándornál (Mohácsi Járási Kiegészítő Parancsnokság) lásd ÁBTL 3.1.5. – O-12161, 5., ÁBTL 3.1.5. – O-12244, 70–72., ÁBTL 3.1.5. – O-12142, 17. E három adatból nem lehet következtetni a csoportok illetékességére, legfeljebb valószínűsíthető, hogy a 2/c alosztályon az egyikhez a területi szervek (21 tiszttel), a másikhoz főleg a lőszer- és fegyverraktárak tartozhattak (15 fővel), utóbbi csoportra és vezetőjére nem sikerült adatot találni.

¹¹² 1. Honi Légvédelmi Hadosztály Elhárító Osztály (Veszprém) és 2. Honi Légvédelmi Hadosztály Elhárító Osztály (Miskolc).

¹¹³ MNL OL XIX-B-1-au 16-14/8/1961. 1961. november 13. A BM II/1. Osztály állománytáblázata. A vadászrepülő ezredek mellé csak egy-két operatív tisztet neveztek ki.

¹¹⁴ MNL OL XIX-B-1-au 016-18/1962. 1962. szeptember 10. A BM III/IV. Csoportfőnökség állománytáblázata. A 2. Honi Légvédelmi Hadosztály elhárító osztályának vezető-helyettese 1962-ben egyben a 105. Légvédelmi Tüzér Ezred (Miskolc) elhárító csoportjának vezetője is volt. Ezt átmeneti megoldásnak tekintették, amíg a hadosztály állományát fel nem töltik, ezért ennek megtörténte után függetlenített osztályvezető-helyettes kinevezését igényelték, lásd MNL OL XIX-B-1-au 16-179/1963. 1963. július 31. A BM III/IV. Csoportfőnökség állománytáblázata. A Szárazföldi Hadsereg Elhárító Osztályon már 1961-ben is két osztályvezető-helyettes volt, az OLP Elhárító Osztálynál az operatív terület fontosságának – 1961 utáni – növekedését mutatja részben a osztályvezető-helyettesi státusok növelése.

bit pedig a 4/b alosztályba sorolva. Hadrendi megnevezésük Határőrség Elhárító Alosztály, illetve Belső Karhatalom Elhárító Alosztály lett.¹¹⁵ A két alosztály nem volt azonos jelentőségű, a határőrségi alosztály operatív személyzete 67, a karhatalmi pedig 16 fős volt. Ezen túlmenően a Határőrség bonyolultabb felépítése megkövetelte az elhárító szervének erőteljes tagolását, így a 4/a alosztályon – illetve már elődjénél, a Határőrség Parancsnokság Elhárító Oszttályon is – a nyugati és déli (1–6.) határőrkerületekhez alosztályokat, a keletiekhez (7–8.) és északiakhoz (9–10.) pedig csoportokat szerveztek, utóbbiak munkáját az osztálytörzsben egy operatív tiszt ellenőrizte és segítette.¹¹⁶ A parancsnokságot, illetve közvetlen (budapesti és győri) alakulatait és intézeteit biztosító két-három operatív tiszt az alosztályvezető alá tartozott. A karhatalomnál alakulatonként egy-két, két esetben pedig három operatív tisztet osztottak be. A két központi alosztály eltérő súlyát mutatja, hogy a határőrségit a 4. Osztály vezetőjének helyettese vezette.¹¹⁷

¹¹⁵ MNL OL XIX-B-1-au 16-18/1962. BM III/IV. 1962. szeptember 10. Csoportfőnökség állománytáblázata, MNL OL XIX-B-1-au 16-179/1963. BM III/IV. 1963. július 31. Csoportfőnökség állománytáblázata. A két szervezeti egység vezetőjének személye (Sárközi József és Tamási Miklós) nem változott, lásd ÁBTL 2. 8. 1. – 331/1962. BM h. parancs. és ÁBTL 2. 8. 1. – 333/1962. BM h. parancs. Az alosztályok hadrendi nevének használata ebben az esetben is meglehetősen ingadozó volt. Néhány példa erre. A 10. Határőrkerület Elhárító Csoportjánál ugyanabban az ügyben 1963. augusztus 29. és november 29. között keletkezett iratokon a 4/a alosztályt Határőr Alosztálynak, Központi Alosztálynak, Határőrség Parancsnokság Elhárító Alosztálynak nevezték, lásd ÁBTL 3.1.5. – O -12257, 16., 40., 55., 59., 78. A BM Szervezési Osztály 1964–1967 közötti javaslataiban a 4/a alosztály megnevezése III/IV-4. Osztály. Határőr Alosztály volt, lásd MNL OL-XIX-B-1-au 16-179/1/1964. 1964. május 22. Javaslat a III/IV-4. Osztály szervezetének és létszámának módosítására, a 4/b alosztályé III/IV-4. Osztály Karhatalmi Elhárító Alosztály, MOL XIX-B-1-au 16-153/1967. 1967. február 18. A BM III/IV. Csoportfőnökség jelentése a belügyminiszter-helyettesnek. Az állománytáblázatok csak 1967-től adják meg a két alosztály nevét: Határőrség Országos Parancsnokság és Közvetlenei Elhárító Alosztály, Karhatalom Országos Parancsnokság és Közvetlenei Elhárító Alosztály, lásd MNL OL XIX-B-1-au 16-157/1967. 1967. szeptember 1. A BM III/IV. Csoportfőnökség Törzs, 4., 5. Osztály állománytáblázata.

¹¹⁶ MOL XIX-B-1-au 16-153/1967. 1967. február 18. A BM III/IV. Csoportfőnökség jelentése a belügyminiszter-helyettesnek. Ez a szerkezeti forma (törzs főoperatív tisztje a területi szervek csoportvezetői felett) ellentmondott a vezetési elveknek, ezért ezt öt évvel később felszámolták.

¹¹⁷ MNL OL XIX-B-1-au 16-14/8/1961. 1961. november 13. A BM II/1. Osztály állománytáblázata; MNL OL XIX-B-1-au 016-18/1962. 1962. szeptember 10. A BM III/IV. Csoportfőnökség

A csoportfőnökséggé alakulás előtt a törzskari funkciókat a BM II/1. osztályvezetője és helyettese melletti két adminisztrátor, valamint két alosztály, a kiemelt, főleg körözési-kutatási ügyek feldolgozását végző II/1-b alosztály, valamint a Tájékoztató és Értékelő Alosztály látta el. 1962 augusztusában a funkcionális munkaköröket hat szervezeti egység között osztották el,¹¹⁸ ezek nagy része az ekkor felállított 5. Osztály keretébe tartozott. Az osztály lényegében a II/1-b alosztály, valamint a Tájékoztató és Értékelő Alosztály összevonásával jött létre. A régi és új struktúra közötti kontinuitást mutatja a vezetők személyében megnyilvánuló folytonosság is. Az 5. osztály vezetője a II/1-b alosztály vezetője (Bondár József) lett, posztját pedig korábbi helyettese, Dohány Zoltán vette át, immár a Feldolgozó-Kutató alosztály élén. A Tájékoztató-Értékelő (5/b) Alosztály esetében is a hivatalban lévő vezető (Tóth Ernő) maradt a helyén.¹¹⁹ A két egység megtartotta szervezeti kereteit, és a III/IV-5/a, illetve 5/b jelzést kapták.

Az 5. osztály törzsébe egy titkos ügykezelő mellett két koordinációs-dezinformációs főoperatív tiszt, valamint az operatív nyilvántartás kétfős személyzete tartozott. Az 5/a alosztályon¹²⁰ nyolc főoperatív tiszt volt eredetileg, akik a feldolgozó, valamint köröző-kutató munkát végezték. A feldolgozók feladata kettős volt: a négy központi

állománytáblázata; MNL OL XIX-B-1 au-16-179/1963. 1963. július 31. A BM III/IV. Csoportfőnökség állománytáblázata. 1963-ban került sor a Forradalmi Karhatalmi Ezred 3. zászlóaljának felállítására, amikor a Honvédelmi Bizottság a Karhatalom feladatába utalta a fontos és titkos szerelvények őrzését. MNL OL-XIX-B-1-au 61-305/1964. 1964. január 23. A BM III/IV. Csoportfőnökség átírata a BM Szervezési Osztálynak. Az új alakulathoz egy operatív tisztet helyeztek, így az ezred elhárítóinak száma háromra emelkedett.

¹¹⁸ MNL OL XIX-B-1-au 16-18/1962. 1962. szeptember 10. A BM III/IV. Csoportfőnökség állománytáblázata, MNL OL XIX-B-1-au 16-179/1963. 1963. július 31. A BM III/IV. Csoportfőnökség állománytáblázata, MNL OL XIX-B-1-au 16-180/1965. 1965. március 7. A BM III/IV. Csoportfőnökség állománytáblázata. Az 1960-as évek fejleményeit tárgyaló rész majdnem mindenhol felhasználta az állománytáblázatokból és a munkatervekből származó adatokat. A jegyzetanyag az áttekinthetőség érdekében ezekre külön csak akkor hivatkozik, ha azt az érvelés szükségessé teszi.

¹¹⁹ ÁBTL 2.8.1. – 8709., ÁBTL 2.8.1. – 9047. és ÁBTL 2.8.1. – 9610.

¹²⁰ Az alosztály neve eredetileg Feldolgozó és Kutató Alosztály volt, rövidebb formában Feldolgozó Alosztály, lásd ÁBTL 2. 8. 1. – 335/1962. BM h. parancs és ÁBTL 1.11.7. – 61-2403/1963. 1963. június 29. A BM III/IV. Csoportfőnökség munkaterve 1963. július 1-től december 31-ig.

osztály területtartó munkáját segítették a nyomozások lefolytatásához adott elméleti és gyakorlati támogatással, illetve részt vettek a hálózat építésében a megfelelő személyek kiválasztásával és tanulmányozásával. Munkaterületük másik részét a kiemelt ügyekben végzett bizalmas nyomozás tette ki.¹²¹ Maga az alosztály is külön hálózatot tartott fenn az általa végzett nyomozásokhoz.¹²² Az 1960-as évek közepéig a legjelentősebbnek számító ügyek feldolgozásában a többi osztályhoz viszonyítva az 5. osztály túlsúlya jelentősnek mondható.¹²³ A feldolgozó tevékenység tehát nem csak a szakirányító és metodikai munkát jelentette. Az ötfős *5/b alosztály* a Csoportfőnökség megalakulásától kezdve elsősorban értékelő-elemző és tájékoztató, illetve állambiztonsági propagandamunkát végzett. Az 5. osztály negyedik egysége az *ellenőrző csoport* volt, eredetileg hat fővel.

Az átszervezés során felállított *Titkárságon* egy-egy anyagi-pénzügyi előadót, fordítót és titkos ügykezelőt rendszeresítettek.¹²⁴ A *Csoportfőnökség Parancsnokságához* közvetlenül beosztott két főelőadó végezte a mozgósítási és a szervezési feladatokat. A *Csoportfőnöki Titkárságra* 1963-ban két főt, egy híradófőnököt és egy rejtjelező tisztet neveztek ki. A Titkárság végezhetette a mozgósítással

¹²¹ ÁBTL 1.11.7. – sz. n. 1962. december 7. BM III/IV-5. Osztály. Jelentés az 1962. évi operatív munkáról, 2.; ÁBTL 1.11.7. – 61-5-5/1963. A BM III/IV. Csoportfőnök 1963. évi 5. sz. utasítása; ÁBTL 1.11.7. – 61-4043/1963. 1962. december 28. A Katonai Elhárító Csoportfőnökség munkaterve 1963. január 1-től június 30-ig, ÁBTL 1.11.7. – 61-2403/1963. 1963. június 29. A BM III/IV. Csoportfőnökség munkaterve 1963. július 1-től december 31-ig, ÁBTL 1.11.7. – 61-4446/1963. 1963. november 30. A BM III/IV. Csoportfőnökség 1964. évi munkaterve, ÁBTL 1.11.7. – 61-5218/1964. 1964. november 30. A BM III/IV. Csoportfőnökség 1965. évi munkaterve.

¹²² 1962 augusztusában az alosztálynak a célszemélyek környezetében létesített 32–35 fős hálózata volt, valamint szükségesnek tartottak 4–5 fős kutató hálózatot is, lásd ÁBTL 1.11.7. – sz. n. 1962. december 7. 1962. december 7. BM III/IV-5. Osztály. Jelentés az 1962. évi operatív munkáról.

¹²³ ÁBTL 1.11.7. – 61-4446/1963. 1963. november 30. A BM III/IV. Csoportfőnökség 1964. évi munkaterve, ÁBTL 1.11.7. – 61-4053/1965. 1965. december 11. A BM III/IV. Csoportfőnökség munkaterve. 1967-től a munkatervek nem részletezik az egyszerű operatív munkát és a jelzésekkel kapcsolatos munkát. 1963–1965 között az 5. Osztályra 11 feldolgozandó ügy jutott, a többi négy osztályra összesen öt.

¹²⁴ MNL OL XIX-B-1-au 16-18/1962. 1962. szeptember 10. A BM III/IV. Csoportfőnökség állománytáblázata. A Titkárság vezetőjét 1962. október 15-i hatállyal nevezték ki, ÁBTL 2. 8. 1. – 388/1962 BM h. parancs.

kapcsolatos adminisztrációt, emellett a bejelentések nyilvántartásáért és kivizsgálásuk megszervezéséért is felelős volt.¹²⁵

Noha az 1962. évi változtatások fő oka a hatékony működés ke-
reteinek megteremtése volt, az átszervezés lehetőséget nyújtott
néhány vezető lecserélésére is.¹²⁶ Feltűnő, hogy a csoportfőnökség
felső vezetésébe új személyek érkeztek Kucsera László csoport-
főnök, valamint Szőke András csoportfőnök-helyettes, egyben az
1. Osztály vezetője személyében, ráadásul mindketten ekkor kerül-
tek a katonai elhárításhoz. Kucsera 1957. május 3-tól az ipari sza-
botázselhárító osztályt (BM II/6.), 1962. május 11-től az egyesített
– ipari, mezőgazdasági és közlekedési-hírközlési – Szabotázselhárító
Osztályt vezette, Szőke pedig honvédtiszt, a mezőtúri 5. gépkocsi-
zó lövészezred (MN 2520) parancsnoka volt.¹²⁷ Valószínű, hogy az
új kinevezéseket használták fel a katonai elhárítás korábbi vezetői-
nek eltávolítására.¹²⁸ A Csoportfőnökség öt osztályából négynek

¹²⁵ ÁBTL 1.11.7. – 61-4446/1963. 1963. november 30. A BM III/IV. Csoportfőnökség 1964. évi munkaterve, ÁBTL 1.11.7. – 61-4053/1965. 1965. december 11. A BM III/IV. Csoportfőnök-
ség 1966. évi munkaterve.

¹²⁶ A politikai rendőrség vezetői állományával szemben három fő probléma merülhetett fel
az 1950–1960-as évek fordulóján: 1.) Személyes felelősségük a „szocialista törvényesség”
1956 előtti megsértésében; 2.) helytelen szakmai felfogásuk (ragaszkodásuk a „totális
elhárítás” elvéhez, elavult elképzeléseik a hálózati munkáról, valamint a hivatalos és tár-
sadalmi kapcsolatok jellegéről és szerepéről); 3.) korrupcióban és fegyelmi vétségekben
való érintettségük. Lásd Urbán 2003, 6–7.; Cseh–Okváth 2013, 16.

¹²⁷ Kucsera és Szőke pályaképére lásd https://www.abtl.hu/ords/archontologia/f?p=108:13:::13:P13_OBJECT_ID,P13_OBJECT_TYPE:644665,ELETRAJZ (Utolsó letöltés: 2025.
november 20.), illetve ÁBTL 2. 8. 1. – 3477. (Szőke András).

¹²⁸ A katonai elhárítást 1955. március 31-től vezető Selmeczinék 1961 októberében folytat-
nia kellett 1956-ban félbeszakadt pártiskolai tanulmányait, ezek befejeztével nem került
vissza korábbi helyére, hanem kisebb súlyú helyeken kapott vezető beosztást. Selmeczi
feladatát 1961 októberétől egyik helyettese, Nagy József megbízott osztályvezetőként
látta el, vele szemben alkalmassági problémák merültek fel. Őt és a másik osztályveze-
tő-helyettest (egyben az 5. Hadsereg Elhárító Osztályának vezetőjét), Madarász Gyulát
az átszervezéssel egy időben le is szerelték, lásd Okváth, 2013, 37. és 40. jegyzet. Csak
első látásra hasonlít ehhez Bakos János esete, őt ugyan két héttel osztályvezetői (III/IV-3.)
kinevezése után az MSZMP KB Pártfőiskolájára vezényelték, azonban egy év múlva, 1963-
ban ismét elfoglalta posztját. Selmeczi, Nagy és Madarász pályaképére lásd https://www.abtl.hu/ords/archontologia/f?p=108:5:::P5_PRS_ID:522458, https://www.abtl.hu/ords/archontologia/f?p=108:5:::P5_PRS_ID:651089, https://www.abtl.hu/ords/archontologia/f?p=108:5:::P5_PRS_ID:652382. (Utolsó letöltések: 2025. november 20.).

az élére szervezeti előzményeik vezetői kerültek,¹²⁹ egy kivétellel: Szabó Sándor az átszervezés előtt a BM II/1. Tanintézetek Elhárító Osztályát vezette, 1962. augusztusában a határőrség és a belső karhatalom elhárító osztályainak összevonásával létrehozott III/IV-4. Osztály vezetőjévé nevezték ki.¹³⁰

¹²⁹ Gáspár Gyula BM II/1-a (II/1-I.) központi alosztály vezetőjéből a III/IV-2. Osztály vezetője lett, mind a két szervezeti egység a Honvédelmi Minisztérium és az Vezérkar elhárítását végezte, Bakos János maradt (az 1962-ben III/IV-3. sorszámot kapott) Országos Légvédelmi Parancsnokság Elhárító Osztály élén, Bondár József a BM II/1-b (II/1-II.) központi alosztályt vezette, feladatköréhez a körözés és a hálózati munkára alkalmas személyek felkutatása tartozott, 1962. augusztus 15-én a III/IV-5. Osztály vezetőjévé nevezték ki, ide került az említett alosztály is. A tisztségek viselésére lásd https://www.abtl.hu/ords/archontologia/f?p=108:5::::P5_PRS_ID:652807 (Gáspár Gyula), https://www.abtl.hu/ords/archontologia/f?p=108:5::::P5_PRS_ID:522217 (Bakos János); https://www.abtl.hu/ords/archontologia/f?p=108:5::::P5_PRS_ID:1020417 (Bondár József) (Utolsó letöltések: 2025. november 20.)

¹³⁰ https://www.abtl.hu/ords/archontologia/f?p=108:13::::13:P13_OBJECT_ID,P13_OBJECT_TYPE:1032961,ELETRAJZ (utolsó letöltés: 2025. november 20.)

6. SZERVEZETI VÁLTOZÁSOK 1962 OKTÓBERÉTŐL 1967 ELEJÉIG

62

Az 1962 augusztusában létrehozott struktúra az átszervezést követő néhány évben sok helyen módosult. A változások egyrészt az elhárítási illetékesség bővülését, vagyis a Magyar Néphadseregen belüli átalakításokat és fejlesztéseket követték. Ezek közül a legfontosabbak: 1962 végén megalakult, majd 1963. január 1-jén hadrendbe került a közvetlenül a Honvédelmi Minisztérium alá rendelt Szárazföldi Harcászati Hadászati Rakéta Dandár (fedőnevén 5. Önálló Harckocsi Ezred); 1963. szeptember 1-jén felállították a nyíregyházi 15. gépkocsizó lövész hadosztályt; 1966 nyarán megalakították a 3. Hadtestet Cegléd székhellyel az addig az 5. Hadsereghez tartozó gyöngyösi 4. és nyíregyházi 15. gépkocsizó lövész hadosztályokból, valamint a Dunától keletre eső országrészekben elhelyezett közvetlen alakulatokból; 1966 második felében pedig az 5. Hadsereg két ezredét (a szegedi 12. önálló műszaki ezred és a marcali 30. tüzér ezred) dandárrá fejlesztettek (60. Műszaki Utász Dandár és a 30., később 44. Vegyes Tüzér Dandár).¹³¹ Kisebb horderejű változást jelentett, hogy 1963. október 15-én az 5. Hadsereg parancsnokságának székhelyét Székesfehérvárra helyezték, a Határőrség pedig 1964. június 1-jén a csornai 1. Határőr Kerületet kettéosztotta, és a soproni határőr zászlóaljból Sopron székhellyel létrehozta a 11. Határőr Kerületet.

Másrészt a nagyobb átalakítások után szükségyszerű szervezeti korrekciókat („finomhangolást”) is elvégezték. Ennek során arra törekedtek, hogy az elhárítási feladatokat arányosabban osszák el a Csoportfőnökségen belül, figyelembe véve azok területi szórtságát és operatív érzékenységet. Ez különösen a 2. Osztályt érintette, ahová nemcsak a felső katonai szervek, hanem az ezek alá rendelt igen sokféle intéz-

¹³¹ MNL OL-XIX-B-1-au 16-151/1/1967. 1967. január 30. Javaslat a BM III/IV. Csoportfőnökség szervezetének részleges módosítására és 29 fős létszámemelés rendszeresítésére.

mény (művészegyüttes, sportegyesület, oktatási intézetek) és alakulat is tartozott. Az 5. Osztály esetében a sokrétű törzskari funkciók ellátása kívánta meg a feladattípusok ideális átcsoportosítását.

Szárzaföldi erők (1. és 6. Osztály)

1963. október 1-jével új béke hadrend keretében a teljes létszámúvá feltöltött 15. gépkocsizó lövész hadosztály mellett elhárító osztályt hoztak létre az 1. Osztályon belül. Ezzel egy időben megerősítettek az osztálytörzset egy híradófőnökkel és egy rejtjelező tiszttel.¹³² Az osztály székhelye 1963. október 15-én követte Székesfehérvárra az 5. Hadsereg Parancsnokságát.

1964 első felében a III/IV. Csoportfőnökség 2/c alosztálya átadta az 1. (és a 3.) Osztálynak¹³³ a Néphadsereg és a Polgári Védelem területi szerveit, vagyis a megyék szerinti illetékességgel működő kiegészítő parancsnokságokat, hadtápszerveket és polgári védelmi törzseket. Az átvett szervek szétoztása követte az 1. Osztály szerkezetét, vagyis a hat hadosztály elhárító osztályra, valamint az 1. Osztály törzsének alosztályvezetőjére két-két egymással szomszédos megye jutott.¹³⁴

63

¹³² MNL OL-XIX-B-1-au 16-179/4/1963. 1963. szeptember 20. Javaslat a III/IV. Csoportfőnökség létszámának módosítására és MNL OL XIX-B-1-au 16-179/1963. 1963. július 31. A BM III/IV. Csoportfőnökség állománytáblázata. Az új hadrendi elem, a nyíregyházi 15. gépkocsizó lövész hadosztály 1961–1962-ben még csak törzsből, illetve egy ezredből állt, 1963-ban pedig négy nagyobb és négy kisebb alakulatból. MNL OL XIX-B-1-au 16-14/8/1961. 1961. november 13. A BM II/1. Osztály állománytáblázata és MNL OL XIX-B-1-au 16-18/1962. 1962. szeptember 10. A BM III/IV. Csoportfőnökség állománytáblázata. A hadosztály elhárító osztály vezetőjét 1963. augusztus 1-i hatállyal nevezték ki, lásd ÁBTL 2. 8. 1. – 320/1963. BM h. parancs.

¹³³ Az átvétel 1964 első felében történhetett. 1963. december 12-én még a III/IV-2/c alosztály vezette a Baranya Megyei Kiegészítő Parancsnokságon eltűnt titkos okmány miatt indult nyomozást, de 1964. június 10-én a III/IV-1. Osztály egyik alárendelt osztálya (a kaposvári 9. Gépkocsizó Lövész Hadosztály elhárító osztálya) zárta le az ügy dossziéját Lásd ÁBTL 3.1.5. – O-12244, 169–170.

¹³⁴ MNL OL XIX-B-1-au 16-180/1965. 1965. március 7. A BM III/IV. Csoportfőnökség állománytáblázata. A fennmaradó megyék és a Fővárosi Kiegészítő Parancsnokság a 3. osztály illetékességébe kerültek. A kiskunfélegyházi 7. gépkocsizó lövész hadosztály elhárító osztályához 1965-ben három megye (Békés, Csongrád és Bács-Kiskun) tartozott 1967 őszéig, majd utóbbit átvette a 3. osztály, erre lásd az ott írtakat.

1965 őszén a tapolcai rakétadandár (MN 1480, fedőnevén az 5. Önálló Harckocsizó Ezred) az 5. Hadsereg közvetlen alárendeltségébe került, elhárító alosztálya vele együtt az illetékes III/IV-1. Osztályhoz.¹³⁵

A katonai elhárítás helyzetével foglalkozó 1966. évi ellenőrzési jelentés szerint az 1. Osztály elhárító területének nagysága, területi szórtsága és – a csak kevésbé ellenőrizhető sorállományból fakadó – operatív érzékenysége miatt az osztályvezetőnek nagyobb önállóságra és hatáskörre lett volna szüksége, valamint szakképzett tisztekből álló csoportra a feldolgozó munkában. Javasolták azt is, hogy a kiegészítő parancsnokságokat új alosztályba szervezzék egy másik központi (Vezérkar elhárító) osztályon belül.¹³⁶

A ceglédi 3. Hadtest felállításával a szárazföldi csapatok elhárítási területe kettévált, ennek megfelelően 1966 nyarán új elhárító osztályt hoztak létre a hadtest számára, amely a 6. sorszámot kapta meg,¹³⁷ alárendeltségébe a hadtest két hadosztályának elhárító osz-

¹³⁵ Az 1965. április 1-jén jóváhagyott állománytáblázaton a rakétadandár elhárító alosztálya még a 2. osztályhoz tartozott, lásd MNL OL XIX-B-1-au 16-180/1965. 1965. március 7. A BM III/IV. Csoportfőnökség állománytáblázata. Az első iratok, amelyek az 1. Osztály alosztályként mutatják a szervet, 1965. november 10-én keletkeztek. ÁBTL 3.1.5. – O-20089 I/78., 98., 102. A csoportfőnöki utasítások címtettjei közé azonban csak 1967. február 1-jén került az alosztály az 5. Hadsereg Elhárító Osztályának szerveként, addig az utasításokban a III/IV-2/e alosztály után vették fel, a 3. Osztály és alárendelt egységei előtt. Lásd a csoportfőnöki utasítások 1966. január 24. és 1967. február 1. közötti utasításainak elosztásához készült feljegyzéseket: ÁBTL 1.11.7. – 61-5/19/1966. A BM III/IV. Csoportfőnök 1965. évi 19. sz. utasításának kiegészítése; ÁBTL 1.11.7. – 61-5/5/1966. A BM III/IV. Csoportfőnök 1966. évi 5. sz. utasítása, ÁBTL 1.11.7. – 61-5/2/1967. A BM III/IV. Csoportfőnök 1967. évi 2. sz. utasítása. Itt alighanem a címlista gondatlan, rutinszerű – másolással történt – elkészítésére lehet gyanakodni, vagyis arra, hogy az 1966 előtti állapotot mutat az alosztály esetében.

¹³⁶ ÁBTL 1.11.7. – 10-66/10/1966. BM Ellenőrzési Csoportfőnökség jelentése a BM III/IV. Csoportfőnökség ellenőrzéséről, 1966. szeptember 29., 22–23., 30.

¹³⁷ Ung András osztályvezetőt július 15-i hatállyal nevezték ki a Cegléd MN 1695 Elhárító Osztály élére, lásd ÁBTL 2. 8. 1. – 500/1966. BM h. parancs. (A hadtest fedőszáma 1966 októberében változott MN 6639-re.) Az érvényben lévő csoportfőnöki utasításokat 1966. augusztus 26-án kapta meg a 6. osztály, lásd a csoportfőnöki utasítások elosztásához 1965. június 21-én és 1966. január 24–25-én készült feljegyzéseket: ÁBTL 1.11.7. – 61-5/11/1966. A BM III/IV. Csoportfőnök 1965. évi 11. sz. utasítása; ÁBTL 1.11.7. – 61/5/19/1966. A BM III/IV. Csoportfőnök 1965. évi 19. sz. utasításának kiegészítése. 1966. szeptember 29-én már működött az osztály, lásd ÁBTL 1.11.7. – 10-66/10/1966. BM Ellenőrzési Csoportfőnökség. 1966. szeptember 29. Jelentés a BM III/IV. Csoportfőnökség ellenőrzéséről, 5. sz. mell., de a jelentés szövege érthetően nem tárgyalja a 6. Osztály mindössze kéthónapos munkáját

tályai kerültek. Az 5. Hadsereg két ezredéből 1966 második felében létrehozott két dandár (szegedi 60. Műszaki Utász Dandár és marcali 30. Vegyes Tüzér Dandár, későbbi hadrendi nevén 44. Tüzér Dandár) mellé a következő év elején egy-egy elhárító alosztályt állítottak fel.¹³⁸

Honvédelmi Minisztérium és a Vezérkar (2. Osztály)

65

1963 első hónapjaiban a 2. osztály vette át a BM II/3. (Felügyeleti) Csoportjától az Országos Légoltalmi Parancsnokságot (későbbi nevén Polgári Védelem Országos Parancsnokságot). Valószínűleg a légoltalmi szervezet elhárítását már ekkor is két alosztály végezte, a III/IV-2/b az országos parancsnokságnál¹³⁹ és a parancsnokságnak közvetlenül alárendelt alakulatoknál, a 2/c pedig a megyei szerveknél. Az év utolsó negyedében az országos parancsnokság feltehetőleg a 2/a alosztályhoz került, a közvetlen alakulatok maradtak a 2/b alosztályon.¹⁴⁰

és helyzetét. A hadtest parancsnokságának és törzsének objektum dossziéját pedig 1966. október 22-én nyitották meg. A dosszié adatai szerint maga a hadtestparancsnokság és törzs 1966. november 1-jén alakult meg és ténylegesen csak 1967. január 1-től működött. lásd ÁBTL 3.1.5. – O-20096, I/13. és 49.

¹³⁸ A két alosztályvezetőt (Mészáros János, illetve Csala Zsigmond) 1967. február 1-i hatállyal nevezték ki, lásd ÁBTL 2. 8. 1. – 93/1967. BM. h. parancs és ÁBTL 2. 8. 1. – 94/1967. BM. h. parancs. Utóbbi a marcali dandár főoperatív tisztje volt 1966. július 15-től, lásd ÁBTL 2. 8. 1 817. A csoportfőnöki utasítások címzettjei között a két dandár mellett elhárító csoport szerepel 1967. május 5-én és 18-án, alosztály csak május 26-án, lásd a csoportfőnöki utasítások és intézkedések elosztásához 1965. június 21. és 1967. május 26. között készült feljegyzéseket: ÁBTL 1.11.7. – 61-5/11/1966. A BM III/IV. Csoportfőnök 1965. évi 11. sz. utasítása; ÁBTL 1.11.7. – 61/2053/1967. 1967. április 21. A BM III/IV. Csoportfőnök és a BM III/2. Osztály vezetőjének intézkedése; ÁBTL 1.11.7. – 61-5/7/1967. A BM III/IV. Csoportfőnök 1967. évi 7. sz. utasítása. Lehetséges, hogy 1967 tavaszáig elhárító csoportok működtek a két dandár mellett, de itt is számításba jöhet a csoportfőnöki titkárság felületessége, nem csak az adott elhárító szerv pontatlan és aktualitását veszített meghatározásában, hanem a csoportvezetői és a főoperatív beosztások összetévesztésében is.

¹³⁹ 1962. szeptember 20-án még a BM II/3. Csoport nyitotta meg az objektum dossziét, 1963. január 21-én a III/IV-2/b alosztály jelentést készített a Légoltalmi Parancsnokság átadásával kapcsolatban, ÁBTL 3.1.5. – O-20087.

¹⁴⁰ Az 1963. október 1-től érvényes állománytáblázaton nem található az országos parancsnokság, elhárítását minden bizonnyal ott végezték, ahol a többi miniszter alá rendelt központi szervét (a Vezérkarét, HM Titkárságát, a Kiképzési Főcsoportfőnökségét, a fegyvernemi főnökségeket stb.) is.

Az 1962–1963 fordulóján alakult, közvetlenül a Honvédelmi Minisztérium alá rendelt rakétadandár 1963. február 15-től csoport, majd október 1-től alosztály szintű elhárítási területet képezett.¹⁴¹ Ugyancsak 1963. október 1-jén az addig a III/IV-2/b alosztályhoz tartozó,¹⁴² 1962. október 1-jén felállított 39. Műszaki Utász Dandár elhárító állományát alosztályba szervezték, idetartozott a légoltalom/polgári védelem egyik műszaki alakulata és két anyagraktára is.¹⁴³

Az 1963. szeptember 30-án jóváhagyott állománytáblázat adataiból már jobban megismerhetők azok a szempontok, amelyek alapján az egyes alosztályok illetékességét elhatárolták. A Honvédelmi Minisztérium és a Vezérkar központi szervei, valamint a nekik közvetlenül alárendelt intézetek és alakulatok az III/IV-2/a és 2/b jelű alosztályokba,¹⁴⁴ a „dekonzentrált” szervek pedig a 2/c-be tartoztak. Utóbbi alosztály három – egymástól független – központi szerve-

¹⁴¹ Csoportvezetőjének (Petus László) kinevezésére lásd ÁBTL 2.8.1. – 7079., ÁBTL 2. 8. 1 135/1963. Fcsf. h. parancs. A csoport alosztályi szintre emelésének időpontjához lásd MNL OL XIX-B-1-au 16-179/4/1963. 1963. szeptember 20. Javaslat a III/IV. Csoportfőnökség létszámának módosítására és MNL OL XIX-B-1-au 16-179/1963. 1963. július 31. A BM III/IV. Csoportfőnökség állománytáblázata. Az alosztályvezetői kinevezésnek nincs nyoma Petus szolgálati adatlapján.

¹⁴² ÁBTL 3.1.5. – O-12142.

¹⁴³ MNL OL XIX-B-1-au 16-179/1963. A BM III/IV. 1963. július 31. Csoportfőnökség állománytáblázata és MNL OL-XIX-B-1-au 16-179/4/1963. 1963. szeptember 20. Javaslat a III/IV. Csoportfőnökség létszámának módosítására.

¹⁴⁴ *2/a alosztály.* Vezérkar és közvetlen intézetei (Térképészeti Intézet, Haditechnikai Intézet, Központi Térképértékelő és Alakulatok (3. Önálló Rádiófelderítő Ezred, 2. Önálló Rádiófelderítő Zászlóalj, 34. Önálló Felderítő Zászlóalj); a Politikai Főcsoportfőnökségnek alárendelt intézetek (például Hadtörténeti Intézet és Múzeum, Központi Irattár, MN Művészegyüttes, Zrínyi Katonai Kiadó); MN Kiképzési Főcsoportfőnökség alá rendelt Bp. Honvéd Sportegyesület; a Hadtápfőnökség központi (budapesti) szervei (például Központi Gőzmosoda, Elhelyezési Anyagraktár, Vállalati Osztály 5. Elhelyezési Felügyelőség))
2/b alosztály. HM közvetlen, vezetésbiztosító alakulatok (32. Őrezred, 40. Kommandáns Zászlóalj, Budapesti Helyőrségparancsnokság, 117. Önálló Vonalcsatlakoztató Zászlóalj); MNVK 6. (híradó) Csoportfőnökség közvetlen alakulatai (15. Önálló Híradó Ezred, 69. Önálló Rádiózavaró Zászlóalj); a fegyvernemi főnökségek központi intézetei (raktárak, anyagátvételi osztályok, a páncélos és gépjármű fegyvernemnél a kiképzési központ és a központi javítóüzem is); a Fegyverzeti Főnökséghez tartozó 1. Hadsereg-lőszerraktár; a Polgári Védelem/Légoltalom műszaki alakulatai (46. Hadihajós Dandár, Központi Műszaki és Vízijármű Anyagraktár és Javítóüzem); a Hadtápfőnökség központi raktárai, anyagátvételi osztályai, egészségügyi intézményei (Központi Katonai Kórház, 1. sz. Katonai Kórház) és szállító csapatai (3. Önálló Gépkocsizó Szállító Zászlóalj, Gépkocsiszín), valamint a Fegyelmező Zászlóalj.

5. táblázat. A BM III/IV-2. Osztály szerkezete 1963. október 1. és 1964. június 30. között

Szervezeti egység	Elhárítási terület	Székhely
Osztálytörzs		
Tanintézetek Elhárító Osztály	Kiképzési Főcsoportfőnökség alá rendelt Zrínyi Miklós Katonai Akadémia, Egyesített Tiszti Iskola	Budapest
2/a alosztály két csoporttal	HM és MNVK központi szervek, Légtalalom Országos Törzssparancsnoksága, MNVK 1., 4. és 5. csoportfőnökségének közvetlenei, Hadtápfőnökség központi és budapesti közvetleneinek egy része, Politikai Főcsoportfőnökség közvetlenei, a Kiképzési Főcsoportfőnökség alá rendelt Bp. Honvéd SE	Budapest
2/b alosztály két csoporttal	HM közvetlenek, MNVK 2. közvetlenek, MNVK 6., Hadtápfőnökség központi és budapesti közvetleneinek egy része, fegyvernemi főnökségek közvetlenei, légtalalom közvetlenei	Budapest
5. Önálló Harckocsi Ezred Elh. Alo.	Szárazföldi Hadműveleti-Harcászati Rakétadandár	Tapolca
39. Műszaki Utász Dandár Elh. Alo.	39. Műszaki Utász Dandár	Szentes
2/c alosztály	Megyei kiegészítő- és légtalalmi parancsnokságok, megyei hadtápszervek	Budapest

zet (a vezérkar 3. csoportfőnöksége, a légtalalom/polgári védelem és a hadtápszolgálat) megyei alárendelt egységeit (helyi kiegészítő parancsnokságokat és légtalalmi/polgári védelmi törzssparancsnokságokat, valamint elhelyezési felügyelőségeket, vasúti katonai pa-

rancsnokságokat, vasúti közlekedési szállításvezetőségeket és azok raktárait) tömörítette.¹⁴⁵

Az 2. Osztály alárendelt szervezeti egységeihez tartozó operatív területek kialakításában a fő hangsúly alighanem a munkaterhelés arányos elosztásán volt, ennek következményeként az osztály belső felépítésében az objektumi elv mellett a területi elv (a megyei szerveknél) egyaránt érvényesült. Így a korábbinál tagoltabb, de bonyolult, nem mindig következetes struktúra jött létre, amelyben egy katonai szervezet egyes részei (minisztériális szervek és alájuk tartozó alakulatok, intézetek) egymástól elszakítva különböző elhárító szervezeti egységekhez kerültek. Három-három szervezeti egységbe sorolták a hadtápszerveket (2/a, 2/b, 2/c alosztályok) és a műszaki alakulatokat (2/a alosztálytörzs, 2/c alosztály és a 39. Műszaki Utász Dandár Elhárító Alosztály). Változatlanul a 2/a alosztályhoz tartoztak a Vezérkar csoportfőnökségei, osztályai, intézetei, alakulatai, ezek biztosítását továbbra is az alosztály törzséhez beosztott öt-hat operatív tiszt végezte, a Vezérkar felderítő és híradó alakulatainál viszont a 2/b alosztály volt illetékes.

1964 első félévében változott az osztály elhárítási illetékessége is, a kiegészítő parancsnokságokat és a többi területi szervet a Csoportfőnökség 1. és 3. Osztályára helyezték át a III/IV-2/c alosztálytól. Ezt valószínűleg az tette indokolttá, hogy 1963 folyamán a 2. osztály területe túl nagy lett a két új dandár, valamint a Légmentő/Polgári Védelem átvétele miatt. Hasonló okokból az 1964-ben felállított új kiképzésű, részben a népgazdaságban tevékenykedő műszaki alakulatok számára új szervezeti egységet kellett létrehozni. A 39. Műszaki Utász Dandár Elhárító Alosztály bázisán 1964. július 1-jén kialakított 2/d alosztályba (hadrendi elnevezéssel MN Műszaki Főnökség és PVOP Elhárító Alosztályba)¹⁴⁶ kerültek át egyfelől a 2/a és a 2/b alosztályról a Polgári Védelem központi és budapesti szervei, vala-

¹⁴⁵ Megyeszékhelyenként egy-egy főoperatív tiszttel, a főváros esetében két főoperatív tiszt csak a kiegészítő parancsnokságok és a légmentő szektorok elhárítását végezte.

¹⁴⁶ MNL OL XIX-B-1-au 16-179/2/1964. 1964. május 15. A BM III/IV. Csoportfőnökség 2-D Alosztály állománytáblázata; MNL OL XIX-B-1-au 16-179/1964. 1964. május 26. Javaslat a BM III/IV. Csoportfőnökség állománytáblázatának módosítására és MNL OL XIX-B-1-au 16/142/1966. 1966. május 2. Javaslat a BM III/IV-2/d alosztály státuszainak rendezésére.

mint közvetlen műszaki alakulatai és dandára,¹⁴⁷ másfelől a Műszaki Főnökségnek alárendelt három műszaki dandár.¹⁴⁸ Az elhárítási terület három csoportra tagolódott, egy a Polgári Védelemnél,¹⁴⁹ a másik kettő pedig az utász és közlekedési dandárnál működött. Az alosztály illetékességébe tartoztak a különleges (K-) objektumok (rejtett háborús vezetési pontok) is.¹⁵⁰ Ugyanebben az esztendőben a Tanintézeti Elhárító Osztályt is (III/IV-2/e) alosztállyá minősítették át, ennek időpontjára csak következtetni lehet.¹⁵¹

Az 1965 tavaszán végrehajtott szervezeti korrekciót¹⁵² követően a III/IV-2/a alosztállynál csak a Honvédelmi Minisztérium és a Vezérkar csoportfőnökségei és önálló osztályai, valamint három intézete (Térképészeti Intézet, Központi Térképraktár, Haditechnikai Intézet

¹⁴⁷ Például a hatvani 301. Légoltalmi Műszaki Zászlóalj (1964. augusztus 14-től ezred) és az 1964. július 1-jén felállított 160. Általános Műszaki Dandár.

¹⁴⁸ 46. Önálló Hadihajós Dandár a Hadihajós Szertárral, 39. Műszaki Utász Dandár, valamint az 1964. július 1-jén felállított 150. Közlekedési Műszaki Dandár.

¹⁴⁹ A PVOP Elhárító Csoport vezetőjét, Csiki Istvánt június 1-jével, tehát az alosztály felállításával egyidejűleg nevezték ki, majd két hónappal később áthelyezték a 2/b alosztályra, továbbra is csoportvezetőként. ÁBTL 2.8.1. – 6637. Vezetői beosztásának alakulása az állományparancsokban kissé bonyolultabb képet mutat. Ezek szerint 1964. június 1-jén csoportvezető a 2. Osztályon, augusztus 15-én a 2. osztályon belül a PVOP elhárító csoport vezetője, majd szeptember 1-jén a 2/d alosztályról a 2/b-re került, ahol szintén csoportvezetői beosztást kapott. ÁBTL 2.8.1. – 258/1964. BM h. parancs, ÁBTL 2.8.1. – 3/1964. Csf. parancs, ÁBTL 2.8.1. – 70/1964. Csf. parancs. Az 1965. április 1-jén jóváhagyott állománytáblázaton az alosztályon csak három dandár mellett szerepel csoportvezetői státus, feltehetően a Polgári Védelem és a két főnökség közvetlen alakulatainak és szerveinek elhárítását az alosztályvezető irányította.

¹⁵⁰ Erre a legkorábbi egyértelmű adat egy 1966. szeptember 15-én készített javaslatban található, lásd MNL OL XIX-B-1-au 16-149/1/1966. Javaslat a BM II/IV.-2/f alosztály szervezetének módosítására. A háborús vezetési pontokat (K-I., K-II. és K-III. objektumokat) az 1960-as években építették ki, saját hírközlési rendszerükkel együtt. Az állami vezetők számára a K-I. (Jobbágyiban, Polgári Védelem Központi Híradó Anyagraktár és Javitóüzem – KAJÜ – fedőnévvel) és a K-II. szolgált (Erdőbényén, 8. sz. Honvéd Üdülő fedőnévvel). Előbbi 1967-ben, utóbbi 1970-ben készült el. Lásd erre ÁBTL 1.11.1. – 45-13/5/1985. Jelenítés a védett vezetési rendszer állambiztonsági védelmének helyzetéről és további feladatok, 1985. április 2. Lásd még ÁBTL 4.1. – A-3442/3. Az elhárítási területek sajátosságai, az elhárító munka megszervezése. Kézirat. Szerk.: Varga Csaba. BM III/IV. H. n. 1985. (Katonai elhárítási ismeretek 3.), 9–12.

¹⁵¹ 1964. február 5-én még Tanintézetek Elhárító Osztály a szervezeti egység neve, 1965. február 8-án már 2/e alosztály. ÁBTL 3.1.5. – O-12815 és ÁBTL 3.1.5. 12816.

¹⁵² MNL OL XIX-B-1-au 16-180/1965. 1965. március 7. A BM III/IV. Csoportfőnökség állománytáblázata.

6. táblázat. A BM III/IV-2. Osztály szerkezete 1965 áprilisa és 1965 ősze között

Szervezeti egység	Elhárítási terület
Osztálytörzs	
2/a osztály	HM, MNVK, MNVK 1. és 4. csoportfőnökségek egy-egy intézete
2/b osztály két csoporttal	HM közvetlen alakulatai, MNVK 2. és 6. csoportfőnökségek alakulatai, Politikai Csoportfőnökség intézetei, Hadtápfőnökség központi alakulatainak és szerveinek egy része, Kiképzési Főcsoportfőnökség alá rendelt Bp. Honvéd SE
2/c osztály két csoporttal	Hadtápfőnökség központi alakulatainak és szerveinek egy része, a fegyverzeti, a műszaki, a vegyivédelmi, a páncélos és gépjármű főnökségek központi szervei és raktárai
2/d osztály három csoporttal	Műszaki Főnökség közvetlen alakulatai, Polgári Védelem központi és Bp-i szervei a háborús vezetési pontokkal
2/e osztály	Zrínyi Miklós Katonai Akadémia, Egyesített Tiszti Iskola
5. Önálló Harckocsi Ezred Elh. Alo.	Szárazföldi Hadműveleti-Harcászati Rakétadandár

és Kísérleti Állomása) maradt, míg a Politikai Főcsoportfőnökség intézetei, a Kiképzési Főcsoportfőnökséghez tartozó Bp. Honvéd Sportegyesület, a Hadtápfőnökség szállító alakulatai és központi (budapesti) szervei a 2/b-be kerültek. A 2/c osztály elhárítási területéhez a Hadtápfőnökség, a Fegyverzeti Főnökség, valamint a Műszaki Főnökség kivételével a fegyvernemi főnökségek raktárai és anyagátvételi osztályai, valamint a Központi Híradó Anyagjavító Műhely tartoztak. Az átalakítás után az egyes osztályok betűjele és operatív illetékessége a következő volt.

1965. április 1. után a III/IV-2/b és a 2/c osztály két-két (mindkét osztállynál „A” és „B” betűkkel jelzett) csoportjába átlagosan 7–10

(összesen 31) operatív tisztet és 13–18 (összesen 61) objektumot soroltak. A két A jelű csoport vezetője egyben az adott alosztály vezetőjének helyettese is volt. A két csoport közötti illetékesség megosztásának elve adatok híján nem határozható meg pontosan.

A III/IV-2/c alosztály elhárítási területe volt földrajzilag a legszórtaabb (16–17 településen helyezkedtek el az alakulatok és intézetek), az A csoportba zömmel Heves és Nógrád megyei, a B-be pedig Pest megyei raktárak kerültek, de az érintett települések megközelítően sem alkottak területileg összefüggő tömböt.¹⁵³ A 2/c alosztály vezetőjéhez közvetlenül tartozott két alakulat is.¹⁵⁴ A 2/d alosztályon a három csoport a három (utász, közlekedési és általános műszaki) dandár mellett működött, a Műszaki Főnökség és a Polgári Védelem Országos Parancsnokság alá közvetlenül rendelt alakulatok és a fővárosi polgári védelmi szervek, illetve a 2/b alosztályról idehelyezett Fegyvelmező Zászlóalj elhárítását az alosztálytörzsbe kinevezett főoperatív tiszt irányíthatta.¹⁵⁵

¹⁵³ MNL OL XIX-B-1-au 16-180/1965. 1965. március 7. A BM III/IV. Csoportfőnökség állománytáblázata. A 2/b és 2/c alosztályok csoportjainak elhárítási területe:

– 2/b/A csoport (10 operatív tiszt, 13 objektum)

HM közvetlen rendészeti-őrszolgálati alakulatok, MNVK 6. Csoportfőnökség közvetlen (híradó) alakulatai; MNVK 2. Csoportfőnökség mélységi felderítő alakulata; egyes központi (fővárosi) hadtáp és fegyverzeti szervek; hadtápszállító alakulatok; a Budapesti Helyőrségparancsnokság, valamint a HM lakótelepei.

– 2/b/B csoport (7 operatív tiszt, 17 objektum)

MNVK 2. Csoportfőnökség rádiós felderítő alakulatai; központi (fővárosi) hadtáp (egészségügyi) szervek; a Kiképzési Főcsoportfőnökség két sportintézménye (Magyar Honvédelmi Szövetség, Budapesti Honvéd Sportegyesület); Politikai Főcsoportfőnökség alá tartozó intézetek (MN Művészegyüttes, Zrínyi Kiadó, Hadtörténelmi Levéltár és Intézet stb.), a Páncélos és Gépjárműtechnikai Főnökség kiképző központja.

– 2/c/A csoport (7 operatív tiszt, 18 objektum)

Központi hadtápszervek, a fegyverzeti raktárak egy része, a Páncélos és Gépjármű Főnökség Anyagátvételi Osztálya.

– 2/c/B csoport (7 operatív tiszt, 13 objektum)

Műszaki és vegyvédelmi főnökségek anyagátvételi osztályai és központi raktárai, az MNVK 6. Csoportfőnökség (híradó) anyagátvételi osztálya és központi javítóműhelye, a fegyverzeti raktárak másik része.

¹⁵⁴ 107. Szállító Osztály és Lokátor Javító Üzem. Utóbbi valójában központi rakétajavító és tároló bázis (MN 6060 Nyírtelek) volt. A két objektum fontossága indokolhatta az alosztályvezető közvetlen irányítását.

¹⁵⁵ A 2/d alosztály 1965. évi területéről és szerkezetéről kizárólag az 1965. április 1-jén jóváhagyott állománytáblázat áll rendelkezésre, az ott alkalmazott sorrend megengedi azt a

7. táblázat. A BM III/IV-2. Osztály szerkezete 1966 júliusa és 1967. február 28. között

Szervezeti egység	Elhárítási terület
Osztálytörzs	
2/a osztály	HM, MNVK, MNVK 1. és 4. csoportfőnökségek egy-egy intézete
2/b osztály két csoporttal	HM közvetlen alakulatai, MNVK 2. és 6. csoportfőnökségek alakulatai, Politikai Csoportfőnökség intézetei, Hadtápfőnökség központi alakulatainak és szerveinek egy része, Kiképzési Főcsoportfőnökség alá rendelt Bp. Honvéd SE
2/c osztály két csoporttal	Hadtápfőnökség központi alakulatainak és szerveinek egy része, a fegyverzeti, a műszaki, a vegyivédelmi, a páncélos és gépjármű főnökségek központi szervei és raktárai
2/d osztály három csoporttal	Műszaki Főnökség közvetlen alakulatai
2/e osztály	Zrínyi Miklós Katonai Akadémia, Egyesített Tiszti Iskola
2/f osztály két csoporttal	PVOP, PV közvetlen alakulatai, PV KAJÜ (K-objektumok), területi PV törzsek kisebbik része

1965-ben a rakétadandár az 5. Hadsereg alárendeltségébe került, elhárító osztálya vele együtt az illetékes III/IV-1. osztályhoz. 1966 nyarán a III/IV-2/d osztály elhárítási területéből kiváltak a K-objektumokkal kapcsolatos feladatokat is végző polgári védelmi alakulatok és ezekhez felállították a III/IV-2/f osztályt.¹⁵⁶

lehetőséget is, hogy a három csoportvezető között osztották el az utoljára említett alakulatokat.

¹⁵⁶ A K-objektumokat elhárító osztály megszervezésére 1966. május 17-én tettek javaslatot, lásd MNL OL XIX-B-1-au 16-149/1/1966. Javaslat a BM II/IV-2/f osztály szervezetének módosítására. Az osztály vezetőjét, Erdősi Bélát 1966. július 15-i hatállyal nevezték ki, lásd ÁBTL 2.8.1. – 501/1966. BM h. parancs. Az új, III/IV-2/f osztály adatait az 1965. évi

Légvédelem (3. Osztály)

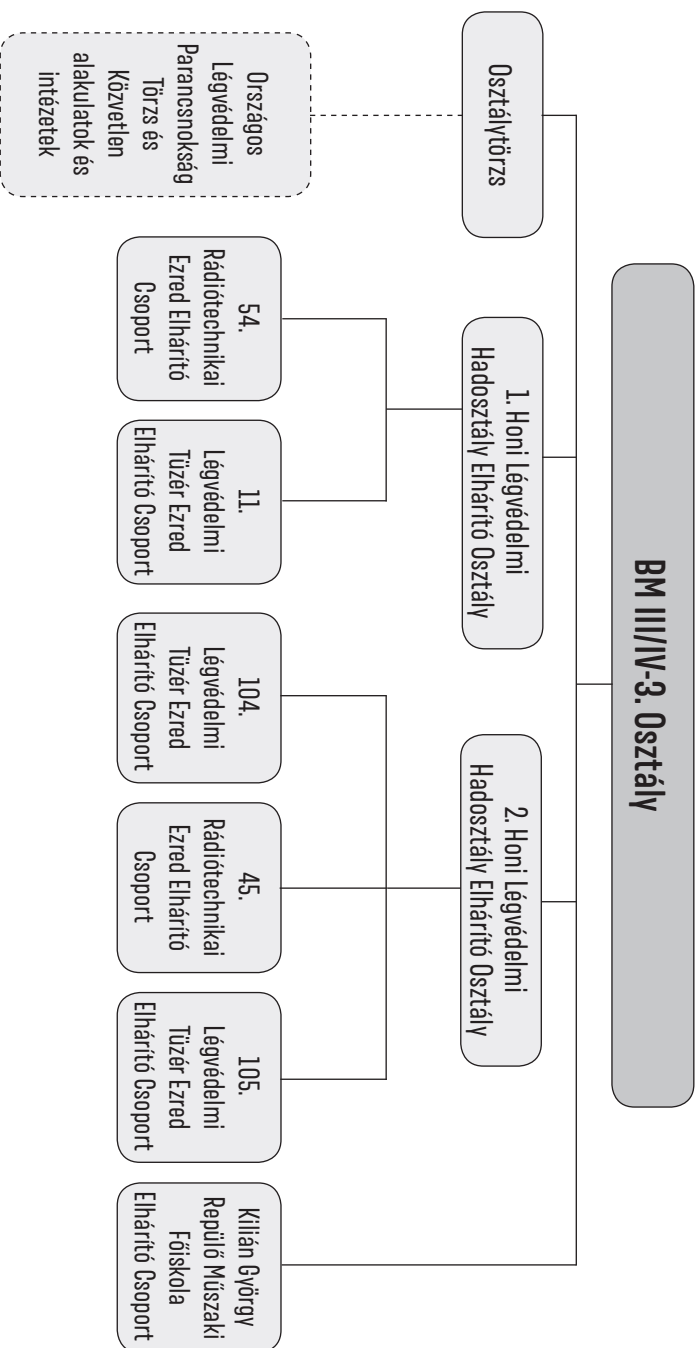
1963 őszén a szolnoki Kilián György Repülő Tiszti Iskola mellett elhárító csoportot állítottak fel,¹⁵⁷ ezt minden bizonnyal az tette szükségessé, hogy ekkor már három évfolyamban folyt itt az oktatás, ami az operatív állomány növelését is megkívánta. A következő változást a 3. osztály operatív illetékességének bővítése okozta a megyei hadtápszervek, polgári védelmi parancsnokságok és kiegészítő parancsnokságok egy részének átvételével. A vonatkozó források hiánya miatt csak körvonalazni lehet a módosítás körülményeit, amelynek még a pontos ideje sem ismert, valószínűleg 1964 első felében történhetett.¹⁵⁸ Azok a megyék kerültek ide, amelyek székhelyén az Országos Légvédelmi Parancsnokság hadosztályainak és főiskolájának parancsnokságát elhelyezték (Veszprém, Borsod-Abaúj-Zemplén és Szolnok), valamint – az Országos Légvédelmi Parancsnokság székhelyéhez és tágabb körzetéhez igazodóan Pest megye, illetve a főváros. (Utóbbi esetben egyedül a kiegészítő parancsnokság átvételéről van szó.) Minden bizonnyal az elhárítási területekkel együtt átadott operatív állomány alacsony létszáma (összesen öt tiszt), illetve az objektumok földrajzi alapon megoldható integrációja nem tette szükségessé új

73

állománytáblázat megfelelő helyén utólag kézírással rávezették, lásd MNL OL XIX-B-1-au 16-180/1965. 1965. március 7. A BM III/IV. Csoportfőnökség állománytáblázata, a 32. oldal hátlapján. Eszerint két csoportvezető volt az alosztályon, egyik a törzsben, a másik a Polgári Védelem Központi Anyagraktár és Javítóüzem mellett. (A bejegyzésben kétszer szerepel, valószínűleg az egyik a háborús vezetési pontok fedőszerve volt, a másik pedig a tényleges javítóműhely, Hatvanban. A két szervet (rövidítve KAJÜ és KAJMÜ) néha a minisztériumban is összetévesztették, például 1978-ban egy titkos küldemény kézbesítésekor, lásd ÁBTL 3.1.5. – O-20100, I/20. A K-objektum elhárító csoportjának vezetőjét, Kovácsházi Istvánt 1966. november 1-i hatállyal nevezték ki, lásd ÁBTL 2.8.1. – 381/1966. Fcsf. parancs és ÁBTL 2. 8. 1 – 3121. Az alosztály törzséhez beosztott csoportvezető alá a többi polgári védelmi szerv elhárító tisztjei tartozhattak.

¹⁵⁷ MNL OL-XIX-B-1-au 16-179/4/1963. 1963. szeptember 20. Javaslat a III/IV. Csoportfőnökség létszámának módosítására és MNL OL XIX-B-1-au 16-179/1963. A BM III/IV. Csoportfőnökség állománytáblázata. 1963. július 31. A csoportvezetőt (Kovács Vendel) 1963. november 1-i hatállyal nevezték ki, lásd ÁBTL 2. 8. 1 – 689/1963. Fcs. h. parancs.

¹⁵⁸ Az említett szervek és parancsnokságok többségét 1964 első felében adták át a III/IV-1. Osztálynak, a folyamat minden bizonnyal egy időben ment végbe az 1. és a 3. Osztályon.

6. ábra. A BM III/IV-3. Osztály szerkezete 1963 szeptemberé és 1965 szeptemberé között

szervezeti egység létesítését.¹⁵⁹ Az elhárítási területnek a 3. osztályhoz kapcsolása a 2. osztály tehermentesítését szolgálhatta.¹⁶⁰

Határőrség és belső karhatalom (4. Osztály)

75

A 4. osztály szerkezete a megalakulása utáni pár évben egy ponton szorult korrekcióra. A kiemelt jelentőségű 1. (csornai) Határőrkerület elhárító alosztályán a nagy létszámú (13 fős) operatív állományt 1963 szeptemberében a két határőr zászlóaljnak megfelelően két (csornai és soproni) csoportba sorolták.¹⁶¹ A kerület kettéosztásával és a soproni zászlóaljból 1964. június 1-jén létrehozott soproni 11. Határőr Kerület mellé a III/IV-4/a alosztályon belül új elhárító alosztályt állítottak fel.¹⁶²

1965 elején jelentősebb, 15%-os létszámleépítéssel is járó átszervezést hajtottak végre a 4. osztályon. Ez elsősorban a 4/a alosztályon – a déli határforgalom megkönnyítésével előálló új helyzetnek megfelelően – a Jugoszláviával határos kerületek elhárító alosztályait érintette (állományuk 20 főről 9-re csökkent), illetve a barátnak minősülő országokkal szomszédos határőrkerületek elhárító csoportjait

¹⁵⁹ Mivel státusátcsoporthozatással megoldható volt a terület áthelyezése, ezért ennek a módosításnak nincs nyoma a Belügyminisztérium szervezési iratanyagában. Az 1965. évi állománytáblázaton hiányoznak a Szolnok megyei hadtáp-, polgári védelmi és kiegészítőszervek, 1966-ban viszont egy átfogó jelentés a 3. Osztály elhárítási illetékességének részeként említi. Az 1967. augusztus 25-én készült állománytáblázat javította az 1965-ös állománytáblázat tévedését. MNL OL XIX-B-1-au 16-180/1965. A BM III/IV. Csoportfőnökség állománytáblázata. 1965. március 7., ÁBTL 1.11.7. – 10-66/10/1966. BM Ellenőrzési Csoportfőnökség. 1966. szeptember 29. Jelentés a BM III/IV. Csoportfőnökség ellenőrzéséről, 23., MNL OL XIX-B-1-au 16-157/1967. BM III/IV. Csoportfőnökség 1., 3., 6., 7. Osztály állománytáblázata. 1967. szeptember 1.

¹⁶⁰ A többi megyénél a III/IV-1. Osztály vette át ezeket a dekoncentrált szerveket.

¹⁶¹ MNL OL XIX-B-1-au 16-179/1963. 1963. július 31. BM III/IV. Csoportfőnökség állománytáblázata és MNL OL-XIX-B-1-au 16-179/4/1963. 1963. szeptember 20. Javaslat a III/IV. Csoportfőnökség létszámának módosítására.

¹⁶² MNL OL- XIX-B-1-au 16-179/1/1964. 1964. május 22. Javaslat a III/IV-4. Osztály szervezetének és létszámának módosítására lásd még a 11. Határőr Kerület objektum-dossziéját: ÁBTL 3.1.5. – O-20088, 18., illetve Nagy 2012, 68. A kerület elhárító alosztályának vezetőjét 1964. július 1-i hatállyal nevezték ki (ÁBTL 2.8.1. – 405/1964. Fcs. h. parancs, ÁBTL 2.8.1. – 13572.), objektum dossziéját pedig 1964. október 15-én nyitották. (ÁBTL 3.1.5. – O-20088.)

8. táblázat. A BM III/IV-4. Osztály szerkezete 1965 márciusától 1967. szeptemberéig

Osztálytörzs			
4/a alosztály		4/b alosztály	
Elhárítási terület	Székhely	Elhárítási terület	Székhely
Határőrség Országos Parancsnoksága és közvetlen alakulatai, Önálló Hattárőr Zászlóalj elhárítása az alosztályvezető közvetlen alárendeltségében	Budapest, Győr	Karhatalom Országos Parancsnoksága és közvetlen alakulatai, Budapesti Forradalmi Karhatalmi Ezred, Őrségi Ezred, Karhatalmi Őrségi Zászlóalj, 1-5. Karhatalmi Zászlóalj	Budapest, Pécs, Miskolc, Debrecen, Szeged, Szombathely, Győr
1. HÖR Kerület Elh. Alo.	Csorna	Büntetésvégrehajtás Elhárító Csoport	Budapest
2. HÖR Kerület Elh. Alo.	Szombathely		
3. HÖR Kerület Elh. Alo.	Zalaegerszeg		
11. HÖR Kerület Elh. Alo.	Sopron		
4. HÖR kerület Elh. Csop.	Nagykanizsa		
5. HÖR Kerület Elh. Csop.	Pécs		
6. HÖR Kerület Elh. Csop.	Kiskunhalas		
7. HÖR Kerület Elh. Csop.	Orosháza		
8. HÖR Kerület Elh. Csop.	Nyírbátor		
9. HÖR Kerület Elh. Csop.	Miskolc		
10. HÖR Kerület Elh. Csop.	Balassagyarmat		

(állományuk 12 főről 8-ra csökkent). Ezzel összefüggésben a nagykanizsai, pécsi és kiskunhalasi (4., 5., 6.) határőrkerületek elhárító alosztályait csoportokra redukálták. Apróbb módosítást jelentett a Győri Önálló Határőrzászlóalj melletti, szervezeti szintet nem jelentő kétfős elhárító egység felállítása. Ugyanebben az időszakban az III/IV-5. osztálytól a III/IV-4/b alosztály vette át a büntetés-végrehajtás hivatásos állományának elhárítását.¹⁶³

Az 1965. évi változások után a 4. osztályon belül 24 egységet különböztettek meg, két központi alosztályt, négy területtartó elhárító alosztályt és nyolc csoportot. Az országos parancsnokságok és közvetlen alakulataik, valamint a karhatalmi ezredek és zászlóaljak elhárítását továbbra is az illetékes alosztályvezetők irányították.

A legalsóbb szervezeti szinten (és a létszám kérdésében) 1966-ban azt tartották ideális állapotnak, ha a nyugati határszakaszon (tehát az 1–3. és 11. határőrkerületnél) egy-egy operatív tisztre három őr elhárítási feladata jut.¹⁶⁴

Csoportfőnöki törzs (5. Osztály)

1963-ban az 5. osztály törzséből az operatív nyilvántartás kétfős személyzetét az III/IV-5/b alosztályra helyezték át,¹⁶⁵ a két koordinációs-dezinformációs főoperatív tiszttel pedig az 5/a alosztályra, ahol 1963. november 1-től külön csoportot alkottak a feldolgozó, valamint köröző-kutató munkát végző nyolc főoperatív tiszttel.¹⁶⁶ 1963.

¹⁶³ A 4. osztály állománytáblázatát 1965. január 7-én fogadta el a csoportfőnök, a három kerület elhárító alosztályvezetőinek felmentése és ugyanott csoportvezetői kinevezése 1965. március 1-i hatállyal történt, lásd ÁBTL 2.8.1. – 28/1965. Csf. parancs, ÁBTL 2.8.1. – 29/1965. Csf. parancs, ÁBTL 2.8.1. – 30/1965. Csf. parancs. A 4. Osztály 1965. január 18-án jóváhagyott létszámcsökkentésére az állománytáblázat adatain kívül lásd MNL OL XIX-B-1-au 16-178/1965. BM Szervezési Osztály jelentése, 1965. január 6. A büntetés-végrehajtás elhárításának áthelyezésére lásd a törzskari szerveknél írottakat.

¹⁶⁴ MNL OL XIX-B-1-au 61-527/1966. 1966. február 11. Javaslat a BM 1. 2. határőrkerületének elhárító alosztályai operatív létszámának emelésére.

¹⁶⁵ Az 1960-as évek második felében az iratselejtezéseket is az 5/b alosztály (majd csoport) bonyolította le, lásd BM III/IV. Csoportfőnökség megsemmisítési jegyzőkönyveit: ÁBTL 1.11.7. – sz. n. 1965. január 6. és ÁBTL 1.11.7. – sz. n. 1968. június 19.

¹⁶⁶ Az osztálytörzs létszámcsökkenése ugyanis 5/a alosztályon jelentkezik többletként, ami nyilvánvalóan összefügg a csoport létrehozásával, lásd MNL OL XIX-B-1-au 16-18/1962.

november 1. és 1965. március 1. között, ideiglenes jelleggel, a büntetés-végrehajtás elhárítása is az 5/a alosztály feladata volt.¹⁶⁷ 1963 második felében három fővel az állambiztonsági propagandamunkát irányító és felügyelő csoportot hoztak létre az 5/b alosztályon.¹⁶⁸ Az 5. Osztály negyedik egységét, az ellenőrző csoportot 1963-ban egy fővel bővítették és 1964-ben vagy 1965 elején valószínűleg az 5/a alosztály alá rendelték.¹⁶⁹

1962. szeptember 10. A BM III/IV. Csoportfőnökség állománytáblázata, MNL OL XIX-B-1-au 16-179/1963. 1963. július 31. A BM III/IV. Csoportfőnökség állománytáblázata. (A hivatkozott állománytáblázatok nem nevezik meg a főoperatív tisztek munkakörét). A létszám-változás valószínűsíti – a munkaterület jellege mellett – hogy a koordinációs-dezinformációs tevékenységet eredetileg az 5. Osztály törzsében végezték. A csoport vezetőjét 1963. november 1-i hatállyal nevezték ki (november 21-én), lásd ÁBTL 2.8.1. – 739/1963. Fcs. h. parancs és ÁBTL 2.8.1. – 10587. Az 1963. évi állománytáblázat a tíz főoperatív tisztet 6-2-2 bontásban vette fel, kettő lehetett a koordinációs-dezinformációs csoport tagja, így hat feldolgozó és két köröző-kutató tisztet lehet feltételezni.

¹⁶⁷ Az 1963. október 21-én kiadott 0023. sz. BM parancsnak megfelelően 1963. november 1-i hatállyal vette át a területet a BM II/3. Csoporttól a katonai elhárítás, november 11-én már az III/IV-5/a alosztály végezte ezt a munkát, lásd MNL OL XIX-B-1-au 61-4117/1963. 1963. november 11. BM III/IV. Csoportfőnökség átirata a BM Szervezési Osztálynak és MNL OL XIX-B-1-au 16-181/2/1963. 1963. november 16. BM Szervezési Osztály értesítése a BM III/IV. csoportfőnökségnek. Az 1965. január 6-án elkészített állománytáblán a BV Elhárító Csoport már a 4/b alosztályon található, a csoport két operatív tisztjét – és velük az elhárítási területet – 1965. március 1-i hatállyal helyezték át a 4. Osztály állományába. Lásd MNL OL XIX-B-1-au 16-176/1965. 1965. január 6. BM III/IV. Csoportfőnökség 4. Osztály állománytáblázata, ÁBTL 2.8.1. – 13/1965. Csf. parancs és ÁBTL 2.8.1. – 14/1965. Csf. parancs. Az 1963. évi 0023. sz. belügyminiszteri parancs értelmében a háromfős csoport az országos jelentőségű intézetek operatív biztosítását végezte közvetlenül, a többiben a BM II/3. Csoport megyei büntetés-végrehajtási intézetekhez beosztott tisztjeinek szakirányítását látta el, lásd ÁBTL 4.2. – 10-21/23/1963.

¹⁶⁸ Az alosztály neve eredetileg Tájékoztató Alosztály volt, lásd ÁBTL 2.8.1. – 334/1962. BM h. parancs és ÁBTL 1.11.7. – 61-2403/1963. 1963. június 29. A BM III/IV. Csoportfőnökség munkaterve. 1963. július 1-től december 31-ig, 4. A propaganda csoport megalakulásának idejére lásd ÁBTL 1.11.7. – 61-2403/1963. 1963. június 29. A BM III/IV. Csoportfőnökség munkaterve 1963. július 1-től december 31-ig, 4.

¹⁶⁹ Az 1965. évi állománytáblán már hiányzik a külön ellenőrző csoport, viszont az 5a alosztályon eggyel több csoportvezető van, mint az 1963. évi állománytáblán. lásd MNL OL XIX-B-1-au 16-180/1965. 1965. március 7. A BM III/IV. Csoportfőnökség állománytáblázata és MNL OL XIX-B-1-au 16-177/1965. 1965. január 6. BM III/IV. Csoportfőnökség 5. Osztály állománytáblázata. Ennek némileg ellentmond, hogy egy 1965. február 24-én kelt állományparancs „az 5. Osztály Ellenőrző Csoport állományába” helyezett át egy tisztet, lásd ÁBTL 2.8.1. – 41/1965. III/IV. Csf. parancs. Lehetséges, hogy tévesen az előző évben érvényes állapot szerint adták meg a szolgálati helyet, de az sem zárható ki, hogy a

9. táblázat. A BM III/IV. Csoportfőnökség törzskari szervei
1965. március 1. és 1967. február 28. között

Szervezeti egység		Munkaterületek
Parancsnokság		mozgósítás és szervezés
Titkárság		adminisztráció, anyagi és pénzügyek, rejtett vezetés, titkos ügyvitel
5. osztály törzse		titkos ügyvitel
Koordinációs és Dezinformációs Csoport (?)		részvétel támadólagos kémelhárításban
5/a Alosztály	Ellenőrző Csoport	ellenőrzés
	Koordinációs és Dezinformációs Csoport (?)	részvétel támadólagos kémelhárításban
5/b csoport		propaganda, értékelés-elemzés és tájékoztatás, feldolgozás, operatív nyilvántartás

1965. március 1-jén az 5. Osztály létszámát jelentősen, kilenc fővel csökkentették, ami elsősorban az értékelő-elemző, valamint a feldolgozó-köröző munka leépüléséhez vezetett. A leépítéssel összefüggésben az 5/b alosztály 5/b csoportként működött tovább.¹⁷⁰

csoport helye csak március 1-jén változott meg, amikor átalakították az 5. Osztályt, erről lásd az alábbiakat.

¹⁷⁰ MNL OL XIX-B-1-au 16-177/1965. 1965. január 6. BM III/IV. Csoportfőnökség 5. Osztály állománytáblázata. Az állománytáblázat 1965. január 6-án készült, ott már az 5/b egységet csoportként vették fel, az 5/b alosztály vezetőjét azonban 1965. március 1-i hatállyal mentették fel és nevezték ki a Titkárság vezetőjévé, lásd ÁBTL 2.8.1. – 117/1965. BM h. parancs. Az alosztály megszüntetése is erre az időpontra tehető. Az említett állománytáblázathoz 1965. január 18-án elfogadott javaslat szerint a 4. és 5. Osztály létszámát összesen 27 fővel csökkentették, lásd MNL OL XIX-B-1-au 16-178/1965. BM Szervezési Osztály jelentése, 1965. január 6. Az 5. Osztályról zömmel a 4.-re helyezték át az operatív tiszteket, lásd például ÁBTL 2.8.1. – 13/1965. Csf. parancs és ÁBTL 2.8.1. – 54/1965. Csf. parancs.

A következő két évben az 5. osztály 11 főoperatív tisztje¹⁷¹ közül a három meglévő csoporthoz hetet lehet számítani. 1966-ban egy-egy tiszt végezte az értékelő-elemző és a tájékoztató, kettő pedig a feldolgozó munkát. Az értékeléshez időről-időre az 5. Osztály más tisztjeit is igénybe vették, a feldolgozás pedig gyakorlatilag csak a vonatkozó ügyek és jelzések regisztrálására terjedt ki.¹⁷² Az értékelés és a tájékoztatás színvonala így elmaradt a szükségestől, azzal a csoportfőnökség vezetése maga is elégedetlen volt.¹⁷³ Nem egyértelmű a koordinációs csoport osztályon belüli helye 1965. március 1. után, lehetséges, hogy közvetlen osztályvezetői irányítás alá, vagyis az osztálytörzsbe került.¹⁷⁴

171 MNL OL XIX-B-1-au 16-180/1965. 1965. március 7. A BM III/IV. Csoportfőnökség állománytáblázata.

172 ÁBTL 1.11.7. – 10-66/10/1966. BM Ellenőrzési Csoportfőnökség. 1966. szeptember 29. Jelentés a BM III/IV. Csoportfőnökség ellenőrzéséről, 25.

173 ÁBTL 1.11.7. – 10-66/10/1966. BM Ellenőrzési Csoportfőnökség. 1966. szeptember 29. Jelentés a BM III/IV. Csoportfőnökség ellenőrzéséről, 25. A munkaterülettel már az 1960-as évek elején is problémák voltak, ez évenként visszatért a csoportfőnöki utasításokban, lásd ÁBTL 1.11.7. – 61-6-11/1962., ÁBTL 1.11.7. – 61-5-1/1963., ÁBTL 1.11.7. – 61-5-15/1965.

174 1965. március 1-i hatállyal ugyanis a vezetőjét, Koppány Józsefet felmentették az 5/a alosztály csoportvezetői beosztásából és kinevezték az 5. Osztály állományába koordinációs csoportvezetőnek, ÁBTL 2.8.1. – 10/1965. III/IV. Csf. parancs. Koppány ezt megelőzően is a koordinációs csoportot vezette (1963. november 1-től), lásd 1964. április 29-én készült minősítését (ÁBTL 2.8.1. – 10587.). Az 1965. április 1-jén jóváhagyott állománytáblázat azonban az osztályvezetői törzsben nem jelez csoportot, lásd MNL OL XIX-B-1-au 16-180/1965. 1965. március 7. A BM III/IV. Csoportfőnökség állománytáblázata. Lehetséges, hogy a csoportvezető és az alosztályvezető konfliktusa kereshető az áthelyezés mögött, erről lásd még a csoport két évvel későbbi megszüntetésénél írtakat. (A csoport megszüntetésével azonos napon nevezték ki ugyanis az 5/a alosztály vezetőjét az 5. Osztály vezető-helyettesévé.)

7. AZ 1967. ÉVI ÁTSZERVEZÉS

81

A BM Ellenőrzési Csoportfőnökség által a katonai elhárítás egészéről 1966. szeptember 29-én készített átfogó vizsgálat¹⁷⁵ kitért a III/IV. Csoportfőnökség szervezeti következetlenségeire is.¹⁷⁶ Az 1., 2. és 3. Osztályt egyaránt érintő problémának látták a hadkiegészítő rendszer elhárításának széttagoltságát, ami az operatív munka egységesítését akadályozza.¹⁷⁷ A 2. Osztály esetében javasolták az osztály túl nagy illetékességi területének kettéválasztását és egy új központi osztály felállítását úgy, hogy ez venné át az intézeteket (a két tanintézetet, a raktárakat, az egészségügyi, sport és kulturális intézményeket), a Polgári Védelem Országos Parancsnokságát, a műszaki dandárokat és a K-objektumokat, a 2. Osztályon pedig a Honvédelmi Minisztérium és a Vezérkar maradna, valamint az ezeknek közvetlenül alárendelt alakulatok. Az osztály egyik alosztályához kerülne a Vezérkar Szervezési és Mozgósítási Csoportfőnöksége, illetve az az alá tartozó kiegészítő parancsnokságok elhárítása, utóbbi feladatot az 1. és 3. Osztálytól venné át.¹⁷⁸ A javaslat alapján 1966. október 21-én a BM Kollégium határozatot hozott a 2. Osztály kettéválasztásáról.¹⁷⁹

¹⁷⁵ ÁBTL 1.11.7. – 10-66/10/1966. BM Ellenőrzési Csoportfőnökség. 1966. szeptember 29. Jelentés a BM III/IV. Csoportfőnökség ellenőrzéséről.

¹⁷⁶ A vizsgálati jelentés forrásértékének szempontjából fontos körülmény, hogy a vizsgálatot végző Ellenőrzési Csoportfőnökséget az a Selmeczi György vezette, akit tulajdonképpen az 1962. augusztusi átszervezések alkalmával éppen a katonai elhárítás éléről mozdítottak el. Tehát a területet jól ismerte, és éppen a szervezeti javaslatoknál kell legkevésbé számításba venni a katonai elhárítás új vezetőivel szembeni – a jelentés több pontján azért tetten érhető – esetleges elfogultságát.

¹⁷⁷ ÁBTL 1.11.7. – 10-66/10/1966. BM Ellenőrzési Csoportfőnökség. 1966. szeptember 29. Jelentés a BM III/IV. Csoportfőnökség ellenőrzéséről, 20., 22., 30.

¹⁷⁸ ÁBTL 1.11.7. – 10-66/10/1966. BM Ellenőrzési Csoportfőnökség. 1966. szeptember 29. Jelentés a BM III/IV. Csoportfőnökség ellenőrzéséről, 20., 22., 29-30.

¹⁷⁹ ÁBTL 1.11.7. – 10-66/10/1966. 1966. november 25. BM Kollégium 1966. október 21-i ülésén hozott belügyminiszeri határozat.

A 3. Osztálynál javasolták egy alosztály felállítását az Országos Légvédelmi Parancsnokság parancsnokságához és közvetlen alakulataihoz,¹⁸⁰ a 4/b alosztály esetében pedig egy kisebb alosztály-törzs¹⁸¹ megszervezését. A jelentés nem tér ki a részletekre, az utóbbinál minden bizonnyal arról volt szó, hogy a fővárosban és hat vidéki városban tucatnyi karhatalmi alakulatnál és intézetnél dolgozó 15 operatív tiszt munkáját egy vezető nem tudta kellőképpen összefogni. Az ellenőrzési jelentés alapján felmerült a büntetés-végrehajtás elhárító csoportjának alosztállyá szervezése is, de erre végül nem került sor.¹⁸²

A vizsgálat megállapításai szerint az 5. osztály felépítése akadályozta a csoportfőnökség vezetésének hatékony támogatását, hatásköre nagyobb volt funkciójánál, ami súrlódásokhoz vezetett.¹⁸³ Az osztálynak sikerült ugyan néhány év alatt módszerek kidolgozásával, szabályozással és ellenőrzéssel az operatív munka rendjét kialakítani, a gyakorlati végrehajtást elősegítő tevékenység azonban sok kívánnivalót hagyott maga után. Sürgős teendőnek ítélték a katonai elhárítók mozgósítási időszakra érvényes feladatkörének kidolgozását, ez ekkor a Titkárságot érintette. A jelentés két korrekciót tartott szükségesnek. 1.) Az osztály szerkezetének tagoltabbá tételét, egy új alosztály révén az értékelő-elemző és a feldolgozó-kutató feladatok alosztályi szintű kettéválasztását. A javaslat az 5. osztályon öt egységet: egy értékelő-elemző és tájékoztató alosztályt, egy feldolgozó-kutató alosztályt, egy-egy koordinációs-dezinformációs és agitációs-propaganda csoportot, valamint egy operatív nyilvántartó részleget tekintett ideálisnak. 2.) Kívánnatosnak tartották az ellenőrző csoport függetlenítését, alosztállyá alakítását, továbbá instruktori funkcióval való felruházását, utóbbi alatt az utasítások egységes értelmezésének biztosítását, az alá-

¹⁸⁰ ÁBTL 1.11.7. – 10-66/10/1966. BM Ellenőrzési Csoportfőnökség. 1966. szeptember 29. Jelentés a BM III/IV. Csoportfőnökség ellenőrzéséről, 19., 24.

¹⁸¹ ÁBTL 1.11.7. – 10-66/10/1966. BM Ellenőrzési Csoportfőnökség. 1966. szeptember 29. Jelentés a BM III/IV. Csoportfőnökség ellenőrzéséről, 20. és 30.

¹⁸² ÁBTL 1.11.7. – 61-1903/67. 1967. április 24. A III/IV. Csoportfőnökség jelentése.

¹⁸³ A jelentés nem utal a súrlódások mibenlétére, valószínűleg a területtartó osztályok szakmai munkájának irányításával kapcsolatban fordulhattak elő hatásköri összeütközések.

rendelt szervek munkájának segítését és ellenőrzését értették.¹⁸⁴ Az ellenőrzési jelentésben megfogalmazott észrevételeket és javaslatokat is felhasználva – de azoktól több ponton is eltérve – jelentős átszervezéseket hajtottak végre a csoportfőnökségen belül. Az átalakításokat két lépcsőben, 1967. március 1-jén és 1967. szeptember 1. – október 15. között bonyolították le.

Szárazföldi erők (1. és 6. Osztály)

83

Az 1967 szeptemberében elfogadott javaslat értelmében az 1. Osztályon új alosztályt állítottak fel az 5. Hadsereg közvetlen alakulatai számára, az indoklás szerint az irányító munka javításának érdekében.¹⁸⁵ Az ekkor kiadott állománytáblázaton viszont két alosztály található erre a feladatra. Ez azzal magyarázható, hogy valójában mind a két – 1962-ben az 1. Osztály törzsébe tartozó – elhárító csoportot alosztállyá alakították, de csak az egyik élére kellett új vezetőt ki nevezni, a másik alosztályt az 1962-ben az osztálytörzsbe osztott – 1967 szeptemberéig alosztály nélküli – alosztályvezetőre bízták. A két alosztály elhárítási területe megegyezett a korábbi két csoportéval: a hadseregtörzs, a hadsereg vezetésbiztosító (híradó, rádiótechnikai, vezetéksatlakoztató és rendészeti-forgalomirányító) közvetlen alakulatai, a parancsnokság székhelyét adó Székesfehérvár és környéke, valamint az 5. Hadsereg zömmel tűzér, műszaki és vegyvédelmi közvetlen csapatai, illetve raktárai.¹⁸⁶

¹⁸⁴ ÁBTL 1.11.7. – 10-66/10/1966. BM Ellenőrzési Csoportfőnökség. 1966. szeptember 29. Jelentés a BM III/IV. Csoportfőnökség ellenőrzéséről, 18., 20., 25., 28. és 30.

¹⁸⁵ MNL OL XIX-B-1-au 16-157/1/1967. 1967. augusztus 26. Javaslát a BM III/IV. Csoportfőnökség szervezetének módosítására és az új állománytáblázatának jóváhagyására. A két alosztályvezetőt (Soós József, illetve Szabó Sándor) 1967. november 1-i hatállyal nevezték ki, lásd ÁBTL 2.8.1. – 1158/1967. BM h. parancs és ÁBTL 2.8.1. – 1160/1967. BM h. parancs.

¹⁸⁶ MNL OL XIX-B-1-au 16-157/1967. 1967. augusztus 25. A BM III/IV. Csoportfőnökség 1., 2., 3., 6., 7. Osztály állománytáblázata. A két alosztály megnevezése 1969-től: 5. Hadsereg Törzs és Kiszolgáló Alegységek Elhárító Alosztálya és 5. Hadsereg Közvetlenek Elhárító Alosztálya, lásd MNL OL XIX-B-1-au sz. n. 1969. március 12. A BM III/IV. Csoportfőnökség 1., 2., 3., 4, 5., 6., 7. , 8. Osztály, operatív tartalékkiképző központok, Őrszárad „B” és „M” állománytáblázata és MNL OL XIX-B-1-au 16-141/1971. 1971. június 23. A BM III/IV. Csoportfőnökség állománytáblázata.

10. táblázat. A BM III/IV-1. Osztály szervezetének változása 1963 őszétől 1971 közepéig

1963 őszétől 1965 őszéig	1967 szeptemberétől 1971 júniusáig
Osztálytörzs	Osztálytörzs
	5. Hadsereg Közvetlenek és Raktárak Elhárító Alosztály
4. Gépkocsizó Lövész Hadosztály Elhárító Osztálya	
7. Gépkocsizó Lövész Hadosztály Elhárító Osztálya	7. Gépkocsizó Lövész Hadosztály Elhárító Osztálya
8. Gépkocsizó Lövész Hadosztály Elhárító Osztálya	8. Gépkocsizó Lövész Hadosztály Elhárító Osztálya
9. Gépkocsizó Lövész Hadosztály Elhárító Osztálya	9. Gépkocsizó Lövész Hadosztály Elhárító Osztálya
11. Harckocsizó Hadosztály Elhárító Osztálya	11. Harckocsizó Hadosztály Elhárító Osztálya
15. Gépkocsizó Lövész Hadosztály Elhárító Osztálya	
	5. Önálló Harckocsizó Ezred (Rakétadandár) Elhárító Alosztály
	44. Tüzér Dandár Elhárító Alosztály
	61. Műszaki Utász Dandár Elhárító Alosztály

1967-ben az 1. Osztályon nem csak a vezetési szintek száma gyarapodott két új alosztállyal, hanem jelentős mértékben fejlesztették az osztálytörzset is. Ezt minden bizonnyal – a szükséges státusok biztosításán kívül – az tette részben lehetővé, hogy a két új alosztály a hadseregtörzs és a közvetlen alakulatok átvételével tehermentesítette az osztálytörzset, ahol ekkor a mozgósítási tiszt mellett egy értékelő-elemző és két feldolgozó tisztet rendszeresítettek.¹⁸⁷ Utób-

¹⁸⁷ Az osztálytörzsben mellettük továbbra is egy-egy hírfőnök és rejtjelező beosztott volt még, az irodai alkalmazottakon (titkos ügykezelő, gyors- és gépirók) kívül. Az 1963–1965

biak feladata volt a bizalmas nyomozások szakmai felügyelete (ezt az 1966 őszi ellenőrzési jelentés is javasolta), az értékelő-elemző/tájékoztató tiszt pedig egyrészt az osztály operatív helyzetének alakulását és munkájának hatékonyságát követte figyelemmel, másrészt erről használható információkkal látta el az osztály, illetve a Csoportfőnökség vezetését. Ugyanezt a rendszert vezették be a 6. Osztály esetében is, azzal a különbséggel, hogy ott az osztálytörzsben a három (értékelő-elemző, feldolgozó és mozgósítási) szaktiszt mellett volt egy negyedik operatív tiszt is, aki a hadtestparancsnokság, törzs és egyetlen közvetlen egység (tehát az 5. Hadseregénél jóval kisebb) elhárítási területéért felelt. Az 1. Osztály alosztályainak törzsébe kinevezett operatív tisztek (a hadseregközvetleneknél három, a szárazföldi rakétadandárnál két, a másik két dandárnál pedig egy-egy fő) az adott alakulat parancsnokságának és törzsének területtartói voltak. A 6. Osztály két hadosztály elhárító osztályát – az operatív terület súlyához igazodva – alosztállyá szervezték át.¹⁸⁸

Honvédelmi Minisztérium és a Vezérkar (2. és 7. Osztály)

A legfontosabb változást az jelentette, hogy 1967. március 1-jén a 2. Osztályt kettéválasztották.¹⁸⁹ A Vezérkart és közvetlen alárendelt-

közötti helyzethez képest a tisztek száma hárommal csökkent az osztálytörzsben, lásd MNL OL XIX-B-1-au 16-179/1963. 1963. július 31. A BM III/IV. Csoportfőnökség állománytáblázata, MNL OL XIX-B-1-au 16-180/1965. 1965. március 7. A BM III/IV. Csoportfőnökség állománytáblázata és MNL OL XIX-B-1-au 16-157/1967. 1967. augusztus 25. A BM III/IV. Csoportfőnökség 1., 2., 3., 6., 7. Osztály állománytáblázata. Mivel az 1961. évi állománytáblázaton az 5. Hadsereg Elhárító Osztály törzsében feltüntettek egy tájékoztató előadót, valószínűnek tekinthető, hogy 1962–1966 között is volt egy operatív tiszt erre a funkcióra, a vonatkozó időszak állománytáblázataiban azonban nem utalnak a törzstisztek feladatára.

¹⁸⁸ MNL OL XIX-B-1-au 16-157/1967. 1967. augusztus 25. A BM III/IV. Csoportfőnökség 1., 2., 3., 6., 7. Osztály állománytáblázata és HL MN 1969/T – 104/223. A 000309/1969. MNVK 3. Csf. sz. irat melléklete.

¹⁸⁹ Az átszervezés időpontját – az új vezetők 1967. március 1-i hatállyal történt kinevezése mellett – a következő adatok segítségével lehet meghatározni. A kollégiumi határozatban a vonatkozó átszervezési javaslat megtételének határideje 1966. december 15. volt, lásd ÁBTL 1.11.7. – 10-66/10/1966. 1966. november 25. BM Kollégium 1966. október 21-i ülésén hozott belügyminiszteri határozat; ezt végül 1967. január 30-a után hagyták jóvá, lásd MNL OL-XIX-B-1-au 16-151/1/1967. 1967. január 30. Javaslat a BM III/IV. Csoportfőnökség szer-

jeit a Honvédelmi Minisztérium központi szerveivel együtt (vagyis a 2/a alosztály és a 2/b alosztály operatív területeinek egyes részeit) átsorolták az új, 7. sorszámú központi osztályba, de a Vezérkar 3. Csoportfőnökségéhez tartozó kiegészítő parancsnokságok ekkor még nem kerültek át ide.¹⁹⁰ A 2. Osztályon maradtak a Polgári Védelem Országos Parancsnoksága és közvetlen alakulatai, a Politikai Főcsoportfőnökség intézetei, a Kiképzési Főcsoportfőnökség, a Hadtápfőnökség, a háborús vezetési pontok, a fegyvernemi főnökségek, valamint a közvetlenül a Honvédelmi Minisztérium alá rendelt alakulatok. A különválasztással tehát a szükséges profil- („vonal”-) tisztítást is részben elvégezték. Erre elsősorban azért volt szükség, mert az egyes területek eltérő operatív helyzetűek voltak. Másként kellett ugyanis kezelni a katonai szervezeteket – hadászati-harcászati jelentőségükön túlmenően – személyi állományuk (azon belül a magasan képzett hivatásos tisztek, a sorállományúak és a polgári alkalmazottak aránya) és kül- és belföldi kapcsolatrendszerük jellege szerint is.¹⁹¹

1967 tavaszától a 2. Osztály öt alárendelt szervezeti egységből állt. A fő törekvés az volt, hogy egy minisztériumi szerv (például főnökség) alárendeltjeivel együtt tartozzon egy elhárító alosztályhoz,

vezetének részleges módosítására és 29 fős létszámemelés rendszeresítésére; a katonai elhárítás pedig 1967. április 24-én jelentette az átszervezés végrehajtását, lásd ÁBTL 1.11.7. – 61-1903/1967. Az új állománytáblázatot 1967. február 3-án fogadták el, MNL OL XIX-B-1-au 16-151/1967. 1967. január 31. BM III/IV. Csoportfőnökség Instruktori Alosztályának, 2., 5., 7. Osztályainak állománytáblázata. A Központi Híradóanyag Javítóüzem operatív anyagát 1967. március 7-én adta át a III/IV-2/c alosztály a 7/b-nek. Lásd ÁBTL 3.1.5. – O-20099, III/9. Az 1964. évi 2. és 1965. évi 11. számú csoportfőnöki utasításra utólag írt feljegyzések szerint a 2. Osztály kettéválasztásával újonnan felállított III/IV-7. Osztály 1967. május 4-én vette át a neki járó példányt, lásd a csoportfőnöki utasítások elosztásához 1964. március 10-én és 1965. június 21-én készült feljegyzéseket: ÁBTL 1.11.7. – 61/5/2/1966. A BM III/IV. Csoportfőnök 1964. évi 2. sz. utasítása és ÁBTL 1.11.7. – 61-5-11/1966. A BM III/IV. Csoportfőnök 1965. évi 11. sz. utasítása. Az átalakítás tehát 1967. február elejétől május elejéig tartott.

¹⁹⁰ Az elhárítási terület meghatározását lásd ÁBTL 4.1. – A-3392. Állambiztonsági alapismeretek III. kötet. H. n. BM Tanulmányi és Kiképzési Csoportfőnökség 1968, 37.

¹⁹¹ Két példával is lehet szemléltetni az operatív területek markáns eltéréseit. A Vezérkar állománya többszörös biztonsági szűrőn átment hivatásos tisztekből állt, akik viszont összesített államtitkokkal dolgoztak és hivatalos nemzetközi kapcsolatokat tartottak. Ezzel szemben a hadtápszervezetben, a kulturális- és sportintézményeknél dolgozók nagy része polgári alkalmazott volt, akik ritkán kerültek államtitkok birtokába. Lásd erre: ÁBTL 4.1. – A-3442/3. Az elhárítási területek sajátosságai, az elhárító munka megszervezése. Kézirat. Szerk.: Varga Csaba. BM III/IV. H. n. 1985. (Katonai elhárítási ismeretek 3.), 8., 13–14.

ami megkönnyítette a kapcsolattartást a szervek vezetőivel (például a fegyvernemi főnökökkel.)¹⁹² Az alárendelt szervezeti egységek ezután kétféle minőségben is használatosak voltak: osztályként és alosztályként.¹⁹³ Az átszervezés alkalmat nyújtott egyes vezetők leváltására is, ekkor két alosztály (2/a és 2/d) élén hajtottak végre cserét.¹⁹⁴

A Polgári Védelem elhárító szerve kapta 2/a jelzést, a 2/f jelölés használata ezzel megszűnt.¹⁹⁵ Az alosztályon belül két csoport volt, az

¹⁹² MNL OL-XIX-B-1-au sz. n., 1967. január 26. BM III/IV. Csoportfőnökség javaslata a belügyminiszter-helyettesnek. (Az MNL OL-XIX-B-1-au 16-151/1/1967. sz. irathoz csatolva.)

¹⁹³ Az állománytáblázaton alosztályok, az állományparancsokon osztályok olvashatók. A hadrendi megnevezések a következők voltak. PVOP Elhárító Osztály, HM Intézetek Elhárító Osztály, Fegyverzeti Főnökség, Rakéta és Tüzér Főnökség, Légvédelmi Főnökség Elhárító Osztály, Műszaki Főnökség és Vegyivédelmi Főnökség Elhárító Osztály és Tanintézetek Elhárító Osztály. A Vezérkari Főnökség Szervezési és Mozdósítási Csoportfőnökségén készült keltezetlen, 1969-ben iktatott előterjesztés szerint 1967. szeptember 1. után a BM III/IV-2. Osztály alárendelt szervezeti egységei osztályszintről alosztályra tértek át. Az előterjesztés hangsúlyozza, hogy az 1967. évi átalakítás során problémát okozott a Magyar Néphadsereg és a Belügyminisztérium szervezési elveinek összehangolása (HL MN 1969/T 104/223, a 000309/1969. sz. irat mellékletei). A jelenséget azzal lehet magyarázni, hogy az elhárító szerv vezetőjének hasonló hierarchikus szinten kellett állnia, mint az illetékességébe tartozó katonai alakulat parancsnoka.

¹⁹⁴ Március 1-jén a 2. és 7. osztályokon hat új vezetőt neveztek ki. Valójában Herczegh Istvánt (MNVK Elhárító alosztály) és Török Istvánt (Műszaki Főnökség Elhárító Alosztály) váltották le. A 2/c alosztály vezetőjének személye is változott ugyan, de Mátai Ottó maradt vezetői beosztásában, csak átkerült a 7/a (MNVK elhárító) alosztályra, egyben a 7. Osztály vezetőjének helyettese lett.

A 2. osztályon az osztályvezető (Matuska Béla) és az osztályvezető-helyettes (Kovács László) személye nem változott (ÁBTL 3.1.5. – O-13432 és ÁBTL 2.8.1. – 7149.). Az új alosztályvezetők: 2/c – Mészáros András (ÁBTL 2.8.1. – 176/1967. BM h. parancs); 2/d – K. Kovács Lajos (ÁBTL 2.8.1. – 10250., ÁBTL 2.8.1. – 170/1967. BM h. parancs) lettek. A 2/b alosztályon Velez Gyula (ÁBTL 2.8.1. – 7159. és ÁBTL 2.8.1. – 167/1967. BM h. parancs), a 2/e alosztályon pedig Koncz József maradt továbbra is vezető (ÁBTL 2.8.1. – 10346., ÁBTL 2.8.1. – 330/1962. BM h. parancs). A 7. Osztályon a vezető Bondár József (ÁBTL 2.8.1. – 9047. és ÁBTL 2.8.1. – 177/1967. BM h. parancs) lett. A két alosztályvezető: 7/a – Mátai Ottó (ÁBTL 2.8.1. – 7386. és ÁBTL 2.8.1. – 178/1967. BM h. parancs) és 7/b – Surmann István (ÁBTL 2.8.1. – 11503 és ÁBTL 2.8.1. – 208/1967. BM h. parancs), Mátai volt az osztályvezető helyettese (ÁBTL 3.1.5. – O-13642).

¹⁹⁵ A 2/a alosztály vezetőjének kinevezéséről állományparancs nem maradt fenn, egyéb iratokból azonban kiderül, hogy a tisztséget Erdősi Béla töltötte be 1967. augusztus és 1968. augusztus között (l. ÁBTL 3.1.5. – O-20087 és 20100) és a polgári védelmi szervek tartoztak alosztálya illetékességébe. Ismert az is, hogy a 2/a alosztály korábbi vezetőjét, Herczeg Istvánt 1967. március 1-i hatállyal leváltották (ÁBTL 2.8.1. – 2029. és ÁBTL 2.8.1. – 175/1967. BM h. parancs), Erdősi pedig korábban a Polgári Védelem Országos Parancs-

egyik a háborús vezetési pontoknál (PV KAJÜ fedőnévvel), a másik a megyei polgári védelmi törzsekénél.¹⁹⁶ A 2/b alosztályon (HM Intézetek) továbbra is két csoport működött, egyikhez a hadtáp egészségügyi szervei, a Politikai Főcsoportfőnökség intézetei, a Kiképzési Főcsoportfőnökség két sportintézménye (vagyis az alosztály korábbi A csoportja), a másikhoz a Páncélos és Gépjárműtechnikai Főnökség, valamint a hadtáp élelmezési, ruházati üzemanyag és szállító szervei (vagyis az alosztály korábbi B csoportja) tartoztak. A 2/c alosztály illetékessége három fegyvernemi főnökségre (fegyverzeti, rakéta és tüzer, légvédelmi) terjedt ki, itt nem voltak csoportok.¹⁹⁷ A 2/d alosztály területét a Műszaki Főnökség és a Vegyivédelmi Főnökség alkotta. Itt a négy csoportvezető egyike (aki egyben az alosztályvezető helyettese is volt) a Műszaki Főnökség közvetlen intézeteinek és alakulatának (46.

nokságát elhárító, 2/f jelű alosztály vezetője volt. (ÁBTLL 2.8.1. – 501/1966. BM h. parancs). Ez alapján egyértelmű, hogy Erdősi alosztálya új betűjelet (2/a) kapott, tehát valójában nem ő váltotta Herczeget 1967. március 1-jén, hanem utóbbi alosztálya – új vezetővel – a 7. Osztályra került át.

¹⁹⁶ Az 1967. február 3-án kiadott állománytáblázaton (MNL OL XIX-B-1-au 16-151/1967. 1967. január 31. BM III/IV. Csoportfőnökség Instruktori Alosztályának, 2., 5., 7. Osztályainak állománytáblázata) csak két megyénél (Veszprém és Szolnok) található egy-egy operatív tiszt. Az 1967. augusztus 25-én készült, ám érvénybe nem lépett állománytáblázat (MNL OL XIX-B-1-au 16-157/1967. 1967. augusztus 25. A BM III/IV. Csoportfőnökség 1., 2., 3., 6., 7. Osztály állománytáblázata) 15 megye PV szerveit még a III/IV-1., 3. és 6. osztályoknál vette fel, tehát a hiányzó négy megye (Veszprém, Szolnok, Heves, Pest) kerülhetett a 2/a alosztályra. A területi polgári védelmi szervek átvétele több éven át tartott. Az 1969-ben készült állománytáblázat (MNL OL XIX-B-1-au sz. n. 1969. március 12. A BM III/IV. Csoportfőnökség 1., 2., 3., 4, 5., 6., 7., 8. Osztály, operatív tartalékkiképző központok, Őrszázad „B” és „M” állománytáblázata) szerint az említett három osztály illetékességében már egy sem volt, ezzel szemben Baranya, Csongrád, Fejér, Szabolcs, Szolnok, Veszprém megyék polgári védelmi szerveihez a 2/a alosztály egy-egy operatív tisztjét osztották be. A valóságban egy tiszt három megyében látta el feladatát, például 1969-ben a Szolnok megyéhez kinevezett Hevesben és Nógrádban is (lásd ÁBTLL 2.8.1. – 3121., a 1972. október 27-én készült minősítés szövegében). Az utóbb hivatkozott állománytáblázat azonban több ponton nem a valós helyzetet tükrözi, például éppen a polgári védelmi szervekkel 1967-ben még összekapcsolt megyei kiegészítő parancsnokságok helyét illetően, ezért lehetséges, hogy az előbbieik átadása csak 1971-ben fejeződött be. Az ekkor kiadott állománytáblázat a megyei polgári védelmi csoportnál szintén hat megyét vett fel, de Baranya, Veszprém és Szolnok helyett Fejér, Tolna és Vas megye lett a három operatív tiszt szolgálati helye, lásd MNL OL XIX-B-1-au 16-141/1971. 1971. június 23. A BM III/IV. Csoportfőnökség állománytáblázata.

¹⁹⁷ Ezt azzal lehet magyarázni, hogy az alosztályhoz mindössze 13 objektum és tíz operatív tiszt tartozott.

Önálló Hadihajós Dandár) elhárítását végezte,¹⁹⁸ a másik három pedig a három műszaki dandár mellett működött. A 2/e alosztályhoz pedig a katonai tanintézetek tartoztak, itt sem hoztak létre csoportokat.

A 7. Osztály tagolódása egyszerűbb volt. A 7/a alosztályhoz a Honvédelmi Minisztérium Titkársága és a Központi Nyomda, a Vezérkar négy (1., 3., 4., 5.) csoportfőnöksége, önálló osztályai és intézetei, valamint a Hadtápfőnökség központi szervei tartoztak. A 7/b alosztályra került a Vezérkar 6. Csoportfőnöksége alakulataival és intézeteivel, valamint a Vezérkar 2. Csoportfőnökségének két közvetlen alakulata.¹⁹⁹

1967-ben a két osztály törzseit is elkezdtek átszervezni. A 2. Osztály két törzstisztje közül az egyik a Kiképzési Főcsoportfőnökség központi szerveinek volt a területtartója, a másik pedig az értékelő-elemző munkát végezte.²⁰⁰ A 7. Osztály törzsében egy-egy értékelő-elemző és feldolgozó tisztet rendszeresítettek, mellettük volt egy területtartó tiszt is, aki a minisztérium központi épületének (HM I. objektum, Bp. V., Balaton u. 7–11.) és környezetének biztosításáért felelt.²⁰¹

1967-ben csak a 2. Osztály alosztályainál voltak törzstisztek az egyes főnökségek (2/c, 2/d) vagy a Zrínyi Miklós Katonai Akadémia (2/e) elhárítási területén. Az 1967. évi két állománytáblázat adatainál feltűnő, hogy amelyik alosztályon csoportvezetők (2/a, 2/b) is voltak, ott nem volt alosztálytörzsbe kinevezett tiszt, és fordítva (2/c, 2/e). Erre az lehet a magyarázat, hogy a III/IV. Csoportfőnökség által köve-

¹⁹⁸ A két főnökség központi szerveinél (anyagátvételi osztályainál) az elhárító feladatokat az alosztály törzstisztje végezte, erről lásd az alább következőket.

¹⁹⁹ MNL OL XIX-B-1-au 16-151/1967. 1967. január 31. BM III/IV. Csoportfőnökség Instruktori Alosztályának, 2., 5., 7. Osztályainak állománytáblázata.

²⁰⁰ Ez csak az 1967. augusztus 25-én készült, ám jóvá nem hagyott állománytáblázatból derül ki, ahol már egy mozgósítási tiszt is szerepel, lásd MNL OL XIX-B-1-au 16-157/1967. 1967. augusztus 25. A BM III/IV. Csoportfőnökség 1., 2., 3., 6., 7. Osztály állománytáblázata. Az 1967. február 3-án elfogadott állománytáblázat a két tiszt feladatkörét nem nevezi meg, lásd MNL OL XIX-B-1-au 16-151/1967. 1967. január 31. BM III/IV. Csoportfőnökség Instruktori Alosztályának, 2., 5., 7. Osztályainak állománytáblázata. Utóbbi állománytáblázat alapján fel lehet tételezni, hogy a területtartó operatív tiszt biztosította az egyik minisztériumi épületet (HM II. objektum) és környezetét is.

²⁰¹ Lásd MNL OL XIX-B-1-au 16-157/1967. 1967. augusztus 25. A BM III/IV. Csoportfőnökség 1., 2., 3., 6., 7. Osztály állománytáblázatát és az 1967. január 30-án elfogadott szervezési javaslatot, MNL OL-XIX-B-1-au 16/151/1/1967. 1967. január 30. Javaslat a BM III/IV. Csoportfőnökség szervezetének részleges módosítására és 29 fős létszámemelés rendszeresítésére.

tett gyakorlat az egyes katonai parancsnokságok és központi szervek vezetési szintje mellé megfelelő elhárító vezetési szintet rendelt. Ebben a hierarchiában a minisztériumi főnökségek, a Polgári Védelem Országos Törzsparancsnoksága²⁰² és a Katonai Akadémia vezetője/parancsnoka az adott elhárító alosztály vezetőjével volt egyenrangú, aki egyik törzstisztje²⁰³ vagy egy csoportvezető²⁰⁴ révén gyakorolta hatáskörét. A 2/d alosztályon ezt az elvet úgy alkalmazták, hogy az egyetlen törzstisztet a Műszaki Főnökség és a Vegyivédelmi Főnökség, valamint központi raktáraik és javítóüzemeik mellé osztották be, a Műszaki Főnökség közvetlen alárendeltjeinek nagyobb részét viszont egy elhárító csoportba sorolták. Ezzel a Műszaki Főnökség túl nagyknak bizonyult elhárítási területét megosztották a törzstiszt és a csoportvezető (egyben alosztályvezető-helyettes) között.²⁰⁵

Az 1967-es átalakítás sem orvosolta azt a problémát, hogy két nagy terjedelmű minisztériumi szerv elhárító feladatai több szervezeti egység – a Kiképzési Főcsoportfőnökségnél a 2. osztály törzse, valamint a 2/b és 2/e alosztály, a Hadtápfőnökségnél a 7/a és a 2/b alosztály – között oszlott meg. 1967 második felében tervbe vették a 7. osztály továbbfejlesztését. Létre kívántak hozni egy újabb, 7/c jelzésű alosztályt

²⁰² Az országos parancsnok a honvédelmi miniszter volt.

²⁰³ A fegyverzeti, rakéta és tüzér, légvédelmi főnökségek (2/c alosztály), műszaki és vegyivédelmi főnökségek (2/d alosztály) esetében. Az Akadémia állambiztonsági védelméért az 2/e alosztálytörzs három tisztje volt felelős, egyikük lehetett az Akadémia parancsnokságának területtartója, az alosztályvezető helyettese pedig a többi katonai tanintézet operatív biztosítását irányította.

²⁰⁴ A Polgári Védelem Országos Törzsparancsnoksága (2/a alosztály) esetében a megyei polgári védelmi szervek elhárító csoportjának vezetője, a Páncélos és Gépjárműtechnikai Főnökség (2/b alosztály) esetében pedig a B csoport vezetője.

²⁰⁵ 1967-ből két állománytáblázat is készült, amely tartalmazza a 2/d alosztály adatait (MNL OL XIX-B-1-au 16-151/1967. 1967. január 31. BM III/IV. Csoportfőnökség Instruktori Alosztályának, 2., 5., 7. Osztályainak állománytáblázata és MNL OL XIX-B-1-au 16-157/1967. 1967. augusztus 25. A BM III/IV. Csoportfőnökség 1., 2., 3., 6., 7. Osztály állománytáblázata). Közülük az 1967. február 3-án kiadott nem utal az alosztálytörzsbe osztott egyetlen operatív tiszt feladatára, az 1967. augusztus 25-én készült változatban pedig nincs operatív tiszt az alosztálytörzsben, viszont felbukkan egy főoperatív tiszt a két főnökség, illetve anyagátvételi osztályaik, központi raktáraik és javítóüzemeik mellett. Ez alapján azonosnak lehet venni a törzstiszt és az említett terület főoperatív tisztjének szolgálati helyét, legalábbis 1967-ben. Ez meg felel a 2. Osztályon kimutatott szabályszerűségnek, ezért itt kisebb súllyal esik latba az a tény, hogy az utóbb említett állománytáblázat jóváhagyás híján nem lépett érvénybe.

11. táblázat. BM III/IV-2. Osztály szerkezete 1967. március 1. és 1969. július 31. között

Szervezeti egység	Elhárítási terület
Törzs	Kiképzési Főcsoportfőnökség központi szervei
2/a alosztály	Polgári Védelem országos és területi szervei
2/b alosztály	Hadtápfőnökség szolgálati ágai, Politikai Főcsoportfőnökség intézményei, Páncélos és Gépjármű Technikai Főnökség, HM közvetlen alakulat, Kiképzési Főcsoportfőnökség sportintézményei
2/c alosztály	Fegyverzeti Főnökség, Rakéta és Tüzér Főnökség, Légvédelmi Főnökség
2/d alosztály	Műszaki Főnökség, Vegyivédelmi Főnökség
2/e alosztály	Kiképzési Főcsoportfőnökség tanintézetei

91

12. táblázat. BM III/IV-7. Osztály szerkezete 1967. március 1. és 1969. július 31. között

Szervezeti egység	Elhárítási terület
Törzs	
7/a alosztály	HM Titkárság, MNVK Titkárság, MNVK 1., 3–5. Csoportfőnökség, MNVK önálló osztályai és szervei, Hadtápfőnökség központi szervei
7/b alosztály	MNVK 6. Csoportfőnökség és közvetlen alakulatai, MNVK 2. Csoportfőnökség közvetlen alakulatai

hat fővel a Vezérkar 2. Csoportfőnöksége alá tartozó szervekhez, valamint a 7/b alosztályon belül egy csoportot a HM Önálló Erdőgazdálkodási Főosztály állambiztonsági védelmére. Az Egyesített Tiszti Iskolából szervezett két új tanintézet (Zalka Máté Katonai Műszaki Főiskola, Kossuth Lajos Katonai Főiskola) elhárítására – a 2/e alosztályon belül – két csoport alakítását tartották szükségesnek. A javasolt módosítások közül a három csoport felállítása valószínűleg megvalósult.²⁰⁶

²⁰⁶ A 2. és 7. Osztályra vonatkozó szervezési javaslatot lásd MNL OL XIX-B-1- au 16-157/1/1967. 1967. augusztus 26. Javaslat a BM III/IV. Csoportfőnökség szervezetének módosítására és

Légvédelem (3. Osztály)

92

1967 őszén új alosztályt állítottak fel, amelynek vezetését az egyik osztályvezető-helyettesre bízták. Az Országos Légvédelmi Parancsnokság Közvetlen Alakulatok Alosztályba nem csak az említett csapatok kerültek, hanem a Pest megyei katonai szervek is, továbbá az év közepén a Kormányőrségtől átvett, kormánygépeket üzemeltető egység elhárítását is ide utalták.²⁰⁷ A Parancsnokság, a Törzs és a Központi Harcálláspont elhárítása továbbra is a 3. Osztály törzséhez tartozott.²⁰⁸

A 2. Légvédelmi Hadosztályon új elhárító csoportot hoztak létre a kecskeméti 59. Vadászpülő Ezred mellett,²⁰⁹ ez valószínűleg összefügg azzal, hogy a csoport láthatta el az 1. Osztálytól átvett Bács-Kiskun megyei katonai szervek állambiztonsági védelmét is.²¹⁰ Ugyanekkor a főiskolai rangra emelt repülőtisztai tanintézet (Kilián

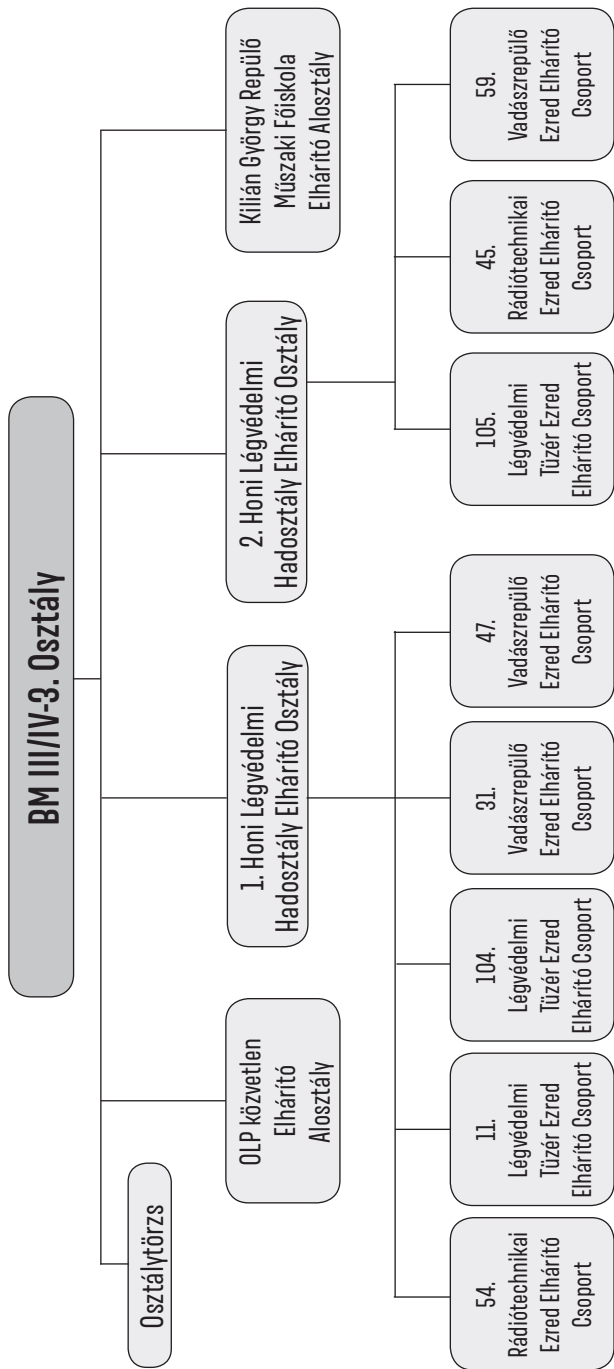
az új állománytáblázatának jóváhagyására. Az 1967 augusztusában készült, de jóvá nem hagyott és az 1969. évi számos ponton hibás állománytáblázaton (MNL OL XIX-B-1-au 16-157/1967. 1967. augusztus 25. A BM III/IV. Csoportfőnökség 1., 2., 3., 6., 7. Osztály állománytáblázata és MNL OL XIX-B-1-au sz. n. 1969. március 12. A BM III/IV. Csoportfőnökség 1., 2., 3., 4., 5., 6., 7., 8. Osztály, operatív tartalékkiképző központok, Őrszázad „B” és „M” állománytáblázata) a három csoport megtalálható, de a 7. Osztályon nincs nyoma a Vezérkar 2. Csoportfőnökség melletti alosztálynak. Az 1966–1971 közötti fél évtizedben többször is napirendre került a katonai hírszerzés elhárításának kérdése, de végül csak két közvetlen alakulatra terjedt ki a III/IV. Csoportfőnökség illetékessége. A HM Erdőgazdálkodási (később Területgazdálkodási) Főosztálya, valamint erdészeti igazgatóságai végezték a katonai körletek zárását és fedését. Lásd ÁBTL 4.1. – A-3442/3. Az elhárítási területek sajátosságai, az elhárító munka megszervezése. Kézirat. Szerk.: Varga Csaba. BM III/IV. H. n. 1985. (Katonai elhárítási ismeretek 3.), 10.

²⁰⁷ A csoport átvételére lásd MNL OL XIX-B-1-au 61-2756/1967. 1967. június 6. BM III/IV. Csoportfőnökség felterjesztése a belügyminiszter-helyetteshez és MNL OL XIX-B-1-au 16-156/2/1967. 1967. július 3. Javaslat a BM III/IV. Csoportfőnökség létszámának 17 fős emelésére.

²⁰⁸ Ebben az 1. Osztályétól eltérő megoldást alkalmaztak, ott ugyanis az 1967 szeptemberében létesített két alosztály egyikébe az 5. Hadsereg törzsének elhárítását is áthelyezték.

²⁰⁹ MNL OL XIX-B-1-au 61-2756/1967. 1967. június 6. BM III/IV. Csoportfőnökség felterjesztése a belügyminiszter-helyetteshez és MNL OL XIX-B-1-au 16-157/1/1967. 1967. augusztus 26. Javaslat a BM III/IV. Csoportfőnökség szervezetének módosítására és az új állománytáblázatának jóváhagyására.

²¹⁰ Az állománytáblázaton az ezred után következnek ezek a – szintén kecskeméti székhelyű – szervek.

7. ábra. A BM III/IV-3. Osztály szerkezete 1967 szeptemberétől 1971 közepéig

György Repülő Műszaki Főiskola) elhárító csoportját alosztállyá fejlesztették.²¹¹

Az 1967. évi módosításokkal összefüggésben az osztálytörzseket is átalakították. Ezután az osztályvezetőnek csak egy helyettese volt. A központi osztály törzsébe a három említett területtartó tiszt mellé kineveztek egy-egy értékelő-elemző, feldolgozó és mozgósítási szaktisztet is, a két hadosztály elhárító osztály törzsébe – ahol korábban egy-egy főoperatív beosztott végezte a hadosztály parancsnoksága törzsének és közvetlen alakulatainak elhárítását – egy-egy feldolgozó tisztet is.²¹²

Határőrség és belső karhatalom (4. Osztály)

1967 elején kidolgozták a 4. Osztály szervezeti korrekciójának a tervét. Egyrészt az osztály törzsében létre akartak hozni egy csoportvezetői státuszt a „baráti viszonylatú” határőrkerületek elhárító csoportjainál ellátandó instrukciós feladatokra, másrészt a karhatalmi alakulatok elhárításánál (4/b alosztály) az operatív személyzet szakmai irányítójaként egy alosztályvezető-helyettest kívántak beállítani.²¹³ A javaslatok közül csak a másodikat valósították meg, valószínűleg 1967 szeptemberében. Az alosztályvezető tehermentesítésére ekkor kinevezett alosztályvezető-helyettes feladata az lett, hogy a

²¹¹ Az 1967. évi átalakításokra csak a hivatkozott szervezési javaslatok maradtak fenn, a többi részlet rekonstrukciója az 1967. szeptember 1-jén kiadott állománytáblázat alapján lehetséges, lásd MNL OL XIX-B-1-au 16-157/1967. 1967. augusztus 25. A BM III/IV. Csoportfőnökség 1., 2., 3., 6., 7. Osztály állománytáblázata. A két alosztályvezető (Kovács Vendel és Szabó Sándor) kinevezése 1967. november 1-i hatállyal: 2. 8. 1 1157/1967. BM h. parancs és 2. 8. 1 1158/1967. BM h. parancs.

²¹² MNL OL XIX-B-1-au 16-157/1967. 1967. augusztus 25. A BM III/IV. Csoportfőnökség 1., 2., 3., 6., 7. Osztály állománytáblázata. Az adatokat tartalmazó állománytáblázatot nem hagyták jóvá. Ez a 3. Osztály törzsében szerepeltet egy csoportvezetői státust is, amelyre semmilyen egyéb forrás nem áll rendelkezésre, így feladatköre sem határozható meg. Lehetséges, hogy a csoportvezető megjelenése összefügg az egyik osztályvezető-helyettesi beosztás ugyanebben az időszakban történt megszüntetésével.

²¹³ MNL OL XIX-B-1-au 16-153/1967. 1967. február 18. BM III/IV. Csoportfőnökség felterjesztése a belügyminiszter-helyetteshez.

vidéki alakulatokat irányítsa.²¹⁴ Ugyanekkor két szaktisztet is rendszerezítettek az osztály törzsében, ez megfelelt a Csoportfőnökség egészére érvényes, a többi központi területtartó osztályon is megfigyelhető átalakításnak. A 4/b alosztályon felmerült egyéb vezetési-szervezeti gondokat két további módosítással oldották meg azzal, hogy a Budapesti Forradalmi Karhatalmi Ezred elhárító tisztjeiből háromfős csoportot alakítottak ki, a büntetés-végrehajtás elhárítását pedig áttették a 4/a alosztályra.²¹⁵

95

Csoportfőnöki törzs (5. Osztály, önálló alosztályok)

A Belügyminisztérium Kollégiuma az 1966. október 21-i ülésén határozatot hozott a központi területtartó osztályok szakmai munkáját ellenőrző és a hibák kijavítására javaslatot tévő instruktori szerv felállításáról, illetve a katonai elhárítás törzsének egészére vonatkozó további szervezeti változtatások előkészítéséről.²¹⁶ Ennek megfelelően 1967. március 1-jén megkezdte működését az *Önálló Instruktori Alosztály*.²¹⁷ Az év folyamán kialakított – az értékelő-elemző, feldolgozó és kémelhárító munkát megalapozó – Katonai Elhárítás Speciális Adattár (KESPA) kezelésére az 5. osztályon létrehoztak egy háromfős *Adattár Csoportot*.²¹⁸ Ugyanekkor megszüntették az 5/a alosztály dezinformációs-koordinációs csoportját, jóllehet fenntartása a javas-

²¹⁴ A Csoportfőnökség 1967-es szervezeti átalakítása két lépcsőben történt (március és szeptember), ezért feltételezhetően fél évvel elhalasztották a kérdés rendezését.

²¹⁵ A korrekció három lépése, amelyről nem maradt fenn szervezési javaslat, az 1967. szeptember 1-jén jóváhagyott állománytáblázat alapján rekonstruálható, lásd MNL OL XIX-B-1-au 16-157/1967. 1967. augusztus 25. A BM III/IV. Csoportfőnökség Törzs, 4., 5. Osztály állománytáblázata.

²¹⁶ ÁBTL 1.11.7. – 10-66/10/1966. 1966. november 25. BM Kollégium 1966. október 21-i ülésén hozott belügyminiszteri határozat.

²¹⁷ Kopisz Imre alosztályvezetői kinevezése 1967. március 1-i hatállyal kelt, lásd ÁBTL 2.8.1. – 170/1967. BM h. parancs. Lásd még Kopisznak az 1968. tavaszi csoportfőnöki értekezleten elhangzott hozzászólását: ÁBTL 1.11.7. – 61-1500/1968. K. n. A BM III/IV. Csoportfőnökség 1968-ban tartott vezetői értekezletének anyaga, 25.

²¹⁸ Első említése a csoportfőnök 1967. évi 7. sz., május 23-án kiadott utasításában. ÁBTL 1.11.7. – 61-5-9 [sic!]/1967.

latban szerepelt.²¹⁹ 1967. október 15-én felállították a katonai elhárítás mozgósítási időszakra való felkészítéséért²²⁰ felelős *Önálló Hadművelleti, Szervezési és Mozgósítási Alosztályt*, ahová a Csoportfőnökség Parancsnokságának szervezési és mozgósítási tisztjeit helyezték át.

Az 1967. szeptember 1-jén elfogadott állománytáblázat ugyan a rejtjelező és híradótiszteket a Titkárságnál vette fel, minden bizonynyal ez a funkció is ekkor került át az új alosztályra, még ha az elnevezés erre csak 1969-től utal. Ezt abból lehet valószínűsíteni, hogy az alosztály vezetőjévé a Csoportfőnökség addigi híradófőnökét, Tóth Árpádot nevezték ki.²²¹ Az alosztály megalakulása után a Titkárságnál – a szorosan vett titkársági feladatok mellett – csak a titkos ügykezelés és a bizalmi ellátmány kezelése maradt.²²²

Ugyancsak 1967 őszén átszervezték az 5/a alosztályt, amely az Adatfeldolgozó és Adattár Alosztály nevet kapta, de betűjelét is megtartotta. Az alosztály alárendeltségébe tartozott a KESPÁ-t építő csoport, valamint a koordinációs-dezinformációs feladatkör, utóbbi külön szervezeti keret (csoport) nélkül.²²³ 1967. augusztus 26-án

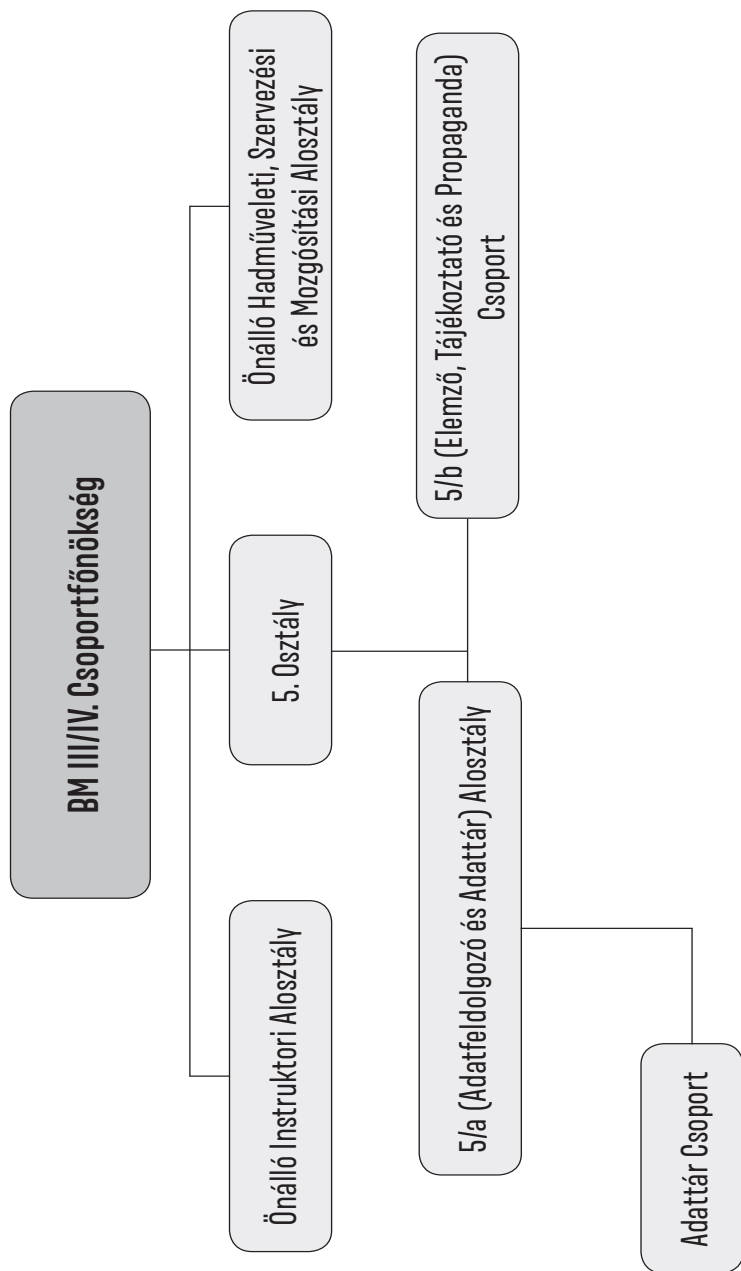
²¹⁹ MNL OL XIX-B-1-au 16-151/1967. 1967. január 31. BM III/IV. Csoportfőnökség Instruktori Alosztályának, 2., 5., 7. Osztályainak állománytáblázata, illetve a csoport vezetőjének 1968. július 17-én készült minősítése, lásd ÁBTL 2.8.1. – 10587. Korábban már volt szó a csoportvezető (Koppány József) és az alosztályvezető esetleges személyes ellentétéről. Előbbi minősítései (1964, 1967) elismerték munkáját, sőt alosztályvezetői beosztásra is alkalmasnak találták, azonban felrótták neki, hogy négy éven keresztül nem tette le az államvizsgát. Leváltása utáni minősítésében (1968) viszont már munkatársaihoz való viszonyát is kifogásolták. (ÁBTL 2.8.1. – 10587.) Mivel a koordinációs-dezinformációs csoportot 1969 első felében újra felállították – más vezetésével – és Koppány a következő évben távozott a Csoportfőnökségtől, a csoport megszüntetése átmeneti megoldás lehetett, amihez nem feltétlenül szervezeti okok vezettek.

²²⁰ 1966-ban már felmerült a harcászati munkaterület sürgős rendezésének kérdése, lásd ÁBTL 1.11.7. – 10-66/10/1966. BM Ellenőrzési Csoportfőnökség. 1966. szeptember 29. Jelentés a BM III/IV. Csoportfőnökség ellenőrzéséről, 18.

²²¹ MNL OL XIX-B-1-au 16-157/1967. 1967. augusztus 25. A BM III/IV. Csoportfőnökség Törzs, 4., 5. Osztály állománytáblázata és ÁBTL 2.8.1. – 12081. Tóth Árpád 1967 júniusában kapta feladatul az Önálló Hadművelleti, Szervezési és Mozgósítási Alosztály vezetését (Az 1967. szeptember 26-án készült minősítése szerint, lásd ÁBTL 2.8.1. – 12081.), tényleges kinevezése azonban 1967. október 15-i hatállyal kelt, lásd ÁBTL 2.8.1. – 1079/1967. BM h. parancs, valamint a személy gyűjtőjének szolgálati adatlapját, ÁBTL 2.8.1. – 12081.)

²²² ÁBTL 1.11.7. – 61-150/1968. Munkaterv a BM III/IV. Csoportfőnökség 1968. évi munkájához, 1968. január 12., 16. és 18.

²²³ MNL OL XIX-B-1-au 16-157/1967. 1967. augusztus 25. A BM III/IV. Csoportfőnökség Törzs, 4., 5. Osztály állománytáblázata. Az alosztályvezetőt, Tóth Ernő addigi titkárságvezetőt

8. ábra. A BM III/IV. Csoportfőnökség törzskarának szerkezete 1967. szeptember 1-től 1969 elejéig

javasolták egy ötfős elemző és értékelő csoport felállítását is, az állománytáblázaton ez csak az 5/b csoport nevének megváltoztatását (Elemző, Tájékoztató és Propaganda Csoport) jelentette (más iratokban továbbra is 5/b jelzéssel). Itt mindössze egy értékelő-elemző tiszt volt, vagyis a csoportot az átalakítás csak annyiban érintette, hogy innen az operatív nyilvántartást és a körözésekben részt vevő tisztet áthelyezték az osztálytörzshöz.²²⁴

1967. október 1-i hatállyal nevezték ki, lásd ÁBTL 2.8.1. – 1078/1967 BM h. parancs. Az 5/a osztály hivatalos neve csak nagyjából határozható meg a forrásokból: Adatfeldolgozó és Adattár/Adattáros (1968 októbere), Értékelő és Adattár (1969 márciusa), Értékelő-Adatfeldolgozó (1971 februárja), lásd ÁBTL 1.11.7. – 10/68/10/1968. Jelentés a BM III/IV. Csoportfőnökség utóellenőrzéséről. 1968. december 9. 3. sz. mell.: a BM III/IV. Csoportfőnökség szervezeti felépítése. 1968. november 1.; MNL OL XIX-B-1-au sz. n. 1969. március 12. A BM III/IV. Csoportfőnökség 1., 2., 3., 4, 5., 6., 7., 8. Osztály, operatív tartalékkiképző központok, Őrszázad „B” és „M” állománytáblázata és MOL XIX-B-1-au 10-71-4/1971. K. n. A BM Állambiztonsági Szakbizottságának javaslata a BM III/IV. Csoportfőnökség feladatainak, működési rendjének és struktúrájának kialakítására, 1. sz. mell. Adattáros beosztású operatív tiszt már az 1967. februári állománytáblán is megtalálható, lásd MNL OL XIX-B-1-au 16/151/1967. 1967. január 31. BM III/IV. Csoportfőnökség Instruktori Alosztályának, 2., 5., 7. Osztályainak állománytáblázata.

- ²²⁴ MNL OL XIX-B-1-au 16-157/1/1967. 1967. augusztus 26. Javaslat a BM III/IV. Csoportfőnökség szervezetének módosítására és az új állománytáblázatának jóváhagyására és MNL OL XIX-B-1-au 16-157/1967. 1967. augusztus 25. A BM III/IV. Csoportfőnökség Törzs, 4., 5. Osztály állománytáblázata. Az értékelő-elemző és tájékoztató csoport a közös állambiztonsági adatszolgáltatási rendszer miatt vált szükségessé. Az 1967. július 29-én kiadott 020. számú belügyminiszteri utasítás értelmében az 1967 őszén létrehozott BM III/4. (Értékelő-Elemző) Osztályának irányításával 1968. január 1-jével több lépcsőben megkezdődött az egységes adatszolgáltatás. Az egyes csoportfőnökségeken belül az értékelő-elemző részlegek voltak felelősek a munka megszervezéséért (ÁBTL 4.2. – 10-21-20/1967. és ÁBTL 4.2. – 21-21-20/A/1967.), illetve a területtartó hálózati osztályok értékelő-elemző munkájának szakirányításáért (ÁBTL 1.11.7. – 61-5-8/1969. 1963. július 3. BM III/IV. Csoportfőnök 1969. évi 3. sz. utasítása). Lehetséges, hogy már 1965. március 1-jétől ez volt a csoport hadrendi megnevezése, bár 1967 tavaszáig még a feldolgozók is a csoporthoz tartoztak.

8. SZERVEZETI VÁLTOZÁSOK 1968 ELEJÉTŐL 1971 KÖZEPÉIG

99

Az 1967-ben végrehajtott átszervezések a haderőnemek, illetve a határőrség és a belső karhatalom elhárítása szempontjából eredményesek voltak, struktúrájuk majdnem négy évig, 1971 júliusáig változatlan maradt.²²⁵ Csak a Csoportfőnökség két területe igényelt további fejlesztést. Az egyik a katonai főhatóság elhárító szervezete (a 2. és 7. Osztály) volt.²²⁶ 1969. augusztus 1-jén a Hadtápfőnökség központi

²²⁵ Feltételezhető, hogy a 3. Osztályon a taszári 31. és a pápai 47. vadászpilóta ezredek mellett egy-egy elhárító csoportot hoztak létre 1967 szeptembere és 1971 júliusa között (MNL OL XIX-B-1-au 16/157/1967. 1967. szeptember 1. BM III/IV. Csoportfőnökség 1., 3., 6., 7. Osztály állománytáblázata és MNL OL XIX-B-1-au 16/141/1971. 1971. június 23. A BM III/IV. Csoportfőnökség állománytáblázata.) 1971-re a két légvédelmi hadosztály minden ezredéhez tartozott elhárító csoport. A kevésbé jelentős változások közé tartozik a Győri Önálló Határőrszázalaj megszüntetése. Feladatait az 1. Határőrkerület vette át, amelynek székhelye ekkor a kerületével együtt Csornáról Győrbe került át, lásd Nagy 2012, 68. Ez természetesen bővítette a kerület elhárító alosztályának illetékességét és állományát.

²²⁶ A 2. és 7. osztály 1967. március 1. – 1971. augusztus 1. közötti struktúrájának és illetékességének meghatározásához az ebben az időszakban kiadott állománytáblák csak másodlagos forrásként használhatók fel. Az 1967-esből az 1–3. és 6–7. osztályra vonatkozó részt nem hagyták jóvá, az 1965. évi állománytáblázat fedőlapjára írt megjegyzés szerint csak a Honvédelmi Minisztériumot illető részt (vagyis a 2. és 7. osztályét) nem engedélyezték. (MNL OL XIX-B-1-au 16-180/1965. 1965. március 7. A BM III/IV. Csoportfőnökség állománytáblázata és MNL OL XIX-B-1-au 16-157/1967. 1967. szeptember 1. BM III/IV. Csoportfőnökség 1., 3., 6., 7. Osztály állománytáblázata) Az 1969. évi állománytáblázattal más természetű problémák vannak. Itt ugyanis a békeidős és a mozgósítási adatsorokat dolgozták egybe úgy, hogy az utóbbi állapotot vették alapul. Ez leginkább abból látszik, hogy a hadtápfőnökség és szervei csak a mozgósításkor felállítandó 8. Osztály elhárítási területén jelennek meg, jöllehet békeidőben is kiterjedt ezekre a csoportfőnökség illetékessége. Az állománytáblázaton a 7/b alosztálynál található a kiegészítő parancsnokságok elhárítása, aminek ellentmond, hogy 1971. február 23-án javasolták azoknak a Vezérkar Elhárító Osztály illetékességébe vonását. Lásd MOL XIX-B-1-au 10-71-4/1971. K. n. A BM Állambiztonsági Szakbizottságának javaslata a BM III/IV. Csoportfőnökség feladatainak, működési rendjének és struktúrájának kialakítására, 7–9. és 6–7. A forrás értelmezésének kisebb nehézségei közül kettő említhető. Az osztály megnevezése (MN Kiképzési Főcsoportfőnökség, Fegyvernemi Főnökségek és Közvetlenei Elhárító Osztály) ellentétben áll az állománytáb-

szerveit a 7/a alosztálytól átvette a területi hadtáp szerveket is elhárító 2/b alosztály.²²⁷ Ezzel párhuzamosan a Páncélos és Gépjárműtechnikai Főnökség elhárítását a 2/b alosztályról a 2/c alosztály (Fegyverzeti, Rakéta és Tüzér, Légvédelmi Főnökségek Elhárító Osztály) alá rendelték, amelynek új neve Páncélos és Gépjármű (Gépjárműtechnikai) és Fegyverzeti Főnökségek Elhárító Osztályra változott.²²⁸ A két változtatást követően a hadtápszolgálat állambiztonsági védelme immár egy szervezeti keretbe tartozott, amely a Hadtápfőnökség Elhárító (AI)osztály nevet kapta, ezáltal a három érintett alosztály (7/a, 2/b és 2/c) profilja is tisztább lett.²²⁹ Az 1960–1970-es évek fordulóján hozhatták létre a 2/c alosztályon a Lokátor Javító Üzem

lázat többi adatával, mivel idetartozott a polgári védelem is. A megyei polgári védelmi parancsnokságok közül hatnál elhárító csoportot tüntettek fel, csoportvezető viszont csak a mozgósításkor érvényes oszlopban szerepel. Néha viszont az iratanyag alátámasztja az 1969. évi állománytáblázat vonatkozó adatait, például a 2/d alosztálynál a dandár elhárító csoportok alosztályi szintre emelését, valamint a páncélos és gépjárműtechnikai intézeteknek a 2/b alosztályról a 2/c-re helyezését. Mindezek miatt az állománytáblázat adatait csak más forrásokkal egybevetve lehet felhasználni.

²²⁷ Ennek időpontja a következő adatok alapján állapítható meg. Egy, a Hadtápfőnökség Törzsének Kiképző Osztályát érintő nyomozás első szakaszát (1969. február 27. – május 2. között) a 7/a alosztály, a másodikat pedig (1970. január 19. és április 13. között) a 2/b végezte, lásd ÁBTL 3.1.5. – O-13642. A dossziében van utalás a területátadásra (uo. 47.). 1969. augusztus 1-jén Diószegi Mihályt a Hadtápfőnökség Elhárító Alosztály vezető-helyettesévé nevezték ki. (ÁBTL 2.8.1. – 7115.) Ugyanő augusztus 18-án mint a 2/b alosztály törzsfőnöke adta át a Páncélos és Gépjármű Kiképző Központot a 2/c alosztálynak. ÁBTL 3.1.5. – O-20090, III/19-20.) Mivel az osztály- és alosztálytörzseket a vezető helyettese irányította, ez igazolja, hogy 2/b alosztály hadrendi megnevezése Hadtápfőnökség Elhárító Alosztálya volt 1969. augusztus 1. után.

²²⁸ A Központi Páncélos és Gépjármű Anyagraktár objektum dossziéjának átadása már 1967. március 9-én, a Páncélos és Gépjármű Kiképző Központé pedig 1969. augusztus 18-án megtörtént, ÁBTL 3.1.5. – O-20081 I/21. és ÁBTL 3.1.5. – O-20090, III/19-20. Kiss Sándort 1969. január 1-jén a Fegyverzeti, Tüzér és Légvédelmi Főnökségek Elhárító Alosztályának, 1969. augusztus 1-jén pedig a Páncélos és Gépjármű és Fegyverzeti Főnökségek Elhárító Osztályának vezetőjévé, Dobozi Ferencet pedig helyettesévé nevezték ki. (ÁBTL 2.8.1. – 53/1969. BM h. parancs és ÁBTL 2.8.1. – 901/1969. BM h. parancs; ÁBTL 2.8.1. – 11132. és ÁBTL 2.8.1. – 14382.) Az elhárítási terület átadására utal a Páncélos és Gépjármű Anyagraktár objektum-dossziéjáról rendelkező két, egyaránt április 24-én kelt határozat, ezek közül az egyiket a 2/b, a másikat pedig a 2/c alosztály állította ki, ÁBTL 3.1.5. – O-20081, I/24. és III/5.

²²⁹ A 2/b alosztály maradt a leginkább heterogén területű, illetékességének másik részét továbbra is a Politikai Főcsoportfőnökség intézményei, harmadikat pedig a HM közvetlen rendészeti-kommandáns alakulatok alkották és itt maradt a Bp. Honvéd SE is.

13. táblázat. BM III/IV-2. Osztály szerkezete 1969. augusztus 1. és 1971. június 30. között

Szervezeti egység	Elhárítási terület
Törzs	
2/a alosztály	Polgári Védelem országos és területi szervei
2/b alosztály	Hadtápfőnökség, Politikai Csoportfőnökség intézetei, HM közvetlen rendészeti-kommandáns alakulatok, Kiképzési Főcsoportfőnökség sportintézményei
2/c alosztály	Páncélos és Gépjárműtechnikai Főnökség, Fegyverzeti Főnökség
2/d alosztály	Műszaki Főnökség és Vegyivédelmi Főnökség
2/e alosztály	Kiképzési Főcsoportfőnökség és tanintézetek

101

14. táblázat. BM III/IV-7. Osztály szerkezete 1969. augusztus 1. és 1971. június 30. között

Szervezeti egység	Elhárítási terület
Törzs	
7/a alo.	HM Titkárság, MNVK Titkárság, MNVK 1., 3-5. Csoportfőnökség, MNVK önálló osztályai és szervei
7/b alo.	MNVK 6. Csoportfőnökség és közvetlen alakulatai, MNVK 2. Csoportfőnökség közvetlen alakulatai

melletti elhárító csoportot,²³⁰ a 2/d alosztályon pedig a dandárok elhárító csoportjait (beosztott) alosztállyá fejlesztették.²³¹

²³⁰ A csoport megtalálható az 1969. évi állománytáblázaton (MNL OL XIX-B-1-au sz. n. 1969. március 12. A BM III/IV. Csoportfőnökség 1., 2., 3., 4, 5., 6., 7., 8. Osztály, operatív tartalékkiképző központok, Őrszázad „B” és „M” állománytáblázata), de mivel ez az adat nem teljesen megbízható, lehetséges, hogy később állították fel a csoportot, amely 1971 közepén már létezett, lásd MNL OL XIX-B-1-au 16-141/1971. 1971. június 23. A BM III/IV. Csoportfőnökség állománytáblázata.

²³¹ A 160. Általános Műszaki Dandár elhárítása 1968. július 15-én csoport, 1969. január 31-én alosztály szintű, lásd ÁBTL 3.1.5. – O-20094/1, I/42., 52., az alosztály vezetője Juhász Mihály (ÁBTL 2.8.1. – 9391.); a 150. Közlekedési Műszaki Dandár elhárító részlegének vezetője (Tárkányi István, lásd ÁBTL 2.8.1. – 11555.) 1967. november 22. és 1968. november 15.

A Csoportfőnökség másik pontja a törzskar volt, ahol a szerkezet módosítása nem fejeződött be 1967 őszén. A katonai elhárítás 1968 őszi utóellenőrzése során úgy találták, hogy az előző év korrekciói két területen nem feleltek meg az elvárásoknak. Megoldatlan maradt a katonai elhárítás működésének háborús időszakban történő biztosítása, ami különösen a csehszlovákiai bevonulás során lett nyilvánvaló, amikor az alig egy évvel korábban létrehozott Önálló Hadművelési, Szervezési és Mozgósítási Alosztálynak nem sikerült maradéktalanul elvégezni feladatát. A közvetlen csoportfőnöki alárendeltségbe helyezett Önálló Instruktori Alosztály az eredeti célkitűzésekkel szemben szinte kizárólag ellenőrzéssel foglalkozott, az ellenőrzések alkalmával feltárt hibák kiküszöbölését viszont nem segítette kellőképpen.²³²

Az észrevételek egy része a következő év szervezeti módosításai-ban érvényesült, amikor az 5. Osztály addigi feladatai, a megszerzett adatok elemzése és a csoportfőnök részére nyújtott adatszolgáltatás (értékelés-tájékoztatás), a fontosabb ügyek nyomozása (feldolgozás) és a támadólagos kémelhárításhoz szükséges szervezés (koordináció) mellé újat kapott: a katonai elhárítás, a katonai és polgári hírszerzés és a kémelhárítás által szerzett adatoknak a hadművelési irányoknak megfelelő feldolgozását.²³³ Erre október közepén új, háromfős szervezeti egységet létesítettek *Hadszintérelőkészítő Alosztály* névvel és 5/c jelzéssel.²³⁴ Kisebb jelentőségű volt az Önálló Hadművelési, Mozgósítási és Szervezési Alosztály nevének *Önálló Hadművelési és Híradó Alosztályra* cserélése, ahol 1968 végén vagy 1969 elején *Híradó és Rejtjelező Csoportot* alakítottak.²³⁵ A két változtatás lényegében a Csoportfőnökségi törzs hadművelési részének megerősítését jelentette.

között csoportvezetői, 1970. október 2. után pedig (dandár) alosztályvezetői minőségben szerepel. ÁBTL 3.1.5. – O-20093/1, I/33-70. E dátumok alapján a dandár elhárító csoportok alosztályi szintre emelése 1969. január 1-jére tehető.

²³² ÁBTL 1.11.7. – 10/68/10/1968. Jelentés a BM III/IV. Csoportfőnökség utóellenőrzéséről. 1968. december 9.

²³³ MNL OL XIX-B-1-au-16-148/1969. 1969. szeptember 17. Javaslat a BM III/IV. Csoportfőnökség és törzse „B” és „M” állománytáblázatának módosítására.

²³⁴ Kovács János alosztályvezetői kinevezése 1969. október 15-i hatállyal, lásd ÁBTL 2.8.1. – 1146/1969. BM h. parancs, az alosztály betűjelére lásd MNL OL XIX-B-1-au sz. n. 1969. március 12. A BM III/IV. Csoportfőnökség és Törzs „B” és „M” állománytáblázata.

²³⁵ MNL OL XIX-B-1-au – sz. n., 1969. március 12. A BM III/IV. Csoportfőnökség és Törzs „B” és „M” állománytáblázata és MOL XIX-B-1-au 10-71-4/1971. K. n. A BM Állambiztonsági Szak-

15. táblázat. A III/IV-5. osztály szerkezetének változása
1967. szeptember 1. és 1971. június 30. között

1967. szeptember 1. után	1969. első felében	1971. februárban
osztálytörzs (körözés, operatív nyilvántartás, titkos ügykezelés)	osztálytörzs (körözés, kiképzés, anyagi és pénzügyek)	osztálytörzs (feladatára nincs adat)
5/a Adatfeldolgozó és Adattár Alosztály	5/a Értékelő és Adattár Alosztály	5/a Értékelő-Adatfeldolgozó Alosztály (tagolódására nincs adat)
5/a alosztálytörzs (feldolgozás, adattárkezelés, koordináció, hálózatku-tatás)	5/a alosztálytörzs (propaganda)	
5/a Alosztály Adattár Csoport	5/a Alosztály Adattár Csoport	
	5/a Alosztály Értékelő és Tájékoztató Csoport	
5/b Elemző, Tájékoztató és Propaganda Csoport	5/b Önálló Hadműveleti Koordinációs és Dezinformációs Csoport	5/b Önálló Koordinációs és Dezinformációs Csoport
–	–	5/c Hadszintérelőkészítő Alosztály

Feltehetően 1969 első felében a feladatkörök egy részét újraosztották az 5. osztályon belül. Az osztálytörzsbe került egy kiképző operatív tiszt és egy anyagi-pénzügyi előadó. Az 5/b csoport értékelő

bizottságának javaslata a BM III/IV. Csoportfőnökség feladatainak, működési rendjének és struktúrájának kialakítására. A csoportot nem jelzi az 1968. november 1-jén készült szervezeti ágrajz, viszont megtalálható a 1969. március 12-én összeállított állománytáblázaton, lásd ÁBTL 1.11.7. – 10-68-10/1968. Jelentés a BM III/IV. Csoportfőnökség utóellenőrzéséről. 1968. december 9. 3. sz. mell.: a BM III/IV. Csoportfőnökség szervezeti felépítése. 1968. november 1. és MNL OL XIX-B-1-au sz. n. 1969. március 12.A BM III/IV. Csoportfőnökség és Törzs „B” és „M” állománytáblázata.

és tájékoztató tisztjeit áthelyezték az 5/a (Értékelő és Adattár) Alosztályra, ahol Értékelő és Tájékoztató Csoportot szerveztek belőlük, az egyetlen propaganda tisztet pedig az 5/b csoportból az alosztály-törzshöz helyezték, ahol anyagi-pénzügyi előadót is rendszeresítettek. Az alosztály másik csoportját az Adattár Csoport alkotta egy-egy értékelő és adatkezelő operatív tiszttel. Az 5/b csoport helyén újra létrehozták a koordinációs és dezinformációs egységet az alosztály-törzsből áthelyezett tisztekből, Önálló (Hadműveleti) Koordinációs és Dezinformációs Csoport néven.²³⁶

Minden bizonnyal az 1969-ben végrehajtott intézkedéseket foglalta keretbe a Csoportfőnökség egységes vezetési szervének, azaz törzsének kialakítása 1969. november 1-jén. Ekkor az 1967-től létrehozott két önálló alosztályt, az átszervezett 5. osztályt, valamint a Titkárság nagy részét²³⁷ az I. csoportfőnök-helyettes mint törzsfőnök irányítása alá helyezték.²³⁸ Az összevont csoportfőnöki törzsben Központi Titkos Irodát állítottak fel és oda helyezték az 5. osztály törzsének, valamint a Csoportfőnökség Parancsnokságának egy-egy titkos ügykezelőjét. Az 5. osztály neve 1969 szeptemberében Törzssosztályra változott, de számozása is használatban maradt még majdnem két éven keresztül.²³⁹ Ezzel párhuzamosan a csoportfőnöki törzs szemé-

²³⁶ MNL OL XIX-B-1-au sz. n. 1969. március 12. A BM III/IV. Csoportfőnökség és Törzs „B” és „M” állománytáblázata és MOL XIX-B-1-au 10-71-4/1971. K. n. A BM Állambiztonsági Szakbizottságának javaslata a BM III/IV. Csoportfőnökség feladatainak, működési rendjének és struktúrájának kialakítására.

²³⁷ A Csoportfőnökség Parancsnokságán csak egy operatív titkár és egy gyors- és gépiró maradt, lásd MNL OL XIX-B-1-au sz. n. 1969. március 12. A BM III/IV. Csoportfőnökség és Törzs „B” és „M” állománytáblázata.

²³⁸ 1969. november 1-i hatállyal nevezték ki Szőke András csoportfőnök-helyettest a törzs főnökének, és helyezték át a titkárságvezető Balázs Jánost a 7/a alosztályra operatív főtisztnek. ÁBTL 2.8.1. – 1198/1969. BM h. parancs és ÁBTL 2.8.1. – 1199/1969. BM h. parancs; ÁBTL 2.8.1. – 6548. és ÁBTL 2.8.1. – 11725.

Az egyik csoportfőnök-helyettesnek mint törzsfőnöknek az értékelő-elemző munka szervezésével kapcsolatos feladata már az 1969. július 3. (szeptember 1-i) hatállyal kiadott 8. sz. csoportfőnöki utasításban is megtalálható, lásd ÁBTL 1.11.7. – 61-5-8-1969. A törzs átszervezésére vonatkozó javaslat 1969. szeptember 17-én készült. lásd MNL OL XIX-B-1-au 16-148/1969.

²³⁹ ÁBTL 1.11. 7 61-130/1970. 1970. január 13. Munkaterv a BM III/IV. Csoportfőnökség 1970. évi munkájához és ÁBTL 2.8.1. – 1146/1969 BM h. parancs.

lyi állománya jelentősen – több mint 50%-kal – bővült, a státusok száma 20-ról 32-re nőtt.²⁴⁰

A szakirányítás szempontjából a csoportfőnöki törzs szervezeti egységeinek vezetői és főtisztjei alá a területtartó központi osztályok törzseinek azonos beosztású és munkakörű vezetőit és főtisztjeit rendelték. Ugyanakkor a csoportfőnöki törzs szakmai előjárói a Belügyminisztérium szakszervei voltak.²⁴¹ Ez egy vertikálisan tagolódo rendszert jelentett, ahol a különböző szintű (központi és területi) szervek törzseinek összekapcsolásával a szakmai munka egységesítését kívánták elérni.²⁴² E szakirányító rendszer csirái már megvoltak az 1960-as évek első felében is, amikor az 5/a osztály a területtartó szervezeti egységek feldolgozó, az 5/b pedig az értékelő-tájékoztató munkáját felügyelte.²⁴³

A törzskari funkciók szervezeti helyének 1966–1969 közötti fejlődése az alábbi táblázatban foglalható össze:

²⁴⁰ 1966–1968 között húsz fő dolgozott az 5. Osztályon. E két éves időszak alatt az 5/b csoport létszáma csökkent öt fővel, akik közül négyet az osztálytörzshöz, egyet az 5/a osztályhoz helyeztek át, lásd ÁBTL 1.11.7. – 10-68-10/1968. Jelentés a BM III/IV. Csoportfőnökség utóellenőrzéséről. 1968. december 9. 3. sz. mell. A BM III/IV. Csoportfőnökség szervezeti felépítése. 1968. november 1. Az 1969. szeptember 18-án jóváhagyott állománytáblázat már 32 operatív alkalmazottal és gépíróval számolt. MNL OL XIX-B-1-au sz. n. 1969. március 12. A BM III/IV. Csoportfőnökség és Törzs „B” és „M” állománytáblázata.

²⁴¹ ÁBTL 1.11.7. – 61-2056/1970. 1970. július 15. A BM III/IV. Csoportfőnökség Törzsének működési alapelvei.

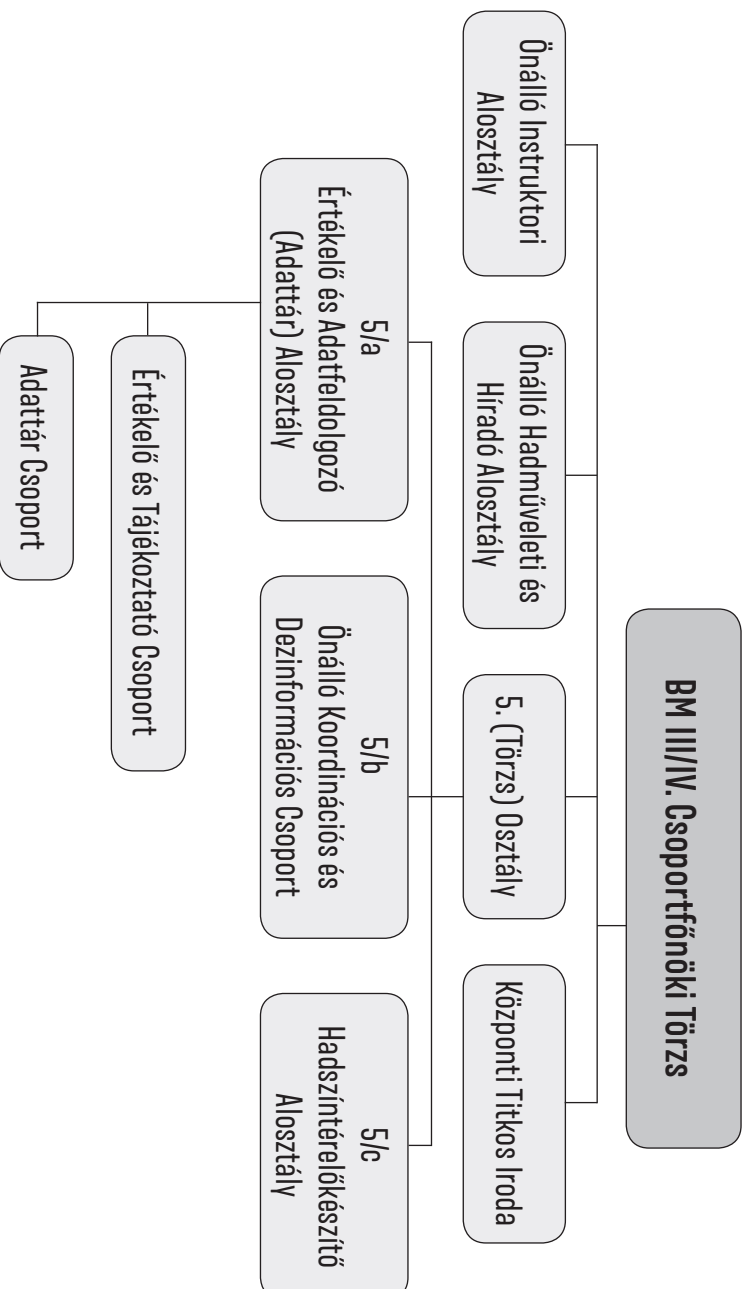
²⁴² Ugyanez világosabb a hírszerzés, kémelhárítás, belső reakció elleni elhárítás és az operatív technika esetében, ahol a csoportfőnökségek mint központi szervek látták el a megyei/fővárosi rendőr-főkapitányságok állambiztonsági szerveihez tartozó (III/I., III/II., III/III. és III/V.) osztályok szakirányítói feladatait, míg a szolgálati előjáró a megyei/budapesti, illetve az országos főkapitány volt. A megyei/budapesti főkapitányságok szintjének a katonai elhárítás esetében a területtartó osztályok és alárendeltjeik feleltek meg, tehát itt egy szervezeten (csoportfőnökségen) belül voltak a központi és területi szervek.

²⁴³ ÁBTL 1.6. – 61-9-13/1961. 1961. október. BM II/1. Osztály vezetőjének 1961. évi 13. sz. utasítása; ÁBTL 1.11.7. – 61-5-5/1963. BM III/IV. Csoportfőnök 1963. évi 5. utasítása; ÁBTL 1.11.7. – 61-5-15/1965. BM III/IV. Csoportfőnök 1965. évi 15. sz. utasítása; ÁBTL 1.11.7. – sz. n. 1962. december 7. BM III/IV-5. Osztály. Jelentés az 1962. évi operatív munkáról, 2.

16. táblázat. A BM III/IV. Csoportfőnökség törzskarának szervezeti fejlődése az 1960-as évek második felében

Funkciók		Helyük a Csoportfőnökség szervezetében		
		1966	1967. március 1. – 1969. október 31.	1969. november 1. után
működési feltételek biztosítása	szervezés, mozgósítás	Csoportfőnökség Parancsnoksága	Ö. Hadműveleti Mozg. és Szerv. Alo.	Ö. Hadműveleti és Híradó Alo.
	rejtett vezetés	Titkárság	Titkárság	
	titkos ügykezelés			Csoportfőnöki Törzs Központi Titkos Irodája
	titkársági feladatok, bejelentések adminisztrációja			Csoportfőnöki Törzs
	anyagi és pénzügyi intézések			5. Oszt. törzse
	kiképzés	nincs adat	5. Oszt. törzse	5. Oszt. törzse

Funkciók		Helyük a Csoportfőnökség szervezetében		
		1966	1967. március 1. – 1969. október 31.	1969. november 1. után
döntéshozatal, tervezés, információkezelés	szakmai felügyelet, ellenőrzés	5/a Alo. Ell. Cso.	Ö. Instruktori Alo.	Ö. Instruktori Alo.
	operatív nyilvántartás, értékelés-elemzés, tájékoztatás	5/b csop.	5/b Elemző, Táj. és Prop. Cso.	5/a Ért. és Adattár Alo. Ért. és Táj. Cso., 5/c Hadszintérelőké-szítő Alo.
	adattfeldolgozás KESPA	-	5/a Adattár. és Adattár Alo.	5/a Ért. és Adattár Alo. Adattár Cso. (1968-tól)
	bizalmas nyomozás	nincs adat	nincs adat	nincs adat
csoportfőnöki hatáskörbe kiemelt feladatok végrehajtása	állambiztonsági propaganda	5/b csop.	5/b Elemző, Táj. és Prop. Cso.	5/a Ért. és Adattár Alo. törzse
	támadólagos elhárítás	5/a Alo. Koord. és Dezinf. Cso.	5/a Alo. törzse	5/b Ö. Koord. és Dezinf. Cso.

9. AZ 1971. ÉVI ÁTSZERVEZÉS

109

Az állampárt legfőbb vezető szerveinek 1969 novemberében és 1970 októberében hozott határozatainak megfelelően 1971-ben elkezdődött a fegyveres erők és testületek, köztük a Belügyminisztérium működését, személyi-anyagi erőforrásait és vezetési rendszerét érintő reform.²⁴⁴ A folyamat²⁴⁵ egyik állomásaként a III. Főcsoportfőnökség strukturális átalakításának előkészítésére felállított Állambiztonsági Szakbizottság 1971 februárjában javaslatokat tett.²⁴⁶ Ezek elsősorban a III/IV. Csoportfőnökség két szervét érintették: a Magyar Néphadsereg egészét irányító és vezető Honvédelmi Minisztérium (és a Vezérkar) elhárító szervezetét, valamint a katonai elhárítás törzskarát. A szárazföldi haderő, a légvédelem és a határőrség belső felépítésével kapcsolatban kevés érdemi módosítani való merült fel.

A szakbizottsági javaslat a katonai elhárítás vezetési rendszerének általános elveként írta elő az osztálytörzsekben az egyes szakfeladatokat ellátó kiemelt (vonalvezető) főelőadók beállítását.²⁴⁷ Új szerkezeti elemként jelent meg a katonai felső vezetés 1972-re tervezett reformjának részét képező, a szervezés fázisában lévő Hátországi Alakulatok Parancsnokság (HAP) elhárítására létrehozott 6. Osztály, illetve egyelőre az osztály mindössze háromfős törzse.

A leginkább szembetűnő változtatás az osztályok számozásának megváltoztatása volt.

²⁴⁴ Ehrenberger 2018, 1.

²⁴⁵ A belügyminiszter által a reform előkészítésére felállított szakbizottságok 1971. január közepén kezdték meg munkájukat (ÁBTL 4.2. – 10-21/31/1970. 1970. december 28. BM Titkárság), maga a szervezeti átalakulás 1971. július 1-jén lépett hatályba (ÁBTL 4.2. – 10-21/8/1971. 1971. június 18. A belügyminiszter 08. sz. parancsa), az átszervezésen túli változásokat pedig az 1971 végén kiadott ügyrend foglalta keretbe (ÁBTL 4.2. – 10-1950/1971. 1971. december 21. A Magyar Népköztársaság Belügyminisztériumának ügyrendje).

²⁴⁶ MOL XIX-B-1-au 10-71-4/1971. Kn. A BM Állambiztonsági Szakbizottságának javaslata a BM III/IV. Csoportfőnökség feladatainak, működési rendjének és struktúrájának kialakítására. Uo. az anyag fogalmazványa, iktatószám nélkül, 1971. február 26-i keltezéssel.

²⁴⁷ MOL XIX-B-1-au 10-71-4/1971. K. n. A BM Állambiztonsági Szakbizottságának javaslata a BM III/IV. Csoportfőnökség feladatainak, működési rendjének és struktúrájának kialakítására.

17. táblázat. A BM III/IV. Csoportfőnökség központi osztályainak átszámozása 1971-ben

Az osztályok elhárítási területe, feladatköre	Az osztályok számozása	
	1967. március – 1971. július	1971. augusztustól
5. Hadsereg	1.	3.
Honvédelmi Minisztérium	2.	2.
Országos Légvédelmi Parancsnokság	3.	4.
Határőrség és más belügyi alakulatok	4.	7.
Törzs	5.	A Osztály és B-C Alosztályok
3. Hadtest	6.	5.
Magyar Néphadsereg Vezérkara	7.	1.
Hátországi alakulatok		6.

Az Állambiztonsági Szakbizottság a felső katonai szervek esetében javasolta, hogy a Vezérkart elhárító osztályra helyezték át a Vezérkar 3. Csoportfőnökségének alárendelt kiegészítő parancsnokságokat (amelyek az akkori számozás szerint az 1., 3. és 6. Osztály illetékességébe tartoztak), és ezekhez hozzanak létre egy új alosztályt. Felvetette azt is, hogy erre az osztályra kerüljön át az egyes minisztériumok, főhatóságok katonai főosztályainak, osztályainak, valamint a Vezérkar 2. Csoportfőnökségének elhárító szervezete is.²⁴⁸

Mélyrehatóbb változtatást tartottak szükségesnek a katonai elhárítás törzskari szerveinél. Az előterjesztés abból indult ki, hogy a Csoportfőnökség központi irányító jellegét kell érvényre juttatni, illetve jobban el kell határolni a Csoportfőnökség és az alárendelt

²⁴⁸ MOL XIX-B-1-au 10-71-4/1971. K. n. A BM Állambiztonsági Szakbizottságának javaslata a BM III/IV. Csoportfőnökség feladatainak, működési rendjének és struktúrájának kialakítására, 4., 7–8. és 3., 6–7.

szervei közötti munkamegosztást. Az ideálisnak tartott rendben a csoportfőnöki törzs egyrészt bizonyos feladatokat (ügynöki bizalmas nyomozás, támadólagos kémelhárítás, hadszíntérelőkészítés) irányít, másoknak pedig (hálózati felderítésnek, preventív intézkedéseknek) a végrehajtását ellenőrzi. Az ennek szellemében kialakításra váró új struktúrában nem tartották indokoltnak az önálló ellenőrző szerv létét, viszont megoldandó problémának tekintették az elvi irányítás helyzetét az ügynöki bizalmas nyomozásoknál és a támadólagos elhárítás lehetőségeit megteremtő, a társszervek közötti koordinációnál. A bizottság emellett úgy látta, hogy az 5. osztály eredményességét csökkenti a tevékenységi körének sokrétűsége és az egyes funkcióinak alapvetően eltérő jellege, amelyek közül a továbbképzés és az állambiztonsági propagandamunka hatékonysága így szerintük elégtelen maradt.

A bizottsági jelentés az észlelt zavarok kezelésére két ponton javasolt változtatást. Felvetették az Önálló Instruktori Alosztály és az Önálló Koordinációs és Dezinformációs Csoport (5/b) összevonásával a Koordinációs, Feldolgozó és Ellenőrző Alosztály, valamint a Törzssosztályon belül a Kiképzési, Oktatási és Propaganda Alosztály létesítését.²⁴⁹ A vezetési szintek csökkentését célozta az az újítás, hogy az egyes feladatkörök ellátásáért csoportvezetők helyett kiemelt (vonalvezető) főelőadók lettek felelősek.²⁵⁰

1971 júliusában az 1. Osztály a 3., a 6. pedig az 5. sorszámot kapta és csak a 3. osztály szerkezete módosult kis mértékben azzal, hogy a Hadsereg Közvetlenek Elhárító Alosztályból osztály lett.²⁵¹ Az osz-

²⁴⁹ MOL XIX-B-1-au 10-71-4/1971. K. n. A BM Állambiztonsági Szakbizottságának javaslata a BM III/IV. Csoportfőnökség feladatainak, működési rendjének és struktúrájának kialakítására, 4–6. A javaslat két változatában minden bizonnyal tévedésből Koordinációs, Feldolgozó és Hadművelési Alosztály szerepel.

²⁵⁰ MOL XIX-B-1-au 10-71-4/1971. K. n. A BM Állambiztonsági Szakbizottságának javaslata a BM III/IV. Csoportfőnökség feladatainak, működési rendjének és struktúrájának kialakítására, 4–6. és III/IV., valamint a javaslatához csatolt feljegyzés (BM III/IV. Csoportfőnökség állománycsoportjaira vonatkozó munkaköri, alkalmassági és képesítési követelmények, 2–3.)

²⁵¹ MNL OL XIX-B-1-au 16/141/1971. A BM III/IV. Csoportfőnökség állománytáblázata, 1971. június 23. A BM Állambiztonsági Szakbizottság 1971. februári előterjesztése nem tartott indokoltnak változtatást az új számozás szerinti 3. Osztály és a 5. Osztály szerkezetében, ezért lehetséges, hogy az osztállyá szervezés 1971 előtt történt. Az 1969-ben készült, több helyen pontatlan állománytáblázat a szervet alosztályként vette fel, lásd MOL XIX-B-1-au

tálytörzs tovább bővült egy kiemelt és négy beosztott tiszttel, ennek megfelelően tagoltabbá is vált. A négy szakfeladat (hadművelati előkészítés, mozgósítás, feldolgozás, értékelés-elemzés) ellátását ezután egy-egy kiemelt operatív tiszt irányította, akik alá egy-két főt osztottak be.²⁵² A 3. Osztály sorszáma 4-esre módosult. A megyei kiegészítő parancsnokságok és polgári védelmi parancsnokságok, valamint hadtápszervek átkerültek a korábbi három osztálytól az (új számozás szerinti) 1. és 2. Osztály illetékességébe.²⁵³

A következő átalakításra négy évvel később, a Csoportfőnökség egészének szervezeti modernizációja alkalmával került sor.

A 4. Osztály számozását 7-esre változtatták, továbbá jelentősen csökkentették és egyszerűsítették az elhárítási területét azzal, hogy a büntetés-végrehajtást, valamint az 1960-as évek végétől 1973-ig fokozatosan megszüntetett, végül Budapesti Forradalmi Készenléti Rendőri Ezreddé redukált karhatalmi alakulatokat²⁵⁴ átadták a Belügyminisztérium Belbiztonsági Osztályának.²⁵⁵ Ettől kezdve a Néphadseregen kívül csak a határőrség tartozott a ka-

10-71-4/1971. K. n. A BM Állambiztonsági Szakbizottságának javaslata a BM III/IV. Csoportfőnökség feladatainak, működési rendjének és struktúrájának kialakítására, 3. és MNL OL XIX-B-1-au sz. n. 1969. március 12. A BM III/IV. Csoportfőnökség 1., 2., 3., 4., 5., 6., 7., 8. Osztály, operatív tartalékkiképző központok, Őrszázad „B” és „M” állománytáblázata.

²⁵² A négy kiemelt operatív tiszt közül a hadművelatihez tartozott a rejtjelező tiszt és az anyagi-pénzügyi segédelőadó, a mozgósításhoz kettő, a feldolgozóhoz és az értékelő-elemzőhöz pedig egy-egy beosztott tiszt.

²⁵³ MOL XIX-B-1-au 10-71-4/1971. K. n. A BM Állambiztonsági Szakbizottságának javaslata a BM III/IV. Csoportfőnökség feladatainak, működési rendjének és struktúrájának kialakítására és MNL OL XIX-B-1-au 16-141/1971. 1971. június 23. A BM III/IV. Csoportfőnökség állománytáblázata.

²⁵⁴ Forró 2011, 39., 42. és 51–52. és 45. j.

²⁵⁵ MOL XIX-B-1-au 10-71-4/1971. K. n. A BM Állambiztonsági Szakbizottságának javaslata a BM III/IV. Csoportfőnökség feladatainak, működési rendjének és struktúrájának kialakítására, 9. A Csoportfőnökség állománytáblázatai alapján a folyamat úgy rekonstruálható, hogy először a Forradalmi Ezred elhárítása került át a Belbiztonsági Osztály illetékességébe, 1971 közepén már csak az Őrségi Ezred, valamint a hat zászlóalj tartozott a katonai elhárításhoz, alakulatonként mindössze egy-egy fővel. 1974 elejétől pedig már ezek sem találhatók a Csoportfőnökség szervezetében. MNL OL XIX-B-1 au 16-141/1971. 1971. június 23. A BM III/IV. Csoportfőnökség állománytáblázata és MNL OL XIX-B-1-au sz. n. 1974. január 23. A BM III/IV. Csoportfőnökség állománytáblázata. Kivonat. (A MNL OL XIX-B-1-au 16-638/5/1973. sz. irat mellékleteként csatolva a 16-511/2/1975. sz. állománytáblázathoz.) Az 1974. január 23-án készült állománytáblázat kivonata valószínűleg a karhatalmi alakulatok megszűnésével előállt helyzet utáni változásokat tükrözi.

tonai elhárításhoz. Az 1971-ben felállított budapesti Határőrezred állambiztonsági védelmét közvetlenül a 7. Osztály vezetője irányította. A Határőrség keleti és északi elhárító egységeinek 1965-ben megkezdett leépítése tovább folytatódott, 1971 második felétől a 7–10. kerületek mellé már csak egy-egy operatív tisztet osztottak be.²⁵⁶ Az osztálytörzs ezzel szemben az 1967-es állapotokhoz képest kétszeresére bővült.²⁵⁷

1971. július 1-jét követően a III/IV-7. Osztály számozása III/IV-1-re változott és összesen három szervezeti egységre tagolódott.²⁵⁸

113

- Vezérkar Elhárító Alosztály, elhárítási területe a Honvédelmi Minisztérium és a Vezérkar titkárságait, a vezérkar három csoportfőnökségét (1., 4–5.), négy önálló osztályát (7., 10–12.), a Vezérkar három további szervét (Központi Harcálláspont, Haditechnikai Intézet, Térképészeti Intézet), egy, a HM-nek közvetlenül alárendelt alakulatot (40. Önálló Rendészeti Kommandáns Ezred), valamint az egyes minisztériumok, főhatóságok katonai főosztályait és osztályait foglalta magába;²⁵⁹
- Vezérkar 6. Csoportfőnökség (1973-tól MN Híradó Főnökség) és Közvetlenek Elhárító Alosztály a Honvédelmi Minisztérium Erdészeti Főigazgatóság Elhárító Csoporttal;²⁶⁰

²⁵⁶ MNL OL XIX-B-1-au 16-141/1971. 1971. június 23. A BM III/IV. Csoportfőnökség állomány-táblázata. Mivel 1967 ősze és 1971 nyara között egyetlen adatunk sincs a határőrség, benne a négy kerület elhárító szervezetéről, ezért nem zárhatjuk ki, hogy a létszámcsökkenés hamarabb történt.

²⁵⁷ Egy feldolgozó és egy szervezési-mozgósítási tiszttel, egy anyagi-pénzügyi segédelőadóval, valamint a Határőrség Országos Parancsnokságának biztosításáért felelős operatív tiszttel. Lehetséges, hogy az Országos Parancsnokság elhárítása korábban is (1962–1967 között) az egyik törzstiszt feladata volt.

²⁵⁸ MNL OL XIX-B-1-au 16-141/1971. 1971. június 23. A BM III/IV. Csoportfőnökség állomány-táblázata. A központi osztály hadrendi megnevezése MNVK Elhárító Osztály volt.

²⁵⁹ Egy operatív tiszt irányította az egyes területeken dolgozó szigorúan titkos állományú (SzT) tiszteket. Az Igazságügyi Minisztérium Katonai Főosztályára, valamint a katonai bíróságokra és ügyészségekre nem terjedt ki a Csoportfőnökség illetékessége. ÁBTL 1.11.7. – 61-896/1/1972. 1972. május 30. A BM III/IV. Csoportfőnökség ügyrendje.

²⁶⁰ Ide került a Híradó Kiképző Központ és 117. Önálló Vonalcsatlakoztató Zászlóalj mellett az MNVK 2. Csoportfőnökség két közvetlen alakulata (3. Önálló Rádiófelderítő Ezred, 34. Önálló Felderítő Zászlóalj), valamint három kisebb szerv (Hírközpont, Átvételi Osztály, Futár Osztály).

- Vezérkar 3. Csoportfőnökség (1974-től Kiegészítő Parancsnokságok és Mozgósítási Törzsek) Elhárító Alosztály, idetartoztak a kiegészítő (1974-től a kiegészítő és területvédelmi) parancsnokságok is.

A két utolsóként említett alosztály a Csoportfőnökségen belül az 1/b, illetve 1/c jelzést használta,²⁶¹ feltehetően az MNVK Elhárító Alosztály volt az 1/a. Nem valósult meg az a szakbizottsági előterjesztésben megfogalmazott – már 1967-ben is felmerült – elképzelés, hogy erre az osztályra kerüljön az egyes minisztériumok, főhatóságok katonai főosztályainak, osztályainak, valamint a Vezérkar 2. Csoportfőnökségének operatív biztosítása is.²⁶²

A 2. Osztály számozása és 1972 tavaszáig elhárítási területe is változatlan maradt, struktúrája csak kevéssé módosult az 1969-es állapotokhoz képest.²⁶³ A két katonai főiskola elhárító csoportjaiból alosztályok, a műszaki dandárok alosztályaiból pedig csoportok lettek.²⁶⁴ Az osztály öt nagyobb és ezeken belül 13 kisebb egységből állt.

- Polgári Védelem Országos Parancsnokság Elhárító Osztály, ezen belül két elhárító csoport (PV KAJÜ – háborús vezetési pontok és a Megyei Polgári Védelem);
- MN Hadtápfőnökség Elhárító Osztály, ezen belül négy elhárító csoport (Hadtáp Közvetlenek,²⁶⁵ Központi Katonai Szállításvezetőség, Egészségügyi, 42. Építő Dandár). Az (al)osztályhoz tartoztak továbbra is a Politikai Főcsoportfőnökség közvetlen

²⁶¹ A 3. Rádiós Felderítő Ezred, a Híradó Kiképző Központ (Vác) és a 117. Önálló Vonalcsatlakoztató Zászlóalj (1/b), illetve Veszprém Megyei Hadkiegészítő parancsnokság (1/c) esetében, lásd ÁBTL 3.1.5. – O-14735, ÁBTL 3.1.5. – O-15273, ÁBTL 3.1.5. – O-20092 és ÁBTL 3.1.5. – O-15248.

²⁶² MOL XIX-B-1-au-10-71-4/1971. K. n. A BM Állambiztonsági Szakbizottságának javaslata a BM III/IV. Csoportfőnökség feladatainak, működési rendjének és struktúrájának kialakítására, 4., 7-8. és 3., 6-7.

²⁶³ MNL OL XIX-B-1-au 16-141/1971. 1971. június 23. A BM III/IV. Csoportfőnökség állománytáblázata. A központi osztály hadrendi megnevezése HM Szervek és HM Közvetlenek Elhárító Osztály lett.

²⁶⁴ MNL OL XIX-B-1-au 16-141/1971. 1971. június 23. A BM III/IV. Csoportfőnökség állománytáblázata és ÁBTL 2.8.1. – 486/1971. BM h. parancs.

²⁶⁵ Idetartozott a 32. Önálló Őr és Rendészeti Ezred is.

intézetei és a Kiképzési Főcsoportfőnökség (1971-től Főfelügyelőség) két sportintézménye;²⁶⁶

- MN Páncélos, Gépjármű és Fegyverzeti Főnökség Elhárító Osztály, ezen belül Lokátor Javító Üzem Elhárító Csoport;
- MN Műszaki és Vegyvédelmi Főnökség Elhárító Osztály, ezen belül három elhárító csoport (39. Műszaki Utász Dandár, 160. Általános Műszaki Dandár, 150. Közlekedési Dandár);²⁶⁷
- MN Kiképzési Főcsoportfőnökség Elhárító Osztály, ezen belül a Zrínyi Miklós Katonai Akadémia Elhárító Csoport és két elhárító alosztály (Zalka Máté Katonai Műszaki Főiskola, Kossuth Lajos Katonai Főiskola).

115

A Belügyminisztérium szervezeti hierarchiájában ezek a beosztott osztályok továbbra is alosztálynak számítottak, betűjelük sem változott 1972 közepéig.²⁶⁸ A kétféle – belügyi és néphadseregi – nomen-

²⁶⁶ A Politikai Főcsoportfőnökség és a Kiképzési Főcsoportfőnökség (Főfelügyelőség) fentebb említett intézeteinek elhárító munkáját az (al)osztályvezető irányíthatta. A Politikai Főcsoportfőnökség intézeteit biztosító tiszt szolgálati helye a Magyar Néphadsereg Központi Klubja volt.

²⁶⁷ Lehetséges, hogy a Műszaki Főnökség közvetlen alakulatai mellett háromfős elhárító csoport működött, erre azonban csak egyetlen adat van. 1971. szeptember 6-án a Műszaki és Vegyvédelmi Főnökség Elhárító Osztályon, a 46. Hadihajós Dandár Elhárítási Csoportban adták a Vegyvédelmi Főnökség két közvetlen objektumát (Sugárfigyelő Intézet, Központi Vegyvédelmi Anyagraktár és Javítóüzem) A két objektum nyolc hónappal korábbi (január 6.) átvételénél viszont nem szerepel az irat fejlécében a csoport, csak a 2/d alosztály, lásd ÁBTL 3.1.5. – O-10099, III/10-11. Az 1971. június 25-én kiadott állománytáblázat az osztálynál négy egységet különböztet meg, a három (utász, általános és közlekedési) műszaki dandár elhárító csoportja mellett egy Műszaki Közvetlenek nevűt is, egy operatív főtisztval és két operatív tiszttel. Az állománytáblázat nem nevezi csoportnak és nem közli az ide tartozó alakulatokat (MNL OL XIX-B-1-au 16-141/1971. 1971. június 23. A BM III/IV. Csoportfőnökség állománytáblázata.). Mint láttuk, e közvetlen intézetek egy részének elhárító állományát egy csoportvezető fogta össze. Az 1969. évi, nem kifogástalan forrásértékű állománytáblázaton is megtalálható egy, nem a három említett dandárhoz kinevezett csoportvezető az (al)osztálytörzsben (MNL OL XIX-B-1-au sz. n. 1969. március 12. A BM III/IV. Csoportfőnökség 1., 2., 3., 4, 5., 6., 7. , 8. Osztály, operatív tartalékkiképző központok, Őrszázad „B” és „M” állománytáblázata) Az ellentmondásokat azzal a feltételezéssel lehetne feloldani, hogy a két főnökség és közvetlen alakulatai 1969–1971 között nem alkottak csoportot, hanem egy csoportvezetői (egyben alosztályvezető-helyettesi) beosztású törzstiszt irányítása alá tartoztak.

²⁶⁸ Például 1972 májusában az új kiképzési rendszerű műszaki dandárokat a 2/d alosztály adta át a 6. Osztálynak, az MNVK 6. (Híradó) Csoportfőnökség közvetlen zászlóalját pe-

klatúra használata annyiban módosult, hogy 1971 augusztusa és 1976 decembere között a csoportfőnökségen belül is használták a hadrendi megnevezést és az osztály minősítést.²⁶⁹

1971-ben (vagy 1967 és 1971 között) továbbfejlesztették az osztálytörzseket, az 1. Osztályon két-két értékelő-tájékoztató és feldolgozó tiszteket rendszeresítettek az adminisztratív munkaerő mellett. A 2. Osztály törzse összetettebb képet mutat. Megmaradt egyrészt az 1967-ben megfigyelhető kettősség: területtartó munka (1971-től idegenforgalommal kapcsolatos elhárítás is²⁷⁰) és a szakfeladatok (1971-től a bizalmas nyomozások bonyolultabb lépései, értékelés-tájékoztató és a harckészültségi szervezés) ellátása. Ehhez a helyzethez igazodva a háromfős adminisztráción kívül három mozgósítási tiszteket, két-két értékelő-tájékoztató és feldolgozó tiszteket, valamint négy operatív tiszteket neveztek ki. Utóbbiak közül három dolgozott az idegenforgalom területén, a negyedik feladatköre nem ismert, talán a Honvédelmi Minisztérium épületeit biztosította. Az 1. Osztály alosztálytörzseiben csak egy-egy gyors- és gépíró volt, a 2. Osztálynál azonban alosztályonként egy-két operatív tiszteket is beállítottak. Az erre vonatkozó adatok nem világosak, általában az egyik a központi szerv (2/b – Hadtápfőnökség, 2/e – Kiképzési Főcsoportfőnökség) területtartója volt, másik pedig értékelő-tájékoztató vagy feldolgozó szaktiszt.²⁷¹

dig 1972. április végén az 1/b alosztály, lásd ÁBTL 3.1.5. – O-20093/1, I/76., ÁBTL 3.1.5. – O-20094/1, I/119. és ÁBTL 3.1.5. – O-20092, I/13.

²⁶⁹ Például az MN Vegyivédelmi Sztár esetében MN Műszaki és Vegyivédelmi Főnökségek Elhárító Osztály és MN Főnökségek Elhárító Osztály ÁBTL 3.1.5. – O-20099, III/11-15. Sajátos megoldást alkalmaztak ugyanennél a szervnél az 1971. január 15-én végrehajtott átadás-átvételi jegyzőkönyvben. Az irat fejlécében ugyanis 2/d alosztály szerepel, míg a jegyzőkönyv készítői helyeként az MN Műszaki és Vegyivédelmi Főnökségek Elhárító Osztály. ÁBTL 3.1.5. – O-20099, III/10.

²⁷⁰ Valószínűleg a Honvédelmi Minisztériumban és intézményeiben szolgálatot teljesítőkkel kapcsolatba kerülő külföldiek alkották az elhárítási területet.

²⁷¹ Az 1971-ben kiadott állománytáblázaton (a titkos ügykezelőket, illetve a gyors- és gépírókat nem számítva): 2/a – két operatív tiszt; 2/b – egy operatív tiszt, egy értékelő tiszt és egy kiemelt operatív tiszt az Hadtápfőnökségen; 2/c – egy feldolgozó tiszt; 2/d – egy operatív tiszt, egy-egy feldolgozó és értékelő tiszt; 2/e – egy feldolgozó tiszt és egy kiemelt operatív tiszt a Kiképzési Főcsoportfőnökség mellett. Lásd MNL OL XIX-B-1-au 16-141/1971. 1971. június 23. A BM III/IV. Csoportfőnökség állománytáblázata. A 2/a és a 2/d alosztályokon egy-egy operatív tiszt biztosíthatta a Polgári Védelem országos törzspa-

1971 júliusában, a Csoportfőnökség átszervezésének végrehajtásakor az Állambiztonsági Szakbizottságnak a csoportfőnöki törzsszervekre vonatkozó javaslatait csak részben valósították meg. A legfontosabb eltérés, hogy az egységes törzset és a törzssz osztályt megszüntették, alárendelt szervezeti egységeit pedig önállósították. A megszüntetett törzssz osztály sorszámát az egyik területtartó központi osztály (a 3. Hadtest Elhárító Osztály) kapta meg. Az átszervezés mögött – egyes szerkezeti kihívásokon túl – leginkább a törzsfőnök személyével kapcsolatos problémák álltak. Átmeneti megoldásként megtartották ugyan csoportfőnök-helyettesi beosztásában, de befolyását csökkentették a csoportfőnöki munkaszervezet széttagozásával, amit az Állambiztonsági Bizottság javaslata egyébként nem is tartalmazott.²⁷² A törzsfőnöki beosztás megszüntetésével a törzskar a csoportfőnök közvetlen irányítása alá került.²⁷³

A változtatásokkal a Csoportfőnökség törzse öt fő elemre tagolódott.²⁷⁴

- Titkárság nyolc fővel;²⁷⁵
- A (Elemző, Értékelő, Adatfeldolgozó és Propaganda) Osztály, amely két egységből állt: Elemző, Értékelő Alosztályból (ide kerültek az adattári előadók és az operatív nyilvántartók is), valamint az Állambiztonsági Propaganda Részlegből, amelynek feladata volt a továbbképzés irányítása is.²⁷⁶

rancsnokságát, valamint a Műszaki Főnökséget és a Vegyivédelmi Főnökséget; a 2/a másik törzstisztje, a 2/b harmadik törzstisztje a feldolgozásban vehetett részt. Mivel csak a 2/b és 2/d alosztályokon volt értékelő-tájékoztató tiszt, a másik három alosztályon valószínűleg az alosztályvezető-helyettes végezte ezt a munkát.

²⁷² Lásd Kucsra László csoportfőnök 1974. február 13-án írt emlékeztetőjét, ÁBTL 2.8.1. – 6548.

²⁷³ MNL OL XIX-B-1-au sz. n. k. n. BM szervezési ábrák.

²⁷⁴ MNL OL XIX-B-1-au 16-141/1971. 1971. június 23. A BM III/IV. Csoportfőnökség állomány-táblázata és ÁBTL 1.11.7. – 61-896/1/1972. 1972. május 30. A BM III/IV. Csoportfőnökség ügyrendje.

²⁷⁵ Titkárságvezető, két csoportfőnök-helyettesi operatív titkár (az I. helyettes melletti volt egyben a Szovjetunióban tanulók elhárítója is), anyagi-pénzügyi segédelőadó, központi titkos irodavezető, két titkárnő (a csoportfőnök és az I. helyettese mellett), egy gyors- és gépíró.

²⁷⁶ Az 1972-ben kiadott csoportfőnökségi ügyrend (ÁBTL 1.11.7. – 61-896/1/1972. 1972. május 30. A BM III/IV. Csoportfőnökség ügyrendje) a munkaterületet az operatív nyilvántartás

- B (Önálló Koordinációs, Feldolgozó és Ellenőrző) Alosztály, ide négy-hat feldolgozó, egy operatív hadműveleti, három koordinációs és egy körözési előadót osztottak be;
- C (Önálló Hadszintérelőkészítő) Alosztály;
- D (Önálló Szervezési, Mozgósítási és Híradó) Alosztály, amelyen belül a külön híradó-rejtjelező csoport megszűnt.

A törzs szerkezetében a szakfelügyeleti funkció így nem kapott önálló szervezeti egységet, ennyiben követték a javaslatot. A törzshöz rendelt nyolc feladatkörre tíz kiemelt főelőadót neveztek ki.²⁷⁷ Az állománycsoportok és munkakörök módosításáról készült előterjesztésből az vehető ki, hogy a kiemelt főelőadókhoz kapcsolták a hét területtartó központi osztály törzseibe kinevezett törzsfőnökök és tisztek szakfelügyeletét.²⁷⁸ Az átalakítás utáni évre készült munkaterv alapján feltételezhető, hogy ekkor az ellenőrzési rendszer mo-

és a propaganda között sorolja fel, ugyanakkor az 1971-es állománytáblázaton (MNL OL XIX-B-1-au 16-141/1971. 1971. június 23. A BM III/IV. Csoportfőnökség állománytáblázata.) nincsenek kiképzési előadók. Valószínűleg a feladatot a propaganda részleghez kapcsolták.

²⁷⁷ Mellettük még számításba kell venni a más besorolással ugyan, de szintén egy-egy funkcióért felelős vezetőt, az operatív nyilvántartó vezetőjét (főelőadót) és a híradófőnököt. (A Szovjetunióban tanulók elhárítását szervező kiemelt főelőadó valójában szintén koordinációt végzett.) Néhány évvel később a beosztás kezdett címmé válni, 1975-ben például az összes ellenőr-instruktor (három) és a négy feldolgozóból három kiemelt operatív főtiszt volt. Egyes területek viszont összeolvadtak, ezért az adattárosokat irányító kiemelt főelőadó 1975-ben már nem található az állománytáblázaton. Lásd erre MNL OL XIX-B-1-au 16-141/1971. 1971. június 23. A BM III/IV. Csoportfőnökség állománytáblázata és MNL OL XIX-B-1-au 16-511/2/1975. 1975. május 21. A BM III/IV. Csoportfőnökség parancsnoksága és önálló szervei állománytáblázata. A nomenklatúrától való eltérést az elhárítási területhez igazodó szervezéssel és az egyes sajátos feladatokkal indokolták. Az 1971-es javaslatban szerepelt az önálló alosztályvezetők osztályvezető-helyettesi munkakörbe sorolása, tekintettel feladatuk jellegére és a velük együttműködő társszervek vezetési szintjeire. Lásd MOL XIX-B-1-au 10-71-4/1971. K. n. A BM Állambiztonsági Szakbizottságának javaslata a BM III/IV. Csoportfőnökség feladatainak, működési rendjének és struktúrájának kialakítására, 4-6., valamint a javaslatához csatolt feljegyzés (BM III/IV. Csoportfőnökség állománycsoportjaira vonatkozó munkaköri, alkalmassági és képzési követelmények, 2-3.) Az elképzelést nem valósították meg, legalábbis az állománytáblák alapján ez nem igazolható.

²⁷⁸ MOL XIX-B-1-au 10-71-4/1971. K. n. A BM Állambiztonsági Szakbizottságának javaslata a BM III/IV. Csoportfőnökség feladatainak, működési rendjének és struktúrájának kialakítására, 4-6., valamint a javaslatához csatolt feljegyzés (BM III/IV. Csoportfőnökség állománycsoportjaira vonatkozó munkaköri, alkalmassági és képzési követelmények, 2-3.).

dernizálása is megkezdődött,²⁷⁹ a terv szerint 1972-ben valamennyi törzskari szerv részt vett az ellenőrzések lebonyolításában.²⁸⁰

18. táblázat. A BM III/IV. Csoportfőnökség szakfelügyeleti rendszere
1971 közepétől 1975 közepéig

Központi (törzskari) szervek által végzett ellenőrzések	Területi szervek (hálózati-operatív osztályok) törzseiben ellenőrzött szaktisztek és előadók
Elemző, Értékelő, Adatfeldolgozó és Propaganda Osztály Elemző, Értékelő Alosztálya	értékelő-elemző (tájékoztató) tisztek, operatív nyilvántartók
Ö. Koordinációs, Feldolgozó és Ellenőrző Alosztály	feldolgozó tisztek ²⁸²
Ö. Hadszintérelőkészítő Alosztály	–
Ö. Szervezési, Mozgósítási és Híradó Alosztály	szervezési-mozgósítási tisztek, rejtjelezők ²⁸³
Titkárság	titkos ügykezelők, anyagi-pénzügyi előadók ²⁸⁴

119

²⁷⁹ ÁBTL 1.11.7. – 61-291/1971. 1972. január 27. A BM III/IV. Csoportfőnökség 1972. évi munkaterve, 2–3. Itt az I/2/a pont alatt felvett téma (a komplex- és céllenőrzés elveinek és rendjének kidolgozása) engedi meg ezt a következtetést. Vö. még az 1975. január 1-jén hatályba lépett 7. sz. csoportfőnöki utasítással a katonai elhárítás beszámoltatási és ellenőrzési rendszeréről. ÁBTL 1.11.7. – 61-5-7/1974.

²⁸⁰ ÁBTL 1.11.7. – 61-291/1971. 1972. január 27. A BM III/IV. Csoportfőnökség 1972. évi munkaterve, 1972. 2–3. A 6. Osztályhoz áthelyezésre kerülő objektumok komplex ellenőrzését, a csoportfőnöki értékelő-elemző munkára és az információáramlásra irányuló céllenőrzést az Értékelő-Elemző Osztály, valamint az önálló alosztályok vezetőire szignálták. 1973-tól az éves munkatervek nem tüntetik fel az egyes témakörökért felelős szerveket, ezért csak feltételezni lehet, hogy ekkortól már az egyes törzskari egységek szaktisztjei (kivéve természetesen a hadszintér-előkészítőket) végezték ezt a feladatot.

²⁸¹ Az ellenőrzések során hálózati és ügynöki bizalmas nyomozás helyzetét vizsgálták.

²⁸² Az 1971. évi állománytáblázat rejtjelezőket csak a 3. Osztályon tüntettek fel, lásd MNL OL XIX-B-au 16-141/1971. 1971. június 23. A BM III/IV. Csoportfőnökség állománytáblázata.

²⁸³ A Titkárság részvételére a komplex ellenőrzésekben csak 1978-ból van adat. Az anyagi-pénzügyi előadóknál az állambiztonsági operatív munka pénzügyi fedezetét biztosító bizalmi ellátmányok felhasználását ellenőrizték.

Valószínűleg a tájékoztatást – mind a központi törzsben, mind pedig a területtartó osztályok törzsében – továbbra is az értékelő-elemző tisztek végezték.²⁸⁴ Feltűnő, hogy az 1968–1969-es szervezeti módosításokhoz hasonlóan lényegében 1971-ben is csak a Honvédelmi Minisztérium és a Vezérkar elhárításának és a Csoportfőnökség egészét átfogó törzsszervek szerkezeti felépítése változott.

²⁸⁴ Az 1971–1976 közötti állománytáblázatokon nincsenek tájékoztató tisztek, lásd MNL OL XIX-B-1-au 16-141/1971. 1971. június 23. A BM III/IV. Csoportfőnökség állománytáblázata, MNL OL XIX-B-1-au 16-153/1972. 1971. november 8. A BM III/IV-4. Osztály állománytáblázata, MNL OL XIX-B-1-au 16-511/2/1975. 1975. május 21. A BM III/IV. Csoportfőnökség parancsnoksága és önálló szervei állománytáblázata, MNL OL XIX-B-1-au 16-491/2/1976. 1976. szeptember 16. A BM III/IV. Csoportfőnökség állománytáblázata. Egyetlen kivétel akad, 1971-ben az 1. Osztálynál. Az 1972-es ügyrend nem említi a tájékoztatást a törzskari munkaterületek – egyébként igen részletes, 21 pontból álló – felsorolásánál, lásd ÁBTL 1.11.7. – 61-896/1/1972. 1972. május 30. A BM III/IV. Csoportfőnökség ügyrendje, 16–18.

10. SZERVEZETI VÁLTOZÁSOK 1971 AUGUSZTUSÁTÓL 1976 VÉGÉIG

121

Az 1971. évi átszervezést követő öt és fél évben az 5. Hadsereg és a 3. Hadtest elhárítását végző szervezetben (3. és 5. Osztály) nem volt változás.²⁸⁵ A Határőrség elhárításán (7. Osztály) 1974-ben új alosztályt állítottak fel (Határőr Közvetlenek és Baráti Kerületek Elhárító Alosztály),²⁸⁶ ahová a keleti és északi határon működő, Orosháza, Nyírbátor, Miskolc és Balassagyarmat székhelyű négy (7., 8., 9. és 10.) határőr kerületet, valamint a Határőrség Országos Parancsnoksága közvetlen alakulatait elhárító tiszteket helyezték át, utóbbiak addig az osztályvezető irányítása alá tartoztak.

Honvédelmi Minisztérium szervei és alakulatai (2. Osztály)

1972–1973 folyamán a 2. Osztály szerkezetét tovább módosították, anélkül azonban, hogy ennek tényét állománytáblázaton rögzítették volna,²⁸⁷ ezért a részleteket csak nagy vonalakban lehet rekonstruálni egyéb forrásokból. A változások hátterében a felső katonai vezető

²⁸⁵ A Csoportfőnökség 1971 utáni szervezetének összefoglalását lásd Jagadics–Rajos–Simon–Szabó 2018, 125–128.

²⁸⁶ MNL OL XIX-B-1-au sz. n. 1974. január 23. A BM III/IV. Csoportfőnökség állománytáblázata. Kivonat. (A 16-638/5/1973. sz. irat mellékleteként csatolva a 16-511/2/1975. sz. állománytáblázathoz.)

²⁸⁷ Az állambiztonsági szervek 1971–1981 közötti szervezeti módosításairól készült összeállítás (MNL OL XIX-B-1-au sz. n. 1981. június 18. BM Állambiztonsági szervei állománytáblázatában bekövetkezett változások 1971–1981 között) szerint a katonai elhárításon 1971 ősze és 1973 eleje között nem adtak ki állománytáblázatot. 1971. szeptember 15-én módosították az augusztusi állománytáblázatot (16-143/2/1971, ez jelenleg nem található), majd 1974. január 23-án ismét új állománytáblázatot lépett érvénybe, aminek csak kivonatos változata maradt fenn, lásd MNL OL XIX-B-1-au sz. n. 1974. január 23. A BM III/IV. Csoportfőnökség állománytáblázata. Kivonat. (A MNL OL XIX-B-1-au 16-638/5/1973. sz. irat mellékleteként csatolva a 16-511/2/1975. sz. állománytáblázathoz.)

szervek korszerűsítése állt. A Hátországi Alakulatok Parancsnoksága 1971-ben még a szervezés fázisában volt, ezért a tervezett alakulatainak elhárítása 1972 tavaszáig még a 1. és a 2. Osztályhoz tartozott.²⁸⁸ A hátországi parancsnokság megalakulását (1972. január 1.) követően, 1972 áprilisában az 1. Osztály a 117. Önálló Vonalcsatlakoztató Zászlóaljat,²⁸⁹ a 2. Osztály pedig 1972 májusában a Műszaki Főnökség új kiképzési rendszerű műszaki dandárait adta át a hátországi alakulatok elhárítását végző 6. Osztálynak.²⁹⁰ A többi alakulat átvétele²⁹¹ a vonatkozó miniszteri parancsnak²⁹² megfelelően szintén 1972 folyamán történhetett. 1972 végén a 4. Osztályról a Kilián György Repülő Műszaki Főiskola elhárítási területét egy-egy alosztályvezetői és operatív tiszti státussal a 2. Osztályra helyezték át, alighanem a Kiképzési Főcsoportfőnökség Elhárító Osztályára²⁹³ a többi katonai tanintézet mellé.

A 2. Osztályon az illetékességi kör csökkenésével összefüggésben két alárendelt osztályt, a páncélos-gépjárműtechnikai és a fegyverzeti szolgálatfőnökségek elhárító osztályát (2/c), valamint a műsza-

²⁸⁸ Az 1971-es átszervezési javaslatban az áll, hogy a hátországi alakulatok felállítandó központi elhárító osztályának konkrét struktúrájára a csoportfőnöknek az év végéig kell javaslatot tennie, lásd MOL XIX-B-1-au 10-71-4/1971. K. n. A BM Állambiztonsági Szakbizottságának javaslata a BM III/IV. Csoportfőnökség feladatainak, működési rendjének és struktúrájának kialakítására, 8–10. A javaslatot ez idáig nem sikerült megtalálni.

²⁸⁹ Az objektum-dossziét 1972. április 29-én adta át az 1/b alosztály a 6. Osztálynak, lásd ÁBTL 3.1.5. – O-20092, II/13.

²⁹⁰ A 150. közlekedési műszaki és a 160. általános műszaki dandárok objektum dossziéit 1972. május 12-én adta át a 2/d alosztály, vagyis a Műszaki és Vegyvédelmi Főnökségek Elhárító Osztály. Az erről szóló határozatokban – az új (6.) osztályba sorolás miatt – sajátos módon az átadó és az átvevő ugyanaz a személy (Juhász Mihály és Tárkányi István csoportvezetők), lásd ÁBTL 3.1.5. – O-20093/1, I/76. és ÁBTL 3.1.5. – O-20094/1, I/119. Mindkét csoportvezető – beosztását megtartva – a 6. Osztály állományában folytatta tevékenységét, ÁBTL 2.8.1. – 9391. és ÁBTL 2.8.1. – 1555.

²⁹¹ Az említetteken túl a következő alakulatok átvételéről van – az 1970-es évek közepére vonatkozó – adat. Az 1. osztálytól a 40. Önálló Rendészeti Kommendáns Ezred (ÁBTL 3.1.5. – O-16484.), a 2. Osztályról a 32. Önálló Őr és Rendészeti Ezred (ÁBTL 3.1.5. – O-16050 és ÁBTL 3.1.5. – O-16080.). A megyei polgári védelmi szervek áthelyezésére utal, hogy 1975-ben a 6. osztályon létezett egy Polgári Védelem és Területvédelem (PV TV) Elhárító Csoport. (ÁBTL 3.1.5. – O-15937.)

²⁹² A honvédelmi miniszter 1971. évi 0040. sz. parancsát lásd Ehrenberger (szerk.) 2006, 117. sz.

²⁹³ Az erre vonatkozó, 1972. november 30-án jóváhagyott javaslatot lásd MNL OL XIX-B-1-au 16-153/1972.

ki és vegyivédelmi főnökségek elhárító osztályát (2/d) összevonták. Az új szerv neve MN Főnökségek Elhárító Osztály lett. A módosítás időpontja 1972 májusában volt,²⁹⁴ idekerültek át a 2/d alosztályról a műszaki és vegyivédelmi raktárak és javítóüzemek is.

Az 1974. január 23-i állapotokat tükröző, de csak a státusok megoszlását bemutató állománytáblázat kivonata szerint a 2. Osztályon három-három osztályvezető és alosztályvezető, valamint tíz csoportvezető volt.²⁹⁵ Az 1971. évi állománytáblázat adataival egybevetve megállapítható, hogy a beosztott osztályok száma kettővel kevesebb lett, ezek egyike az MN Főnökségek Elhárító Osztályba olvasztott Műszaki és Vegyivédelmi Főnökségek Elhárító Osztálya volt, a másik pedig – kizárásos alapon – a Polgári Védelem Országos Parancsnokság Elhárító Osztály, amelynek objektumait átadták a 6. Osztálynak.²⁹⁶ A Főnökségek Elhárító Osztály mellett a Hadtápfőnökség²⁹⁷ és a Kiképzési Főcsoportfőnökség elhárító osztályai maradtak

²⁹⁴ Az osztály vezetőjét, Dobozi Ferencet május 1-i hatállyal nevezték ki. 2.8.1. –14382. A Vegyivédelmi Anyagraktárat és Javítóüzemet 1972. június 2-án helyezték át a 2. osztályon belül a Műszaki és Vegyivédelmi Főnökségek Elhárító Osztályáról az MN Főnökségek Elhárító Osztályára, lásd ÁBTL 3.1.5. – O-20099, III/13. Két objektumról tudható még, hogy idetartozott: Központi Páncélos és Gépjármű Anyagraktár, Páncélos és Gépjármű Technikai Kiképző Központ, lásd ÁBTL 3.1.5. – O-20081, ÁBTL 3.1.5. – 20090.

²⁹⁵ MNL OL XIX-B-1-au sz. n. 1974. január 23. A BM III/IV. Csoportfőnökség állománytáblázata. Kivonat. (A MNL OL XIX-B-1-au 16-638/5/1973. sz. irat mellékleteként csatolva a 16-511/2/1975. sz. állománytáblázathoz.)

²⁹⁶ A 2. Osztály elhárító alosztályainak és csoportjainak pontos meghatározása a rendelkezésre álló adatok alapján nem lehetséges. 1972-ben két csoport átkerülhetett a 6. Osztályra (a két új kiképzési rendszerű dandárral együtt), megszűnhetett a szintén a 6. Osztályba integrált megyei polgári védelmi szervek, viszont az 1971-es állapotokhoz képest csak eggyel csökkent a 2. Osztály csoportvezetőinek száma. Ebből következik két csoport létrehozása vagy átvétele. Ugyanígy nem világos annak az oka sem, hogy az alosztályvezetők száma eggyel emelkedett. A Kilián Főiskola elhárító szervének átvételével ez nem magyarázható maradéktalanul, mert vezetőjének szolgálati adatlapja (amely szerint 1976. december 31-ig alosztályvezető volt) és az 1973. június 25-én a III/IV-2. Osztályon készült minősítése (amely szerint viszont csoportvezető volt egy beosztottal) ellentmondanak egymásnak. Az 1975. évre készült ellenőrzési tervben szerepel a Fegyverzeti Főnökség Elhárító Csoport is, lásd ÁBTL 1.11.7. – 1912-1/1974. 1974. december 5. Kivonat a BM III/IV. csoportfőnökség 1975. évi ellenőrzési tervéből. (Csatolva a BM III/IV. Csoportfőnök 1974. évi 7. utasításához, ÁBTL 1.11.7. – 6-5-7/1974.) A csoportot valószínűleg 1972-ben hozhatták létre, amikor a négy fegyvernemi főnökség elhárító szervezeteit egy osztályba vonták össze.

²⁹⁷ ÁBTL 3.1.5. – O-20106, ÁBTL 3.1.5. – O-20111.

a 2. Osztályon, amelyek 1976-ban ismét az alosztályi, tehát a Belügy-minisztériumon belül érvényes – előbbi sorrend szerint – 2/a, 2/b és 2/c megjelölést használták.²⁹⁸

Légvédelem, csapatrepülők (4. Osztály)

Az 1971 utáni években a Magyar Néphadsereget, ezen belül a légvédelmet is átszervezték és csapatrepülő alakulatokat hoztak létre. A korszerűsítési folyamat részeként 1973. január 1-jével megszűnt az addig miniszteriális funkciót betöltő Országos Légvédelmi Parancsnokság, feladatait megosztották a helyette létrehozott Légvédelmi és Repülő Felügyelőség és az 1. Honi Légvédelmi Hadsereg között. Ugyanakkor felállították a szárazföldi alakulatokat támogató repülő csapatok felettes szerveként a Csapatrepülő Parancsnokságot Börönd központtal.²⁹⁹ A 4. Osztály hadrendi elnevezése ennek megfelelően 1. Honi Légvédelmi Hadsereg és Csapatrepülő Parancsnokság

²⁹⁸ Kizárólag 1976-ból vannak adatok arra, hogy a beosztott osztályok alosztályként nevezték magukat. A 11. sz. Lőszerbázis (Pusztavacs) 1976 februárjában a 2/a alosztályhoz tartozott, lásd ÁBTL 3.1.5. – O-16465, az illetékes operatív tiszt, Mázás Rudolf 1976. évi minősítése is ott készült, lásd ÁBTL 2.8.1. – 11843. Az objektum biztosítását, a többi lőszerraktárral és fegyverbázissal együtt 1972-ig a III/IV-2. Osztály MN Páncélos és Gépjármű és Fegyverzeti Főnökségek Elhárító Osztálya, vagyis az MN Főnökségek Elhárító Osztály jogelődje látta el. A 2/a alosztály adott 1976. szeptember 19-én jelentést a Páncélos és Gépjárműtechnikai Kiképző Központ tisztjével kapcsolatban is, lásd ÁBTL 1.11.7. – 61-1513/1976. A Központi Katonai Kórház elhárító szerve 1975. február 23-án MNHF Elhárító Osztályként, 1976. augusztus 15-én pedig 2/b alosztályként adott ki iratot, lásd 3.1.5. – O-16498. 1976. október 15-én a 3. sz. Katonai Kórház fegyverzeti előadójának ügyében jelent a 2/b alosztály, lásd ÁBTL 1.11.7. – 61-1570/1976. Ebből az időszakból a 2/c alosztályra nem sikerült adatot találni.

²⁹⁹ A légvédelmi hadsereg és a Csapatrepülő Parancsnokság a Honvédelmi Minisztérium, illetve a Vezérkar közvetlen alárendeltségébe tartozott, általános felügyeletüket a Magyar Néphadsereg Légvédelmi és Repülő Felügyelősége, szakirányításukat pedig a Repülő Főnöksége látta el. Korábban az egyetlen csapatrepülő alakulat (86. helikopter osztály, illetve ezred) OLP közvetlen alakulat volt. 1972 novemberében már három csapatrepülő egység volt, ekkor még ideiglenesen a légvédelmi hadsereg közvetlen alakulataként. Ezek száma 1984-ben hatra nőtt. MNL OL XIX-B-1-au 16-153/1972. 1972. november 8. A BM III/IV-4. Osztály állománytáblázata és MNL OL XIX-B-1-au 16-77/4/1984. 1984. január 1. A BM III/IV. Csportfőnökség állománytáblázata.

Elhárító Osztályra változott.³⁰⁰ A két újonnan létrehozott középszintű parancsnokság közül az előbbi elhárítása az Országos Légvédelmi Parancsnokság Törzs és Közvetlen Alakulatok Elhárító Alosztály folytatásának tekinthető 1. Honi Légvédelmi Hadsereg Törzs és Közvetlen Alakulatok Elhárító Alosztály területe lett, utóbbiét pedig az újonnan megszervezett Csapatrepülő Parancsnokság Elhárító Osztály irányította. A Kilián Repülő Műszaki Főiskola a megszűnt Magyar Néphadsereg Kiképzési Csoportfőnökségének szerepét átvevő Kiképzési Főfelügyelőség alárendeltségébe került, így elhárító alosztályát 1972 novemberében szintén átadták a 2. Osztálynak.³⁰¹ 1974 elején a csoportok száma eggyel emelkedett, adatok hiányában e változás jellege nem határozható meg.³⁰²

Az 1970-es évek elején tovább bővítették az osztálytörzseket, a 4. Osztályéban egy-egy mozgósítási tiszttel és egy pénzügyi-anyagi segédelőadóval. A két hadosztály elhárító osztály egy-egy szakosztályának munkakörét 1972-ben értékelő-elemzőnek nevezte az állománytáblázat, lehetséges, hogy a feldolgozó tiszt funkciója mellé újat kapott (az értékelést) ezekben az években.³⁰³

Hátországvédelem (6. Osztály)

A katonai felső vezetés 1972-ben végrehajtott szerkezeti reformjának részeként felállított Hátországi Alakulatok Parancsnokság (HAP) elhárítására 1971 júliusában létrehozott 6. Osztályhoz utalt (karhatal-

³⁰⁰ Használatban volt az MN Légvédelmi és Repülő Csapatok Elhárító Osztály név is, lásd MNL OL XIX-B-1-au 16-523/3/1977. 1977. június 10. A BM III/IV. Csoportfőnökség állománytáblázata.

³⁰¹ MNL OL XIX-B-1-au 16-153/1972. 1972. november 9. Javaslat a BM III/IV-4. Osztály szervezetének módosítására és új állománytáblázatának jóváhagyására.

³⁰² MNL OL XIX-B-1-au sz. n. 1974. január 23. A BM III/IV. Csoportfőnökség állománytáblázata. Kivonat. (A MNL OL XIX-B-1-au 16-638/5/1973. sz. irat mellékleteként csatolva a 16-511/2/1975. sz. állománytáblázathoz.) Az 1974. január 23-án kiadott állománytáblázat kilenc csoportvezetőt tüntet fel. Mivel az állománytáblázat kivonatos formában maradt csak fenn, ezért a csoportvezetők szolgálati helye nem állapítható meg. (Addig egy ezred mellett volt egy elhárító csoport.)

³⁰³ MNL OL XIX-B-1-au 16-141/1971. 1971. június 23. A BM III/IV. Csoportfőnökség állománytáblázata és MNL OL XIX-B-1-au 16-153/1972. 1972. november 8. A BM III/IV-4. Osztály állománytáblázata.

mi és műszaki) vezetésbiztosító egységeket, polgári védelmi szervezet, valamint a két új kiképzési rendszerű műszaki építő alakulatot 1972 folyamán adta át három lépésben a Honvédelmi Minisztérium és a Vezérkar, ennek ütemét követte a katonai elhárítás három érintett (1., 2. és 6.) osztályának szervezeti változása is.³⁰⁴

Az 1972 és 1976 közötti időszakból sajnos nem állnak rendelkezésre a szerkezetre vonatkozó alapidokumentumok (szervezési javaslatok és állománytáblázatok³⁰⁵), ezért a változások csak másodlagos források (például operatív dossziék, személyi gyűjtők) alapján rekonstruálhatók. Az 1972-ben átvett alakulatok közül a két műszaki építő dandár elhárító alosztálya csoportként működött tovább,³⁰⁶ a többi átvett egységet, szervet és létesítményt pedig további három csoportba osztották.

- Hátország(védelm)i Parancsnokság Közvetlen Alakulatok Elhárító Csoport. A műszaki és rendészeti vezetésbiztosító (állás-építő, hídász, híradástechnikai folyami szállító, kommandáns) alakulatok egy része tartozott ide.³⁰⁷

³⁰⁴ MNL OL XIX-B-1-au 16-153/1972. 1972. november 9. Javaslat a BM III/IV-4. Osztály szervezetének módosítására és új állománytáblázatának jóváhagyására. Az előterjesztés szerint a következő egységek és intézetek kerültek át a Hátországi Alakulatok Parancsnoksága alárendeltségébe és ezzel a III/IV-6. Osztály illetékességébe. Az 1/a alosztályról 40. Önálló Rendészeti Kommandáns Ezred; a 1/b alosztályról a 15. Önálló Híradó Ezred és a 117. Önálló Vonalcsatlakoztató Zászlóalj; a Polgári Védelem Országos Parancsnokság Elhárító Osztályról (2/a) a Polgári Védelem a háborús vezetési pontok (PV KAJÜ) kivételével; a Hadtápfőnökség Elhárító Osztályról (2/b) a 32. Önálló Őr és Rendészeti Ezred/Budapesti Helyőrségparancsnokság; a Műszaki és Vegyivédelmi Főnökségek Elhárító Osztályról (2/d) a négy dandár, a Sugárfigyelő Jelzőrendszer és a Sugárértékelő és Tájékoztató Főközpont. (A javaslat az objektumtípusokat sorolja fel, az átadó szervnél pedig csak az 1. és 2. Osztályt különbözteti meg.)

³⁰⁵ Az 1974. január 23-án elfogadott állománytáblázatnak csak a kivonatos változata maradt fenn, ez csak a vezetők számát közli, rendfokozataikkal és besorolási kódjukkal együtt. A Belügyminisztériumban 1973–1979 között készült szervezési javaslatok nem kerültek levéltárba.

³⁰⁶ 160. Általános Műszaki Dandár Elhárító Csoport első említése 1972. november 25-én, lásd ÁBTL 3.1.5.– O-20094/I, 120., a 150. Közlekedési Műszaki Dandáré pedig 1975. január 21-én, lásd ÁBTL 3.1.5.– O-20093/I, 85. A vezetők személye (Tárkányi István, Juhász Mihály) egyik esetben sem változott az átadás előtti időszakhoz képest.

³⁰⁷ Első említése 1973. augusztus 9-én. A dokumentálhatóan idetartozó alakulatok: 117. Önálló Vonalcsatlakoztató Zászlóalj, 40. Önálló Rendészeti Kommandáns Ezred és 46. Önálló

- Helyőrségi Parancsnokság Elhárító Csoport. A műszaki és rendészeti vezetésbiztosító (állásépítő, hídász, híradástechnikai folyami szállító, kommandáns) alakulatok egy részét fogta össze.³⁰⁸
- Polgári Védelem és Területvédelem Elhárító Csoport. A megyei/fővárosi polgári védelmi parancsnokságok és területvédelmi alakulataik, valamint raktáraik alkothatták, feltehetően hat-hét fős operatív állománnyal.³⁰⁹

Az említett három csoport élén megbízott csoportvezetők álltak,³¹⁰ ez is mutatja az osztály szerkezetének átmeneti jellegét,³¹¹ azon a tényen kívül is, hogy 1972 és 1976 között alosztályokat nem létesítettek.³¹² Ennek egyik okát többek között abban lehet keresni, hogy a 6. Osztály illetékességi területe 1972 után is módosult, illetve már tervezhették a katonai elhárítás egészének átalakítását.

Lényeges szervezeti korrekciót nem jelentett az, hogy 1974-ben a területvédelmi osztályokat leválasztották a megyei polgári védelmi

Hadihajós Dandár. 1975-től az első kettő Aszód állomáshelyen. Megbízott vezetője Moróczy János volt. ÁBTL 3.1.5. – O-20092/I 27-38., 3.1.5. – O-16503 és 3.1.5. – O-16484.; ÁBTL 2.8.1. – 11620.

³⁰⁸ Első említése 1975. február 22-én, csak egy alakulata ismert, a 32. Önálló Őr és Rendészeti Ezred. Megbízott vezetője K. Kovács Lajos volt. ÁBTL 3.1.5. – O-16050 és O-16080.; ÁBTL 2.8.1. – 10250.

³⁰⁹ Első említése 1975. június 30-án. A területi Polgári Védelmi parancsnokságok közül kettő, a Hajdú-Bihar és Szabolcs-Szatmár megyei bukkan fel az iratokban, illetve az előbbinél a löszerraktár (Apafán) és a 209. Területvédelmi Ezred is. A csoport mb. vezetője Ollé József volt. ÁBTL 3.1.5. – O-15937; ÁBTL 2.8.1. – 9689 és ÁBTL 2.8.1. – 10755.

³¹⁰ Lásd az előző lábjegyzetekben hivatkozott központi fogyatéki anyagokat és operatív dosz-sziékat. Mivel a három személyt nem nevezték ki, ezért nincs nyoma csoportjuknak sem az állománytáblázaton. Személyi gyűjtőjükben csak az 1970-es évek első felében készült minősítésük említi meg csoportvezetői munkájukat, szolgálati adatlapjukon azonban már ezt nem vezették, lásd ÁBTL 2.8.1. – 10250 és ÁBTL 2.8.1. – 11620.

³¹¹ Talán ezzel függ össze az a sajátosság, hogy a csoportvezetők szolgálati adatlapján 1977. január 1-ig azt sem jelezték, hogy beosztásuk a 6. Osztályon volt.

³¹² Az alosztályok hiányára – és talán a csoportok helyzetével kapcsolatos bizonytalanságra – utal a Csoportfőnökségen az 1975. évre tervezett ellenőrzésekről készült jegyzék, ahol az osztályok közül egyedül a 6. Osztálynál nem jelöltek meg vizsgálandó alárendelt szervet: ÁBTL 1.11.7.– 1912-1/1974. 1974. december 5. Kivonat a BM III/IV. csoportfőnökség 1975. évi ellenőrzési tervéből (csatolva a BM III/IV. Csoportfőnök 1974. évi 7. utasításához, ÁBTL 1.11.7. – 6-5-7/1974.).

törzsekről és a megyei kiegészítő parancsnokságokhoz kapcsolták (az új szervezet húsz hadkiegészítő és területvédelmi parancsnokságból állt a III/IV-1/c alosztály elhárítási illetékességében), mert a tartalékos területvédelmi alakulatok fegyver- és lőszerraktárai továbbra is a polgári védelmi szervek alá tartoztak. Fontosabb volt az 1976 elején a Hadtápfőnökségből kivált Elhelyezési Szolgálat bázisán létrehozott – közvetlenül a miniszter által irányított – Beruházási és Fenntartási Főnökség (BFF), amelyet az alárendelt alakulataival együtt a 6. Osztály illetékességébe helyeztek.³¹³

Csoportfőnöki törzs

1973-ban vagy 1974-ben a B önálló alosztály neve Önálló Feldolgozó és Operatív Hadműveleti Alosztályra módosult, a koordinációs előadókat pedig feldolgozókká minősítették át.³¹⁴ Erre valószínűleg azért került sor, mert a feldolgozó munkát (bizalmas nyomozást, illetve a kutatást, körözést) és a koordinációs-dezinformációs munkát (a támadólagos kémelhárítás szervezését, előkészítését) nem különböztették meg, sem szervezetileg, sem a munkaköröknél.

A következő, 1975 közepén eszközölt korrekcióval lényegében visszaállították az 1971. augusztus előtti rendet. Ez minden bizonnyal összefüggött az egyik csoportfőnök-helyettes 1974. augusztus 1-jével történt távozásával, ami a személyével kapcsolatos – a csoportfőnöki törzs 1971 júliusi átalakításánál már említett – konfliktusok lezárását jelentette.³¹⁵ A vezetési válság³¹⁶ rendezésével lehetőség nyílt

³¹³ A 42. Építő Dandár 1976. február 1-jén került a 2. Osztály Hadtápfőnökség Elhárító Osztályától (2/b) a 6. Osztályra, lásd ÁBTL 2.8.1. – 10755.

³¹⁴ MNL OL XIX-B-1-au sz. n. 1974. január 23. A BM III/IV. Csoportfőnökség állománytáblázata. Kivonat. (A 16-638/5/1973. sz. irat mellékleteként csatolva a 16-511/2/1975. sz. állománytáblázathoz.) Az állománytáblázat-kivonat 1974. január 23-án készült, lehet, hogy az előző évi állapotokat is tükrözi. A feldolgozók száma kilencre nőtt, a három koordinációs előadó viszont eltűnt az állománytáblázatból. Ezzel gyakorlatilag a két rokon munkakört egyesítették.

³¹⁵ A legsúlyosabb tényező a két csoportfőnök-helyettes személyi ellentéte volt, lásd ÁBTL 2.8.1. – 6548.

³¹⁶ A törzskar egyes területeinek irányítatlanságára és ellenőrizetlenségére lásd az Önálló Szervezési, Mozgósítási és Híradó Alosztály vezetőjének 1976. december 27-én kelt minőségét. (ÁBTL 2.8.1. – 12081.)

19. táblázat. BM III/IV. Csoportfőnökség törzskari szerveinek tagolódása az 1970-es évek első felében

1971 első felében			1971 közepétől 1975 közepéig		1975 közepétől 1976 végéig	
Titkárság			Titkárság		Titkárság	
Ö. Instruktori Alo.					Törzsszótály	
III/IV-5. (Törzs) Osz.	III/IV-5/a (Értékelő és Adattár) Alo.	Értékelő és Tájékoztató Csup.	A (Elemző, Értékelő, Adatfeldolgozó és Propaganda) Osz.	Elemző, Értékelő Alo.		Ellenőrző-Instruktori Részleg
		Adattár Csup.	Állambiztonsági Propaganda Részleg	A (Értékelő) Alo.		Állambiztonsági Kiképzési és Propaganda Részleg
	III/IV-5/b (Koordinációs és Dezinformációs) Csup.		B (Ö. Koordinációs, Feldolgozó és Ellenőrző) Alo.	B (Koordinációs és Feldolgozó) Alo.		
	III/IV-5/c (Hadszintérelőkészítő) Alo.		C (Ö. Hadszintérelőkészítő) Alo.	C (Hadszintér előkészítő) Alo.		
	Híradó és Rejtjelező Csup.		D (Ö. Szervezési, Mozgósítási és Híradó) Alo.	Ö. Szervezési, Mozgósítási és Híradó Alo.		
Ö. Szervezési, Mozgósítási és Híradó Alo.						

a szakmai – például a szakfelügyelet gazdátlansága által felvetett – kérdések megoldására is. Az egységes csoportfőnöki törzset ugyan nem hozták létre újra, azonban ismét megszervezték a Törzsszótályt (immár számozás nélkül),³¹⁷ amelynek törzsében rendszeresítettek egy tanulmányi-módszertani előadót, egy segédelőadót, továbbá a Titkárságról idehelyezték az anyagi-pénzügyi segédelőadót. A Törzsszótály további tagozódása: két részleg (ellenőrző-instruktori;³¹⁸ állambiztonsági kiképzési és propaganda), valamint három (A-C) osztály (értékelő; koordinációs és feldolgozó; hadszíntérelőkészítő). Egy lényegi eltérés figyelhető meg az 1971. első félévi állapothoz képest, akkor ugyanis a koordinációs-dezinformációs munkaterület szervezeti szintje csoport volt, elkülönítve a feldolgozó feladatkörétől. A háromfős, 1967–1971 között önálló instruktori részleg ezentúl a Törzsszótály részeként az ellenőrzéseket tervezte és az abban részt vevő szaktisztek és operatív tisztek munkáját irányította. Az 1975. évi módosítás az Önálló Szervezési, Mozgósítási és Híradó Alosztályt nem érintette, csak betűjelét nem használták tovább.³¹⁹

³¹⁷ Erdősi Bélát 1975. július 1-i hatállyal mentették fel a III/IV-2. Osztály vezetői beosztásából és nevezték ki a III/IV. Törzsszótály vezetőjévé, ÁBTL 2.8.1. – 373/1975. BM h. parancs.

³¹⁸ Az instruktori szerv visszaállítása egyik előzményének tekinthető a már hivatkozott 1974. évi 7. sz. csoportfőnöki utasítás az ellenőrzés rendszeréről. ÁBTL 1.11.7. – 61-5-7/1974.

³¹⁹ MNL OL XIX-B-1-au 16-511/2/1975. 1975. május 21. A BM III/IV. Csoportfőnökség parancsnoksága és önálló szervei állománytáblázata.

11. AZ 1977. ÉVI ÁTSZERVEZÉS

131

Az 1977. január 1-jével hatályba lépett állománytáblázat³²⁰ szerint az 1971. évi átszervezésnél nagyobb mértékben változott a katonai elhárítás szervezeti felépítése. A változások három elemből álltak. 1.) Két-két központi területtartó osztályt összevontak úgy, hogy az 1. Osztályba olvasztották a 2.-at, a 3. Osztályba pedig az 5.-et. 2.) A csoportfőnöki törzs szerveit két osztályba szervezték és a két osztályt a számozott központi területtartó osztályok közé sorolták. Ezzel bizonyos fokú szervezeti különállásukat megszüntették a csoportfőnökségen belül. A változtatások e két eleme maga után vonta az osztályszámozás módosulását is. 3.) A központi osztályok tagolódását egységesítették az ezeknek alárendelt (hadosztály elhárító) osztályok alosztályokká minősítésével, és – egy kivétellel – megszüntették az elhárító csoportokat is.

Honvédelmi Minisztérium és Vezérkar (1. Osztály)

Tíz év után ismét egy osztályhoz tartozott a legfelső igazgatási szerv és a Magyar Néphadsereg fő vezető szervének elhárítása. A Kiképzési Főfelügyelőség tan- és sportintézményeit áthelyezték a 6. Osztályra, ennek megfelelően a korábban egyaránt három-három alosztályból álló 1. és 2. Osztály egyesítésével felállított 1. Osztály most öt alosztályra tagolódott.³²¹ Egy kivételével (az 1/b alosztályon a PV KAJÜ) megszűntek az elhárító csoportok. Új szerkezeti elemet jelent az

³²⁰ MNL OL XIX-B-1-au 16-523/3/1977. 1977. június 10. A BM III/IV. Csoportfőnökség állománytáblázata. Az átszervezésről nem maradtak fenn szervezési javaslatok, koncepciók, csak az állománytáblázat.

³²¹ Hadrendi megnevezésük: MNVK Elhárító Alosztály (1/a), MNVK HIF Elhárító Alosztály (1/b), Hadkiegészítés és Területvédelem Elhárító Alosztály (1/c), MNHF Elhárító Alosztály

20. táblázat. A BM III/IV-1. Osztály szerkezete 1977. január 1-től 1988 elejéig

Szervezeti egységek	Elhárítási terület
Osztálytörzs	
Tervezési, Szervezési, Mozgósítási Részleg	
1/a	Négy MNVK csoportfőnökség (hadműveleti, szervezési, anyagtervezési, haditechnika-fejlesztési), az MNVK szolgálatfőnökségei, osztályai és a MN Központi Harcálláspon
1/b	Híradófőnökség és közvetlenei, PVOP és közvetlen alakulatai, HM Területgazdálkodási Főosztály
PV KAJÜ Elhárító Csoport	Rejtett háborús vezetési rendszer különleges objektumai
1/c	Fővárosi és megyei hadkiegészítő és területvédelmi parancsnokságok
1/d	Hadtápszervek és alakulataik, a Politikai Főcsoportfőnökség hét intézete ³²³
1/e	Páncélos és Gépjármű Technikai Szolgálatfőnökség, Fegyverzeti Szolgálatfőnökség, Vegyivédelmi Szolgálatfőnökség, Műszaki Főnökség, Rakéta és Tüzér Főnökség ³²⁴

(1/d), HM Főnökségek Elhárító Alosztály, 1984-től Fegyverzeti és Technikai Főcsoportfőnökség Elhárító Alosztály (1/e).

³²² 1979-ben a Politikai Főcsoportfőnökség Agitációs és Propaganda Csoportfőnöksége alá az alábbi hét intézet tartozott: Magyar Néphadsereg Művelődési Háza, Politikai Nevelőmunka Anyagi és Módszertani Központja, Hadtörténeti Intézet Múzeum és Levéltár, Magyar Néphadsereg Művészegyüttese, a *Néphadsereg* és az *Igaz Szó* szerkesztősége, Zrínyi Katonai Kiadó, MAFILM Katonai Stúdió, I. ÁBTL 3.1.5. – O-20104, I/29. és 34. Az operatív tiszt szolgálati helye 1979-ig a Magyar Néphadsereg Központi Klubja, azt követően a Művelődési Háza volt, I. ÁBTL 2.8.1. – 9830. és MNL OL XIX-B-1-au 16-77/4/1984. 1984. január 1. A BM III/IV. Csoportfőnökség állománytáblázata.

³²³ 1984-ben az öt (szolgálat)főnökséget (páncélos és gépjármű, fegyverzeti, műszaki, vegyivédelmi, rakéta és tüzér) a Fegyverzeti és Technikai Főcsoportfőnökségbe vonták össze.

összevont osztálytörzsön belül létesített háromfős Tervezési, Szervezési, Mozgósítási Részleg. A törzsben a részleg és az adminisztratív beosztottak mellett két-két (értékelő-tájékoztató és feldolgozó) szaktsiszt volt, tehát a területtartó feladatok (1971-ben három tiszttel idegenforgalommal kapcsolatos ügyekben) már nem tartoztak ide. Az alosztályokon két-három törzstiszttel osztottak be, általában egy a központi szerv (például a Híradófőnökség vagy a Hadtápfőnökség) területtartója volt, egy pedig értékelő-tájékoztató szakvonalon dolgozott. Ezt megelőzően az MNVK Elhárító Osztály alosztályain nem voltak törzstisztek, az 1/c alosztályra ezúttal sem neveztek ki törzstiszteket. A HM szervek (Titkárság és osztályok) valószínűleg az 1/a és 1/b alosztályokhoz tartoztak.

A következő évtizedben az 1. Osztály öt, betűvel jelzett alosztályból álló osztály szerkezete lényegileg nem változott.³²⁴

Szárazföldi haderő (3. Osztály)

A 3. és az 5. Osztály összevonásával létrehozott Szárazföldi Csapatok Elhárító Osztály a 3-as sorszámot kapta, az 1971–1976 közötti 5. Osztály (3. Hadtest Elhárító Osztály) ennek egyik (III/IV-3/g) alosztálya lett. Ezt követően az alakulatokat és szerveket egységesen hét alosztályba sorolták, az alárendelt osztályokat megszüntették, több alosztályt pedig összevontak. Az alosztályi kereteket adott esetben rugalmasan alkalmazták, egy elhárítási területhez több alosztály illetékességébe utalt csapatokat is összekapcsolhattak.³²⁵

³²⁴ Lásd MOL XIX-B-1-au 16-62/1981. 1981. január 1. BM Mozgósítási és Szervezési Csoportfőnökség. A szerv-kód rendszer alapokmánya, 100. és MNL OL XIX-B-1-au 16-77/4/1984. 1984. január 1. A BM III/IV. Csoportfőnökség állománytáblázata.

³²⁵ 1981–1982-ben például egy elhárítási területet képezett a 8. Gépkocsizó Lövész Hadosztályhoz tartozó 42. Felderítő Zászlóalj, a 73. Vegyivédelmi Század és a 93. Páncéltörő Tüzér Ezred, valamint a hadseregközvetlen 2. Önálló Rádiófelderítő Zászlóalj (ÁBTL 3.1.5. – O-20084 I/78. és II/5.) Ezeket az alakulatokat az 1970-es évek derekán telepítették Szombathelyre közös – támadó jellegű – feladattal és azzal a céllal, hogy a nyugati határszélen részben átvegyék a szovjet csapatok szerepét. Ez a különleges helyzet indokolhatta azt, hogy az alakulatok biztosításának megszervezésekor eltértek a három (3/a, 3/b és 3/d) elhárító alosztály illetékességi körétől.

21. táblázat. A BM III/IV-3. Osztály szerkezete 1977. január 1-től 1980. júliusáig

Alárendelt szervezeti egység		
Jele	Neve	Székhelye
	Törzs	Székesfehérvár
	Tervezési, Szervezési és Mozgósítási Részleg	
3/a	Hadseregközvetlen Alakulatok Elhárító Alosztály	Székesfehérvár
3/b	8. Gépesített Lövész Hadosztály Elhárító Alosztály	Zalaegerszeg
3/c	9. Gépesített Lövész Hadosztály Elhárító Alosztály	Kaposvár
3/d	11. Harckocsizó Hadosztály Elhárító Alosztály	Tata
3/e	7. Gépesített Lövész Hadosztály Elhárító Alosztály	Kiskunfélegyháza
3/f	5. Önálló Harckocsizó Ezred Elhárító Alosztály	Tapolca
3/g	3. Hadtest Elhárító Alosztály	Cegléd

Kisebb módosítás volt a törzsön belüli Tervezési, Szervezési és Mozgósítási Részleg létesítése, ide az osztálytörzs mozgósítási tisztjeit osztották be.

A szárazföldi csapatok elhárító hierarchiája ezáltal nagymértékben egyszerűsödött, 1971-ben ugyanis 12 szervezeti egység volt (két központi osztály, hét elhárító osztály és négy alosztály), 1977-ben már csak kilenc (egy központi osztály, hét alosztály és egy részleg). Az egyszerűsítésen túl, a most már mind a hét alosztálytörzsnél alkalmazott szaktisztek (egy-egy feldolgozó és értékelő-elemző tiszt) révén vertikálisan tagoltabbá vált az egységes szakirányítási rendszer, e funkció három szint (csoportfőnökség – központi osztály – alosztály) közötti megosztásával.

A megszüntetett 5. Hadsereg Törzs és Kiszolgáló Alegységek Elhárító Alosztály feladatkörét a 3. Osztály törzse vette át (a hadseregtörzsnél) és a Hadseregközvetlen Alakulatok Elhárító Alosztály

(a vezetést kiszolgáló egységeknél). Az osztálytörzsből a kiemelt hadműveleti operatív főtisztai beosztás eltűnt.

Légvédelem és csapatrepülők (4. Osztály)

Itt is érvényesítették a Csoportfőnökség alosztályi tagolását, ezzel megszűnt a korábbi 3. Osztály alá rendelt három elhárító osztály, a hadosztály elhárító osztályokon pedig az ezredekhez tartozó nyolc elhárító csoport. Ezt követően a négy alosztályból állt az osztály: 1. Honi Légvédelmi Hadsereg Törzs és Közvetlen Alakulatok Elhárító Alosztály (4/a), Csapatrepülő Parancsnokság Elhárító Alosztály (4/b), 1. Honi Légvédelmi Hadosztály Elhárító Alosztály (4/c) és 2. Honi Légvédelmi Hadosztály Elhárító Alosztály (4/d). A Kilián Repülő Műszaki Főiskolát – bár maradt az MN Kiképzési Főfelügyelő alárendeltségében – ismét a 4. osztály illetékességébe utalták, azonban saját szervezeti egység nélkül, operatív állományát a 4/a alosztályhoz osztották be. A 4. Osztály törzsében az egyik szaktiszt feladatköre – az állománytáblázat szerint – mozgósításiról feldolgozóra változott. Egy-egy értékelő-elemző és mozgósítási szaktisztet rendszerezettek a hadseregtörzset és közvetlen alakulatait, valamint a Csapatrepülő Parancsnokságot elhárító alosztály törzsébe is.³²⁶

135

Hátországvédelem (6. Osztály)

6. Osztály – hadrendi nevén ekkor Hátországvédelmi Szervek és Intézetek Elhárító Osztály – elhárítási illetékessége bővült egyrészt a 2/b és 2/c alosztálytól átvett katonai tanintézetekkel, valamint a sportszervezetekkel, vagyis a Kiképzési Főfelügyelőség – egy kivétellel – valamennyi alárendelt intézete egy szervezeti egységbe került. Ez azt is jelentette, hogy a hátországi jelleg már csak az osztály egy részére volt érvényes, amely így inkább a fegyveres erők nem állandó harcalkészültségű elemeit tömörítette. Az objektumok átvétele a gya-

³²⁶ MNL OL XIX-B-1-au 16-523/3/1977. 1977. június 10. A BM III/IV. Csoportfőnökség állománytáblázata.

22. táblázat. A BM III/IV-6. Osztály szerkezete 1977. január 1. és 1988. május 31. között

Szervezeti egységek	Elhárítási területe
Törzs	
6/a	HVP közvetlen (rendészeti és műszaki) vezetésbiztosító alakulatai, megyei PV parancsnokságok és raktárak
6/b	Kiképzési Főfelügyelőség és intézetei (katonai főiskolák, MHSz és Bp. Honvéd SE)
6/c	MN Beruházási és Fenntartási Főnökség és szervei, valamint önálló építő alakulata
6/d	150. Közlekedési Műszaki Dandár és 160. Általános Műszaki Dandár

korlatban a HM Szervek Elhárító Osztályt tehermentesítette, nagyjából másfél osztálynyi elhárítási területtel.

A másik jelentős változást az alosztályokra tagolás okozta. A műszaki vezetésbiztosító és rendészeti alakulatok, valamint a megyei polgári védelmi törzsek és raktárak három csoportjának összevonásával hozták létre a Hátországvédelmi Parancsnokság Közvetlen Alakulatok Elhárító Alosztályt (6/a). A Kiképzési Főfelügyelőség oktatási és sportintézményei a Tanintézetek Elhárító Alosztály (6/b) operatív területét alkották, az 1976-ban felállított Beruházási és Fenntartási Főnökség, illetve a hozzá tartozó szervek³²⁷ és a 42. Építő Dandár részeiből kialakított 5. Önálló Építő Ezred képezte a Beruházási és Fenntartási Főnökség Elhárító Alosztályét (6/c). A két műszaki építő és közlekedési dandár elhárító csoportjait pedig az Új Kiképzési Rendszerű Műszaki Alakulatok Elhárító Alosztályban olvasztották össze (6/d).

³²⁷ MN Építési Tervező Intézet, MN Fenntartási és Kivitelező Főigazgatóság, MN Építő- és Kivitelező Vállalat, 1982-től a négy katonai főépítésvezetőség (KAFÉV) és az alájuk rendelt építésvezetőségek is. Katonai elhárítási területek 45. A négy KAFÉV felállításával számolt az 1981. november 10-én készült szervezési javaslat, lásd MNL OL XIX-B-1-au 16-169-2/1981.

Határőrség (7. Osztály)

Egységes alosztályi tagolódás³²⁸ utolsó szakaszát valósították meg azzal, hogy a déli határőrkerületek három elhárító csoportját egy alosztályban (7/b) egyesítették, a csoportok alosztályon belüli elhárító részlegként önállóságukat valamennyire megtartották.³²⁹ Ezt követően a központi osztály hat alosztályból állt. Néhány évig a 7/e alosztályhoz két határőrkerület (a szombathelyi és a zalaegerszegi) tartozott. Továbbfejlesztették a szakirányítás törzsrendszerét is, immár az alosztályvezetőket az adminisztratív előadó mellett egy-egy értékelő-feldolgozó tiszt is segítette.

137

Törzsszervek (2., 5. Osztály)

Az 1. és 2. Osztály, valamint a 3. és 5. Osztály összevonása után szabadon maradt 2-es sorszámot az ezután három alosztályból (értékelő, feldolgozó-koordinációs és hadszíntérelőkészítő) és egy (instruktori) részlegből álló Törzssosztály kapta, az 5.-et pedig a titkárság, a propaganda részleg és a szervezési-mozgósítási-híradó alosztály összevonásával felállított új osztály. A 2. Osztály 1977 után is használta a Törzssosztály megnevezést,³³⁰ egyébként hadrendi megnevezése Koordinációs-Feldolgozó, Értékelő, Hadszíntérelőkészítő, Ellenőrző-Instruktori Osztály lett, az 5.-é pedig Mozgósítási, Szervezési,

³²⁸ MNL OL XIX-B-1-au 16-523/3/1977. 1977. június 10. A BM III/IV. Csoportfőnökség állománytáblázata.

³²⁹ ÁBTL 4.1. – A-3439. Dohány Zoltán – Hegedűs László: A BM Határőrség központi szerveinél és csapatainál folyó elhárító munka elveinek és gyakorlatának rendszerezése és továbbfejlesztése, 38. A déli határőr elhárító részlegekre lásd ÁBTL. 4.1. – A-4111. Északi János: A vezetői munkakapcsolati formák érvényesülésének sajátossága és hatékonysága a baráti viszonylatú határőrkerületeknél folyó állambiztonsági munka szervezésében. A vezető irányító és ellenőrző feladatai. Rendőrtiszti Főiskola 1985. Szakdolgozat, 2. 1987-ből való adatok a 7/b alosztály 6. Határőr Kerület Elhárító Részlegére (Kiskunhalas), lásd ÁBTL 3.1.5. – O-19487., ÁBTL 3.1.5. – O-19493.

³³⁰ Például a Csoportfőnökségnek megküldött napi operatív információs jelentésekben ÁBTL 1.11.7. – 58/1982. és ÁBTL 1.11.7. – 165/1985. sz. Lásd még ÁBTL 4.2. – 61-322/1985. A Belügyminisztérium III/IV. (Katonai Kémelhárító) Csoportfőnökség ideiglenes ügyrendje.

Híradó-Rejtjelező és Titkársági Osztály (rövidebb és általánosabban használt formában: Titkársági Osztály).³³¹ A két osztály a következő néhány évre még maradt a csoportfőnök közvetlen irányítása alatt.³³²

³³¹ ÁBTL 4.2. – 61-322/1985. A Belügyminisztérium III/IV. (Katonai Kémelhárító) Csoportfőnökség ideiglenes ügyrendje.

³³² MNL OL XIX-B-1-au 16-123/1980. k. n. BM Mozgósítási és Szervezési Csoportfőnökség. Szervezeti ágrajzok 4/d. BM III/IV. (Katonai Elhárító) Csoportfőnökség.

12. SZERVEZETI VÁLTOZÁSOK 1977-1989 KÖZÖTT

139

A Csoportfőnökség utolsó szűk másfél évtizedében a szervezeti átalakulások legnagyobb mértékben a Magyar Néphadsereg 1983-ban megindított és fél évtizedig tartó strukturális korszerűsítésével álltak összefüggésben. A több lépésben végrehajtott folyamat során 1984-ben a légvédelemnél, 1987-ben pedig a szárazföldi haderőnél a hadosztály–ezred tagolódásról átálltak a hadtest–dandár tagolódásra, általában két hadosztályt egy hadtestben, két ezredet pedig egy dandárban egyesítve. 1988-ban a hátországi és a polgári védelmi parancsnokságokat összevonták a Hátországvédelmi és Polgári Védelmi Parancsnokság felállításával, és tervbe vették a Vezérkar és a Honvédelmi Minisztérium 1989-es átalakítását is. Ez természetszerűen megváltoztatta a katonai elhárítás adott szervezeti egységeihez tartozó elhárítási területet is.³³³

Légvédelem és repülő csapatok (4. Osztály)

1984. január 1-jén a Légvédelmi és Repülő Felügyelőség és az 1. Honi Légvédelmi Hadsereg, valamint a két honi légvédelmi hadosztály megszűnt, helyüket a Légvédelmi és Repülő Parancsnokság, valamint az 1. Honi Légvédelmi Hadtest vette át. A 4. Osztály – Légvédelmi és

³³³ Ezt három – egymást szerencsés módon kiegészítő, illetve magyarázó – forrás világítja meg. ÁBTL 1.11.1. – 45-20-26/1983. Javaslat a III. Főcsoportfőnökség központi és a rendőr-főkapitányságok állambiztonsági szervei szervezeti korrekciójára, 1983. október 28., 13.; MNL OL XIX-B-1-au 16/77/4/1984. 1984. január 1. A BM III/IV. Csoportfőnökség állománytáblázata és ÁBTL 4.1. – A-3442/3. Az elhárítási területek sajátosságai, az elhárító munka megszervezése. Kézirat. Szerk.: Varga Csaba. BM III/IV. H. n. 1985. (Katonai elhárítási ismeretek 3.), 41–42. és 4. sz. mell. Lásd még MNL OL XIX-B-1-au 16-35/74/1/1988. március 1. A BM III/IV. Csoportfőnökség állománytáblázata.

Repülő Csapatok Elhárító Osztály néven – újszerű megoldással igazodott a módosításhoz. A központi osztály alárendeltségében felállították az 1. Honi Légvédelmi Hadtest Elhárító Osztályt, amelyhez az osztály két – a megszüntetett két hadosztályát elhárító – alosztályát rendelték, az elhárítási területüket immár nem a hadosztályokhoz, hanem részben a fegyvernemek (rádiótechnika, repülő és légvédelmi rakéta) szerint alakították ki. A két alosztály új neve és betűjele a következő lett: 1. Honi Légvédelmi Hadtest Közvetlen, Repülő és Rádiótechnikai Alakulatok Elhárító Alosztály (4/c) és Légvédelmi Rakéta Alakulatok Elhárító Alosztály³³⁴ (4/d). Előbbi székhelye maradt Veszprémben, utóbbi viszont Miskolcra Budapestre került át. A hadtest elhárító osztály vezetője a 4. Osztály vezetőjének (második) helyettese lett, emellett az egyik (4/c) alosztályt közvetlenül is vezette.³³⁵

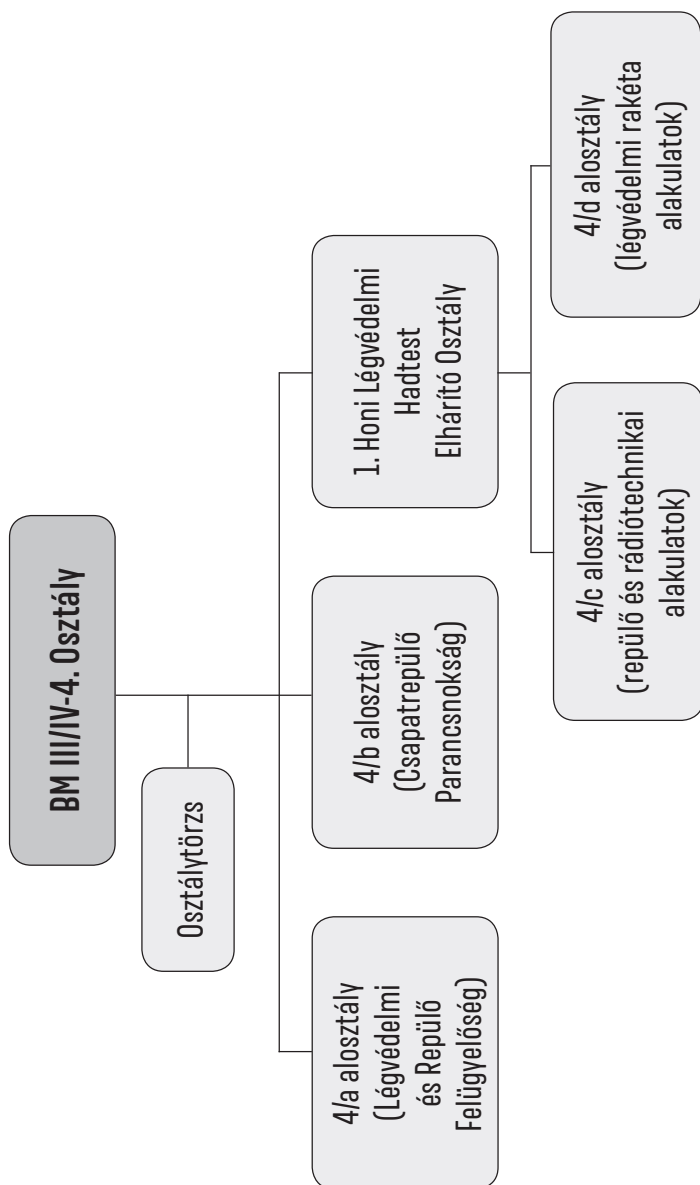
A hadtest elhárító osztály – bár az állománytáblázat két szaktisztet tüntet fel az osztályvezető mellett – csak elméletben létezett, feltehetően nem akartak egy túl nagy, ezért talán kevésbé rugalmas szervezetet létrehozni a két alosztály összevonásával. A lényegi elem az lehetett, hogy a virtuális osztály vezetői beosztása rangban megfelelt a hadtestparancsnokénak, vagyis ez nem akadályozta az együttműködést. Ugyanezt a modellt alkalmazták három évvel később a szárazföldi haderő elhárító osztályának átalakítása során.

A 4. osztály vezetőjéhez közvetlenül kapcsolódott a másik két szervezeti egység, a 4/a Légvédelmi és Repülő Felügyelőség Elhárító Alosztály és a 4/b Csapatrepülő Parancsnokság Elhárító Alosztály Budapest, illetve Börgönd székhellyel.³³⁶ Az osztálytörzsekben kisebb módosításokat hajtottak végre, ezek közül figyelemre méltó

³³⁴ Ide kisebb lokátoros csapatok is tartoztak, lásd MNL OL XIX-B-1-au 16-77/4/1984. 1984. január 1. A BM III/IV. Csoportfőnökség állománytáblázata.

³³⁵ Az elhárító osztály vezetőjét, Bónert Jenőt 1984. április 1-jén nevezték ki, 2.8.1. – 005/292/1984 BM h. parancs. Az osztály esetében a III/IV-4/Hdt. Osztály megjelölést is használták. (ÁBTL 1.11.7. – 161-17-43/1984. 1984. szeptember 5. BM III/IV-4/c alosztály. Jelentés.) Bónert így egy személyben volt a 4. Osztály vezetőjének helyettese, beosztott osztályvezető a hadtest elhárító osztály élén, valamint az utóbbi részét alkotó egyik alosztály vezetője.

³³⁶ A 4/a alosztályhoz tartozott többek között az 1. Honi Légvédelmi Hadsereg folytatásának tekinthető Légvédelmi és Repülő Parancsnokság, a harcálláspont és a Kilián Főiskola, lásd MNL OL XIX-B-1-au 16-77/4/1984. 1984. január 1. A BM III/IV. Csoportfőnökség állománytáblázata.

10. ábra. A BM III/IV-4. Osztály szerkezete 1984. április 1. és 1989. április 25. között

a hadtest elhárító osztály vezetője mellé áthelyezett egy-egy feldolgozó és értékelő-rejtjelező tiszt.³³⁷

Az 1984 tavaszán kialakított szervezeti rend a következő fél évtized alatt a Néphadseregben az 1980-as évek végén lezajlott változások (például az ezredek nagy részének dandárrá fejlesztése³³⁸) ellenére sem változott lényegesen. Az egyetlen számottevő kivételt az jelenti, hogy 1988. áprilisában a Kilián Repülő Műszaki Főiskola elhárítását ismét visszahelyezték a többi katonai tanintézetet biztosító (1/c) alosztályra.³³⁹

Szárazföldi haderő (3. Osztály)

1980 közepén a hadseregközvetlen tapolcai rakétadandár elhárító alosztályát megszüntették, betűjelét (3/f) a 3. Hadtest Elhárító Alosztály, területét pedig a 3/a alosztály kapta meg.³⁴⁰ Az alárendelt szervezeti egységek száma így eggyel csökkent. A 3. Hadtest Elhárító (3/f) Alosztály szerkezetét a következő néhány évben finomították, a két keretesített hadosztálynál elhárító csoportok felállításával. (Az 5. Hadseregnél egy hadosztály egy elhárító alosztály területét alkotta.).³⁴¹ 1983-ban felvetődött az alosztály beosztott osztállyá

³³⁷ MNL OL XIX-B-1-au 16-77/4/1984. 1984. január 1. A BM III/IV. Csoportfőnökség állománytáblázata. Valószínűleg az ekkor a központi osztály törzsében felbukkanó rejtjelező tiszt ellátott feldolgozó vagy értékelői feladatokat is, ahogy ezt a hadtest elhárító osztály, illetve az alá tartozó két alosztály (4/c, 4/d) szaktisztjeinél fel is tünteti az állománytáblázat.

³³⁸ MNL OL XIX-B-1-au 16-130/1/1987. 1987. július 27. BM Mozgósítási és Szervezési Csoportfőnökség értesítése a BM III/IV. csoportfőnökségnek.

³³⁹ MOL XIX-B-1-au 16-124/1988. 1988. április 13. Javaslat a BM III/IV. Csoportfőnökség szervezetének módosításra. A szakirodalomban van adat arra, hogy 1989. április 26-án két alosztály jelzése módosult, ezt követően a 4/b a repülő és rádiótechnikai csapatok, a 4/c pedig a Csapatrepülő Parancsnokság elhárítását végezte. Gyarakai 2018, 128.

³⁴⁰ MOL XIX-B-1-au 16-13/1/1980. 1980. július 1. Javaslat a BM III/IV. (Katonai Elhárító) csoportfőnökség szervei állománytáblázatának módosítására és MNL OL XIX-B-1-au 16-13/8/1980. 1980. július 8. A BM III/IV. Csoportfőnökség állománytáblázata. Kivonat.

³⁴¹ Az 1970-es évek utolsó éveiben a két hadosztály parancsnokságának és törzsének elhárítását egy-egy operatív főtiszt végezte, akik mellé egy-egy adminisztrátort osztottak be, lásd MNL OL XIX-B-1-au 16-523/3/1977. 1977. június 10. A BM III/IV. Csoportfőnökség állománytáblázata és MNL OL XIX-B-1-au 16-551/1978. 1978. január 18. A BM III/IV. Csoportfőnökség állománytáblázata. 1984-ben a hadosztályoknál a feladatot az operatív főtisztok helyett kiemelt főoperatív tisztek látták el, csoportvezetői beosztásban, lásd MNL

szervezése, végül a 4. osztályon, illetve a légvédelmi hadtestnél alkalmazott megoldással éltek: osztályt nem szerveztek, de az alosztály vezetője osztályvezető-helyettesi beosztást kapott.³⁴²

A Magyar Néphadsereg 1987-ben megvalósított átalakítása (Rubin feladat) során – követve a légvédelmi csapatoknál már 1984-ben végrehajtott szervezeti reformot – a szárazföldi hadosztályokat is megszüntették, a dandárrá alakított ezredeikből és más egységekből (Tata, Kaposvár és Cegléd székhellyel) három gépesített hadtestet állítottak fel az 5. Hadsereg alárendeltségében.

Az elhárító szervezet sajátos megoldással követte ezt a változást. A 3. Osztályon harmadik osztályvezető-helyettesi beosztást rendszeresítettek úgy, hogy egy-egy osztályvezető-helyettes felelt az 1. és 2. Hadtest elhárításáért. A két hadtest területén két-két elhárító alosztály működött, ezek közül az említett osztályvezető-helyettesek egyet-egyet (3/b és 3/d) vezettek, a másik kettőt (3/c és 3/e) pedig felügyelték. A hadsereg törzse és dunántúli közvetlen alakulatai, valamint a ceglédi 3. hadtest és a Dunától keletre települt hadsereg-közvetlen alakulatok mellett továbbra is egy-egy (3/a és 3/f) alosztály maradt. Az alosztályszékhelyek közül csak egy településnél volt változás (Kiskunfélegyháza helyett Nagykanizsa a 3/e alosztálynál), a betűjelzések azonban három esetben módosultak: a tatai alosztályé 3/b-re, a zalaegerszegi 3/c-re és a kaposvárié pedig 3/d-re.

A szervezeti módosításnál azt tartották szem előtt, hogy az átterés minél kevesebb átcsoportosítással és létszámemeléssel járjon, illetve minél kevésbé érintse a területi párt-, államigazgatási és rendőrségi szervekkel való együttműködés idők során megszilárdult rendjét.³⁴³ A szervezési javaslat alapján az állapítható meg, hogy az

OL XIX-B-1-au 16-77/4/1984. 1984. január 1. A BM III/IV. Csoportfőnökség állománytáblázata és ÁBTL 4.1. – A-3442/3. Az elhárítási területek sajátosságai, az elhárító munka megszervezése. Kézirat. Szerk.: Varga Csaba. BM III/IV. H. n. 1985. (Katonai elhárítási ismeretek 3.), 28.

³⁴² ÁBTL 1.11.1. – 45-20-26/1983. 1983. október 28. Javaslat a III. Főcsoportfőnökség központi és a rendőr-főkapitányságok állambiztonsági szervei szervezeti korrekciójára, 13. és MNL OL XIX-B-1-au 16-77/4/1984. 1984. január 1. A BM III/IV. Csoportfőnökség állománytáblázata. A 3. Hadtest Elhárító Osztályra nem sikerült adatot találni.

³⁴³ MOL XIX B-1-au 16-168/1986. A szervezési javaslatot már 1986. április 8-án előterjesztették, eszerint az átállást 1987. július 31-ig kellett végrehajtani. Az alosztályok nagy részének megtartása nem magyarázható azzal a – az ilyen esetek hátterében igen gyakran meghú-

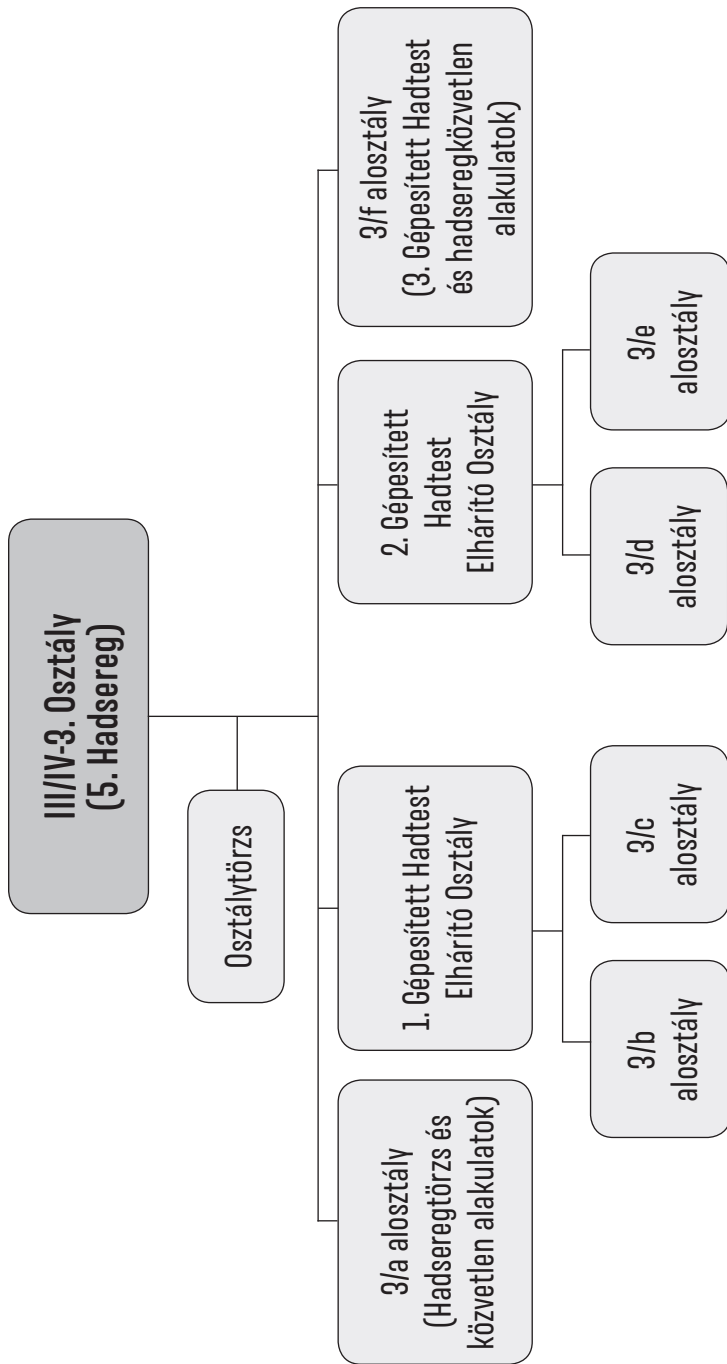
elhárítási területek alosztályok közötti elosztása nem elsősorban a szárazföldi haderő struktúrájához igazodott, hanem az objektumok földrajzi elhelyezkedéséhez.³⁴⁴

A módosítás végrehajtásakor egy további, az elfogadott javaslatban nem szereplő, kevésbé lényeges újítást vezettek be. Az 1. és 2. hadtest esetében a két-két alosztályt egy-egy hadtest elhárító osztályként fogták fel. Ezek a valóságban azonban nem voltak szervezeti egységek (nem neveztek ki osztályvezetőt az élére, nem volt saját adminisztrációjuk vagy osztálytörzsük sem), a tényleges munkaszervezés súlypontja továbbra is az alosztályokon maradt.³⁴⁵ A kialakított szerkezet működtetése meglehetősen bonyolult lehetett, a jelentéseket, intézkedési terveket a két alárendelt (3/b, illetve 3/d) alosztályról a főlérendelthez (3/c, illetve 3/e) is elő kellett terjeszteni,

zódó – indokkal, hogy nem akartak túl sok érdeksérelmet okozni az összevonások miatt feleslegessé vált szervezeti egységek és vezetői posztok megszüntetésével. Az átalakítás időszakában, 1987 első felében ugyanis éppen a négy hadtest elhárító alosztályai közül háromnál változott a vezető személye: 3/b – Tüske Gyula helyett Borsodi Imre, 3/d – Fáber Gyula helyett Major Mihály, 3/e – Törő György helyett Tusják Pál, ezekre lásd a BM III/IV. Csoportfőnökség információs és személyes felderítéséről szóló, 1986–1987 közti jelentéseit. (ÁBTL 1.11.7., terjedelmi okokból az iktatószám szintű hivatkozást mellőztem.)

³⁴⁴ Az új állománytáblázatot csak kivonatos formában adták ki (lásd MNL OL XIX-B-1-au 16-190/1987. 1987. január 28. A BM III/IV-3. Osztály szervezési állománytáblázat betét), valószínűleg azért, mert a státusok számát csak az újabb osztályvezető-helyettesi beosztás létesítése érintette. Egy esetben ismerjük részletesen az operatív terület átadását. 1987. április 1-jén az addig a 11. Harckocsizó Hadosztályhoz tartozó szombathelyi 15. Gépesített Lövész Ezredből felállították a 37. Budapesti Forradalmi Dandárt az 1. Gépesített Hadtest alárendeltségében (továbbra is Szombathelyen), elhárítását a tatai alosztálytól (3/d) a zalaegerszegi (3/c) vette át, ez viszont az előbbi (1987 áprilisától 3/b) alosztály felügyelete alá került. Lásd ÁBTL 3.1.5. – O-20076 I/7, 1. (A dosszié lapszámozása nem következetes.)

³⁴⁵ Maguk a hadtest elhárító osztályok elvétele bukkannak fel a forrásokban. Az állománytáblázaton (MNL OL XIX-B-1-au 16-190/1987. 1987. január 28. A BM III/IV-3. Osztály szervezési állománytáblázat betét) – mivel státus nem kapcsolódott az osztályokhoz – egyáltalán nem szerepelnek. A hadtest elhárító osztályok esetében a vezetői beosztások hivatalos nevére informáló források (állományparancsok, személyi gyűjtők) nem kerültek az ÁBTL őrizetébe, a személyi változásokról kiadott tájékoztatók (ÁBTL 4.1. – II. sorozat) pedig csak a központi osztályok szintjéig nyújtanak adatokat. Hadtest elhárító osztályokat említene például komplex ellenőrzések során az elhárítási terület bemutatásakor (ÁBTL 3.1.5. – O-20076, I/71., a dosszié lapszámozása nem következetes) és a Csoportfőnökség információs és személyes felderítéséről szóló jelentéseinek elosztóin (például ÁBTL 1.11.7. – 16-31-2615-1/1987. 1987. június 16. BM III/IV-3/c alosztály. Közbenső jelentés, a hadtestet fedőszámmal jelölve és ÁBTL 3.1.5. – O-19383, 111.).

11. ábra. A BM III/IV-3. Osztály szerkezete 1987. március 1. és 1989. február 28. között

onnan kerültek csak a 3. osztály vezetéséhez tovább.³⁴⁶ Csekélyebb súlyú változtatás volt ugyanabban az évben az osztálytörzs Tervezési, Szervezési és Mozdósítási Részlegének megszüntetése.

Az 1. Honi Légvédelmi Hadtest Elhárító Osztályéhoz igen hasonló struktúrát minden bizonnyal ideiglenesnek tekintették, az átmenetinek szánt állapot alighanem az állambiztonságot nagyban érintő politikai bizonytalanság miatt egészen a rendszerváltozásig tartott.

Honvédelmi Minisztérium és Vezérkar (1. Osztály)

Az osztály utolsó ismert átalakítására 1988 áprilisában³⁴⁷ került sor, összefüggésben a hátországi és a polgári védelmi parancsnokságok 1988. június 1-i határidővel végrehajtott összevonásával, valamint a Vezérkar és a Honvédelmi Minisztérium 1989-re tervezett átszervezésével. Ennek megfelelően az 1/c alosztály elhárítási területét (hadkiegészítő és területvédelmi parancsnokságokat) és az 1/b alosztályról a rejtett háborús vezetési rendszer (PV KAJÜ) elhárító szervezetét a 6. Osztályhoz rendelték, a Vezérkar 2. Csoportfőnökség két közvetlen alakulatát (3. Önálló Rádiófelderítő Dandárt és a 25. Önálló Vezetésszolgálati és Kiszolgáló Zászlóaljat) pedig a 2. Osztályra helyezték át.³⁴⁸ A 6. Osztályról visszakerültek a tanintézetek, amelyeket a 2/c alosztályba soroltak be. A következő két év esetleges változásai a rendelkezésre álló, igen csekély iratanyagból nem állapítható meg.³⁴⁹

³⁴⁶ Lásd ÁBTL 3.1.5. – O-19383, 109-111. A 37. Forradalmi Dandár operatív tisztjei az ellenőrzésükről 1989. április 13-án készült jelentés szerint „... az alosztálynak, s ezen felül az 1. g. hdt. (Tata) elhárító alosztálynak is szakmai elszámolással tartoznak.” (ÁBTL 3.1.5. – O-20076, I/71. a dosszié lapszámozása nem következetes.)

³⁴⁷ Az átszervezési javaslatot 1988. március 4-én készítették és dátum nélkül hagyták jóvá, április 13-án már a módosítások végrehajtásáról értesítették a négy illetékes BM szervet, lásd MNL OL XIX-B-1-au 16-124/1988. és MNL OL XIX-B-1-au 16-124/1/1988. Az 1988. március 1-jén összeállított állománytáblázat kivonatos, csak az alosztályok neve utal az elhárítási területre, többnyire részletek nélkül.

³⁴⁸ 1988-ban az 1/b alosztály mellett – a PV KAJÜ átadása után – továbbra is szerepel egy csoportvezetői státus. A csoport illetékessége vagy feladatköre nem határozható meg az állománytáblázat kivonatos formája miatt. (MNL OL XIX-B-1-au 16-35/74/1/1988. 1988. március 1. A BM III/IV. Csoportfőnökség állománytáblázata.)

³⁴⁹ A szakirodalomban van adat arra, hogy 1989. április 26-án az 1/a alosztály illetékességi területéből kivált a Vezérkar, amelynek elhárítását az 1/b alosztály végezte. Ezzel változott a többi alosztály jelzése is: a korábbi 1/b 1/c-re, 1/c 1/d-re, 1/d 1/e-re, 1/e pedig 1/f-re.

23. táblázat. A BM III/IV-1. Osztály szerkezete 1988 közepétől 1989. április 25-ig

Szervezeti egységek	Elhárítási terület
Törzs	
Tervezési, Szervezési, Mozgósítási Részleg	
1/a	MNVK
1/b	MN Híradófőnökség
1/c	Katonai tanintézetek (Kiképzési Főfelügyelőség, Légvédelmi és Repülő Felügyelőség)
1/d	MN Hadtápfőnökség, a Politikai Főcsoport-főnökség intézetei, a Kiképzési Főfelügyelőség sportintézményei
1/e	MN Fegyverzeti és Technikai Főcsoport-főnökség

Hátországvédelem (6. Osztály)

1988. június 1-jével a Hátországvédelmi Parancsnokságot és a Polgári Védelem Országos Törzsparancsnokságát megszüntették, helyettük közös, középszintű parancsnokságot hoztak létre Hátországvédelmi és Polgári Védelmi Parancsnokság (HVPVP) néven. Az új szerv alá rendelték a hadkiegészítő és területvédelmi parancsnokságokat, valamint a rejtett (háborús) vezetési pontokat. A szervezeti korrekciót a 6. Osztály úgy követte,³⁵⁰ hogy a különleges objektumok (PV KAJÜ) elhárító csoportját áthelyezte az 1/b alosztályról a 6/a-ra. A katonai tanintézetek zöme a 6/b alosztályról visszakerült a minisztériumot elhárító 1. osztályra, a Karikás Frigyes Katonai Kollégiumot pedig átvette a 6/c alosztály. A 6/b alosztályra a polgári közigazgatás területei

³⁵⁰ Nagy vonalakban a változtatásokat lásd az 1988. március 4-én és április 13-án készült szervezeti javaslatban, MNL OL XIX B-1-au 16-124/1988.

beosztását követő katonai szervek kerültek az 1/c alosztályról, vagyis a hadkiegészítő és területvédelmi, illetve polgári védelmi parancsnokságok.³⁵¹

24. táblázat. A BM III/IV-6. Osztály szerkezete 1988. június 1-től 1990 februárjáig

Szervezeti egységek	Elhárítási területe
Törzs	
6/a alosztály	HVPVP közvetlen (rendészeti és műszaki) vezetésbiztosító alakulatai, megyei PV parancsnokságok és raktárak, rejtett háborús vezetési pontok (PV KAJÜ)
PV KAJÜ Elhárító Csoport	
6/b alosztály	Hadkiegészítő és területvédelmi parancsnokságok, megyei polgári védelmi parancsnokságok; MHSz és Bp. Honvéd SE
6/c alosztály	MN Beruházási és Fenntartási Főnökség és szervei, valamint önálló építő alakulata
6/d alosztály	150. Közlekedési Műszaki Dandár és 160. Általános Műszaki Dandár

Határórség (7. Osztály)

1980 közepén kettéválasztották a 7/e alosztályt, a 2. (szombathelyi) határőrkerület maradt itt, az ekkor felállított 7/f alosztály pedig átvette a 3. (zalaegerszegi) kerület elhárítását.³⁵²

³⁵¹ Ezek a BM III/IV. Csoportfőnökség információs és személyes felderítésről szóló jelentéseiből derülnek ki, lásd ÁBTL 1.11.7. – 61-38-5845/1/1989. 1989. október 12. BM III/IV-1/c alosztály. Közbenő jelentés és ÁBTL 1.11.7. – 61-31-4501/1988. K. n. BM III/IV-6/b alosztály. Személyes felderítésről jelentés.

³⁵² Az erre vonatkozó javaslat 1980. július 1-jén készült. MNL OL XIX B-1-au 16-13-1/1980. A javaslat szövegében tévedésből 7/g jelzéssel szerepel az új alosztály. Az alosztályok végleges listáját lásd még MNL OL XIX-B-1-au 16-77/4/1984. 1984. január 1. A BM III/IV. Csoportfőnökség állománytáblázata. A 7/f alosztály vezetőjét, Luif Jánost viszont 1979. szeptember 1-i hatállyal nevezték ki, lásd ÁBTL 2.8.1. – 12499. MNL OL XIX-B-1-au 16-13/8/1980. 1980. július 8. A BM III/IV. Csoportfőnökség állománytáblázata. Kivonat.

25. táblázat. A BM III/IV-7. Osztály szerkezete 1980–1989 között

Alosztály fedőszáma	Alosztály neve (elhárítási területe)	Alosztály székhelye
7/a	BM Határőrség Közvetlenek és Baráti Kerületek	Budapest
7/b	Déli Határőrkerületek	Pécs
7/c	1. határőrkerület	Győr
7/d	11. határőrkerület	Sopron
7/e	2. határőrkerület	Szombathely
7/f	3. határőrkerület	Zalaegerszeg

Az 1977–1980 közötti módosítással megszilárdult a 7. Osztály szerkezete, a Csoportfőnökség utolsó évtizedében már csak egy-két státusz átcsoportosítására került sor.³⁵³

Törzsszervek (2., 5. Osztály)

Kisebb profiltisztítást is végrehajtottak a két osztály között: a belügyi rendelkezésekkel kapcsolatos kodifikáció és véleményezés a Titkárságtól a 2. Osztályhoz, a kiképzési és propaganda feladatok (így az Állambiztonsági Kiképzési és Propaganda Részleg is) viszont a Törzssosztálytól az 5. osztályra kerültek át.³⁵⁴ A Parancsnokság mellett létesítettek egy hatfős ügyeleti szolgálatot, korábban ez a Titkárság feladata volt.

³⁵³ MOL XIX-B-1-au 16-124/1988. 1988. április 13. Javaslat a BM III/IV. Csoportfőnökség szervezetének módosításra és MNL OL XIX-B-1-au 16-77/4/1984. 1984. január 1. A BM III/IV. Csoportfőnökség állománytáblázata és MNL OL XIX-B-1-au 16-35/74/1/1988. 1988. március 1. A BM III/IV. Csoportfőnökség állománytáblázata.

³⁵⁴ ÁBTL 1.11.7. – 61-896/1/1972. 1972. május 30. A BM III/IV. Csoportfőnökség ügyrendje, 16–18.; ÁBTL 4.2. – 61-322/1985. A Belügyminisztérium III/IV. (Katonai Kémelhárító) Csoportfőnökség ideiglenes ügyrendje, 20–22.

Az 1970–1980-as évek fordulóján a törzskar sémája az alábbi volt:

Parancsnokság
Állandó Ügyeleti Szolgálat

III/IV-2. (Koordinációs-Feldolgozó, Értékelő, Hadszintérelőkészítő,
Ellenőrző-Instruktori) Osztály

Osztálytörzs

150

Ellenőrző-Instruktori Részleg (csoport)

A (Értékelő) Alosztály

B (Koordinációs és Feldolgozó) Alosztály

C (Hadszintérelőkészítő) Alosztály

III/IV-5. (Mozgósítási, Szervezési, Híradó-Rejtjelező és Titkársági)
Osztály

Osztálytörzs (titkársági feladatok, tanulmányi ügyek)

Állambiztonsági Kiképzési és Propaganda Részleg

Mozgósítási, Szervezési, Híradó Alosztály (vezetője az osztályveze-
tő-helyettes volt)

A következő néhány évben az 5. Osztály szerkezete négy ponton módosult. 1979. január 2-ától működtették – összefüggésben a Napi Operatív Információs Jelentések (NOIJ) rendszerének bevezetésével³⁵⁵ – a csoportfőnökség ügyeleti szolgálatát, amely fogadta és továbbította az értékelő(-tájékoztató) alosztályhoz a jelentéseket. Utóbbi szerv végezte a központi osztályok operatív információs (tájékoztató) munkájának koordinálását, szakirányítását és ellenőrzését, illetve a csoportfőnökségi szintű információs jelentések elkészítését.³⁵⁶ 1981. november közepén a csoporttá alakított ügyeletet Állandó (Opera-

³⁵⁵ 1979. január 2. és 1990. január 12. között az állambiztonsági szervek a belügyi vezetés tájékoztatására egységes szempontrendszer alapján Napi Operatív Információs Jelentéseket (NOIJ) készítettek. Ezek anyagából összefoglaló jelentéseket állítottak össze a legfelsőbb állami és politikai vezetők számára.

³⁵⁶ ÁBTL 1.11.7. – 61-7-5/1978. 1978. december 11. A BM III/IV. Csoportfőnök 7/1978. sz. intézkedése. A szöveg (3–4. pont) értékelő-tájékoztató alosztályt ír, de a névváltozásnak nincs nyoma más forrásokban.

tív-Hadműveleti) Ügyeleti Szolgálat néven az 5. Osztályra helyezték át a Csoportfőnökség Parancsnokságáról.³⁵⁷

1981. november 1-től a 2. Osztályt ismét az egyik csoportfőnök-helyettes irányította, ezzel részben az 1969–1971 közötti helyzet állt vissza.³⁵⁸ 1981–1984 között³⁵⁹ a csoportfőnök operatív titkárának vezetésével egy négyfős Titkársági Részleget alakítottak ki, amelynek működése 1987 közepéig követhető nyomon a forrásokban. A Titkársági Részleg feladatai közé tartozott a titkos ügykezelés (a Központi Titkos Irodán) és a „bizalmi ellátmány” kezelése.³⁶⁰ Szintén 1981–1984 között a háromfős Állambiztonsági és Propaganda Részleghez osztottak be három személyzeti ügyekkel³⁶¹ foglalkozó előadót, így az egység elnevezése Kiképzési, Személyügyi és Propaganda Részlegre változott. Az ügyvitel működtetését békeidőben is a Mozgósítási, Szervezési és Híradó Alosztály látta el.³⁶² A tanulmányi előadók a 2. Osztály törzséhez kerültek.

³⁵⁷ Az erre vonatkozó javaslatot 1981. november 10-én fogadták el, lásd MNL OL XIX-B-1-au 16-169/1981.

³⁵⁸ MNL OL XIX-B-1-au 16-77/4/1984. 1985. január 1. A BM III/IV. Csoportfőnökség állománytáblázata; ÁBTL 4.2. – 45-68/1/1982. 1982. február. A BM „M” és Szervezési és IV/I. Csoportfőnökének 1982. évi 1. sz. közleménye a BM szervezeti és vezetői változásáról; 2.8.1. – 005/919/1983. BM h. parancs és 920/1983. BM h. parancs. Az utolsó adat a BM III/IV-2. Osztály iratai között arra, hogy a két tisztséget egy személy (Baraczk Róbert) töltötte be, 1989 júniusából való, lásd ÁBTL 1.11.7. – 61-34-13-3/1989. 1989. június. BM III/IV-2. Osztály. Terv. Valószínűleg az 1990-es átszervezésig maradt pozíciójában.

³⁵⁹ Az évkört az 1980-ban és az 1984-ben kiadott állománytáblázat jelöli ki, MNL OL XIX-B-1-au 16-13/8/1980. 1980. július 8. A BM III/IV. Csoportfőnökség állománytáblázata. Kivonat és MNL OL XIX-B-1-au 16-77/4/1984. 1984. január 1. A BM III/IV. Csoportfőnökség állománytáblázata.

³⁶⁰ MNL OL XIX-B-1-au 16-77/4/1984. 1985. január 1. A BM III/IV. Csoportfőnökség állománytáblázata; ÁBTL 4.2. – 61-322/1985. A Belügyminisztérium III/IV. (Katonai Kémelhárító) Csoportfőnökség ideiglenes ügyrendje. Az 1988. márciusi állománytáblán már nem szerepel a Titkársági Részleg. Utolsó nyoma a forrásokban egy 1987. május 15-én végrehajtott iratselejtezés, amelyben a részlegvezető is részt vett, lásd a jegyzőkönyvet. ÁBTL 1.11.7. – 61-48-1/1986. és ÁBTL 1.11.7. – 61-48-2/1987.

³⁶¹ Egy-egy előadó a békeállapot és a mozgósítás személyügyeire, valamint egy segédelőadó a személyzeti nyilvántartásra.

³⁶² ÁBTL 4.1. – A-3442/2. A Katonai Elhárító Csoportfőnökség feladatai a fegyveres erők védelmében. Kézirat. BM III/IV. Csoportfőnökség. H. n. 1984, 127.

26. táblázat. A BM III/IV. Csoportfőnökség törzskarának átalakítása 1988 tavaszán

1987 közepi állapot		1988 közepi állapot	
Parancsnokság		Parancsnokság	
III/IV-2. (Koordinációs-Feldolgozó, Értékelő, Hadszintérelőkészítő, Ellenőrző-Instruktori) Osztály	Osztálytörzs (tanulmányi előadók)	III/IV-2. (Koordinációs-Feldolgozó, Hadszintérelőkészítő, Ellenőrző-Instruktori) Osztály	Osztálytörzs (tanulmányi előadók)
	Ellenőrző-Instruktori Részleg		Ellenőrző-Instruktori Részleg
	A (Értékelő) Alosztály		A (MNVK Közvetlen) Alosztály
	B (Koordinációs és Feldolgozó) Alosztály		B (Koordinációs és Feldolgozó) Alosztály
	C (Hadszintérelőkészítő) Alosztály		C (Hadszintérelőkészítő) Alosztály
III/IV-5. (Mozgósítási, Szervezési, Kiképzési, Anyagi, Híradó) Osztály	Kiképzési, Személyügyi és Propaganda Részleg	III/IV-5. (Értékelő, Mozgósítási, Szervezési, Kiképzési, Anyagi, Ügyeleti, Híradó) Osztály	A (Értékelő-Elemző) Alosztály
	Titkársági Részleg		
	Mozgósítási, Szervezési, Híradó Alosztály		B (Mozgósítási, Szervezési, Híradó) Alosztály
	Állandó (Operatív-Hadműveleti) Ügyeleti Szolgálat		Állandó (Operatív-Hadműveleti) Ügyeleti Szolgálat
			Tanulmányi, Ügyviteli és Pénzügyi Csoport

A korszak utolsó – levéltári forrásokkal dokumentálható – szervezeti módosítására 1988 tavaszán került sor.³⁶³ Ekkor a békeállapotra érvényes személyügyi, illetve az operatív titkári feladatok és státusok az 5. Osztálytól közvetlen csoportfőnöki irányítás alá kerültek, az osztály titkársági részlege megszűnt, személyzetét a csoportfőnökségi parancsnoksághoz osztották be. A 2/a (értékelő) alosztályt funkciójának megtartásával áthelyezték az 5. Osztályra mint 5/a alosztályt, vezetője az osztályvezető-helyettes lett. Az értékelő alosztály helyén létrehozott, szintén 2/a jelű alosztály pedig az MNVK közvetlen alakulatainak (3. Önálló Rádiófelderítő Dandár, a 25. Önálló Vezetésbiztosító és Kiszolgáló Zászlóalj), valamint az MNVK rendelkezési állományába tartozó egyes minisztériumok katonai főosztályainak állambiztonsági védelmét látta el. Az elhárítási terület áthelyezését az indokolhatta, hogy az operatív szempontból legérzékenyebb alakulatok³⁶⁴ és szervek biztosítását magasabb szinten, a központi osztály helyett a csoportfőnöki törzsben látták megfelelőnek. Sem a javaslat, sem az állománytáblázat nem jelzi az állambiztonsági propagandamunka szervezeti helyét.³⁶⁵ Valószínűleg a feladatkör az 5. Osztályon maradt, vagy az ekkor felállított Tanulmányi, Ügyviteli és Pénzügyi Csoportba, vagy az 5/b alosztályra került.

³⁶³ Az 1988. évi átalakításra vonatkozó javaslatot (1988. március 4.), értesítést (1988. április 13.) és állománytáblázatot (1988. március 1.) lásd MNL OL XIX-B-1-au 16-124/1988. és MNL OL XIX-B-1-au 16-35/74/1/1988. Egyéb időpontot (1989. április 26.) lásd Gyarakai 1995, 113.

³⁶⁴ Ezek a vezetésbiztosító (híradó és kommandáns) alakulatok 1991 elején I. kategóriájúnak számítottak, lásd Kiss 2018, 209., 214–215.

³⁶⁵ Az állambiztonsági propaganda továbbra is a Csoportfőnökség feladatköréhez tartozott, lásd ÁBTL 1.11.7. – 61-107/1989. Munkaterv a BM III/IV. Csoportfőnökség 1989. évi feladataira.

13. ÖSSZEFOGLALÁS

154

A tanulmány végén a három évtizedes szervezeti fejlődés ismertetésének zárásaként szükségesnek látszik a nagyobb csomópontok, a lényegi mozzanatok kiemelése. A téma tárgyalásában eddig követett – a szervezet valamennyi változásának nyomon követését lehetővé tévő – kronológiai renddel szakítva az alábbiakban olvasható áttekintés a nagyobb szerkezeti egységek felől mutatja be a struktúra folyamatos átalakulásának főbb tendenciáit.

Törzskari szervek

A funkcionális szervek sajátosságaiból adódott az a helyzet, hogy a csoportfőnöki törzsnek (csoportfőnöki munkaszervezetnek) meglehetősen nagyszámú és eltérő jellegű feladatot (lásd a 15. sz. táblázatot) kellett ellátnia, de valamennyi funkcióra nem lehetett szervezeti egységet alakítani, mert akkor tucatnyi néhány fős részlegből álló áttekinthetetlen és működésképtelen struktúra jött volna létre. A törzskar szerkezete ezért, elsősorban 1962 után, meglehetősen változékonyságot mutatott, az 1967–1976 közötti tíz év pedig különösen mozgalmas volt.³⁶⁶

A katonai elhárítás vezetését támogató tevékenységeket (adminisztráció, nyilvántartás, értékelés, szervezés stb.), valamint a ki-

³⁶⁶ A források alapján jól kitapintható a szervezeti korrekciók nagyjából kétéves szakaszokból álló periodikussága 15 év alatt: 1963. második fele – 1965. március 1. – 1967. március 1. és 1967 ősze – 1969. első fele és 1969 ősze – 1971 nyara – 1975. július 1. – 1977. január 1. A módosítások kivételes típusának lehet tekinteni az átmenetileg a csoportfőnök közvetlen irányítása alá helyezett, a törzskar profiljától idegen területtartó egységek beillesztését: a vizsgált időszak elején és végén rövid időre a törzssztyályhoz kapcsolták a büntetés-végrehajtási szervezet (1963–1965) és a Vezérkar (1988–1989) elhárítását.

emelt ügyek (bizalmas nyomozás) elintézését 1957 és 1962 között lényegében két alosztály, 1962 után a két alosztályból felállított osztály végezte. Az 1963-ban és 1965-ben végrehajtott módosításokat nagy részben új feladatok (állambiztonsági propaganda irányítása, támadólagos kémelhárítás) megoldása tette szükségessé, kisebb részben a csoportfőnökséggé alakulás utáni szerkezeti kiforratlanság. Az 1967–1971 közötti szervezeti fejlesztés magyarázatánál számolni kell a Belügyminisztérium és azon belül az állambiztonság egészét érintő átalakítás szükségszerű hatásaival, de a változások egy része bizonyára a katonai elhárítás sorra felmerülő működési gondjaiból fakadt. Ez egyértelműnek látszik azokban az esetekben, amikor a katonai elhárítás feladatköre teljesen új elemekkel bővült (1967-ben speciális adatbázis-építés, 1969-ben hadszíntérelőkészítés), ami magától értetődően új szervezeti egységek létrehozását is jelentette.³⁶⁷ Ezekhez hasonlítható munkaszervezési probléma volt az 1960-as évek derekán a harckészültséget biztosító, eredetileg a csoportfőnökség parancsnokságához és a titkársághoz tartozó funkció megerősítése is, alosztályi szintre emelése, előbb a törzskaron, majd a titkársági osztályon belül.³⁶⁸ A módosítások kivételes típusának lehet tekinteni az átmenetileg a csoportfőnök közvetlen irányítása alá helyezett, a törzskar profiljától idegen területtartó egységeknek a törzsszervek közé illesztését végleges helyük megtalálásáig.³⁶⁹

Nehezebb magyarázni az egyes munkaterületek szétválasztását vagy összevonását és az azokkal összefüggő szervezeti változásokat. A módosításoknak ezt a típusát néhány jellemző példával lehet szemléltetni. A területi szervek szakirányítását és felügyeletét (ellenőrzést/instrukciót) 1967-ben elkülönítették a többi törzsi funkciótól, majd 1971-ben visszasorolták oda, végül 1975-ben, immár végleg

³⁶⁷ Adatfeldolgozó/adattár csoport, illetve alosztály és Hadszíntérelőkészítő Alosztály.

³⁶⁸ 1967–1976: Önálló Hadművelési, Szervezési és Mozdósítási Alosztály, Önálló Hadművelési és Híradó Alosztály, Önálló Mozdósítási, Szervezési, Híradó Alosztály, 1977–1989: 5. (Titkársági) Osztály Mozdósítási, Szervezési, Híradó Alosztály.

³⁶⁹ Erre a vizsgált időszak elején és végén került sor: a büntetés-végrehajtási szervezet 1963–1965 között az 5. osztály, majd a 4/b alosztály elhárítói illetékességébe került, 1988 áprilisától a Vezérkar közvetlen alakulatainak állambiztonsági védelmét a 2/a alosztály végezte.

különválasztották azoktól.³⁷⁰ Ugyanez látható a fontosabb ügyekben végzett bizalmas nyomozás (feldolgozás), valamint a bizalmas nyomozással és a támadólagos kémelhárítással egyaránt összefüggő koordináció esetében. Utóbbit 1963–1967 és 1969–1971 között külön egység végezte az 5. Osztályon belül,³⁷¹ ezt a pár évet leszámítva viszont egy szervezeti keretbe tartozott a két munkatípus.³⁷² Hasonlóan ingadozott a kiképzés és a propaganda helye az értékelő-tájékoztató (vagyis törzsi) és a személyzeti (vagyis titkársági) funkciók és szervezeti egységek között.³⁷³

A változékonyság fő oka leginkább az lehetett, hogy amíg a területi szervek felépítésének a Magyar Néphadsereg, a határőrség és a belső karhatalom szervezetéhez, addig a törzskarnak a katonai elhárítás szakmai feladataihoz kellett igazodnia. Így tudta betölteni szakirányítói funkcióját, a területi szervek törzseibe osztott szaktiszteken keresztül. Az 1960–1970-es évek fordulóján a Belügyminisztérium és a Főcsoportfőnökség – a többi reformtörekvéssel összhangban – arra törekedett, hogy a csoportfőnökség szintjén történjen a területi szintű operatív munka elvi irányítása és szakfelügyelete, a területi szinten pedig a rutinjellegű, főleg hálózati operatív munkát végezzék. Ezzel összefüggésben kerülhetett sor 1969 őszén az egész csoportfőnöki törzskar egységes vezetés alá helyezésére, ami azonban nem váltotta be a hozzáfűzött reményeket, ezért két évvel később más megoldást próbáltak ki.

A tevékenységi körök gyakori átcsoportosításának hátterében azonban – e helyütt nem számolva a csoportfőnökségen belüli személyi tényezőkkel – nemcsak a szakosodásra és a vezetők tehermentesítésére való törekvések kereshetők, hanem az is, hogy folyamatosan

³⁷⁰ Önálló Instruktori Alosztály (1967–1971) – Önálló Koordinációs, Feldolgozó és Ellenőrző Alosztály (1971–1975) – Ellenőrző-Instruktori Részleg (1975–1988).

³⁷¹ 5/a Feldolgozó Alosztály Koordinációs Csoportja, 5/b Önálló Dezinformációs és Koordinációs Csoport.

³⁷² 1971–1975: Önálló Koordinációs, Feldolgozó és Ellenőrző Alosztály; 1975–1976: Törzsszintű B Koordinációs és Feldolgozó Alosztály; 1977–1989: 2/b Koordinációs és Feldolgozó Alosztály.

³⁷³ 1963–1969: 5/b Tájékoztató Alosztály Propaganda Csoportja, 5/b Elemző-Tájékoztató és Propaganda Csoport; 1969–1971: 5. osztály törzse és 5/a alosztály törzse; 1971–1976: Elemző, Értékelő, Adatfeldolgozó és Propaganda Osztály Állambiztonsági Propaganda Részlege; 1977–1988: Titkársági (5.) Osztály Kiképzési, Személyügyi és Propaganda Részlege.

kísérleteztek a vezetési szintek észszerű számának megállapításával. A vezetési szintek száma 1962–1969 között ötről kilencre emelkedett, 1971-ben hétre csökkent, majd ismét emelkedésnek indult, 1977-ben kilenc, az 1980-as években pedig ismét tíz vezető volt a törzskarban.

27. táblázat. A III/IV. Csoportfőnökség vezetési szintjeinek változása 1962–1988³⁷⁴

157

Vezetők a törzskarban	Év								
	1962	1965	1967	1969	1971	1975	1977	1984	1988
törzsfőnök	-	-	-	1	-	-	-	-	-
titkárságvezető	1	1	1	-	1	1	-	-	-
osztályvezető	1	1	1	1	1	1	2	2	2
alosztályvezető	2	1	3	4	4	4	4	4	5
csoportvezető	1	3	2	3	-	-	-	1	2
részlegvezető	-	-	-	-	1	2	3	3	1
összesen	5	6	7	9	7	8	9	10	10

Az egyszerűsítés leggyakoribb útja az volt, hogy egy-egy törzskari feladatot közvetlen vezetői (csoportfőnöki, csoportfőnök-helyettesi, osztályvezetői, alosztályvezetői) vagy titkársági alárendeltségbe utaltak.

A legbonyolultabb szerkezetet 1969 ősze és 1971 nyara között mutatta a Csoportfőnökség: a törzsfőnök irányítása alatt állt két önálló alosztály, egy osztály két alosztállyal és egy önálló csoporttal, valamint az egyik alosztály alá rendelt két csoporttal.³⁷⁵ (Lásd

³⁷⁴ A táblázat nem tesz különbséget osztály alá rendelt és önálló alosztályok, illetve az osztály vagy alosztály alá rendelt csoportok és részlegek között.

³⁷⁵ Nem számolva itt két kisebb vezetői beosztással: az operatív nyilvántartás vezetőjével az 5/a Alosztály Értékelő, Tájékoztató Csoportjában és a Központi Titkos Iroda vezetőjével a Csoportfőnöki Törzsben.

a 11. sz. ábrát.). Ez valószínűleg túl sok vezetési problémát vetett fel, hatásköri összeütközésekre adhatott okot, ezért ezzel a formával a későbbiekben már nem próbálkoztak.

Az 1970-es évek derekáig tartó folyamatos kísérletezés után az 1977. január 1-től alkalmazott megoldás sikeresnek bizonyult, a következő bő évtizedben már csak kisebb korrekciókra került sor. Az ekkor létrehozott két osztály (döntéselőkészítő, kiemelt feladatokat végrehajtó, illetve alaptevékenységet biztosító) funkciójában egymástól jól elkülönült, ezen kívül nagyjából egyforma létszámú (kb. 25–30 fős) volt, azonos számú (5–6) munkaterületet látott el, és e munkaterületek szerint kialakított alárendelt (három, illetve négy) szervezeti egységet foglalt magába.

Területi szervek

1957-ben az elhárítási területet jelentő alakulatokat és intézményeket két központi osztály (határőrség, belső karhatalom) és két központi alosztály (Honvédelmi Minisztérium és Vezérkar, illetve Magyar Néphadsereg) között osztották el. A két központi alosztály alárendelt szervezeti egységei között a legmagasabb szintűek a három hadosztály, illetve a két katonai tanintézetet elhárító négy osztály volt. Az egyik központi alosztályból (II/1-b) 1958-ban és 1961-ben két újabb központi elhárító osztály vált ki, amelyek az ebben az időszakban felállított Országos Légvédelmi Parancsnokság és 5. Hadsereg mellett végezték feladatukat. A négy központi osztály hadosztály elhárító osztályokra és határőrkerület elhárító alosztályokra tagolódott.

A BM III. (Állambiztonsági) Főcsoportfőnökség és a BM III/IV. (Katonai Elhárító) Csoportfőnökség megalakításakor (1962 augusztusában) a központi osztályok közül kettő nem változott, csak sorszámmot kapott (1. Osztály – 5. Hadsereg Elhárító Osztály, 3. Osztály – Országos Légvédelmi Parancsnokság Elhárító Osztály), a határőrség és a belső karhatalom központi elhárító osztályait alosztályi szintre sorolták vissza, egy központi osztályba (III/IV-4.) integrálva az említett két belügyi testület operatív biztosítását.

A Honvédelmi Minisztérium és a Vezérkar állambiztonsági védelmét ellátó III/IV-2. Osztály 1962 utáni szerkezete kevésbé volt szilárd,

ami azzal magyarázható, hogy maga az operatív terület is az átalakítás stádiumában volt 1964-ig.³⁷⁶ Az elhárítási feladatot 1961 őszétől három csoportvezető irányította, majd 1962 őszén három alosztályt létesítettek, a 2/a és a 2/b alosztályon belül két-két csoporttal. Valószínűleg elsősorban arra törekedtek, hogy arányosan osszák el a (földrajzi elhelyezkedés, objektumszám stb. szerint) igencsak eltérő munkaterületeket, az egyes szervezeti egységek kialakításánál az egységes profil másodlagos szempont lehetett. A módosítások 1964-ig a katonai iskolákat nem érintették, így ezek továbbra is külön szervezeti egységet (Tanintézetek Elhárító Osztály) alkottak.

A csoportfőnökséggé szervezést követő négy és fél esztendőben az 1., 3. és 4. Osztály szerkezeti változásai nem haladták meg a két seregtest és a két belügyi parancsnokság (határőrség, belső karhatalom) módosulásait,³⁷⁷ ezzel szemben a 2. Osztályon folyamatos volt az átalakítás,³⁷⁸ ezek során 1964-ben egy új (2/d) alosztályt is felállítottak. Utóbbi esetben mutatható ki az első nyoma annak, hogy rendszerszerűen összefüggő elemeket (a Műszaki Főnökség és a Polgári Védelem Országos Parancsnoksága alá rendelt hátországi feladatokat ellátó objektumait és alakulatait) igyekeztek egy elhárító szervezeti egységbe tömöríteni.

Az 1960-as évek végén több lépésben (1967. március 1. és 1969. augusztus 1. között) mélyreható átszervezést hajtottak végre. Ennek egyik legfontosabb elemét jelentette a központi osztályokon az osztálytörzsek átalakítása. Az ezekbe kinevezett szaktisztek feladata volt az elhárítási terület helyzetének és az osztályon zajló munka elem-

³⁷⁶ 1962–1964 között dandárokat állítottak fel a Honvédelmi Minisztérium alárendeltségében, és a minisztériumhoz került a légoltalom/polgári védelem is.

³⁷⁷ A területi hadtáp-, polgári védelmi és hadkiegészítő-szerveknek az áthelyezése a 2. Osztályról az 1. és 3. Osztályra sem járt átszervezéssel, mivel ezeket a szerveket a nyolc hadosztály elhárító osztályhoz és a két osztálytörzshöz csoportosították. A 4. Osztálynál szintén nem igényelt nagyobb átalakítást az újabb határőrkerület (11.) felállítása és a büntetés-végrehajtás átvétele az 5. Osztálytól (vagyis a csoportfőnöki törzstől), valamint a jelentőségét veszített jugoszláv határszakasz három elhárító alosztályának csoporttá redukálása. Jelentősebb módosítás volt az 1966-ban létrehozott 3. Hadtest alakulatainak kiválása az 5. Hadseregből, ezzel elhárító szervezetének egy új, 6-os sorszámú központi osztályba sorolása.

³⁷⁸ 1964-ben a területi hadtáp-, polgári védelmi és hadkiegészítő-szervek átadásával elhárítási terület nélkül maradt a 2/c alosztály, ide – egy kivétellel – a HM főnökségeinek alakulatai kerültek, valamint a hadtápalakulatok egy része.

zése-értékelése, a bonyolultabb nyomozások koordinálása, vagyis a szakirányító funkció megerősítése, s emellett a harckészültség biztosítása, a rejtett hírközlés. A módosítások mögött kimutatható az osztályok működési zavarait korrigáló szándék. A szervezeti reform részeként az 1. és a 3. Osztály törzsét tehermentesítették azzal, hogy a két seregtest (az 5. Hadsereg és a légvédelem) parancsnoksága, törzse és közvetlen alakulatai mellett elhárító alosztályokat hoztak létre.³⁷⁹ Ez lehetővé tette, hogy az osztálytörzsek – a korábbi terület-tartó jellegük helyett – ténylegesen törzskari funkciót tölthessenek be. A törzsek létesítése megkezdődött egy szinttel alacsonyabban, a központi alosztályok alárendelt szervezeti egységeinél (alosztályok, hadosztály elhárító osztályok) is. A III/IV-4/b alosztályon a vezetéssel kapcsolatos problémákat úgy próbálták megszüntetni, hogy csökkentették az elhárítási területét,³⁸⁰ valamint két új alárendelt vezetési szintet (egy csoport és egy alosztály)³⁸¹ létesítettek.

A felső katonai irányító szervek elhárítását végző III/IV-2. Osztálynál azzal sikerült megoldást találni a struktúra problémáira, hogy a szervezeti egységet 1967-ben kettéosztották. A Honvédelmi Minisztérium néhány központi szerve és a Vezérkar az új, III/IV-7. Osztályra került, a minisztérium központi szerveinek zöme és az alárendelt alakulatok, intézetek, valamint a Polgári Védelem Országos Parancsnoksága pedig a 2. osztályon maradt. Az osztályok tagolásánál azt az elvet érvényesítették, hogy egy katonai szervezet (minisztériumi szerv a közvetlen alárendeltjeivel együtt) egy alosztályba kerüljön.³⁸² A korrekció részét képezte a 2. Osztály alá rendelt szervezeti

³⁷⁹ A további átszervezések kevésbé tűnnek lényegesnek: a két hadsereggközvetlen (tüzér és műszaki utász) dandár felállításával egy-egy elhárító alosztály létesítése (1. Osztály), valamint a Kilián György Repülőtiszt Műszaki Főiskola elhárító csoportjának (3. Osztály) alosztályi szintre emelése.

³⁸⁰ A büntetés-végrehajtás operatív biztosításának feladatát a határőrséget elhárító (III/IV-4/a) alosztályra helyezték át.

³⁸¹ A belső karhatalom tíz egységre tagolódó elhárító szervezetében a fontosabb budapesti ezred mellett egy elhárító csoportot, a hat vidéki zászlóalj operatív tisztjei felett pedig egy alosztályt hoztak létre.

³⁸² A Honvédelmi Minisztérium Titkársága és az Erdőgazdálkodási Főosztály, valamint a vezérkari szervek egy kivétellel (III/IV-7/a), a Vezérkar 6. (Híradó) Csoportfőnöksége (III/IV-7/b), a Polgári Védelem (2/a), a Hadtápfőnökség és a Politikai Csoportfőnökség intézetei (2/b), fegyvernemi főnökségek (2/c és 2/d), katonai tanintézetek (2/e). Az alosztályokon belül a csoportvezetők pedig vagy egy objektum (dandár, főiskola, rejtett háborús

egységek – egy évtizeden keresztül fennmaradó – kettős minősége: a Belügyminisztériumon belül alosztálynak, a Honvédelmi Minisztérium felől nézve viszont osztálynak tekintették ezeket. Ez azt a célt szolgálhatta, hogy a vezető beosztása megközelítse a biztosítandó minisztériumi szervezeti egység (főcsoportfőnökség, főnökség) előjárójának szintjét, megkönnyítve (lehetővé téve) az állambiztonsági és a katonai szerv közötti parancsnoki szintű együttműködést.

A következő szerkezeti korrekcióra szintén több szakaszban került sor, 1971. július 1. és 1973. január 1. között.³⁸³ A struktúra szempontjából kevésbé jelentős, de leginkább szembetűnő az osztályok újraszámozása volt.³⁸⁴ Sokkal fontosabb volt az egyes osztályok elhárítási területének átcsoportosítása. A Néphadsereg szerkezeti modernizációjának, ezen belül a Honvédelmi Minisztérium tehermentesítését célzó törekvésnek felelt meg a hátszági (műszaki, polgári védelmi, vezetésbiztosító, forgalomszabályozó, karhatalmi) alakulatok és objektumok áthelyezése 1972 folyamán az III/IV-1. és 2. Osztályról a szervezeti előzmények nélkül 1971-ben felállított 6. Osztályra (Hátszági Alakulatok Parancsnokság Elhárító Osztály). Az új osztály ideiglenes szerkezetében négy éven keresztül elhárító csoportok fogták össze az operatív munkát.

Két területtartó központi osztályon a fegyveres erők további reformjai idézték elő az átszervezést. A III/IV-7. (1971. július 1. előtti számozás szerint a 4.) Osztályról a büntetés-végrehajtás, valamint – az 1973-ig fokozatosan leépített belső karhatalom maradványából szervezett – Budapesti Forradalmi Készenléti Rendőri Ezred elhárítását a Belügyminisztérium Belbiztonsági Osztályának illetékességebe utalták. Ez azzal járt, hogy a két központi (1971. július 1. előtti

vezetési pont, fedőnévén PV KAJÜ) vagy egy főnökség/országos törzsparancsnokság és közvetlen csapatai, létesítményei elhárítását irányították.

³⁸³ A struktúrát nem módosította a központi és alárendelt osztály- és alosztálytörzsek továbbfejlesztése ebben az időszakban.

³⁸⁴ 1962 után felállított osztályok mindig a (meglévő öt után) soron következő számot kapták: a 6-ost 1966-ban, majd a 7-est 1967-ben. 1971. július 1. után a hét osztály sorrendje: MNVK, HM, 5. Hadsereg, OLP, 3. hadtest, Hátszági Alakulatok Parancsnoksága, határőrség. Egyedül a 2. Osztály operatív illetékessége (HM) nem változott meg. Az 1962–1971 közötti 5. Osztály (Törzssosztály) állományát és feladatkörét a Csoportfőnökség önálló (al)osztályai között osztották el, így az 5. sorszámot a 3. Hadtest Elhárító Osztály (addigi számozás szerint 6. Osztály) használta azután.

számozással 4/a és 4/b) alosztály is megszűnt.³⁸⁵ A Néphadsereg, közelebből a légvédelmi és a repülő alakulatok szerkezeti korszerűsítéséből következett – a hadrendi megnevezések szükségszerű változásain túl³⁸⁶ – a Csapatrepülő Parancsnokság Elhárító Osztály felállítása a 4. Osztályon.

Az 1977. január 1-jén bevezetett új szervezeti rend jelentős mértékben egységesítette és egyszerűsítette a III/IV. Csoportfőnökség szerkezetét. A központi területi osztályok száma hétről ötre csökkent, az 1. és 2. Osztály, valamint a 3. és az 5. Osztály összevonásával. Ezzel a Ceglédi Hadtest elhárító szerve az 5. Hadseregébe, a Honvédelmi Minisztériumé pedig a Vezérkaréba olvadt be. Az öt központi területi osztály belső szerkezete is egyszerűsödött, ezután egységesen alosztályokra tagolódtak, a központi osztályoknak alárendelt hadosztály elhárító osztályokat (és a Csapatrepülő Parancsnokság elhárító osztályát) is így sorolták be. Több korábbi alosztályt összevontak, az elhárító csoportokat egy kivétellel (a rejtett háborús vezetési pont melletti csoport) felszámolták, egy esetben pedig három elhárító csoportot egy (III/IV-7/b) alosztályba fogtak össze. Az egyszerűsítésre való törekvést mutatja, hogy a központi osztályoknak alárendelt szervezeti egységek száma 44-ről 34-re csökkent.

Új elemet jelentettek az 1. és 3. Osztályon a harckészültségi feladatokat végző tervezési, szervezési és mozgósítási részlegek. A központi területi osztályok alosztályainak többségében tovább fejlesztették a törzsfunkciót, általában az információáramlást segítő értékelő-tájékoztató tisztek, valamint a bizalmas nyomozásokat irányító feldolgozó tisztek rendszeresítésével.

Az 1980-as években, alkalmazkodva a Magyar Néphadsereg vezetési rendszerének reformjához, az 1984 és 1987 között felállított négy hadtest elhárítását úgy oldották meg, hogy a hadtestek közül háromnak az elhárítási területét két-két alosztály között osztották szét. A hadtest mellé rendelt két alosztály vezetői közül az egyik

³⁸⁵ 1974-ben új elhárító alosztályt állítottak fel a „baráti” (keleti és északi) határőrkerületek, valamint a Határőrség Országos Parancsnokság közvetlen alakulatai számára.

³⁸⁶ OLP Elhárító Osztály helyett 1. Honi Légvédelmi Hadsereg és Csapatrepülő Parancsnokság Elhárító Osztály, illetve MN Légvédelmi és Repülő Csapatok Elhárító Osztály. Az ennek alárendelt OLP Törzs és Közvetlen Alakulatok Elhárító Osztály helyett pedig 1. Honi Légvédelmi Hadsereg Törzs és Közvetlen Alakulatok Elhárító Osztály.

lett hadtest elhárító osztályának vezetője, akit egyúttal osztályvezető-helyettesé is kineveztek a 3., illetve 4. központi osztályon. Ez a modell nem érvényesült a kisebb jelentőségű ceglédi hadtest esetében, ennek elhárítását továbbra is a III/IV-3/f alosztály és vezetője végezte, aki szintén osztályvezető-helyettesi beosztást kapott a 3. Osztályon.

Az elhárítási területek gyakori átcsoportosítása mögött két elképzelés húzódott meg. Egyrészt a feladatok arányos szétosztását, másrészt egy-egy központi osztály egy-egy seregtest, illetve a Honvédelmi Minisztérium struktúrájához igazítását szerették volna megoldani. A két szándék gyakran keresztezte egymást, ezért helyezhették át 1964-ben a Vezérkar Szervezési és Mozgósítási Csoportfőnöksége alá rendelt hadkiegészítő parancsnokságokat a Vezérkar elhárítását végző osztályról az 5. Hadsereg és az Országos Légvédelmi Parancsnokság elhárító osztályaihoz, majd 1971-ben ismét vissza a Vezérkar Elhárító Osztályra, végül 1988-ban a Hátországvédelmi és Polgári Védelmi Parancsnokság Elhárító Osztályára.

Néha az elhárítási terület profilja sem volt világos. 1972 és 1977 között valamennyi katonai főiskola a Honvédelmi Minisztérium állambiztonsági védelmét ellátó 2. Osztály illetékességébe tartozott, a Kilián György Repülő Műszaki Főiskola viszont 1972 előtt és 1977 után a légvédelmi és repülő alakulatokat elhárító 4. Osztályéba. Itt az átszervezésnél azt kellett eldönteni, hogy a főiskolának a tanintézeti vagy a fegyvernemi jellegét tekintették meghatározónak operatív szempontból. Az eredetileg a hátországi és polgári védelmi szervek és alakulatok elhárítására 1972-ben létrehozott 6. Osztály elsősorban a Honvédelmi Minisztériumot elhárító 2. Osztálytól vett át feladatokat, így 1977 és 1988 között vegyes profilúvá vált.

14. ÖSSZEFOGLALÓ TÁBLÁZATOK

A BM II/1. Osztály szervezete 1959 elején

165

Központi szervezeti egységek	Területi szervezeti egységek
Titkársági Csoport	
1/c (vizsgálati) alosztály	
1/d (feldolgozó-köröző) alosztály	
Tájékoztató Alosztály	
	1/a (Honvédelmi Minisztérium és Magyar Néphadsereg Vezérkar Elhárító) Alosztály
	HM és MNVK szervek elh. csop.
	HM és MNVK közvetlenek elh. csop.
	1/b (Csapatelhárító) Alosztály
	OLP Elhárító Osztály
	Rep. Kik. Közp. Elh. Alo.
	45. Rt. Ezred Elh. Csop.
	4. Gl. Ho. Elh. Oszt.
	7. Gl. Ho. Elh. Oszt.
	8. Gl. Ho. Elh. Oszt.
	9. Gl. Ho. Elh. Oszt.
	Tanintézetek Elh. Oszt.
	30. Tü. Dd. Elh. Alo.

Központi szervezeti egységek	Területi szervezeti egységek
	Határórség Elhárító Osztály
	1. Hőr Ker. Elh. Alo.
	2. Hőr Ker. Elh. Alo.
	3. Hőr Ker. Elh. Alo.
	4. Hőr Ker. Elh. Alo.
	5. Hőr Ker. Elh. Alo.
	6. Hőr Ker. Elh. Alo.
	7. Hőr Ker. Elh. Csop.
	8. Hőr Ker. Elh. Csop.
	9. Hőr Ker. Elh. Csop.
	10. Hőr Ker. Elh. Csop.
	Belső Karhatalom Elhárító Osztály

A BM III/IV. Csoportfőnökség szervezete 1964 közepén

Központi szervezeti egységek		Területi szervezeti egységek
Titkárság		
5. Osztály		
	5/a Feldolgozó-Kutató Alo.	
	5/b Táj.- Ért. Alo.	
		1. (5. Hadsereg Elhárító) Osztály
		5. Hadsereg Törzs Elh. Csop.
		5. Hadsereg Közv. Elh. Csop.
		4. Gl. Ho. Elh. Oszt.
		7. Gl. Ho. Elh. Oszt.
		8. Gl. Ho. Elh. Oszt.
		9. Gl. Ho. Elh. Oszt.
		11. Hk. Ho. Elh. Oszt.
		2. (Honvédelmi Minisztérium és MN Vezérkar Elhárító) Osztály
		2/a HM, MNVK Elhárító Alosztály
		2/b HM, MNVK Közv. Elhárító Alosztály
		2/b/A csop.
		2/b/B csop.
		2/c HM, MNVK Közv. Elhárító Alosztály
		2/c/A csop.
		2/c/A csop.

Központi szervezeti egységek	Területi szervezeti egységek
	3. (Országos Légvédelmi Parancsnokság Elhárító) Osztály
	1. H. Lé. Ho. Elhárító Osztály
	11. Lé. Tü. Ezr. Elh. Csop.
	104. Lé. Tü. Ezr. Elh. Csop.
	54. Rt. Ezr. Elh. Csop.
	2. H. Lé. Ho. Elhárító Osztály
	105. Lé. Tü. Ezr. Elh. Csop.
	45. Rt. Ezr. Elh. Csop.
	4. (Határőrség és Belső Karhatalom. Elhárító) Osztály
	4/a Határőr Elhárító Alosztály
	1. Hőr. Ker. Elh. Alo.
	2. Hőr. Ker. Elh. Alo.
	3. Hőr. Ker. Elh. Alo.
	4. Hőr. Ker. Elh. Alo.
	5. Hőr. Ker. Elh. Alo.
	6. Hőr. Ker. Elh. Alo.
	7. Hőr. Ker. Elh. Alo.
	8. Hőr. Ker. Elh. Csop.
	9. Hőr. Ker. Elh. Csop.
	10. Hőr. Ker. Elh. Csop.
	11. Hőr. Ker. Elh. Csop.
	4/b Belső Karhatalom Elhárító Alosztály

A BM III/IV. Csoportfőnökség szervezete 1971 végén

Központi szervezeti egységek	Területi szervezeti egységek
Titkárság	
A (Elemző, Ért., Adat-feldolgozó és Prop.) Osztály	
Elemző-Ért. Alo.	
Áb. Prop. Alo.	
B Önálló (Koordinációs, Feldolgozó és Ellenőrző) Alo.	
C Önálló (Hadszintértelkészítő) Alo.	
D Önálló (Szerv., Mozg. és Híradó) Alo.	
Híradó-Rejt-jelező Csop.	
	1. (Magyar Néphadsereg Vezérkar Elhárító) Osztály
	1/a alo.
	1/b alo.
	1/c alo.
	2. (Honvédelmi Minisztérium Elhárító) Osztály
	2/a oszt.
	PV KAJÜ Elh. Csop.
	Megyei PV Szervek Elh. Csop.
	2/b oszt.
	Hadtáp Közv. Elh. Csop.
Közp. Kat. Szállításvezetőség Elh. Csop.	

Központi szervezeti egységek	Területi szervezeti egységek
	Egészségügyi Szervek Elh. Csop.
	42. Építő Dd. Elh. Csop.
	2/c oszt.
	Lokátor JAVÜ Elh. Csop.
	2/d oszt.
	39. Mű. U. Dd. Elh. Csop.
	160. Ált. Mű. Dd. Elh. Csop.
	150. Közl. Mű. Dd. Elh. csop.
	2/e alo.
	ZMKA Elh. Csop.
	KLKF Elh. Csop.
	ZMKMF Elh. Csop.
	3. (5. Hadsereg Elhárító) Osztály
	5. Hds. Törzs és Kiszolgáló Egységek Elh. Oszt.
	5. Hds. Közv. Elh. Oszt.
	7. Gl. Ho. Elh. Oszt.
	8. Gl. Ho. Elh. Oszt.
	9. Gl. Ho. Elh. Oszt.
	11. Hk. Ho. Elh. Oszt.
	5. Ö. Hk. Ezr. (MN 1480) Elh. Alo.
	44. Tü. Dd. Elh. Alo.
	60. Mű. Dd. Elh. Alo.
	4. (Országos Légvédelmi Parancsnokság Elhárító) Osztály
	1. H. Lé. Ho. Elh. Oszt.
	54. Rt. Ezr. Elh. Csop.

Központi szervezeti egységek	Területi szervezeti egységek
	11. Lé. Tü. Ezr. Elh. Csop.
	104. Lé. Tü. Ezr. Elh. Csop.
	31. Vrep. Ezr. Elh. Csop.
	2. H. Lé. Ho. Elh. Oszt.
	45. Rt. Ezr. Elh. Csop.
	105. Lé. Tü. Ezr. Elh. Csop.
	59. Vrep. Ezr. Elh. Csop.
	Kilián Főiskola Elh. Alo.
	5. (3. Hadtest Elhárító) Osztály
	4. Gl. Ho. Elh. Oszt.
	15. Gl. Ho. Elh. Oszt.
	6. (Hátországi Parancsnokság Elhárító) Osztály
	7. (Határőrség Elhárító) Osztály
	1. Hőr. Ker. Elh. Alo.
	2. Hőr. Ker. Elh. Alo.
	3. Hőr. Ker. Elh. Alo.
	4. Hőr. Ker. Elh. Alo.
	5. Hőr. Ker. Elh. Alo.
	6. Hőr. Ker. Elh. Alo.
	7. Hőr. Ker. Elh. Alo.
	8. Hőr. Ker. Elh. Alo.
	9. Hőr. Ker. Elh. Alo.
	10. Hőr. Ker. Elh. Alo.
	11. Hőr. Ker. Elh. Alo.

A BM III/IV. Csoportfőnökség szervezete 1977 elején

172

Központi szervezeti egységek	Területi szervezeti egységek
2. Osztály	
Értékelő Alo.	
Feldolgozó-koordináló Alo.	
Hadszintérelkészítő Alo.	
Instruktori Részleg	
5. Osztály	
Titkárság	
Szerv., Mozg. és Híradó Alo.	
Áb. Prop. Részleg	
	1. (Honvédelmi Minisztérium és Vezérkar Elhárító) Osztály
	Tervezési, Szerv. és Mozg. Részleg
	1/a alo.
	1/b alo.
	PV KAJÜ Elh. Csop.
	1/c alo.
	1/d alo.
	1/e alo.
	3. (Szárazföldi Alakulatok Elhárító) Osztály
	3/a alo.
	3/b alo.
	3/c alo.
	3/d alo.

Központi szervezeti egységek	Területi szervezeti egységek
	3/e alo.
	3/f alo.
	3/g alo.
	4. (Légvédelmi Hadsereg Elhárító) Osztály
	4/a alo.
	4/b alo.
	4/c alo.
	4/d alo.
	6. (Hátországvédelmi Szervek és Intézetek Elhárító) Osztály
	6/a alo.
	6/b alo.
	6/c alo.
	6/d alo.
	7. (Határőrség Elhárító) Osztály
	7/a alo.
	7/b alo.
	7/c alo.
	7/d alo.
	7/e alo.

A BM III/IV. Csoportfőnökség szervezete 1988 közepén

174

Központi szervezeti egységek	Területi szervezeti egységek
2. (Törzs) Osztály	
2/a alo.	
2/b alo.	
2/c alo.	
Ellenőrző Instruktori Részleg	
5. (Titkársági) Osztály	
Szerv., Mozg. és Híradó Alo.	
Általános Kik. és Áb. Prop. Részleg	
	1. (Honvédelmi Minisztérium Elhárító) Osztály
	1/a alo.
	1/b alo.
	1/c alo.
	1/d alo.
	1/e alo.
	3. (Szárazföldi alakulatok Elhárító) Osztály
	3/a alo.
	3/f alo.
	1. Gépesített Hadtest Elhárító Osztály
	3/b alo.
	3/c alo.
	2. Gépesített Hadtest Elhárító Osztály
	3/d alo.
	3/e alo.

Központi szervezeti egységek	Területi szervezeti egységek
	4. (Légvédelem és Csapatrepülők Elhárító) Osztály
	4/a alo.
	4/b alo.
	1. Honi Légvédelmi Hadtest Elhárító Osztály
	4/c alo.
	4/d alo.
	6. (Hátországvédelmi Szervek és Intézetek Elhárító) Osztály
	6/a alo.
	PV KAJÜ Elh. Csop.
	6/b alo.
	6/c alo.
	6/d alo.
	7. (Határőrség Elhárító) Osztály
	7/a alo.
	7/b alo.
	7/c alo.
	7/d alo.
	7/e alo.
	7/f alo.

A katonai elhárítás fontosabb szervezeti változásai időrendben (1957-1989)

176

Idő (időkör)	Szervezeti változtatás
1957. május	A katonai elhárítás áthelyezése a HM-től a BM-hez, annak II/1. Osztályaként a következő szervezeti egységekkel: Kádercsoport Tájékoztató és Kiértékelő Alosztály – II/1-I., később II/1-a (HM-MNVK Elhárító) Alosztály – II/1-II. később II/1-b (Csapatelhárító) Alosztály – II/1-III. később II/1-c (Vizsgálati) Alosztály – II/1-IV. később II/1-d (Köröző-Kutató) Alosztály BM HŐR Elhárító Osztály BM Belső Karhatalom Elhárító Osztály
1957 után	A Kádercsoport megszüntetése
1958	– Az Országos Légvédelmi Parancsnokság (OLP) Elhárító Osztály felállítása a II/1-b Alosztály alárendeltségében – az OLP Elhárító Osztályon belül a Repülő Kiképző Központ melletti elhárító csoport alosztállyá szervezése – a 8. Gépkocsizó Lövész Hadosztály Elhárító Osztályának felállítása a II/1-b. Alosztályon belül
1959	Az OLP Elhárító Osztály közvetlenül a II/1. Osztály alárendeltségébe kerül
1961	– A 11. Harckocsizó Hadosztály Elhárító Osztály felállítása a II/1-b Alosztályon belül – az 1. Honi Légvédelmi Hadosztály Elhárító Osztály felállítása az OLP Elhárító Osztályon belül
1961 szeptembere	A II/1. Osztály átszervezése – az 5. Hadsereg Elhárító Osztály felállítása – a II/1-b Alosztály megszüntetése, betűjelének átdása az addigi II/1-d (Kutató-Köröző) Alosztálynak, elhárítási területéből pedig a Tanintézetek Elhárító Osztály áthelyezése a BM II/1-a (HM-MNVK Elhárító) Alosztályra
1962 eleje	Az OLP Elhárító Osztályon belül a 2. Honi Légvédelmi Hadosztály elhárító osztályának felállítása

Idő (időkor)	Szervezeti változtatás
1962. április 1.	A II/1/c (Vizsgálati) Alosztály áthelyezése a BM II/8. (Vizsgálati) Osztályra
1962. augusztus 15. – szeptember 1.	A három alosztályra, négy osztályra és titkárságra tagolódó BM II/1. Osztály átalakítása öt osztályból álló III/IV. Csoportfőnökséggé: – az 5. Hadsereg Elhárító Osztály besorolása 1. Osztályként, alárendeltségében öt hadosztály elhárító osztállyal – a II/1-a alosztály besorolása III/IV-2. Osztály néven (HM és MNVK Elhárító Osztály) – az Országos Légvédelmi Parancsnokság Elhárító Osztály besorolása III/IV-3. Osztály néven, alárendeltségében két hadosztály elhárító osztállyal, azokon belül pedig öt ezred elhárító csoportjával – a Határőrség Elhárító Osztály és a Belső Karhatalom Elhárító Osztály összevonása III/IV-4. Osztály néven, alárendeltségében két központi alosztállyal (HŐR és BKH), a 4/a alosztály alárendeltségében a tíz határőrkerületnek megfelelő hat elhárító alosztállyal és négy elhárító csoporttal – a Titkárság egy részének, a II/1-b alosztálynak és a Tájékoztató és Értékelő Alosztálynak összevonása III/IV-5. Osztály néven
1962. ősz	Három alosztály és négy csoport létesítése a III/IV-2. osztályon
1963 eleje	A 2. osztályon a HM alárendeltségébe tartozó Szárazföldi Harcászati Hadászati Rakéta Dandár (fedőnevén 5. Önálló Harckocsi Ezred) elhárító csoportjának megszervezése, a Légmentesítő elhárításának átvétele a BM II/3. (Felügyeleti) Csoporttól a 2. Osztályra
1963. augusztus-szeptember	Az 1. Osztályon a nyíregyházi 15. gépkocsizó lövész hadosztály elhárító osztályának megszervezése
1963. szeptember	A 4/a alosztályhoz tartozó 1. Határőrkerület Elhárító Alosztályon belül két (csornai és soproni) elhárító csoport alakítása

Idő (időköz)	Szervezeti változtatás
1963. október 1.	A 2. Osztályon a Rakéta Dandár és az addig a 2/b alosztályhoz tartozó 39. Műszaki Utász Dandár elhárító csoportjainak alosztállyá szervezése
1963. október 15.	Az 1. Osztály székhelyének áthelyezése Székesfehérvárra az 5. Hadsereg parancsnokságával és törzsével együtt
1963. november 1.	Koordinációs-dezinformációs csoport létrehozása az 5/a alosztályon
1963. november	A büntetés-végrehajtás elhárításának áthelyezése az 5/a alosztályra a BM II/3. (Felügyeleti) Csoporttól
1963. ősz	A 3. Osztályon a Kilián György Repülő Tiszti Iskola Elhárító Csoport felállítása
1963. második fele	Propaganda csoport létrehozása az 5/b alosztályon
1963 folyamán	A rejtett vezetés megszervezése a Titkárságon, az operatív nyilvántartás áthelyezése a Titkárságról az 5/b alosztályra
1964 első fele	A megyei hadtápszervek, a polgári védelmi és a kiegészítő parancsnokságok átadása a 2. Osztálytól az 1. és 3. Osztályra (15, illetve 4 megye), a Fővárosi Kiegészítő Parancsnokság átadása a 2. Osztálytól a 3. Osztályra. E területi szervek hozzákapcsolása az 1. és 3. Osztály törzseinek, a hadosztály elhárító osztályok és a Kilián Repülő Tiszti Iskola elhárító csoportjának illetékességi területéhez
1964. közepe	A 4/a alosztályhoz tartozó 1. Határőrkerület Elhárító Alosztály soproni csoportjának átszervezése 11. Határőrkerület Elhárító Alosztállyá, Sopron székhellyel
1964 vége – 1965 eleje	A Csoportfőnökség ellenőrző csoportjának az 5. osztályon belül az 5/a alosztály alá rendelése
1965 eleje	Kb. 50%-os létszámcsökkentés a déli, keleti és északi határszakasz határőr elhárító szerveinél, a 4., 5. és 6. határőrkerületek elhárító alosztályainak csoporttá alakítása
1965. március 1.	Az 5. osztály létszámának kb. 50%-os csökkentése. Az 5/b alosztály csoporttá alakítása, a Büntetés-végrehajtás Elhárító Csoport áthelyezése az 5/a alosztályról a 4/b alosztályra

Idő (időkor)	Szervezeti változtatás
1965 közepe	A Rakétadandár elhárító alosztályának átadása a 2. Osztálytól az 1. Osztályra, az alakulat 5. Hadsereg alá rendelkezésével együtt
1966. július	Az 5. Hadseregből a gyöngyösi 4. és nyíregyházi 15. gépkocsizó lövész hadosztályok kiválása az újonnan felállított ceglédi 3. Hadtest alárendeltségében, operatív területük biztosítására a 6. Osztály felállítása, négy megye katonai és polgári védelmi szerveinek átadása utóbbi részére az 1. Osztálytól
1966. nyár	A 2. Osztályon a háborús vezetési pontok (K-objektumok, PV KAJÜ) elhárításának kiválása a 2/d alosztályból, az elhárító szervezet önálló (2/f) alosztállyá alakítása
1967. március 1.	A csoportfőnöki törzskar, valamint a 2. és 5. Osztály átalakítása: – a Csoportfőnökség ellenőrző csoportjának kivonása az 5/a alosztályról és Önálló Instruktori Alosztállyá szervezése, az 5/a alosztály koordinációs csoportjának megszüntetése – a 2. Osztály kettéválasztása és a HM központi szervek egy részének, valamint az MNVK az újonnan felállított, két alosztályra tagolódó 7. Osztály illetékességébe utalása A 2. Osztályon maradót öt, betűvel jelölt alosztály osztály szintre emelése és közöttük az elhárítási területek (PVOP, Politikai Főcsoportfőnökség intézetei, Hadtápfőnökség közvetlen intézetei és csapatai, HM közvetlen rendészeti-kommandós egységek, HM fegyvernemi főnökségek az alárendelt alakulataikkal és létesítményeikkel, Kiképzési Főcsoportfőnökség tanintézményei és sportszervezetei) részleges újraosztása, a 2. Osztály törzsének megerősítése szaktisztek kinevezésével és az alosztálytörzsek kiépítésének kezdete, a 2/f alosztály-jelölés megszűnése
1967 tavasza	Adatfeldolgozó csoport létesítése az 5. osztályon a Katonai Elhárítás Speciális Adattárának (KESPA) kezelésére
1967 közepe	A kormánygépeket üzemeltető OLP közvetlen alakulat elhárításának áthelyezése a Kormányőrségtől a 3. Osztályra

Idő (időkor)	Szervezeti változtatás
1967. ősz (1967. szeptember-október)	A csoportfőnöki törzskar, valamint az 1., 3., 4., 5. és 6. Osztály átalakítása: – az 1. Osztályon a hadseregtörzs és vezetésbiztosító csapatai, valamint a hadseregközvetlen tűzér, műszaki, vegyvédelmi és rádiótechnikai alakulatok és raktárak elhárítói feladatának leválasztása az osztálytörzsről két új alosztály felállításával – a 3. Osztályon az OLP Törzs és közvetlen alakulatai elhárító feladatának leválasztása az osztálytörzsről új alosztály (OLP Törzs és Közvetlen Alakulatai Elhárító Alosztály) felállításával, a Kilián György Repülő Műszaki Főiskola Elhárító Csoport alosztályá fejlesztése, a Bács-Kiskun megyei katonai szerveknek a 3. Osztály, azon belül a 2. Honi Légvédelmi Hadosztály elhárító osztályának illetékességébe utalása – a 4. Osztályon a Budapesti Forradalmi Karhatalmi Ezred Elhárító Csoport felállítása, a BV Elhárító Csoport áthelyezése a 4/b alosztályról a 4/a alosztályra, a 4/b alosztályvezető alárendeltségében alosztályvezető rendszeresítése a vidéki karhatalmi alakulatok operatív tisztjeinek irányítására – az 1., 3., 4. és 6. Osztályon az osztálytörzsek megerősítése szaktisztek kinevezésével – Adattár Csoport létesítése az 5/a Adatfeldolgozó és Adattár Alosztályon a KESPA kezelésére, az operatív nyilvántartás és a köröző feladatkör áthelyezése az 5. Osztály törzséhez – Önálló Hadművelési, Szervezési és Mozgósítási Alosztály felállítása a Titkárság szervezési-mozgósítási és híradó-rejtjelező tisztjeiből
1969. január 1.	A 2/d alosztályon az általános műszaki és közlekedési műszaki dandárok elhárító csoportjainak alosztályá szervezése
1969 első fele	Az 5. (Törzs)osztály átalakítása: – az osztálytörzs bővítése kiképzési és anyagi-pénzügyi funkcióval – az 5/b csoport operatív állományának és feladatkörének az 5/a alosztályhoz csoportosítása, ennek során az áthelyezett értékelő-elemző (tájékoztató) tisztekből Értéke-

Idő (időkor)	Szervezeti változtatás
1969 első fele (folytatás)	Iő és Tájékoztató Csoport megszervezése az 5/a alosztályon és a propaganda-szervezés átadása az 5/a alosztály törzsébe – a koordinációs szervezeti egység újra felállítása 5/b jelzéssel, Önálló Hadműveleti Koordinációs és Dezinformációs Csoport hadrendi megnevezéssel
1969. augusztus 1.	A miniszteriális hadtápszervek elhárításának áthelyezése a 7/a alosztályról a 2/b alosztályra, a Páncélos és Gépjárműtechnikai Főnökségé pedig a 2/b alosztályról a 2/c-re. Utóbbi hadrendi megnevezésnek megváltoztatása Fegyverzeti, Rakéta és Tüzér, Légvédelmi Főnökségek Elhárító Osztályról Páncélos és Gépjárműtechnikai és Fegyverzeti Főnökségek Elhárító Osztályra
1969. október 15.	Új alosztály felállítása 5/c jelöléssel, Hadszintérelőkészítő Alosztály hadrendi megnevezéssel
1969. november 1.	Az egyik csoportfőnök-helyettes törzsfőnöki megbízásával egységes csoportfőnöki törzs létesítése az 5. (Törzs)osztályból és a két önálló alosztályból, valamint a titkárságról áthelyezett előadókból, Központi Titkos Iroda felállítása az 5. Osztály és a Csoportfőnökség titkos ügykezelőiből
1969 folyamán	A csoportfőnöki törzskar létszámának kb. 50%-os bővítése
1967–1970	A 3. Osztályon a két légvédelmi hadosztály vadászrepülő ezredei mellett elhárító csoportok létesítése
1969–1970	A 2/c alosztályon Lokátor Javítóüzem Elhárító Csoport felállítása
1969–1971	Az 1. Osztályon a Hadsereg Közvetlenek Alakulatok Elhárító Alosztály osztállyá fejlesztése
1971. július 1. – augusztus 15.	Az III/IV. csoportfőnökség átszervezése: – az egységes Csoportfőnöki Törzs hat részre (titkárságra, egy-egy alosztályból és részlegből álló osztályra és három önálló alosztályra) tagolása, ennek során az 5/a Értékelő és Adattár Alosztályból és az 5. Osztály törzséből „A” jelű Elemző, Értékelő, Adatfeldolgozó és Propaganda Osztály felállítása, azon belül Elemző, Értékelő Alosztály és Állambiztonsági Propaganda Részleg kialakítása, az

Idő (időkör)	Szervezeti változtatás
1971. július 1. – augusztus 15. (folytatás)	5/b Önálló Hadműveleti Koordinációs és Dezinformációs Csoport és az Önálló Instruktori Alosztály összevonásával „B” jelű Önálló Koordinációs, Feldolgozó és Ellenőrző Alosztály szervezése, a „D” jelű Önálló Szervezési, Mozgósítási és Híradó Alosztályon a Híradó-Rejtjelező Csoport megszüntetése, a Központi Titkos Iroda áthelyezése a Titkárságra, az 5/c Hadszíntérelőkészítő Alosztály önállósítása, „C” jelű alosztályként – a központi területtartó osztályok sorszámozásának módosítása: az 1. Osztály 3. Osztályra (5. Hadsereg Elhárító Osztály), a 3. Osztály 4. Osztályra (OLP Elhárító Osztály), a 4. Osztály 7. Osztályra (Határőrség és Belső Karhatalom Elhárító Osztály), a 6. Osztály 5. Osztályra (3. Hadtest Elhárító Osztály) és a 7. Osztály 1. Osztályra (MNVK Elhárító Osztály) változtatása – a BV és a Budapesti Forradalmi Karhatalmi Ezred elhárító csoportjainak a BM Belbiztonsági Osztály alá helyezése a 7. Osztályról – a Hátszázági Alakulatok Parancsnoksága Elhárító Osztály (III/IV-6.) vezetőinek kinevezése – a kiegészítő parancsnokságok átadása a 3., 4. és 5. Osztálytól az 1. Osztály illetékességébe, azon belül új alosztály (MNVK 3. Csoportfőnökség Elhárító Alosztály) szervezése az átvett szervek számára – a megyei hadtáp- és polgári védelmi szervek átadása a 3., 4. és 5. Osztályról a 2. Osztály illetékességébe – a 3., 4., 5. és 7. Osztály törzsének továbbfejlesztése – a 7. osztályon a 7, 8., 9. 10. határőrkerület elhárító személyzetének egy-egy főre csökkentetése
1972. tavasz (1972 folyamán)	A Hátszázági Alakulatok Parancsnoksága alá rendelt csapatokkal együtt az elhárítási területek egy részének átadása a 6. Osztályra: – a polgári védelem (a PV KAJÜ kivételével) a 2/a alosztályról – a vezetésbiztosító híradó és rendészeti-forgalomszabályozó alakulatok az 1/a, 1/b és 2/b, – a közlekedésbiztosító és építő alakulatok a 2/d, – a sugárfigyelő rendszer a 2/c és 1/a alosztályról

Idő (időkor)	Szervezeti változtatás
1972. tavasz (1972 folyamán) (folytatás)	A 6. Osztályra áthelyezett alakulatok öt elhárító csoportba sorolása, közülük kettő (új kiképzési rendszerű műszaki dan-dárok) esetében elhárító alosztályuk csoportokká alakítása
1972. november (1973. január 1.)	Kilián György Repülő Műszaki Főiskola elhárító alosztályának átvétele a 4. Osztálytól a 2. Osztályra (valószínűleg a Kiképzési Főcsoportfőnökség/Főfelügyelőség Elhárító Osztályra)
1972–1973 folyamán	A 7. Osztályon a karhatalmi alakulatok megszüntetése miatt elhárító állományuk leépítése, áthelyezése
1973. január 1.	A Magyar Néphadsereg átszervezésével összefüggésben a 4. Osztály nevének 1. Honi Légvédelmi Hadsereg és Csapatrepülő Parancsnokság Elhárító Osztályra, az OLP Törzs és Közvetlen Alakulatok Elhárító Alosztályának pedig 1. Honi Légvédelmi Hadsereg Törzs és Közvetlen Alakulatok Elhárító Alosztályra változtatása, valamint a Csapatrepülő Parancsnokság Elhárító Osztály felállítása a 4. Osztályon
1974 elején	A 7. Osztályon Határőr Közvetlenek és Baráti Kerületek Elhárító Alosztály felállítása a Határőrség Országos Parancsnoksága közvetlen alakulatai és a 7., 8., 9., 10. határőrkerületek számára
1973–1974	A csoportfőnöki törzs „B” jelű önálló alosztályának átnevezése (Önálló Feldolgozó és Operatív Hadműveleti Alosztály), valamint feldolgozó és koordinációs munkaterületeinek egyesítése
1975. július 1.	A csoportfőnöki törzskar átalakítása: – Ellenőrző-Instruktori Részleg felállítása – három alosztályból (Elemző, Értékelő Alosztály, Koordinációs és Feldolgozó Alosztály, Hadszintérelőkészítő Alosztály) és két részlegből (Ellenőrző-Instruktori Részleg, Állambiztonsági Kiképzési és Propaganda Részleg) álló Törzssosztály megszervezése az Önálló Szervezési, Mozgósítási és Híradó Alosztály önállóságának meghagyásával
1976. február	A Hadtápfőnökség Elhelyezési Felügyelőségből önállósított Beruházási és Fenntartási Főnökség szerveinek és egy közvetlen alakulatának átadása a 2/b alosztályról a 6. osztályra

Idő (időkör)	Szervezeti változtatás
1977. január 1.	Az III/IV. csoportfőnökség átszervezése: – a 2. Osztály beolvasztása az 1. Osztályba, az 5. Osztály pedig a 3. Osztályba – a csoportfőnök közvetlen irányítása alá tartozó Törzsosztály (Koordinációs-Feldolgozó, Értékelő, Hadszintérelőkészítő, Ellenőrző-Instruktori Osztály) besorolása 2. Osztályként, a Titkárság, az Önálló Szervezési, Mozgósítási és Híradó Alosztály, valamint a Törzssosztály Állambiztonsági Kiképzési és Propaganda Részlegének összevonásával létrehozott Mozgósítási, Szervezési, Híradó-Rejtjelező és Titkársági Osztály besorolása 5. Osztályként – hadosztály elhárító osztályok és beosztott osztályok, valamint az elhárító csoportok megszüntetése, helyettük az alosztályi szerkezet egységesítése – a korábbi 2. (HM Elhárító) Osztály illetékességéből a Politikai Főcsoportfőnökség, valamint a Kiképzési Főfelügyelőség alá tartozó tan- és sportintézetek áthelyezése a 6. Osztályra, a PV KAJÜ elhárító csoportja pedig az 1/b alosztályra – a korábbi 2. Osztály megmaradt alosztályainak új számozása és betűjelzése (1/d – MNHF, 1/e – HM Főnökségek) – a 3. Osztályon belül a hadsereg törzs és közvetlen alakulatok (köztük a tüzér és utász dandárok) elhárító osztályainak és alosztályainak összevonása egy alosztályba (3/a), a 3. hadtest és két hadosztályának (vagyis a korábbi 5. Osztály illetékességi területének és elhárító szervezeteinek) egy alosztályba (3/g) történt egyesítése – a 4. Osztályon a Kilián Repülő Műszaki Főiskola és elhárító szervezetének átvétele a korábbi 2. (HM Elhárító) Osztálytól és betagolása a 4/b alosztályba – a 7. Osztályon a 4., 5. és 6. határőrkerületek elhárító csoportjainak (részlegeinek) a 7/b alosztályba sorolása, a 2. és 3. határőrkerület elhárításának átmeneti jelleggel a 7/e alosztály alá rendelése – az 1. és 3. Osztály törzsében Tervezési, Szervezési, Mozgósítási Részleg felállítása – az alosztálytörzsek többségének megerősítése értékelő-elemző (tájékoztató) és feldolgozó szaktisztekkel

Idő (időkor)	Szervezeti változtatás
1979. január 1.	Ügyeleti Szolgálat felállítása Csoportfőnökség Parancsnoksága alá rendelten a NOIJ rendszerének bevezetésével összefüggésben
1980 közepe	A szárazföldi rakétadandár elhárító alosztályának beolvasztása a 3/a alosztályba, a 3. Hadtest Elhárító Alosztály betűjelének 3/g-ről 3/f-re változtatása. A 3. Határőrkerület melletti elhárító alosztály (7/f) felállítása
1981. november 1.	A (II.) csoportfőnök-helyettesi és a 2. osztály (Törzsosztály) vezetői beosztásának összekapcsolása
1981. november közepén	Az Állandó (Operatív-Hadműveleti) Ügyeleti Szolgálat 5. Osztályra helyezése csoportként
1982 elején	A Beruházási és Fenntartási Főnökségen felállított négy katonai főépítésvezetőség (KAFÉV) mellé egy-egy operatív tiszt kinevezése a 6/c alosztályon
1984. április	A légvédelem átalakításával párhuzamosan a 4. Osztály hadrendi elnevezésének módosítása (1. Honi Légvédelmi Hadsereg és Csapatrepülő Parancsnokság Elhárító Osztályról Légvédelmi és Repülő Csapatok Elhárító Osztályra), valamint átszervezése, két korábbi légvédelmi hadosztály elhárító (4/c és 4/d) alosztálya az újonnan létesített 1. Honi Légvédelmi Hadtest Elhárító Osztály alá rendelése
1981–1984 között	5. Osztályon belül Titkársági Részleg felállítása, valamint az Állambiztonsági és Propaganda Részlegének átalakítása Kiképzési, Személyügyi és Propaganda Részleggé
1987 első fele (1987. április 1.)	A szárazföldi haderő átalakításával párhuzamosan a 3. Osztály átszervezése, az ekkor felállított hadtestek alakulatainak szétosztása négy alosztály között (1. Gépesített Hadtest – 3/b és 3/c, 2. Gépesített Hadtest – 3/d és 3/e). A két-két alosztálynak az egységes irányítást kifejező hadtest elhárító osztályokba sorolása. A hadsereg közvetlen alakulatok szétosztása a 3/a alosztály és a 3. Gépesített Hadtest elhárító alosztálya (3/f) között. A kiskunfélegyházi alosztály székhelyének áthelyezése Nagykanizsára. Az osztálytörzs Tervezési, Szervezési és Mozdósítási Részlegének megszüntetése.
1987	Titkársági Részleg megszüntetése, feladatkörének a Csoportfőnökség Parancsnoksága alá rendelése

Idő (időkor)	Szervezeti változtatás
1988. április 1. (– június 1.)	A III/IV. Csoportfőnökség négy osztályának átszervezése: – a Törzsosztály 2/b (Értékelő) Alosztályának áthelyezése a Titkársági Osztályra, annak 5/b alosztályaként, a 2/b alosztályhoz hálózati-területtartó munkaterület rendelése az 1/b alosztályról (MNVK közvetlen vezetésbiztosító és rádiós felderítő alakulatok, minisztériumok katonai főosztályai); – az 1/b alosztályról a PV KAJÜ átadása a 6/a alosztályra, az 1/c-ről pedig a hadkiegészítő és területvédelmi parancsnokságoké és 6/b alosztályra; – a katonai főiskolák átadása a 6/b alosztályról az 1/c alosztályra, a Karikás Frigyes Katonai Kollégiumé pedig a 6/c alosztályra

A BM III/IV. Csoportfőnökségen belül fedőszámmal és betűvel jelölt szervezeti egységek feladatkörének változása 1962–1990 között

187

Szervezeti egység jelzése	A legfontosabb elhárítási területek/funkciók	Időszak
1. Osztály	5. Hadsereg	1962. aug. 15. – 1971. jún. 30.
	MNVK	1971. júl. 1. – 1976. dec. 31.
	HM szervek egy része és MNVK	1977. jan.1 – 1990. febr. 28.
1/a alosztály	MNVK szervek és alakulatok egy része, HM Titkárság	1971. júl. 1. – 1976. dec. 31.
	MNVK szervek és alakulatok egy része	1977. jan. 1. – 1990. febr. 28.
1/b alosztály	MNVK 6. Csf./MN Híradó Főnökség és Közv.; MNVK 2. Csf. Közv.	1971. júl. 1. – 1976. dec. 31.
	MN Híradó Főnökség és közv.; MNVK 2. Csf. közv.; PV KAJÜ	1977. jan. 1. – 1988 közepe
	MN Híradó Főnökség és közv.	1988 közepe – 1990. febr. 28.
1/c alosztály	MNVK 3. Csf./kiegészítő pságok és mozgósítási törzsek	1971. júl. 1. – 1988 közepe
	Katonai tanintézetek	1988 közepe – 1990. febr. 28.
1/d alosztály	Hadtápfőnökség, Pol. Fcsf. intézetei	1977. jan. 1. – 1988 közepe
	Hadtápfőnökség, Pol. Fcs. intézetei, Kik. Fcsf. sportintézményei	1988 közepe – 1990. febr. 28.

Szervezeti egység jelzése	A legfontosabb elhárítási területek/funkciók	Időszak
1/e alosztály	Fegyvernemi szolgálat- főnökségek	1977. jan. 1. – 1988 közepe
	MN Fegyverzeti és Tech- nikai Fcsf.	1988 közepe – 1990. febr. 28.
2. Osztály	HM, MNK, területi (kieg. és hadtáp) szervek	1962. aug. 15. – dec. 31.
	HM, MNVK, PVOP, Ra. Dd. (1965-ig), területi (kieg., PV. és hadtáp) szervek (1964-ig)	1963. jan. 1. – 1967. febr. 28.
	HM szervek nagy része	1967. márc. 1. – 1971. jún. 30.
	HM szervek nagy része	1971. júl. 1. – 1976. dec. 31.
	Koordináció, feldolgozás, értékelés-elemzés, tájékoz- tatás, hadszíntérelőkészítés, ellenőrzés, instrukció (BM III/IV. Csf. Törzsosztály)	1977. jan. 1 – 1988 közepe
	BM III/IV. Csf. Törzsosztály, két MNVK alakulat	1988 közepe – 1990. febr. 28.
2/a alosztály	HM, MNVK közp szervek és közv. egy része, Pol. Fcs. intézetei, Kik. Fcsf. sportintézményei, PVOP (1963-tól)	1962 ősze – 1965
	HM, MNVK közp szervek és közv. egy része	1965 – 1967. febr. 28.
	PVOP	1967. márc. 1. – 1972. máj
	Fegyvernemi (szolgálat) főnökségek	1972. máj. 1. – 1976. dec. 31.
	Értékelés-elemzés, tájékoz- tatás	1977. jan. 1. – 1988 közepe
	MNVK közv. és miniszté- riumok katonai főosztályai	1988 közepe – 1990. febr. 28.

Szervezeti egység jelzése	A legfontosabb elhárítási területek/funkciók	Időszak
2/b alosztály	MNVK közv. egy része, fegyvernemi főnökségek (1964-ig), közp. hadtápszervek, PV közv. (1963-tól)	1962 ősze – 1965
	MNVK közv., közp. hadtápszervek	1965 – 1967. febr. 28.
	HM közv. egy része, Pc. Gjmű F. (1969-ig) Pol. Fcsf. intézetei, hadtápszervek egy része (1969-től az összes)	1967. márc. 1. – 1972. máj.
	Hadtápszervek, Pol. Fcsf. intézetei	1972. máj. – 1976. dec. 31.
	Koordináció és feldolgozás	1977. jan. 1 – 1990. febr. 28.
2/c alosztály	MNVK 3. Csf., területi (hadtáp és kieg.) szervek és területi PV szervek (1963- tól)	1962 ősze – 1964 első fele
	MNVK 3. Csf., fegyver- nemi főnökségek, közp. hadtápszervek egy része	1964 első fele – 1967. febr. 28.
	Fegyvernemi főnökségek	1967. márc. 1. – 1969. aug.
	Pc. Gjmű F. és Fe. F.	1969. aug. – 1972
	Kik. Főfelügyelőség	1972 – 1976. dec. 31.
	Hadszintérelőkészítés	1977. jan. 1. – 1990. febr. 28.
2/d alosztály	Mű. F., PV közv.	1962 ősze – 1966 közepe
	Mű F.	1966 közepe – 1967. febr. 28.
	Mű F. és VV F.	1967. márc. 1 – 1972. máj.

Szervezeti egység jelzése	A legfontosabb elhárítási területek/funkciók	Időszak
2/e alosztály	katonai tanintézetek (a Kilián György Repülő Tiszti Iskola/Kilián Főiskola nélkül)	1965 – 1972. okt.
	katonai tanintézetek	1972 nov. – dec. (1972. nov. – 1976. dec. 31.)
2/f alosztály	PV KAJÜ	1966 közepe – 1967. febr. 28.
3. Osztály	OLP	1962. aug. 15. – 1971. jún. 30.
	5. Hadsereg	1971. júl. 1. – 1976. dec. 31.
	5. Hadsereg, 3. Hadtest	1977. jan. 1. – 1990. febr. 28.
3/a alosztály	5. Hds. Törzs., 5. Hds. közv., 44. Tü. Dd., 60. Mű. U. Ddd.	1977. jan. 1. – 1980 közepe
	5. Hds. Törzs., 5. Hds. közv., 44. Tü. Dd., 60. Mű. U. Ddd., Ra. Dd.	1980 közepe – 1987 közepe
	5. Hds. Törzs., 5. Hds. közv. egy része, 44. Tü. Dd., 60. Mű. U. Ddd., Ra. Dd.	1987 közepe – 1990. febr. 28.
3/b alosztály	8. Gl. Ho.	1977. jan. 1. – 1987 közepe
	1. G. Hadtest egy része	1987 közepe – 1990. febr. 28.
3/c alosztály	9. Gl. Ho.	1977. jan. 1. – 1987 közepe
	1. G. Hadtest egy része	1987 közepe – 1990. febr. 28.
3/d alosztály	11. Hk. Ho.	1977. jan. 1. – 1987 közepe
	2. G. Hadtest egy része	1987 közepe – 1990. febr. 28.
3/e alosztály	9. Gl. Ho.	1977. jan. 1. – 1987 közepe
	2. G. Hadtest egy része	1987 közepe – 1990. febr. 28.

Szervezeti egység jelzése	A legfontosabb elhárítási területek/funkciók	Időszak
3/f alosztály	Ra. Dd.	1977. jan. 1. – 1980. közepe
	3. Hadtest	1980. közepe – 1987. közepe
	5. Hds. közv. egy része	1987. közepe – 1990. febr. 28.
3/g alosztály	3. Hadtest	1977. jan. 1. – 1980. közepe
4. Osztály	Hőr, BKH	1962. aug. 15. – 1965. febr. 28.
	Hőr, BKH, BV	1965. márc. 1. – 1971. jún. 30.
	OLP, Kilián Főiskola	1971. júl. 1. – 1972. dec. 31.
	1. H. Lé. Hds., Kilián Főiskola	1973. jan. 1. – 1984. márc. 31.
	Lé. és Repülő Pság, Kilián Főiskola	1984. ápr. 1. – 1988. márc.
	Lé. és Repülő Pság	1988. márc. – 1990. febr. 28.
4/a alosztály	Határőrség	1962. aug. 15. – 1971. jún. 30.
	1. H. Lé. Hds. Törzs és közv., Kilián Főiskola	1977. jan. 1. – 1984. márc. 31.
	Lé. és Repülő Pság Törzs és közv., Kilián Főiskola	1984. ápr. 1. – 1988. ápr.
	Lé. és Repülő Pság Törzs és közv.	1988. ápr. – 1990. febr. 28.
4/b alosztály	BKH	1962. aug. 15. – 1965. febr. 28.
	BKH, BV	1965. márc. 1. – 1971. jún. 30.
	Csapatrepülő Pság	1977. jan. 1. – 1990. febr. 28.

Szervezeti egység jelzése	A legfontosabb elhárítási területek/funkciók	Időszak
4/c alosztály	1. H. Lé. Ho.	1977. jan. 1. – 1984. márc. 31.
	H. Lé. Hdt. egy része (lé. ra. alakulatok)	1984. ápr. 1. – 1990. febr. 28.
4/d alosztály	2. H. Lé. Ho.	1977. jan. 1. – 1984. márc. 31.
	tük, op. nyt., koordináció-dezinf., bizalmas nyomozások egy része, adatelemzés-tájékoztatás, szakirányítás, áb. propaganda, ellenőrzés (1963-tól)	1962. aug. 15. – 1963. okt. 31.
	tük, op. nyt., koordináció-dezinf., bizalmas nyomozások egy része, adatelemzés-tájékoztatás, szakirányítás, ellenőrzés, áb. propaganda, BV	1963. nov. 1. – 1965. febr. 28.
	tük, op. nyt., koordináció-dezinf., bizalmas nyomozások egy része, adatelemzés-tájékoztatás, szakirányítás, ellenőrzés, áb. propaganda	1965. márc. 1. – 1969. szept. 30.
	tük, op. nyt., koordináció-dezinf. bizalmas nyomozások egy része, adatelemzés-tájékoztatás, áb. propaganda, szakirányítás, hadszíntér-előkészítés	1969. okt. 1. – 1971. jún. 30.
	3. Hadtest	1971. júl. 1. – 1976. dec. 31.
	mozgósítás-szervezés, híradás, kik., áb. propaganda	1977. jan. 1. – 1988 márc.

Szervezeti egység jelzése	A legfontosabb elhárítási területek/funkciók	Időszak
4/d alosztály (folytatás)	mozgósítás-szervezés, híradás, kik., áb., propagan- da, adatelemzés, ügyelet, anyagi ellátás	1988. ápr. – 1990. febr. 28.
	H. Lé. Hdt. egy része (vrep és rt. alakulatok)	1984. ápr. 1. – 1990. febr. 28.
5/a alosztály	bizalmas nyomozások egy része	1962. aug. 15. – 1963 közepe
	bizalmas nyomozások egy része, koordináció-dezin- formáció, BV	1963 közepe – 1965. febr. 28.
	bizalmas nyomozások egy része, koordináció-dezin- formáció, ellenőrzés	1965. márc. 1. – 1967. febr. 28.
	bizalmas nyomozások egy része, koordináció-dez- információ, ellenőrzés, adatelemzés-tájékoztatás	1967. márc. 1. – 1969 eleje
	ellenőrzés, adatelemzés-tá- jékoztatás, áb. propaganda	1969 eleje – 1971. jún. 30.
	adatelemzés-tájékoztatás	1988. ápr. – 1990. febr. 28.
5/b alosztály (1965. március 1. – 1971. június 30.: 5/b csop.)	adatelemzés-tájékoztatás, áb. propaganda	1962. aug. 15. – 1963. okt. 31.
	adatelemzés-tájékoztatás, op. nyt.	1963. nov. 1. – 1967. okt. 31.
	adatelemzés-tájékoztatás	1967. szept. 1. – 1969 eleje
	bizalmas nyomozások egy része, koordináció-dezin- formáció	1969 eleje – 1971. jún. 30.
5/c alosztály	hadszintér-előkészítés	1969. okt. 1. – 1971. jún. 30.
6. Osztály	3. Hdt.	1966. aug. – 1971. jún. 30.
	HÁP/HVP	1971. júl. 1. (1972) – 1976 eleje

Szervezeti egység jelzése	A legfontosabb elhárítási területek/funkciók	Időszak
6. Osztály (folytatás)	HVP, MN Beruházási és Fenntartási F.	1976 eleje – 1976. dec. 31.
	HVP, MN Beruházási és Fenntartási F., Kik. Főfelügyelőség	1977. jan. 1. – 1988 márc.
	HVPVP, MN Beruházási és Fenntartási F., Kik. Főfelügyelőség, PV KAJÜ, kieg. és tv pságok	1988. ápr. – 1990. febr. 28.
6/a alosztály	HVP/HVPVP közv.	1977. jan. 1. – 1988 közepe
	HVP/HVPVP közv., PV KAJÜ	1988 közepe – 1990. febr. 28.
6/b alosztály	Kik. Főfelügyelőség, oktatási intézetek, MHSZ, Bp. Honvéd SE	1977. jan. 1. – 1988 közepe
	Kieg., tv és PV területi pságok, MHSZ, Bp. Honvéd SE	1988 közepe – 1990. febr. 28.
6/c alosztály	MN Beruházási és Fenntartási F.	1977. jan. 1. – 1988 közepe
	MN Beruházási és Fenntartási F., Karikás Frigyes Katonai Kollégium	1988 közepe – 1990. febr. 28.
6/d alosztály	Mű. Dd-ok	1977. jan. 1. – 1990. febr. 28.
7. Osztály	MNVK, HM Titkárság, MN Hadtápfőnökség közp. szervei	1967. márc. 1. – 1969. júl. 31.
	MNVK, HM Titkárság	1969. aug. 1. – 1971. jún. 30.
	Határőrség	1977. jan. 1. – 1990. febr. 28.
7/a alosztály	HM Titkárság, MNVK 1., 3., 4. és 5. Csf., MN Hadtápfőnökség közp. szervei	1967. márc. 1. – 1969. júl. 31.

Szervezeti egység jelzése	A legfontosabb elhárítási területek/funkciók	Időszak
7/a alosztály (folytatás)	HM Titkárság, MNVK 1., 3., 4. és 5. Csf.	1969. aug. 1. – 1971. jún. 30.
	Határőrség Országos Parancsnoksága és közv., 7., 8., 9. és 10. Határőrkerület	1971. júl. 1. – 1990. febr. 28.
7/b alosztály	MNVK 6. Csf., MNVK 2. Csf. közv.	1967. márc. 1. – 1971. jún. 30.
	4., 5. és 6. Határőrkerület	1977. jan. 1. – 1990. febr. 28.
7/c alosztály	1. Határőrkerület	1977. jan. 1. – 1990. febr. 28.
7/d alosztály	11. Határőrkerület	1977. jan. 1. – 1990. febr. 28.
7/e alosztály	2. és 3. Határőrkerület	1977. jan. 1. – 1980 közepe
	2. Hór Határőrkerület	1980 közepe – 1990. febr. 28.
7/f alosztály	3. Hór Határőrkerület	1980 közepe – 1990. febr. 28.

15. RÖVIDÍTÉSEK

Alo.	alosztály
áb.	állambiztonsági
Ált.	általános
BKH	BM Belső Karhatalom
BM	Belügyminisztérium
BV	Büntetés-végrehajtás
Csf.	csoportfőnökség
Csop.	csoport
Dd.	dandár
dezinf.	dezinformáció
Elh.	elhárító
Ezr.	ezred
Ért.	értékelő
F.	főnökség
Fcsf.	főcsoportfőnökség
Fe.	fegyverzeti
Flség.	felügyelőség
Főo.	főosztály
G.	gépesített
Gl.	gépkocsizó lövész/gépesített lövész
h.	helyettes
H. Lé.	honi légvédelmi
HAP	Hátországi Alakulatok Parancsnoksága
Hds.	hadsereg
Hdt.	hadtest
HM	Honvédelmi Minisztérium
Hk.	harckocsizó
Ho.	hadosztály
Hőr	BM Határőrség
HVP	Hátországvédelmi Parancsnokság

HPVPP	Hátországvédelmi és Polgári Védelmi Parancsnokság
Ig.	Igazgatási
Kat.	katonai
Ker.	kerület
KESPA	Kémelhárítás Speciális Adattára
Kieg.	kiegészítő/hadkiegészítő
kik.	kiképzési
Kilián Főiskola	Kilián György Repülő Műszaki Főiskola
KLKF	Kossuth Lajos Katonai Főiskola
K.n.	Keltezés nélkül
Komm.	kommendáns
Közl.	közlekedési
Közp.	központi
Közv.	közvetlen alakulatok és intézetek
Lé.	légvédelmi
OLP	Országos Légvédelmi Parancsnokság
op. nyt.	operatív nyilvántartás, operatív nyilvántartó
Oszt.	osztály
Ö.	önálló
MHSZ	Magyar Honvédelmi Szövetség
MN	Magyar Néphadsereg
MNHF	Magyar Néphadsereg Fegyverzeti és Technikai Fő- csoportfőnöksége
MNHF	Magyar Néphadsereg Hadtápfőnöksége
MNHIF	Magyar Néphadsereg Híradófőnöksége
MNVK	Magyar Néphadsereg Vezérkara
Mozg.	mozgósítási
Mű.	műszaki
Pol.	politikai
Pc. Gjmű.	páncélos- és gépjárműtechnikai
Prop	propaganda
Pság	parancsnokság
PV	Polgári Védelem
PV KAJÜ	Polgári Védelem Központi Anyagraktár és Javító- üzem
PVOP	Polgári Védelem Országos Parancsnoksága
Pü.	pénzügyi

Ra.	rakéta
Rep.	repülő
Rlg.	részleg
Rt.	rádiótechnikai
Sz. n.	(lktató)szám nélkül
Szerv.	szervezési
Szf.	szolgálatfőnökség
Táj.	tájékoztató
Tö.	törzs
Tü.	tüzér
tük.	titkos ügykezelés
tv	területvédelmi
U.	utász
Vrep.	vadászrepülő
VV	vegyivédelmi
ZMKA	Zrínyi Miklós Katonai Akadémia
ZMKMF	Zalka Máté Katonai Műszaki Főiskola

16. FORRÁSOK ÉS IRODALOM

Levéltári források

201

ÁBTL	Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára
ÁBTL 1.6.	BM Politikai Nyomozó Főosztály iratai
ÁBTL 1.11.1.	Állambiztonsági miniszterhelyettesi titkárság iratai
ÁBTL 1.11.7.	BM III/IV. Csoportfőnökség iratai
ÁBTL 2.8.1.	Az állambiztonsági szervek nyílt állományú alkalmazottainak iratai Személyi gyűjtők (Központi fogvaték) Állományparancsok
ÁBTL 3.1.	Központi operatív nyilvántartást végző szervezeti egységek által kezelt dossziék
ÁBTL 3.1.2.	Munka dossziék (M-dossziék)
ÁBTL 3.1.5.	Operatív dossziék (O-dossziék)
ÁBTL 4.1.	Állambiztonsági munkához készült háttéranyagok (A-anyag)
ÁBTL 4.2.	Parancsgyűjtemény I. Bevezetés Állambiztonsági parancsgyűjtemény (abparancsok.hu)
MNL OL	Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltár
XIX-B-1-au	Belügyminisztérium M és Szervezési Csoportfőnöksége Szervezési Osztályának iratai
HL	Honvédelmi Minisztérium – Hadtörténeti Intézet és Múzeum – Hadtörténelmi Levéltár
MN	Magyar Néphadsereg iratai

Hivatkozott irodalom

202

- Berki 2015 Berki Imre: *Az adyligeti Határőrezred története*. Doktori disszertáció. ELTE BTK Történelemtudományok Doktori Iskola. Budapest, 2015. <https://edit.elte.hu/xmlui/static/pdfs/web/viewer.html?file=https://edit.elte.hu/xmlui/bitstream/handle/10831/22341/diss.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (utolsó letöltés: 2025. november 20.)
- Cseh–Okváth 2013 [Cseh Gergő Bendegúz – Okváth Imre]: Bevezető. In: Cseh–Okváth (szerk.) 2013, 7–18.
- Cseh–Okváth (szerk.) 2013 *A megtorlás szervezete. A politikai rendőrség újjászervezése és működése, 1956–1962*. Szerk. Cseh Gergő Bendegúz – Okváth Imre. Budapest, Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára – L'Harmattan Kiadó, 2013. (Intézménytörténeti tanulmányok)
- Dávid 2015 Dávid Ferenc: *A magyar katonai titkosszolgálatok megszervezése. A HM Katona Politikai Osztály szervezete, feladata és működése, 1945–1947*. PhD értekezés. Pécsi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar, Pécs, 2015. Kézirat. <https://pea.lib.pte.hu/server/api/core/bitstreams/275d-5d9e-0080-4cff-b1b5-9ffe7f5bab58/content>, (utolsó letöltés: 2025. november 20.)
- Ehrenberger (szerk.) 2006 „A dolgozó népet szolgálom!” Forráskiadvány a Magyar Néphadsereg Hadtörténelmi Levéltárban őrzött irataiból, 1957–1972. Szerk. és a lábjegyzeteket írta Ehrenberger Róbert, vál. és s. a. r. Ehrenberger Róbert, Laczovics Erika, Solymosi József, a bev. tanulmányt írta Okváth Imre. Budapest, Tonyo-gráf – Múlttal a Jövőért Alapítvány – Hadtörténeti Levéltár, 2006. (Hadtörténeti Levéltári Kiadványok)
- Ehrenberger 2017 Ehrenberger Róbert: A BM III/V. Csoportfőnökség szervezettörténete 1962–1971 között. *Betekintő*, 11. évf. (2017) 3. sz. 1–13.

- Ehrenberger 2018 Ehrenberger Róbert A BM III/V. Csoportfőnökség szervezettörténete 1971–1990 között. *Betekintő*, 12. évf. (2018) 1. sz. 1–15.
- Ember 1984 Ember Győző: A levéltártudomány. *Századok*, 118. évf. (1984) 1. sz. 125–145.
- Forró 2011 Forró János: A Kádár-rendszer rendvédelmi szervezetei. A *BM Karhatalom és a Készenléti Rendőri Ezred. Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Preasidii Ordinis)*, 20. évf. (23. sz.) (2011) 36–59.
- Földesi 2004 Földesi Ferenc: *A magyar területi katonai igazgatási rendszer fejlődéstörténete 1920-tól a jelenlegi szervezeti rendszer kialakulásáig, valamint egy lehetséges szervezeti felépítése*. Doktori (PhD) értekezés. Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem. Veszprém, 2004. Kézirat. Az interneten elérhető változatot használtam: http://uni-ke.hu/downloads/konyvtar/digitgy/phd/2005/foldesi_ferenc.pdf (utolsó letöltés: 2014. április 24.)
- Gláser 1975 Gláser István: *A szabadságvesztés büntetés végrehajtása. Történeti áttekintés*. Közgazdasági és Jogi Kiadó, Budapest, 1975
- Gyaraki 1995 Gyaraki Károly: A katonai elhárítás történetéből. *Hadtudomány*, 5. évf. (1995) 1. sz. 106–114.
- Gyaraki 2018 Gyaraki Károly: A magyar katonai elhárítás szervezeti fejlődése a rendszerváltástól 1995-ig. *Felderítő Szemle*, 17. évf. (2018) 2. sz. 105–138.
- Gyarmati–Palasik (szerk.) 2013 *Trójai faló a Belügyminisztériumban. Az ÁVH szervezete és vezérkara*. Szerk.: Gyarmati György – Palasik Mária. Budapest, Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára – L'Harmattan Kiadó, 2013. (Közelmúltunk hagyatéka)
- Jagadics–Rajos–Simon–Szabó 2018 Jagadics Péter – Rajos Sándor – Simon László – Szabó Károly: *A Magyar Katonai Elhárítás Története. Az Evidenzbürotól a Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálatig*. H. n., Univerzum Könyvek, 2018.

- Kiss–Móricz 1990 Kiss Jenő – Móricz Lajos: *Szervezeti változások a második világháború után a haderőreform kezdetéig*. Budapest, MHVK Hadműveleti Főcsoportfőnökség Tudományos Munkaszervezési Osztály, 1990. (Fejezetek a Magyar Honvédség történetéből 2.)
- Kiss 2008 Kiss Jenő: A katonai felső- és középszintű vezetés főbb jellemzői 1950–2007. In: *Hazánk dicsőségére. 160 éves a Magyar Honvédség*. Szerk. Lugosi József – Markó György. Budapest, Zrínyi Kiadó, 2008, 225–236.
- Kiss 2018 Kiss Dávid: *A magyar haderő átalakítása 1987 és 1992 között*. Budapest, Magyar Napló – Veritas, 2018.
- Körmendy (szerk.) 2009 *Levéltári kézikönyv*. Szerk. Körmendy Lajos. Budapest, Osiris, 2009.
- Lőrincz–Nagy é. n. Lőrincz József – Nagy Ferenc: *Börtönügy Magyarországon*. Budapest, Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága, é. n.
- Nagy 2012 Nagy József: A magyar határőrőrség szervezete, létszáma és területi elhelyezkedése 1958–1990. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, 22. évf. (25. sz.) (2012) 67–78.
- Okváth 2013 Okváth Imre: A BM II/1. (Katonai Elhárító) Osztály. In: Cseh–Okváth (szerk.) 2013, 19–45.
- Petrikné Vámos 1999 Petrikné Vámos Ida: Iratok a Történeti Hivatalban. In: *Trezor 1. A Történeti Hivatal Évkönyve*. Szerk. Gyarmati György. Budapest, Történeti Hivatal, 1999, 29–58.
- Simon 2021 Simon István: *III/1. A Belügyminisztérium állambiztonsági vizsgálati osztálya 1962–1989*. Budapest, Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára, 2021.
- Solymosi 2021 Solymosi József: A Honvédelmi Minisztérium szervezete (1957–1989). In: *A magyar hadügyi igazgatás története 1526–1990*. Szerk. Hermann Róbert. Budapest, Zrínyi, [2021], 367–403.

- Szabó 2019 Szabó Károly: A katonai elhárítás jelene és jövője. In: *A magyar elhárítás fejlődése. Tanulmányok a katonai és polgári nemzetbiztonsági elhárítás múltjáról, jelenéről és jövőjéről*. Szerk. Drusza Tamás. Budapest, Dialóg-Campus, 2019, 195–209.
- Tóth 2013 Tóth Eszter: A politikai és gazdasági hírszerzés szervezettörténete, 1945–1990. In: Cseh–Okváth (szerk.) 2013, 381–445.
- Urbán 2003 Urbán Attila: A magyar állambiztonsági szolgálatok (1962–1980). *Múltunk – politikatörténeti folyóirat*, 48. évf. (2003) 3. sz. 3–74.

17. SZÖVEGKÖZI ÁBRÁK ÉS TÁBLÁZATOK JEGYZÉKE

1. Ábrák jegyzéke

207

1. ábra.	A BM III/IV. Csoportfőnökség szervezeti modellje 1964–1977 között	24
2. ábra.	A BM Határőrség felépítése 1971–1989 között	34
3. ábra.	A BM Belső Karhatalom szervezetének vázlata 1962–1971 között	36
4. ábra.	A BM II/1. (Katonai Elhárító) Osztály felépítése 1957 második felében	47
5. ábra.	A BM II/1. (Katonai Elhárító) Osztály felépítése 1962 közepén	49
6. ábra.	A BM III/IV-3. Osztály szerkezete 1963 szeptembere és 1965 szeptembere között	74
7. ábra.	A BM III/IV-3. Osztály szerkezete 1967 szeptemberétől 1971 közepéig	93
8. ábra.	A BM III/IV. Csoportfőnökség törzskarának szerkezete 1967. szeptember 1-től 1969 elejéig	97
9. ábra.	A BM III/IV. Csoportfőnökség törzskarának szervezeti ágrajza 1969. november 1. és 1971. június 30. között	108
10. ábra.	A BM III/IV-4. Osztály szerkezete 1984. április 1. és 1989. április 25. között	141
11. ábra.	A BM III/IV-3. Osztály szerkezete 1987. március 1. és 1989. február 28. között	145

2. Táblázatok jegyzéke

208

1. táblázat.	A BM III/IV. Csoportfőnökség és a Magyar Néphadsereg/Honvédelmi Minisztérium szervezeti összefüggésének modellje 1977 után	26
2. táblázat.	A Honvédelmi Minisztérium 1957–1989 közötti szervezeti fejlődésének vázlata	29
3. táblázat.	A honvédelmi miniszter alá rendelt fegyveres erők és testületek 1957 és 1989 között	31
4. táblázat.	A katonai elhárítás átszervezése 1962 nyarán	
5. táblázat.	A BM III/IV-2. Osztály szerkezete	53
	1963. október 1. és 1964. június 30. között	67
6. táblázat.	A BM III/IV-2. Osztály szerkezete 1965 áprilisa és 1965 ősze között	70
7. táblázat.	A BM III/IV-2. Osztály szerkezete 1966 júliusa és 1967. február 28. között	72
8. táblázat.	A BM III/IV-4. Osztály szerkezete 1965 márciusától 1967 szeptemberéig	76
9. táblázat.	A BM III/IV. Csoportfőnökség törzskari szervei 1965. március 1. és 1967. február 28. között	79
10. táblázat.	A BM III/IV-1. Osztály szervezetének változása 1963 őszétől 1971 közepéig	84
11. táblázat.	A BM III/IV-2. Osztály szerkezete 1967. március 1. és 1969. július 31. között	91
12. táblázat.	A BM III/IV-7. Osztály szerkezete 1967. március 1. és 1969. július 31. között	91
13. táblázat.	A BM III/IV-2. Osztály szerkezete 1969. augusztus 1. és 1971. június 30. között	101
14. táblázat.	A BM III/IV-7. Osztály szerkezete 1969. augusztus 1. és 1971. június 30. között	101
15. táblázat.	A BM III/IV-5. Osztály szerkezetének változása 1967. szeptember 1. és 1971. június 30. között	103

16. táblázat.	A BM III/IV. Csoportfőnökség törzskarának szervezeti fejlődése az 1960-as évek második felében	106–107
17. táblázat.	A BM III/IV. Csoportfőnökség központi osztályainak átszámozása 1971-ben	110
18. táblázat.	A BM III/IV. Csoportfőnökség szakfelügyeleti rendszere 1971 közepétől 1975 közepéig	119
19. táblázat.	A BM III/IV. Csoportfőnökség törzskari szerveinek tagolódása az 1970-as évek első felében	129
20. táblázat.	A BM III/IV-1. Osztály szerkezete 1977. január 1-től 1988 elejéig	132
21. táblázat.	A BM III/IV-3. Osztály szerkezete 1977. január 1-től 1980 júliusáig	134
22. táblázat.	A BM III/IV-6. Osztály szerkezete 1977. január 1. és 1988. május 31. között	136
23. táblázat.	A BM III/IV-1. Osztály szerkezete 1988 közepétől 1989. április 25-ig	147
24. táblázat.	A BM III/IV-6. Osztály szerkezete 1988. június 1-től 1990 februárjáig	148
25. táblázat.	A BM III/IV-7. Osztály szerkezete 1980–1989 között	149
26. táblázat.	A BM III/IV. Csoportfőnökség törzskarának átalakítása 1988 tavaszán	152
27. táblázat.	A BM III/IV. Csoportfőnökség vezetési szintjeinek változása 1962–1988 között	157

Nyomda: Innovariant Nyomda, Algyő
Felelős vezető Drágán György